

ישמח משה

לזכרו של

ר' משה (בן ר' שלמה ומרים) אומן ע"ה

(פפד"מ ה'תרפ"ז - ירושלים ה'תשע"ז)



יו"ל לקראת יום השנה הראשון

ט"ז אייר ה'תשע"ח

לתגובות, הערות והארות

נא לפנות לאברהם אומן רח' הרבי מנדבורנה 32/4 ביתר עילית

בטלפון – 052-7135863 או בפקס – 153-2-5804286

או בדוא"ל – 5804286@gmail.com

נשמח לקבל כל חומר, מידע, סיפורים ודברי זכרון

בכל עניין הנוגע לתוכן הספר

תוכן העניינים

8.....	הקדמה
9.....	סיפור חיים
9.....	ההסטוריה של משפחת אומן
10.....	משפחת לנדאו
11.....	בית ההורים
12.....	ילדות בפרנקפורט
14.....	חיים חדשים באמריקה
16.....	בארץ ישראל
17.....	משפחת האואר
20.....	בברית הנישואין
21.....	סבא לנכדים
22.....	בסוף ימיו
24.....	דרשות
24.....	חומש בראשית
24.....	בראשית - בר מצווה ישראל קושלנד
25.....	לבר מצווה של ישראל קושלנד
26.....	בר מצווה ישראל קושלנד
29.....	פרשת בראשית – חתן בראשית
31.....	פרשת לך לך
33.....	פרשת לך לך
35.....	פרשת חיי שרה – שבת חתן יעקב ישראל אומן
36.....	פרשת חיי שרה (תשמ"א)
38.....	פרשת חיי שרה
40.....	פרשת תולדות

40.....	פרשת תולדות – ברית מילה דוד אומן
41.....	פרשת ויצא
43.....	פרשת ויצא
45.....	פרשת וישלח
48.....	הפטרת ויגש - לארוס' דוד וציפי
49.....	דברי ברכה לברית המילה של --- ?
51.....	פרשת ויגש
53.....	פרשת ויגש - אביאלה
54.....	פרשת ויחי – בת מצוה אביאלה
57.....	חומש שמות
57.....	פרשת שמות
59.....	פרשת וארא
62.....	פרשת בא – ברית שי קושלנד
63.....	פרשת יתרו – יום השנה סטיב שטראוס
65.....	פרשת יתרו
67.....	פרשת משפטים
73.....	פרשת משפטים
75.....	פרשת תרומה
78.....	פרשת תצוה
80.....	פרשת כי תשא – בת מצוה אביטל אומן
81.....	פרשת ויקהל
83.....	פרשת ויקהל
86.....	פרשת ויקהל
88.....	פרשת ויקהל פקודי
90.....	חומש ויקרא
90.....	פרשת ויקרא

92.....	פרשת שמיני - אירוסין אברמי ולאה אומן
93.....	פרשת צו ושמיני - 'וורט' רפאל וגיטי קושלנד
95.....	פרשת תזריע מצורע
98.....	פרשת מצורע - נישואי אשר ומרים שווארץ
99.....	פרשת מצורע
100.....	אחרי מות קדושים - בר מצוה אברמי אומן
102.....	אחרי קדושים - אירוסין יוסי ואביטל
104.....	חומש במדבר
104.....	נשא - חתונת בני ונורית
105.....	נשא - שבת חתן אברמי ולאה אומן
107.....	בהעלותך - בר מצוה שלמה הי"ד
108.....	שלח - ברית מילה יצחק בן אברהם אומן
109.....	חוקת - נישואי אורי וילי
110.....	חוקת - שבת חתן אורי וילי
112.....	בלק - בר מצוה בני
114.....	פינחס - בר מצוה יצחק אייזיק אומן
116.....	פינחס - אירוסין גיטי ורפאל
118.....	נצבים - לכבוד הולדת נעמה
120.....	פינחס - לבר מצוה של שמעון דב אומן
123.....	חומש דברים
123.....	עקב - חתונת יוסי ואביטל
124.....	עקב - בר מצוה נחמיה אומן
126.....	בר מצוה נחמיה
127.....	נצבים - אירוסין מירי ואלעד
128.....	האזינו - בר מצוה מיכאל אומן
130.....	שונות

130.....	זכרונות מ'ששת הימים'
134.....	דברים לזכר הורי ז"ל.....
136.....	אבא ז"ל:.....
137.....	אמא ז"ל.....
138.....	פרס ישראל לג'וני.....
139.....	לזכרה של גיטי ז"ל – יום ה'שלושים'.....
140.....	לזכרה של גיטי ז"ל – יום השנה הראשון.....
143.....	מקצה הארץ (באנגלית).....
145.....	שגרירות – שיחה לילדים.....
148.....	נאום בפני מועצת העיר פרנקפורט.....
152.....	מכתבים.....
152.....	מכתב מאמא.....
153.....	מכתב לדודה רוזה.....
153.....	חויות מביקור בפראג (למורה לשעבר קוסטריך).....
157.....	מכתב לד"ר פאול ארנסברג.....
159.....	אירוסי משה אומן עם מעדי האואר.....
161.....	מכתב לאחר פטירת מעדי ע"ה.....
166.....	מכתב לרגל יום נישואין אורי וילי.....
167.....	שימור מנהגי אשכנז בימינו.....
168.....	שירים.....
168.....	לברית מילה של משה אומן.....
169.....	יום הולדת 46 לאמא ז"ל.....
170.....	יום הנישואין ה-60 לאלמר ואסתר אופנבכר.....
172.....	שיר לפורים.....
174.....	יום הולדת 60 לג'וני.....
176.....	בת מצוה תמר אומן.....

178.....	הספדים
178.....	דברי פרידה מסבא – יום הולדת ה-90
179.....	הספדים בשעת הלוויה
179.....	הרב אהרן אדלר – רב בית הכנסת אוהל נחמה
179.....	הרב חיים בר טל – רב ברמת תמיר
180.....	הבן הרב אורי מנחם אומן
182.....	הנכדה מירי לברן (אומן)
183.....	האח פרופ' ישראל אומן
184.....	נוסח המצבה:
185.....	הספדים ביום השלושים
185.....	האח פרופ' ישראל אומן
187.....	הבן הרב אורי מנחם אומן
189.....	הנכד ר' אברהם אומן

הקדמה

החוברת שלפנינו יוצאת כחלק מתוך עבודה מקיפה שנעשתה במשך השנה החולפת, במטרה להביא את כתביו של סבא משה אומן עליו השלום – לדפוס.

במהלך העבודה נתקלתי בהרבה מאוד כתבים, סיפורים, עדויות, מסמכים ועוד. שאמורים להיות כלולים בע"ה בספר הזכרון המלא שנמצא כרגע בעריכה.

אך מכיון שיום ה'ארהרצייט' קרב ובא, ועדיין העבודה רבה מאוד, יעצו לי בני המשפחה להוציא בשלב ראשון דוגמא מתוך הספר, כדי שיהיה כבר עכשיו משהו מוכן לספק את ההתעניינות הרחבה, ולהנציח את זכרו של סבא – "דבריהם הן זכרונם".

על כן אספתי את מעט החומר שהכנתי לבינתיים, וסידרתי אותו בצורה שתקל על הקורא הנעים למצוא חפצו.

בתחילת החוברת הכנסתי קיצור חלקי מתוך סיפור חייו של סבא עם תולדות המשפחה. לאחר מכן סודרו הדרשות לפי סדר פרשיות השבוע. וכן הובאו גם כמה מכתבים ושירים. השתדלתי להשאיר את ההדגשות והעיצובים כמו במקור. רוב הקטעים שמובאים כאן בגרמנית או באנגלית תורגמו לעברית.

חשוב לציין שוב, שהחומר המובא כאן בחוברת הוא חלקי מאוד ובהרבה מן הדרשות שמובאים כאן חסרים חלקים נרחבים, (ובוודאי ימצאו גם שיבושים שונים שלא הבחנתי בהם מחמת מהירות ההכנה), שבע"ה ובל"נ יושלמו בספר השלם שנמצא כעת בשלבי עריכה.

אני מודה לכל אלו שתמכו ועודדו אותי בכתיבת הספר/חוברת, ולכל אלו שתרמו מזמנם כדי לסייע לי במידע ובהשלמת פרטים חסרים.

בחלק של תולדות המשפחות נעזרתי רבות בעבודתם של ריינר אומן (משפחת אומן), דוד לנדור (משפחת לנדאו), וצבי וגנר (משפחת האואר-וגנר). ובנוסף נעזרתי בקרובי משפחה וידידים שעזרו לי באיסוף המידע, יבורכו כל אחד בשמו הטוב.

תוך כדי עריכת החומר הגיעה הידיעה המעציבה על פטירתו הפתאומית של בן דודו של סבא, ומי שזכיתי לשמוע ממנו רבות על תולדות המשפחה, בעיקר בשנה האחרונה – ג'ורג' משה (ב"ר צדוק [אוסקר]), אומן ז"ל (א' אדר ה'תשע"ח). יהיו הדברים לעילי נשמתו.

ויהי רצון שלא יארע דבר תקלה על ידי.

אברהם אומן

ט"ז אייר ה'תשע"ח

סיפור חיים

משה אומן ומשפחתו (תקציר)

(הפרקים שלפנינו נכתבו בחפזן לקראת הוצאת החוברת, ולא עברו הגהה מסודרת ועריכה רצינית, ועל כן יש לראות בהם רק נקודות לציון, המשקפות את נקודת ראייתו של הכותב, ולא תיאור מקיף של ההסטוריה. אשמח לקבל הוספות והערות. א.א.)

ההסטוריה של משפחת אומן

האבות הקדומים של משפחת אומן (בכתיב היהודי בגרמניה: אוימאן - Aumann) מוכרים לנו ככל הנראה מלפני יותר מ-400 שנה. (באיזור שנות ה'ש"ל). בן המשפחה הקדום ביותר היה יהודי פרנקפורטאי עשיר בשם שלמה, (Judt Schlom) שהוא וצאצאיו התגוררו במשך מאות שנים כיהודי חסות באיזור הכפר 'קופרן' (Köppern) וכתושבים בעיר פרנקפורט.

אנו מדלגים כאן על רשימת שמותיהם ובני משפחותיהם של צאצאיו של היהודי שלמה וממשיכים ישירות לאחד מצאצאיו שחי כשלוש מאות שנה אחריו:

סבו של משה אומן - 'החבר משה (מוזס) ב"ר שלמה', נולד בזוילברג (ע"י קופרן) בשנת ה'תרי"ד, עבד כשוליה בחנות טקסטיל ובהמשך פתח בעצמו חנות טקסטיל סיטונאית מפורסמת מהגדולות בפרנקפורט ("אומן אונד ראפ"), ביחד עם גיסו לעתיד - איציק ראפ. בשנת ה'תרמ"ג (י"ד אלול) נשא לאשה את מרת גיטל/קילכא (קארולינה) ראפ, מהעיר רייבאך, (בת הרב צדיק (ב"ר יהודה לייב) ראפ משפחה מפורסמת ומיוחסת באשכנז). ויחד הקימו בית נאמן בישראל בקהילת הרב הירש (ה'אאוסטר'יט גמיינד'ה - הקהילה הפורשת) בפרנקפורט.

שם נולדו להם ששת ילדיהם: התאומים שלמה (זיגמונד) וצדוק (אוסקר). שבהמשך נשא את בתו של 'ראש הקהל' ר' הוגו בונדי - ממשפחה מיוחסת של רבנים במגנצא, רחל (ריחה, נישאה לזיגפריד אופנהיימר), מרתה (נישאה לאבא אטלינגר), הילדה (ריזכא. נישאה לליאו יידל), וליאו.

אביו של משה אומן - ר' שלמה (זיגמונד) נולד בשבת פרשת בלק ה'תרמ"ד. למד והתחנך במוסדות הקהילה - בי"ס הריאלי של הרב הירש, ובישיבת הגרש"ז ברויער בפרנקפורט.

בהגיעו לגיל 30 פרצה מלחמת העולם הראשונה (תרע"ד) והוא גויס לצבא הגרמני (יחד עם אחיו אוסקר). תוך זמן קצר הוא נפל בשבי הרוסי ונשלח לסיביר, שם שהה במשך כל זמן המלחמה. בסיום המלחמה הוא חזר הביתה במסע ארוך ומפרך (דרך אמריקה ויפן), והגיע כשנתיים אחרי סיום המלחמה.

משפחת לנדאו

מוצאה של משפחת לנדאו מהרב ישראל ואסתר פּרָדְקִין מהעיירה 'גומל' (הומל) בבלארוס, בנם מרדכי (נולד בכ"ט אייר תקצ"ז) בהגיעו לגיל 15 (שנת תרי"ב) נמלט לפריז (מאימת הפוגרומים והגיוס לצבא הקנטוניסטים) באמצעות דרכון מזויף של יהודי שנפטר קודם לכן בשם "מרקוס לנדאו". בפריז נשא לאשה את חנה והוא כבן 17 בלבד. הזוג עברו דרך המבורג והתיישבו בלונדון שם נולדו להם 5 ילדים עד לפטירתה בטרם עת של חנה והיא בת 35 שנה. בשנת תרל"ב נשא אשה שניה – חיה קוהן מהעיר 'קליין נורדלינגן' בבוואריה שבגרמניה. (אחיה, הרב פינחס קוהן, כיהן כרב באנסבך והיה בהמשך לאחד ממנהיגי אגודת ישראל). הם התגוררו בלונדון ונולדו להם 13 ילדים. (ס"ה היו למרקוס לנדאו 18 ילדים. נמנה אותם בקיצור: (כולל שמות המשפחה של חלק מהבנות לאחר נישואיהן). ישראל אשר [ג'ון], רחל [רוזי] **אלכסנדר**, זלמן [צ'ארלס], הנרי, **אסתר שוואב**, חנה עדית [אני], יצחק גלעדי, דבורה [דורה], סידי, אברהם [אייבי], ויאולט פריידל **וינברגר**, דוד, מיכאל [מיק], צפורה [בירדי], הלנה פנינה [ליני], מוריאל אלזי **זקס**, יוסף [ויקטור], רות ביטריץ **רבינוביץ**).

בנו הבכור של מרקוס לנדאו – ישראל אשר (ג'ון/ג'אק), היגר ליוהנסבורג בדרום אפריקה להשקעה במכרות פחם ונשא את רחל לבית מרקס. ושם נולדו להם שתי בנות: חנה ('אָנִי') שנולדה בשנת תר"ן, (נישאה לאחר מכן לאברהם קמחי) ומרים (אמו של סבא משה אומן) נולדה בשנת תרנ"ב. (בתאריך ה' בשבט) המשפחה חזרה ללונדון, הנישואין עלו על שרטון. והילדות התגוררו וגודלו מאז בבית דודיהן ישראל שוואב ואשתו אסתר לבית לנדאו.

הילדים קיבלו שם חינוך לתורה ולמצוות עם דרך ארץ, ומרים לנדאו היתה בין הבנות היהודיות הבודדות שלמדו באותה עת באוניברסיטה. התמחותה היתה בספרות של שפות זרות ובעיקר גרמנית, בה הצטיינה במיוחד.

בית ההורים

כאמור לעיל, שלמה אומן היה שבוי בסיביר לאורך מלחמת העולם הראשונה. שבמהלכה נפטר אביו החבר ר' משה ב"ר שלמה, במוצאי יו"כ ה'תרע"ז, והוא בן 63 שנה בלבד. לאחר סיום המלחמה בשנת ה'תר"פ חזר שלמה לבית אמו האלמנה וקיבל לידי את ניהול העסק המשפחתי "אומן אונד ראפ", יחד עם היורשים של משפחת ראפ.

באותם ימים הגיעה מרים לנדאו לביקור בפרנקפורט לצורך השתלמות בספרות הגרמנית וכן לביקור קרובים, שם הכירה והתיידדה עם מרתה אטלינגר לבית אומן, אחותו של שלמה זיגמונד אומן. והיא הכירה בפניה את אחיה שלמה (שהיה מוכר למשפחתה מתקופת לימודיו בישיבת פרנקפורט ביחד עם "אחיה" שלמה שוואב, שהיה בנם של הוריה מאמציה – ישראל ואסתר שוואב).

הם מצאו חן זה בעיני זה ונישאו בשעתו מ"בט"ו תמוז ה'תרפ"ב. (11/7/22) והתגוררו בבית האם האלמנה קרולינה אומן. (ברח' פאלם-שטראסה 11)

ביתם של ר' שלמה ומרים אומן התאפיין במעשי חסד ועזרה לזולת, בכל ימות השבוע הבית היה פתוח לעניים ולאורחים, ותלמידי הישיבה היו רגילים על שולחנם בסעודות שבת וחול. ר' שלמה היה חבר פעיל מאוד גם בחברה קדישא, שכונתה "קיפה" (קופה בהגיית בני פולין. סוג של חברת צדקה וחסד), שבמסגרתה היה עושה "ארונות", דהיינו שמירה על נפטרים יהודיים בעיר. וכן בתקופה מסויימת היה גם חבר בגבאות בית הכנסת ("פור-שטאנד"). בנוסף על חברותו העיקרית בבית הכנסת הגדול, היה חבר גם בבית הכנסת הפרטי ברח' "הַרְמֶס-וֹג" ולעתים היה מבקר גם ב"קלויז" (Klaus) של ה'אוסטְטֶענְד-שְטְרַאסֶה' שבו גדל בילדותו.

ר' שלמה היה מעורה בכל חיי הקהילה וסדריה, ולמרות שלא היה נחשב למוזיקלי במיוחד, הכיר את כל ניגוני בית הכנסת על בוריים. בשמחת תורה היה נוהג להביא קרטון גדול מלא בשוקולדים וממתקים עבור הילדים המשתתפים בהקפות ובריקודים לכבוד התורה.

עוד יש לציין כאן, שספרו של הרב יצחק ברויער "דאס יודישע נאציאנאל הייס" שיצא בפרנקפורט בשנת ה'תרפ"ה, תורגם בשנה שלאחריה לשפה האנגלית על ידי מרים אומן (לבית לנדאו) אמו של סבא משה.

ילדות בפרנקפורט

לאחר ארבע שנות נישואין, ביום השבת א' במרחשון ה'תרפ"ז נולד בנם הבכור של ר' שלמה ומרים אומן. הברית התקיימה בשבת שלאחריה והילד קיבל את השם "משה" (בנוסף לשמו הגרמני "פיטר מאנפרד") על שם סבו אבי אביו שנפטר עשר שנים קודם לכן. כינוי החיבה שהיה בשימוש היומיומי היה "פיט" או "פיטי". שמו הרגיל נשאר "פיטר" עד להחלפתו ל"משה" בארץ ישראל.

עם התרחבות המשפחה בלידתו של משה, עברה המשפחה לבית גדול ומרווח יותר באיזור היוקרתי במערב העיר, ברח' "בּוֹקֶה־מַרְאָה" מס' 2. שם התגוררו יחד עם הסבתא אומן, שהיתה "אבן שואבת" לכל צאצאיה שבאו כל שבת וחג מרחבי העיר פרנקפורט לביקור אצלה, שם זכו לטעימה ולברכה מהסבתא. בנוסף שכרו ההורים הטריים עוד עוזרת נוצריה בשם 'האחות אִידָה' (Schwester Ida) שהיתה אחראית על גידול הילדים בבית. (היא היתה אחת הדמויות האהובות ביותר על הילדים, וגידלה אותם במסירות במשך שנים).

ב"ב בסיון תר"ץ, קרוב לארבע שנים לאחר לידת משה, נולד האח השני, ונקרא על שם סבו מצד האם – ישראל, ג'ון. (בתוספת שם גרמני: רוברט).

פיטי הקטן נכנס לגן הילדים בגיל 4 שם למד שנתיים, (בשנת תרצ"א-תרצ"ב) ומשם המשיך לבית הספר היסודי (volksschule) למשך 4 שנים (אצל המורה זיגפריד קוסטריך, שהיה מוכר למשפחה גם כחזן בבית הכנסת הפרטי ברח' הֶרְמֶס-וּג). ובשנתיים האחרונות למגוריהם בפרנקפורט (תרצ"ז תרח"צ) למד בבית הספר הריאלי ע"ש הרב שמשון רפאל הירש בפרנקפורט. פיטי היה מוכשר בלימודיו ותמיד הגיע לציונים גבוהים בכל התחומים.

פיט היה חבר בתנועת הנוער של קהילת פרנקפורט "עזרא", במסגרתה היו מתקיימים פעילויות עונג שבת ופעילות חברתית. ובשבתות אחרי הצהריים היה מצטרף מידי פעם עם אביו לשיעור של ה"קיפה" בבית הכנסת.

בימי הקיץ ובהזדמנויות שונות, היו נוסעים חלק מבני המשפחה או כולם לחופשות בהרים (בעיקר באיזור הרי ה'טאונוס' באיזור פרנקפורט וישובי הסביבה) וכן בחו"ל, (כמו למשל חופשות סקי בשווייץ או באיטליה, ביקור בפראג, ועוד). בתקופה האחרונה נוצר פחד מוחשי לצאת מגרמניה כיון שבביקורת הגבולות היו יכולים להחרים את הדרכון, ומצב כזה להיות בגרמניה הנאצית בלי דרכון נחשב אז לסכנת חיים.

סבתא אומן נפטרה בפתאומיות בכ"ז בניסן ה'תרצ"ג במהלך חופשה בשווייץ, ולאחר כמה ימים – ב' דר"ח אייר – נקברה לצד בעלה המנוח בבית הקברות של פרנקפורט.

(נוסח מצבתה:

פ"ט. האשה החשובה מרת גיטל אשת ר' משה אוימאן זצ"ל.

גודל פעולתה ומעשי צדקתה. ידוע לכל בני עדתה.

טוב וחסד רדפוה כל ימי חייה. לאמונה הדריכה בניה ובנותיה.

ותמת בשיבה טובה כ"ז ניסן. ותקבר ב' דר"ח אייר תרצ"ג. ת.נ.צ.ב.ה.

ואגב נביא גם את נוסח מצבת בעלה הקבור לצדה:

פ"ט. האיש החשוב. כמר משה בן כ' שלמה ז"ל ממשפחת אוימאן.

מעשיך הטובים יגידו צדקתך. שם טוב משמן הנחת אחרך. הדרכת במישרים בניך ובנותיך.

נפטר אור ליום י"א תשרי במוצאי יו"כ ונקבר ביום ב' י"ב בו תרע"ז לפ"ק. ת.נ.צ.ב.ה.)

החל מעליית הנאצים לשלטון בשנת תרצ"ג, החל מצב היהודים בגרמניה להחמיר, לא נאריך כאן על הרבה דברים ידועים, אלא נציין כמה עובדות ששמענו.

מידי פעם היתה נערכת צעדה של הנוער ההיטלראי ברחובות פרנקפורט, ובזמן הצעדה היה מסוכן ליהודי להמצא ברחוב. בכלל יהודים היו יכולים לקבל מכות ברחוב סתם כך, וגם ילדי משפחת אומן "חטפו" לא פעם בדרכם לבית הספר. בשלב מסוים למדו למצוא דרכים עוקפות וחילופיות לבית הספר כדי להנצל מההתעללויות ברחוב. בהרבה חנויות ובתי עסק בעיר היתה תלויה מודעה על הפתח: **Juden sind hier unerwünscht** – יהודים אינם רצויים כאן.

החיים של היהודים נעשו קשים יותר ויותר עם השנים, ויהודים רבים החלו לחשוב על יציאה מגרמניה, לא היה כל כך הרבה לאן.

ר' שלמה ומרים אומן החלו בהתארגנות מעשית לעזוב את גרמניה, בשלב מסוים (בשנת תרצ"ז בערך) עלה הרעיון לעלות לארץ ישראל, דודה של מרים – 'אָנִי' – מיס-לנדאו, שהיתה מנהלת בית ספר מרכזי בירושלים, (ע"ש אבלינה דה רוטשילד), והיתה אחת מדמויות המפתח בעיר (גם בחוגי הישן ומחד וגם בחוגי הציונים מאידך. יצויין שיש רחוב על שמה בגבעת משואה ב-ים). – הציעה למרים לקחת לידיה את ניהול בית הספר בירושלים, ההורים נסעו לביקור בארץ ישראל, ובסופו של דבר החליטו שזה לא מתאים להם.

בשנת תרח"צ גמלה אצלם ההחלטה להגר לארה"ב. לצורך זה היה צורך להוכיח שלמהגר יש מספיק אמצעים כדי להסתדר בעצמו ולא יפול למעמסה על המדינה.

אחד מבני הדודים אומן שהיה גר בארה"ב הצהיר (סוג של שבועה) שבן דודו יכול להסתדר והאישור התקבל. העסק המפורסם והמצליח "אומן אונד ראפ" "נמכר" לגרמנים במחיר זעום, (אחוזים בודדים משוויו), והכסף הוברח בדרך לא דרך לארה"ב, (שם ירד לטמיון בהשקעה כושלת שנעשתה בניגוד להוראותיו של ר' שלמה). אחרי תקופה של הכנות והתארגנות, בקיץ תרח"צ, נסעו ר' שלמה ומרים אומן עם שני ילדיהם לאנגליה, שם שהו אצל קרובי משפחה כחודש ימים, ובכ"ז אב ה'תרח"צ (24/8/38) הפליגו באוניה 'אקוויטניה' מאנגליה לארה"ב.

ראוי לציין פה שרוב בני המשפחה המורחבת הצליחו לצאת מגרמניה מבעוד מועד, והגרו לארה"ב או לארץ ישראל. מעטים נשארו גם בזמן פגרום תרצ"ט (ליל הבדולח), ומעטים יותר גם נרצחו במחנות הריכוז.

חיים חדשים באמריקה

עם הגעתם של משפחת אומן לארה"ב התיישבו למשך תקופה קצרה במנהטן (הילדים למדו בבית ספר ציבורי) ולאחר כחצי שנה מצאו בית ספר בעברית, (ראה להלן) ועברו ל'בורו-פארק'. (כשנה או שנתיים בבנין דירות (רח' 14 מס' 4600), ולאחר מכן בבית בן שלוש קומות, קומה לכל משפחה, ברח' ה-46 מס' 1566). והתפללו בבית הכנסת "שומרי שבת - אנשי נובורגרוד". (שם גם קראו הילדים את פרושות בר המצווה שלהם, משה-לך לך ת"ש, וישראל-בהעלותך).

כאמור לעיל, ר' שלמה הברית כסף לארה"ב כמה חודשים לפני עזיבתו את פרנקפורט, הוא נתן הוראות היכן להשקיע את הכסף, אך המשקיע לא מילא אחריהן ואיבד את כל הכסף בהשקעה כושלת. כך יצא שמשפחת אומן העשירה הגיעה לארה"ב נקייה לחלוטין מכל נכסיה, וללא פרוטה לפורטה.

בלית ברירה ר' שלמה נאלץ לעבוד קשה במשרה אחת או שתיים, כאשר בשלב ראשון עבד כעובד זוטרי ביותר בענף הטקסטיל, וכן כאורזן במקום אחר, וכן כסוכן ביטוח, (בעיקר אצל בני משפחה וידידים כמו למשל באיזור 'ווינינגטון הייטס' ששם היו מרוכזים הרבה יוצאי פרנקפורט). מרים גם היא עבדה קשה בשלוש משרות, היתה עוזרת של אנשי עסקים, ובנוסף ב'אמריקן ג'ואיש קומיטי' (שסייע באותם ימים לפליטי הנאצים), היא היתה מוכרת גם אנציקלופדיה לילדים, וגם החזיקה עסק של ספרים. (אנשים היו יכולים להזמין אצלה ספרים לעצמם או כמתנות בר מצוה וכדומה).

בהמשך הזמן הגיעה לארה"ב גם הדודה האלמנה הילדה יידל (אחותו של ר' שלמה. שבעלה ליאו שהיה חולה סוכרת, נפטר במחנה הריכוז ממחסור באינסולין) והתגוררה יחד אתם בבית, היא היתה אחראית באותם ימים על משק הבית וגידול הילדים, כיון שההורים בעצמם היו כ"כ עסוקים שלא היה להם זמן לזה.

זמן מה לאחר מכן הגיעו גם שני בני דודים – ריינר וג'ורג' אומן, וגם הם התגוררו יחד בבית הקטן של משפחת אומן עד שהוריהם – ר' צדוק וקלייר – הגיעו לארה"ב.

למרות כל הקשיים, האווירה בבית היתה טובה ושמחה, וגם כאן בארה"ב הבית של משפחת אומן היה פתוח לאורחים ובמיוחד לפליטי המלחמה שזרמו כל הזמן מאירופה, ומצאו מקום חם להתארח בו. ככל שעבר הזמן והתבררו מימדי האסון של יהדות גרמניה ואירופה כולה, כך הלכה והעמיקה הרגשת הכרת הטובה על ההצלה מהתופת הזו.

בתקופה הראשונה לבואם לארה"ב, הילדים למדו בבית ספר ציבורי (לא יהודי) ואחר תקופה של חצי שנה או יותר, עברה המשפחה לברוקלין, (46TH street) והילדים הלכו ללמוד ב'ישיבת עץ חיים' (בית ספר יסודי שבו למדו ב"עיווריס" – עברית במבטא אשכנזי). בגיל התיכון ניסה פיטר כמה מוסדות ציבוריים, (כמו 'ברוקלין טק' ועוד ב"ס ציבורי אחר) עד שבסופו של דבר מצא את מקומו ב'ישיבת רבנו יעקב יוסף' (RJJ), שם למד אחר כך גם אחיו ג'וני יבלחט"א.

לאחר התיכון פנה ללימוד תואר ב'סיטי קולג' בניו יורק. בשלב ראשון התחיל פיטר ללמוד מינהל עסקים, אך נכשל בתחום זה. התחום שבו הוא אהב להתעסק תמיד היה עיתונאות, ועוד כילד היה מוציא עיתון משפחתי, ועיתון של חבורת הילדים שלו, ועוד. ולכן פנה ללמוד את התחום הזה בו הצליח והתעסק אחר כך במשך כל חייו. וסיים את לימודיו עם תואר למדעי החברה.

בשנת תש"ד, לכבוד יום הולדתו ה-60 של אביו, ערך פיטר יחד עם אחיו ג'ון הגדה של פסח עם פירושים שליקטו ממקורות שונים. (דפי דפדפת עליהם מודבקים דפים גזורים מתוך הגדה מודפסת, ולמטה פירושים שונים בכתב יד נאה בשני צבעים).

באותם ימים הישוב היהודי בארץ ישראל התקדם בדרך להקמת המדינה, והדבר עשה רושם גדול גם מעבר לים, גם במשפחת אומן ראו את הדברים באופן מאוד חיובי (בניגוד לעמדה ה'אנטי ציונית' שהיתה מקובלת בקהילת פרנקפורט), ובפרט עשו הדברים רושם על פיטר הצעיר, שהצטרף לתנועת הנוער "השומר הדתי" של הפועל המזרחי, אך הוא התאכזב מכך שהם לא עשו מספיק למען עליה לארץ. לכן

החליט להצטרף לתנועת הנוער של פועלי אגודת ישראל, שם עסקו בפועל בעליה לארץ ישראל. (ואכן תוך זמן לא רב נסגר הסניף כי כמעט כל חבריו עלו לארץ ישראל).

בארץ ישראל

בתחילת שנת תשי"א, כשנתיים לאחר הקמת מדינת ישראל, עלה סבא משה ארצה. בתאריך י"ג מרחשון (24/10/50) במסגרת העליה של פועלי אגודת ישראל. גם מתוך רצון לסייע למדינה המוקמת בארץ ישראל, וגם מכיון שבארה"ב לא היה אפשרי להיות עיתונאי שומר שבת. משה רצה לגור בירושלים, אבל בפועל אגודת ישראל אמרו לו שיהיה לו קשה להסתדר שם כלכלית ועדיף ללכת למקום אחר, למשל קיבוץ חפץ חיים.

משה, שאהב מאוד את ירושלים, החליט בכל זאת לנסות לגור בה, ואם יהיו קשיים – יעבור לחפץ חיים.

בתקופה הראשונה התגורר אצל קרובי משפחה וכן בדירת אירוח בשכונת רחביה ברח' אבן עזר.

לאחר כשלושה שבועות כמגיה בעיתון ג'רוסלם פוסט, הגיעה הצעה מהעיתון 'דברי הימים – חדשות העבר', שמטרתו להציג את כל ההסטוריה של עם ישראל בסגנון של עיתון. לאחר כשנה התפטר העורך ומשה אומן היה לעורך הראשי של העיתון. ה"עיתונים" הללו הצטברו בסופו של דבר לסדרה ארוכה (מאברהם אבינו ועד הציונות) שקובצה בסופו של דבר בסדרת הספרים

לאחר כחמש שנים בחדשות העבר, עבר להיות עורך משנה בשבועון "היר אנד נאו" ולאחר שנה בתפקיד זה התקבל לעבודה במשרד החוץ באוקטובר 1956 בו עבד עד סוף ימיו.

(התפקידים אותם מילא בשנות עבודתו במשרד החוץ: בשנים 1956-1961 שימש כפקיד. לאחר מכן נשלח להיות קונסול בניו יורק עד שנת 1966 (תשכ"ז), עוזר ראשי באגף קשרי תרבות ומידע עד שנת 1971, ראש מדור פרסומים ומעקב עד 1974, ציר יועץ לענייני הסברה בווינגטון עד שנת 1977, נסח במחלקת ההסברה עד 1987, לאחר מכן שימש כקונסול כללי בווינגטון במשך שלוש שנים וחזר לעבודתו כנסח עוד כשנה עד לפרישתו לגמלאות בשנת 1991. מאז שימש כנסח

במחלקת ניסוח ותרגום עד לשנת 1999. בשנים שלאחר מכן המשיך להיות שותף פעיל בענייני משרד החוץ, בשלב מאוחר יותר היה מגיע כפעם בשבוע למשרד לעניינים שונים, עד לשנים האחרונות של חייו. נציין שבשנת 1970 הציעו ממשרד החוץ לתת לו משרה דיפלומטית בבון (בירת גרמניה המערבית של אותם ימים) אך הוא ביקש לפטור אותו מתפקיד זה מכיון שלא היה מעוניין לחזור לגרמניה).

בשנת תשט"ו בתאריך ד' כסלו (29/11/54) האבא ר' שלמה (זיגמונד) אומן לקה בהתקף לב ונפטר והוא בן 71 שנה. הוא נקבר בבית הקברות ב'פסאיק' שבניו ג'רזי בארה"ב. המשפחה המורחבת ישבה שבעה בארה"ב ומשה שהיה בא"י באותו זמן ישב שבעה בירושלים.

(ואגב נצטט פה את נוסח מצבתו:

פ"נ איש יקר עטרת ביתו, ר' שלמה ב"ר משה אוימאנן מפפד"ס. בהצנע לכת עבד את קונו, הדריך בני ביתו בדרך התורה. גמל חסד עם החיים והמתים, ונפטר בשם טוב. ד' כסלו תשט"ו. זכרו לא יסוף מזרעו וממוקיריו. ת.נ.צ.ב.ה.)

מספר חודשים לאחר מכן, בכ"ט ניסן תשט"ו, נערכה שמחת הנישואין לבנו ישראל שיבחלט"א עם אסתר שלזינגר בתו של הרב ד"ר אברהם פאלק שלזינגר (מנהל בית החולים שערי צדק ואחיו של מייסד ישיבת קול תורה). ובשנה שלאחריה עלו הזוג הצעיר לארץ.

ולפני שנתאר את נישואיו של משה בשעה טובה ומוצלחת נסקור בקצרה את משפחת האוואר:

משפחת האוואר

בעיר מאקווא בהונגריה התגוררו ר' בנימין האוואר ואשתו צארטל לבית פשקס (אביה ר' יוסף היה ראש הקהל במאקווא). לר' בנימין היו ששה בנים ושתי בנות. הגדול ר' שלמה זלמן, ואחריו (לא לפי הסדר) צבי, אליעזר, שמעלקע, (שהיה לו היתר הוראה אבל לא רצה להיות רב) לייב, ומשה. ושתי הבנות בערטה וחווה.

ר' בנימין היה חסיד ת"ח וצדיק, ושימש גם כמוהל מפורסם. (בפנקסו נרשמו מעל 500 בריתות שערך במשך השנים).

בגלל קשיי פרנסה עברה המשפחה לעיר גרוסוורדיין בטרנסילבניה (עיר הונגרית שעברה לידי הרומנים במלחמת העולם הראשונה). הקהילה היהודית בעיר (בין

עשרים לשלושים אלף נפש) היתה כולה אשכנזית, ורחוקה מהאווירה החסידית. ור' בנימין שהיה חסיד יסד בה מניין חסידי קטן שנקרא "ספרדישע שול". (על שם נוסח ספרד בו התפללו החסידים). המניין לא מצא חן כל כך בעיני תושבי העיר שראו בו פגיעה במנהג המקום, ואף תבעו את ר' בנימין לדין תורה אצל רב העיר (הרב פוקס) על זה שבמניין שלו אומרים הלל בליל פסח בבית הכנסת נגד מנהג המקום. הרב פוקס ענה להם שהוא עצמו גם היה אומר הלל אם היה מתפלל אצלם, והכריע לטובתם.

במהלך מלחמת העולם הראשונה (בשנת תרע"ה) הגיע לעיר האדמו"ר ר' ישראל הגר מויז'ניץ ה'אהבת ישראל', (שברח מהרוסים), ור' בנימין האוור ומשפחתו סייעו לו רבות להסתדר ולהקלט בעיר. מאז אותה תקופה נוצר קשר עמוק בין משפחת האוור לאדמו"ר והם היו לחסידי ויז'ניץ. וכשנולד נכדו של ה'אהבת ישראל', בן לבנו ה'אמרי חיים' – כ"ק האדמו"ר מויז'ניץ-מונסי ר' מרדכי הגר, היה ר' בנימין הסנדק בברית שלו.

ר' משה האוור היה ת"ח מובהק ולמד תורה מפי גדולי רבני הונגריה, ביניהם ר' משה גרינוולד מחוסט בעל 'ערוגות הבושם'.

בשנת 1925 ביקרה בגרוסוורדיין בחורה צעירה בשם גיטל וגנר, ממשפחה חשובה של חסידי באיאן בגורה הומורה (בחבל בוקובינה) מצאצאי מהר"ם מרטנבורג והשל"ה הק'. אשר נולדה לאביה ר' ישראל ולאמה ביילא לבית טאובר [ושפירא]. (פירוט מלא של כל משפחת וגנר מופיע בספרו של אחיה צבי וגנר "חמישה דורות"). נציין כאן רק את ששת אחיה של גיטל: יחיאל מיכל, יצחק אייזיק, אברהם, יוסל, חיים וצבי). האבא ר' ישראל וגנר (בן ר' יחיאל מיכל ומינדי לבית שפירא – ממשפחת ר' מאיר שפירא ראש ישיבת חכמי לובלין). ואשתו ביילא (בת הרב יצחק אייזיק טאובר ואשתו גיטל לבית שפירא), התגוררו כעשרים שנה בכפר אוסטרה שם נולדו כל ילדיהם (למעט צבי), ובשנת 1921 עברו לעיר גורה הומורה (Gura-Humorului)

קרובת משפחה של גיטל וגנר שהתגוררה בעיר גרוסוורדיין הציעה לה שידוך את משה בנו של ר' בנימין האוור. ולאחר בירורים וביקורים הדדיים התארסו ונישאו משה האוור עם גיטל וגנר באותה שנה. בני הזוג התגוררו בגרוסוורדיין והחזיקו חנות לכלי חרסינה וקריסטל.

זמן קצר אחר כך, בליל א' של שבועות תרפ"ו נפטר ר' בנימין האוור ונקבר למחרת בליל שני של שבועות. (אשתו צארטל נפטרה בכו אייר תרצ"ז).

בשנה שלאחריה (קיצ' תרפ"ז) נולד לר' משה וגיטל בנם הבכור, הסנדק שלו היה ה'אהבת ישראל' מויז'ניץ ויקרא שמו בישראל 'בנימין' (יומי) על שם סבו ר' בנימין האוואר. בשנה שלאחריה, ב"ב בתשרי תרפ"ט נולדה בת ונקראה 'מינדי מרים' (מעדי), מינדי על שם סבתא וגנר (אמו של ר' ישראל) ומרים ע"ש מרים קרמר שאירחה את אמה של גיטל לאחר פטירת אימה. הילד השלישי שיבחלט"א, שלמה, נולד בשנת 1932.

בינתיים העסק של ר' משה האוואר קרס, וחמיו ר' ישראל וגנר מימן את הקמתו של עסק חדש שגם הוא קרס בסופו של דבר. והזוג הצעיר נאלץ לעבור לגורה הומורה שם עבד משה במנסרה של חמיו.

בשנת 1937 נפטרה גיטל באופן פתאומי והיא בת כ-29 שנה בלבד. (היא הובהלה לבית החולים בסוצ'ובה הרחוקה לאחר חשש להריון מחוץ לרחם, ועד שהגיעה לבית החולים כבר לא היה ניתן לנתחה והיא נפטרה לפנות בוקר).

מאז עברו ר' משה עם שלושת הילדים – יומי מעדי ושלמה, להתגורר בבית ההורים וגנר. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה בתרצ"ט עלה הרעיון של עליה לארץ, אבל הוא נגנז עקב התנגדותו של ר' משה שהיה מתנגד לציונות השולטת בארץ.

בתחילת שנת תש"ב גורשה כל המשפחה יחד עם כל יהודי בוקובינה ובסרביה – לטרנסניסטריה. רבבות יהודים נרצחו שם, ועוד רבבות שנספו מרעב ומגפות שהשתוללו בין היהודים מחמת תת תנאים ששררו שם. משפחת וגנר והאוואר שוכנו במוגילב (מלבד חיים וצבי וגנר שהיו במקומות אחרים) שם שרדו בניסים עד נסיגת הגרמנים, ר' ישראל וגנר נפטר במוגילב, ושאר בני המשפחה חזרו לגורה הומורה, משם עלו לארץ. ר' משה האוואר חזר לעיר ילדותו גרוסוורדיין וניסה להשתקם שם.

הבן הגדול יומי הלך ללמוד בישיבה בצ'כוסלובקיה (בפראג ומריינבד) ומשם נסע לקנדה ונסמך לרבנות ועשה תואר ב.א. באוניברסיטה. ר' משה האוואר עם שני ילדיו האחרים נשארו בגרוסוורדיין עד התבססות השלטון הקומוניסטי, ובשנת 1950 עלו לארץ, התגוררו תקופה קצרה בפתח תקווה ואחר כך בבני ברק. מעדי עבדה בחברה (הממשלתית) לתיירות.

כשלוש שנים לאחר עלייתם ארצה, בשנת 1953 נפטר ר' משה האוואר. ונקבר בסמוך לקברו של האדמו"ר מויז'ניץ בבני ברק. לאחר פטירת אביה, עברה מעדי להתגורר בירושלים.

בברית הנישואין

לאחר הגעתה של מעדי לירושלים הכירה את הבחור משה (פטר) אומן והם מצאו חן זה בעיני זה. משה התייעץ עם אמו (בשנת תשי"ד) לגבי השמות הזהים שלה ושל הבחורה (מעדי נקראה מרים כשם אמו של משה. ואגב גם אביה של מעדי נקרא משה). ראה את תשובתה בעמ' 135.

לאחר תקופת היכרות ממושכת התארסו בני הזוג למזל טוב, האירוסין התקיימו במוצאי שבת פרשת יתרו תשט"ז. (כב שבט – 4/2/56) ובקיץ של אותה שנה, ביום חמישי כ"א בסיון ה'תשט"ז (31/5/56) התקיימה שמחת הנישואין של הזוג הצעיר באולם בעיר פתח תקווה. האוכל לחתונה הוכן ע"י מלה וגנר (אשתו של צבי הדוד של מעדי) וה"מנות" כללו דגים וסנדוויצ'ים עם נקניק ולפתן. באמת מנות מכובדות ביחס למדיניות הצנע החמורה ששררה אז בארץ.

הזוג הצעיר התגוררו בירושלים, שם נולדו להם שני בנים – בני ואורי.

כאמור לעיל, משה עלה בשנת תשי"א, בשנת תשט"ו נפטר אביו, ובשנה שלאחריה עלה לארץ גם אחיו ישראל, כך שהאמא – מרים, ששני בניה כבר היו בארץ, החליטה גם היא לבוא בעקבותיהם, ובשנת 1957 למנינם עלתה מרים אומן (אמם של משה וישראל אומן) ארצה והתיישבה בירושלים (ברח' הפלמ"ח 15) היא עבדה בבית הספר חורב בעיר, והיתה אחראית לערוך את הידיעון שלהם.

היא עוד הספיקה לרוות נחת מארבעת נכדיה (בני ואורי, שלמה ותמי), כשחלתה בסרטן בשנה האחרונה לחייה.

בד' בכסלו ה'תשכ"ב (ביום היאהרציט של בעלה), היא נפטרה בירושלים, ונקברה בהר המנוחות.

משה שבדיוק באותם ימים הוטלה עליו השליחות לשמש כקונסול בניו יורק, ביקש להשאיר עם אמו בימיה האחרונים, אך היא לא הסכימה שיתעכב בגללה, והוא נסע עם משפחתו לארה"ב. בדיוק כשהגיע לארה"ב התקבלה הבשורה המרה על פטירת אמו...

לאחר כמה שנים נולדה בניו יורק הבת השלישית גיטי ע"ה.

חודשים ספורים לפני מלחמת ה'תשכ"ז חזר משה עם משפחתו לארץ ישראל, והיה עד לפחד הגדול של ערב המלחמה, ולאירועים המרגשים שלאחריה. (ראה בעמ' 130)

כעת התגוררה המשפחה בירושלים ברח' הרב ברלין. משה הצטרף לקהילה שנפתחה לא מכבר ב'בית הסטודנט' אשר הפכה לימים לקהילת 'אוהל נחמה' בה היה חבר עד סוף ימיו, ושימש בה בין השאר כגבאי, ש"ץ, בעל קורא, (בעיקר במנחה של שבת – מניין שהוא בעצמו יסד). ושמו מופיע גם ברשימת החותמים על מגילת היסוד של הקהילה.

זמן קצר אחרי מלחמת יום הכיפורים, בשנת 1974 נסעה המשפחה לשליחות נוספת בווינגטון, שם דאגו למצוא לילדיהם חינוך יהודי מובחר בישיבת "נר ישראל" בבולטימור.

בשנת 1977 התגלתה אצל מעדי מחלת הסרטן, והמשפחה חזרה לארץ ישראל, שם הלך מצבה של מעדי והתדרדר, (בשנה האחרונה לחייה דאגה להעלות את עצמות אמה מסוצ'ובה לארץ ישראל בהר המנוחות). ולאחר כשנתיים וחצי של מחלה – בתאריך ו' באב התשל"ט – הלכה לעולמה והיא בת כארבעים שנה. (ראה תיאור בעמ' 161). ונקברה לצד אמה בהר המנוחות.

בשנת תשמ"ב הוכתה המשפחה בנפילתו של שלמה אומן הי"ד במלחמה. שלמה היה בנם הבכור של ישראל ואסתר אומן, אשר יקשה לתאר את אישיותו הנפלאה והרבגונית במסגרת זו. וראה בהרחבה בספר "את העולם נתן בלבו – מכתבי שלמה אומן". (ראה דבריו של סבא משה אומן על אחיינו הי"ד, בתוך דרשותיו בשמחת נישואי בנו ר' אורי מנחם שיבלחט"א, שהתקיימה זמן קצר לאחר מכן, בעמ' 109, ובעמ' 110).

סבא לנכדים

בשנים הבאות ר' משה זכה לראות נחת עם נישואי ילדיו והולדת נכדיו. במקביל המשיך בעבודתו במחלקת ההסברה במשרד החוץ. בשנת 87 נשלח שוב לשגרירות ישראל בווינגטון לתפקיד כפול: 1. קונסול כללי למדינות מרכז החוף המזרחי. 2. ציר יועץ לענייני הכנסיות הנוצריות (בקשריהן עם מדינת ישראל). התפקיד השני העסיק אותו מאוד, והוא המשיך בו גם לאחר סיום התפקיד עם חזרתו לארץ בשנת 1990, והמשיך לקיים קשר פעיל עם מנהיגים נוצריים בעולם, ואף כתב ספר בנושא

בשם "קונפליקט אנד קונקשן" שדן ביחסים בין יהודים ונוצרים עם דגש על יחס הנוצרים למדינת ישראל, ובעיקר על השינויים שעוברים על רבות מהכנסיות בשנים האחרונות ביחסיהן ליהודים ולמדינת ישראל.

במהלך אותה שליחות הכיר את אשתו השניה שירה מרים - מימי, אותה נשא לאשה בשנת 1991 והיו נשואים עד 2006 שאז נפרדו ברוח טובה.

במהלך שנות ה-90 נתקלו משה ומימי בכבשים המיוחדות עם הטלאים השחורים שכונו "צאן יעקב", והחליטו לעשות מאמצים כדי שהכבשים האלו יגיעו גם לארץ ישראל, לבסוף הצליחו לעבור את כל המחסומים הביוקרטיים ולהביא את הכבשים לגן החיות התנ"כי בירושלים.

בשנת תשס"ג הוזמן לביקור בגרמניה (ע"י מסדר האחיות בדרמשטט) וביקר בעיר מולדתו פרנקפורט וגם נשא שם נאום בפני מועצת העיר. (ראה עמ' 148)

בשנת תשס"א חלתה בתו גיטי בסרטן ולאחר כארבע שנים של התמודדות נפטרה בכ"ה תמוז תשס"ה, בת כ-41 שנה.

מחלתה ופטירתה בטרם עת של בת הזקונים גיטי ע"ה (טובה בינה גיטה בת ר' משה ומינדי מרים. ראה עליה להלן עמ' 139, ועמ' 140), כנראה השפיעה לרעה על מצבו ובאותה תקופה הוא חלה ב'פרקינסון', מחלה שהגבילה אותו יותר ויותר בשלוש עשרה שנותיו האחרונות.

בתקופה זו הוא זכה להשתתף בנישואי נכדיו, ולרוות נחת מניניו כ"י, ואף להיות סנדק בברית המילה של חלק מהם. והודה לקב"ה על שזיכה אותו - כמו יוסף בשעתו - לראות צאצאים "בני שילשים".

בסוף ימיו

סבא משה הלך ונעשה מוגבל יותר ויותר, אבל עדיין עשה כל מאמץ - כל זמן שהיה יכול - ללכת להשתתף בתפילות בבית הכנסת, בחול ובשבת, תוך כדי מאמץ רב, וזמן רב של הליכה לכל כיוון.

למרות כל הקשיים וכל המגבלות, הוא התאמץ להקפיד על סדרי תפילה ולימוד תורה, וידע לקבל כל קושי וכל התמודדות בשמחה, בהומור וברוח טובה. עם כל

הקשיים הוא "לא עשה הנחות" לעצמו בשום דבר והשתדל לעשות כל דבר בצורה המושלמת ביותר.

עם החמרת מצבו הבריאותי, הוא מכר את דירתו (בה התגורר קרוב לחמישים שנה), ובחודש ניסן תשע"ה עבר להתגורר ב'דיר מוגן' ברמת תמיר בירושלים. שם הוא גם המשיך את דרך העליה שלו, קבע עתים לתורה בחברותא, השתדל עד כמה שיכל להתפלל בבית הכנסת, ואף קרא בתורה במנחה כשהיה יכול.

לאחר זמן קצר התגלתה אצלו גם מחלת הסרטן, שטופלה בהצלחה, אך מצבו המשיך להתדרדר. ותנועתו הוגבלה מאוד, ובנוסף סבל מיסורים קשים שאותם סבל בדומיה. ועשה כל מה שיכל בשביל לצמצם עד כמה שאפשר את הפגיעה בשגרת החיים.

בר"ח מרחשון תשע"ז נערכה לכבודו מסיבת יום הולדת ה-90, שהיתה מאורע מאוד חשוב ומרגש עבור כל המשפחה. הדברים שנשא באותו מעמד, היו כעין צוואת פרידה לצאצאיו. (ראה דבריו להלן עמ' 178)

השמחה המשפחתית האחרונה שבה זכה להשתתף, היתה ככל הנראה חתונת נכדו – מיכאל אומן, שבה כובד בברכה תחת החופה.

בחודש אדר נערכה מסיבת שבע ברכות לנכדתו באולם שע"י רמת תמיר בכדי שיוכל להשתתף, אבל בסופו של דבר הוא לא היה מסוגל להשתתף.

בשבת האחרונה לחייו, פרשת אחרי קדושים, סעד אצלו בנו יבלחט"א הרב אורי מנחם את סעודת ליל השבת. זו היתה ארוחתו האחרונה. הוא היה במצב רוח מרומם מאוד, שר בקול את כל זמירות השבת, (ב'שלום עליכם' הוא לא רצה לשיר 'צאתכם לשלום' לפני ששרו שוב 'ברכוני לשלום'). באותו לילה נתקף בחום גבוה ופונה בדחיפות לבית החולים. הרופאים היו מאוד פסימיים לגבי הסיכויים שלו לשרוד את הלילה, אבל בס"ד מצבו התייצב והוא נשאר כמה ימים בבית החולים במצב קשה, כשבני המשפחה וידידים נושאים תפילות לרפואתו.

ביום חמישי בערב מצבו החמיר מאוד, ובמהלך הלילה, אור לט"ז אייר ה'תשע"ז, הוא השיב את נשמתו ליוצרה, והוא בן 90 שנה וחצי. הלוינו התקיימה למחרת ביום שישי בבוקר, והוא נטמן לצד אשתו מעדי בהר המנוחות בירושלים.

השאיר אחריו בנים, חתן, נכדים/ות ונינים/ות, שהולכים בדרכי התורה והמצוות. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים, אמן.

דרשות

חומש בראשית

בראשית - בר מצווה ישראל קושלנד

זכית ישראל ונפל בחלקך לחגוג את חגיגת הבר מצווה שלך בפרשת בראשית. ובתור חתן הבר-מצווה ביום זה, אפשר בהחלט לומר שעם כל הכבוד הראוי לחבר שלמה בן ר' משה, חתן בראשית במנין הראשון בשמחת תורה, אתה מתייצב על ידו כשותף נאמן - כחתן בראשית נוסף. הפרשה הזאת, העומדת בראש כל הפרשות שבתורתנו הקדושה, מלאה וגדושה בחכמת חיים ובעקרונות יסוד של היהדות - ועל אחד העקרונות האלה אני רוצה לעמוד היום.

(האמת היא, ישראל, שדיברתי אתכם פעם על הדבר הזה, אבל בטוחני שזה לא חרות בזכרונך - וכפי שאמר קהלת, טובים השניים מן האחד, ואם החוט המשולש לא במהרה ינתק, יכול להיות שנחזור על זה פעם נוספת בהזדמנות אחרת - וראה הוזהרת!)

הקטע, "ויכלו השמים והארץ..." מסתיים בפסוק: "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות".

ונשאלת השאלה: מה עושה כאן המלה "לעשות"? "מכל מלאכתו אשר ברא" - אני מבין. מה זה התוספת הזאת, "לעשות"?

ובכן, מספר מפרשים, ובראשם הכלי יקר והמלבי"ם עומדים על הקושי הזה ומציעים לנו הסבר שלדעתי ממש מתקבל על הדעת. התאור של ששת ימי בראשית, עד לבריאת האדם ביום השישי, עוסק בבריאה - שפירושה יש מאין. כאשר הקב"ה שבת ממלאכתו ביום השביעי הוא שבת מהבריאה יש מאין, אך לא שבת מהמשך הבריאה, יש מיש, דבר שנקרא בדרך כלל בשם "עשיה". ואת התפקיד הזה - העשיה יש מיש - הוא מסר בידי האדם, שעל-ידי כך נהפך, למעשה, לשותפו כביכול של הקב"ה בהמשך הבריאה, מאותו היום והלאה.

הפסוק הזה, במילים אחרות, מציין מעבר חשוב מאד בין תקופת הבריאה, תקופת הבראשית, לבין תקופת העשיה, הנמשכת עד עצם היום הזה.

האמת הזאת מקבלת חיזוק משמעותי ביותר מיד לאחר מכן בפסוק הבא – בראשית ב – פסוק ה:

"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים." שים לב, ישראל: "השמים והארץ" ברישא – "ארץ ושמים" בסיפא. "בהבראם" ברישא – ביום "עשות" בסיפא. השם "אלקים" בכל מקום שהקב"ה מוזכר בפרק הראשון, פרק הבריאה, – לעומת "ה' אלקים" בסיפא של פסוק זה. הרי זה ברור כשמש: בפרק הבריאה, בששת ימי בראשית, מדובר בבריאה יש מאין ובקביעת חוקי הטבע היסודיים, כלומר מידת הדין, אשר כידוע קשור לשם "אלקים", ואכן זהו השם המוזכר לאורך כל הפרק הראשון, ובהקשר זה הגיוני להזכיר קודם כל את השמים ואחר כך את הארץ. אך מאותו רגע שנכנס לתמונה האדם, מידת הדין חייבת להיות מרוככת מעט על-ידי מידת הרחמים והחסד. כי אין קיום לאדם בלי חסדו ורחמיו של הקב"ה – ולכן בחלק השני של הפסוק מדובר כבר ב'ה' אלקים', ומידת הרחמים מצטרפת למידת הדין. ולכן גם מקדים הפסוק כאן "ארץ" ל"שמים", כי כאן מדובר בבני האדם, החיים על הארץ. והפועל "בהבראם", ברישא, מתחלף על-ידי הפועל "עשות" בסיפא, כאשר מדובר במעשה האדם.

היום, ישראל, אתה מתגייס בשטו"מ, לצבא של חיילי הקב"ה שעליהם הוטל התפקיד להמשיך את מלאכת הבריאה ולהשתתף, באלף ואחת דרכים, בחידוש, "בכל יום תמיד מעשה בראשית". זוהי אחריות גדולה וגם הזדמנות נפלאה לתרום לתקון עולם במלכות שדי, ובטוחני שתעמוד במשימה הזאת בכבוד, ובעזרת השם יתברך בהצלחה רבה!

ובזכות זה נזכה כולנו, יחד אתך, בקרוב מאוד, לגאולה השלמה – כן יהי רצון!

לבר מצוה של ישראל קושלנד

"טובים השנים מן האחד", אומר קהלת "... והחוט המשולש לא במהרה ינתק" גם חגיגות הבר-מצוה שלך, ישראל, מעוגנות בשלשה אירועים: ביום ראשון שעבר נמלאו לך בשטו"מ 13 שנה – וחגגנו כראוי. היום קראת בתורה ומעתה תקיים את היום הזה מידי שנה כשבת הבר מצוה שלך, ועוד היד נטויה – כי ביום רביעי הקרוב נשתף בע"ה בקבלת הפנים החגיגית בירושלים עיר הקודש, והא לך החוט

המשולש אשר לא ינתק. ואם התחלנו במגילת קהלת, הבה נראה איך קהלת מסיים את ספרו: "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם".

"את מצוותיו שמור" – מוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו. המסר שאני רוצה להשאיר אתך היום, ישראל, הוא ששני הדברים האלה קשורים בקשר הדוק ביותר, ואין בשום פנים ואופן להפריד ביניהם, וגם את האמת הזאת אני רוצה להדגים לך – על משקל "החוט המשולש" – בשלוש דוגמות:

קודם כל – "ואהבת לרעך כמוך". הפסוק הזה, אפשר לומר, הוא "ספינת הדגל" של המצוות שבין אדם לחברו. וידועה אמרתו המפורסמת של רבי עקיבא על הפסוק הזה – ! שהוא "כלל גדול בתורה". והלל הזקן אמר לגוי שרצה להתגייר וללמוד את התורה על רגל אחת: (את ההמשך לא מצאתי)

בר מצוה ישראל קושלנד

דברים בקבלת-הפנים לכבוד ישראל
קושלנד בגילה

ביום ג' אור לר"ח מרחשון ה'תשס"ט

בדברי אליך בשבת, ישראל, הזכרתי את הפסוקים בקהלת המדברים על כך ש- "טובים השנים מן האחד... והחוט המשולש לא במהרה ינתק." על משקל זה יש פתגם בגרמנית אשר בתרגום חופשי אומר בערך כך: "כל הדברים הטובים באים בשלושות". ובכן, גם חגיגות הבר מצוה שלך, ישראל, מעוגנות בשלושה אירועים: ביום ההולדת שלך בחול המועד סוכות נמלאו לך בשטו"מ 13 שנה, וחגגנו כראוי. אחר כך, בשבת קראת את פרשת בראשית מתחילתה ועד סופה, ומעתה תקיים את השבת הזאת, מידי שנה, כשבת הבר-מצוה שלך. והיום אנו נאספים כאן בירושלים עיר הקודש, יחד עם קרובים וידידים שלא נתאפשר להם

"הלא יקים ה' דברו הטוב
אשר דבר על בית ישראל..."
לישראל יקירי
בהגיעך למצוות בשעה טובה
ומוצלחת –
ברכת מזל טוב לבבית
מסבא משה
כ' בתשרי התשס"ט
"וישראל לשון מישור..."
והיה העקוב למישור..."
הנראה ישר בעיני אלקים
ואדם."

לישראל יקירי –
ביום הגיעך למצות בשטו"מ
מסבא משה
כ' בתשרי ה'תשס"ט

לחגוג אתנו בשתי ההזדמנויות הקודמות – והא לך החוט המשולש אשר לא במהרה ינתק.

ואם פתחנו במגילת קהלת, הבה נראה איך קהלת מסיים את ספרו: "סוף דבר הכל נשמע – את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם."

"את מצוותיו שמור" מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחבירו. המסר שאני רוצה להשאיר אתך היום, ישראל, הוא ששני הדברים האלה קשורים בקשר הדוק ביותר, ואין בשום פנים ואופן להפריד ביניהם. וגם את האמת הזאת אני רוצה להדגים לך – על משקל "החוט המשולש" – בשלוש דוגמות. (ובכדי לזרז את הגאולה שנזכה בה במהרה בימינו, אוסיף בנקודה זו שהשראה חשובה מאד לרעיון הזה קיבלתי מקרוב משפחה הנושא אף הוא את השם ישראל והמכונה בפינו "ג'וני".)

קודם כל, "ואהבת לרעך כמוך", הפסוק הזה, אפשר לומר, הוא "ספינת הדגל" של המצוות שבין אדם לחבירו. וידועה אמרתו המפורסמת של רבי עקיבא על הפסוק הזה – שהוא "כלל גדול בתורה". ואם אתה זוכר את הסיפור על הלל הזקן שאמר לגוי שביקש ממנו לגייר אותו וללמד אותו את תורת משה כשהוא עומד על רגל אחת, מה אמר לו הלל? "דסני עלך לחברך לא תעביד". מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך – שזה, אפשר לומר, הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" בסגנון שלי, "זוהי כל התורה כולה", אמר לו הלל. "כל השאר הוא פרשנות על הדבר הזה". ונשאלת השאלה: זוהי כל התורה כולה? ומה עם המצוות שבין אדם למקום? ובכן, התשובה לשאלה הזאת נמצאת ממש בתוך הפסוק עצמו, והבה נקרא אותו במלואו: "לא תקום ולא תיטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה' השורה התחתונה כאן היא – "אני ה'". עליך לשאוף להגיע ליראת שמים ולאהבת ה' – אבל הדרך למטרה הנעלה הזאת, אומר לנו הפסוק, עוברת דרך קיום המצוות שבין אדם לחבירו: ואהבת לרעך כמוך אני ה'".

הדוגמא השניה שאני רוצה להביא היא העניין של מידות ה'. "ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת..." מה רוצה התורה לומר לנו במניית 13 מידותיו של הקב"ה? חז"ל אומרים שמידות אלו באות ללמד אותנו – בני האדם עלי אדמות – כיצד לנהל את עיינינו ביחסים בינינו. מה ה' רחום וחנון – תהא אף אתה רחום וחנון; מה ה' ארך אפים ורב חסד ואמת – אף אתה ארך אפים ורב חסד ואמת, וכן הלאה.

והדוגמא השלישית – דברי השבח וההודיה לקב"ה שאנו מרבים לומר אותם בתפילותינו היומיומיות האם הקב"ה באמת זקוק לכל שפע הברכות וההודאות

שאנו מפנים כלפיו בתפילות אלו? ברור למדי שהוא לא זקוק לדברים האלה. וברור באותה מידה שהמטרה, בהכרזות הללו, היא לפתח בנו את רגש הכרת הטוב. אם נדע לתת שבח והודיה לה' – "על חיינו המסורים בידיך" (כפי שאנו אומרים שלש פעמים ביום בברכת "מודים") "ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים – אז נדע גם לעשות זאת בהתנהגותינו היומיומיות וביחסינו עם האנשים שאנו חיים אתם ובאים במגע אתם כאן. זוהי המטרה העיקרית בקיום המצוה הזאת של קילוס שמו של הקב"ה – וכדאי לזכור זאת.

וזה חל לא רק על התפילות שאנחנו מתפללים אותם בבית הכנסת. שאני עשיתי לי הרגל, מזה שנים, לברך את ה' כל אימת שקורה לי משהו טוב – ויהא זה הדבר הקטן ביותר. פעם חשבתי שמוגזם קצת להודות לה' על כך שמצאתי מקום חניה, למשל, במקום שקשה למצוא מקום כזה... או כשמצאתי איזשהו דבר שהלך לי לאיבוד – או שחשבתי שהלך לי לאיבוד. אבל בסופו של דבר הגעתי למסקנה שזה בכלל לא מוגזם. חשוב מאוד לטפח את הרגש הזה של הכרת הטוב, כל הזמן ובכל דרך אפשרית, קודם כל כלפי שמים – ואחר כך גם כלפי חבריך וידידיך ואנשי משפחתך.

אני שמח, ישראל, שאני יכול להעיד, באופן אישי ביותר, שאתה כבר התחלת ללכת בדרך המבורכת הזאת. מה שאני מציע לך היום הוא שתתמיד בדרך הזאת – שהיא דרך מצויינת לקיים את מצוות "ואהבת לרעך כמוך אני ה'". ובזכות זה יברכך ה' וישמרך: שישלח ברכה והצלחה במעשה ידיך ויזכה אותם בחיים טובים וארוכים – ושנזכה כולנו לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון!

אני עשיתי לי הרגל מזה שנים, לברך את השם כל אימת שקורה לי משהו טוב – ויהא זה הדבר הקטן ביותר. פעם חשבתי שזה מוגזם קצת להודות לשם על כך שמצאתי מקום חניה, למשל, במקום שקשה למצוא מקום כזה. או כשמצאתי איזשהו דבר שהלך לו לאיבוד. אבל בסופו של דבר הגעתי למסקנה שזה בכלל לא מוגזם. חשוב מאוד לטפח את הרגש הזה של הכרת הטוב – קודם כל גפלי שמים, ואחר-כך גם כלפי חבריך וידידיך ואנשי משפחתך.

אני מציע לך ישראל שתאמץ גם אתה את המנהג המבורך הזה, זהו מנהג טוב ובריא, ואולי הדרך הטובה ביותר לקיים את מצוות "ואהבת לרעך כמוך – אני ה'". ובזכות זה יברכך ה' וישמרך, ויזכה אותך בחיים טובים וארוכים אמן כן יהי רצון.

פרשת בראשית – חתן בראשית

דברים בבית הכנסת "אוהל נחמה" לרגל בחירתי כחתן בראשית (בליל שבת פרשת בראשית)

(בראשית דברי ברצוני להודות לחברי המועצה ולחברי הקהילה כולה על שראיתם לנכון ולראוי לזכות אותי בתואר "חתן בראשית").

אחד מזכרונות הילדות הבולטים שלי הוא שאבי זכרו לברכה זכה לתואר הזה כשהייתי בן 7 או 8 – ומאז חלמתי שאולי-אולי אזכה גם אני, ביום מן הימים, להיות חתן בראשית. תודה רבה לכם שאפשרתם לי להגשים את החלום הזה.

פרשתנו פרשת בראשית, מכילה פסוק המתמצת ומסכם בצורה נפלאה את כל הפרשה כולה. פרק ב' פסוק ד': "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים". פסוק זה, ככל שהוא נפלא, מעמיד בפנינו מספר שאלות. ראשית, אם "השמים והארץ" ברישא, מדוע "ארץ ושמים" בסיפא? שנית, מדוע "בהבראם" – לשון בריאה – בהתחלה, ואילו "עשות" – לשון עשיה – בהמשך? ושלישית, לאורך כל הפרק הראשון של הפרשה נוקט המקרא לציון שמו של הקב"ה בלשון "אלקים", וכאן לראשונה מופיע שם הו"ה (י – קא – וו – קא) מדוע?

בעניין זה, עניין שמו של הקב"ה, חוגגים מבקרי המקרא – Bibel kritiker or Bible critics בלע"ז – חגיגה רבתי. לדידם, זוהי הוכחה נוספת שהתורה היא פרי חיבורם של מספר מחברים, כאשר הציון "אלקים" הוא חותמו של מחבר אחד, והציון ה', כלומר שם הו"ה, הוא חותמו של מחבר אחר; ובקטעים מסויימים מגלים את ידו של מחבר נוסף, שקוראים לו "העורך", שהוא מחליט כביכול לצרף את שני הציונים הללו ולעשות מזה "ה' אלקים".

הבעיה עם "הפתרון" הזה היא שהוא קל מידי ופשטני מידי, ואין בינו לבין הראיה המופלאה של חז"ל בעניינים אלה ולא כלום. כדי לתרום את תרומתי הצנועה להבאת הגאולה לעולם, אציין שהדברים שאומר אותם עכשיו מבוססים על דברי הפרשן האהוב עלי, המלבי"ם. הכינוי "אלקים", חז"ל אומרים לנו, מציין את מידת הדין; בעוד ששם הו"ה מציין את מידת הרחמים. העולם נברא במידת הדין – הלא הוא דין הטבע: שמים וארץ, מים ויבשה, מאורות, צמחיה, רמש, חיה ועוף, ולכך מתאים הכינוי "אלקים" המייצג את הדין – וזהו הכינוי שאנו פוגשים אותו לאורך כל הפרק הראשון של פרשת בראשית. פרק הבריאה. וכשמדובר בבריאה, מדובר בקדוש-ברוך-הוא, שהוא בורא ויוצר ועושה: "יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום

ובורא את הכל". אם כן, "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם..." כשמדובר בבריאה, בבורא עולם, הרי מובן ששמים קודם לארץ.

לעומת זאת, הסיפא של פסוקנו רומז למה שקרה ביום השישי, כאשר נכנס האדם לתמונה – "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים". קודם כל, השמים במילת העשיה כאן מרמז לתפקידו של האדם, שאינו בורא אבל בהחלט עושה. וכאן מתגלה לפנינו חידוש גדול וחשוב: בניגון לאלמנטים האחרים שבטבע, האדם אינו מסוגל להתקיים על פי מידת הדין בלבד. ביחד אליו חייבת מידה זו להיות מהולה במידת הרחמים, ועל כן גם מתאים שניתקל כאן בכינוי המורכב, "ה' אלקים", המשקף את המיזוג הנחוץ הזה בין מידת הדין למידת הרחמים. והיות שמדובר כאן באדם שמקום מושבו בארץ, אך טבעי ונכון הוא שסדר הדברים יהפך: לא עוד "השמים והארץ", כמו ברישא של הפסוק, אלא דוקא "ארץ ושמים", וכך באים כל הספקות והשאלות, הבעיות והקושיות על פתרונם... ולדעתי, בדרך הרבה יותר יפה ומשביעה רצון מאשר הדרך הגסה והמגושמת של מבקרי המקרא.

המסר היוצא אלינו מהפסוק הזה, ומהפרשה הזאת כולה, הרי הוא תפקידו של האדם, באשר הוא אדם, כממשיך את מלאכת הבראיה של הקב"ה – דבר הנרמז גם בפסוק המקדים את הפסוק שציטטנו: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות". המלה "לעשות" בסוף הפסוק הזה הנראית מיותרת בעליל, מרמזת לתפקידו של האדם כשותפו של הקב"ה בהמשכת הבריאה (רציתי לומר "בהשלמת הבריאה"), אבל לא יכול להיות מדובר כאן בהשלמה כי אין שלמות אצל בן-אנוש).

חברים, - המסר הזה, כמדומני, נקלט בקהילתנו. אינני יודע עד כמה ניתן לקבוע כי אנו ממשים כאן את תפקידנו האנושי עלי אדמות, אך בהחלט ניתן לקבוע כי יש לנו שאיפה כזאת. עובדה היא כי לא הסתפקנו בהקדשת בית הכנסת הזה, "אהל נחמה", למקום לתפילה בלבד, אלא משתדלים לעשותו מרכז קהילתי, העוסק גם בלימוד ובהוראה, בקליטת עליה, ובמעשי צדקה, בפעילות חברתית מסוגים שונים.

תפילתי ותקוותי – שנדע גם בעתיד להרחיב ולפתח את הפן הזה של קיומנו כקהילה, מתוך הכרה כי עבודת ה' אמיתית מתחילה, בעצם, ביחס נכון והוגן בין אדם לחברו, ושתורה ודרך-ארץ – הא בהא תליא.

שבת שלום!

פרשת לך לך

פרשת לך לך ה'תשס"ט - בית הכנסת "אהל נחמה"
"ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך."
"ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה."
"ואברכה מברכך ומקללך ואור ונברכו בך כל משפחות האדמה."
בשלושת הפסוקים האלה כרוכה - בצורה טלסקופית, אפשר לומר - כל ההיסטוריה של עם ישראל, מרגע יסודו ועד להתחלת הגשמת יעודו בעולם.
והסיפור מתחיל בצו אלקי המגדיר בדיוק מה על אברם לעשות, בשלב ההוא, כדי לזכות בתואר של "אבי האומה."
המלב"ם שואל כאן שאלה הגיוניות: "הסדר הראוי היה נכון לומר מבית אביך, ממולדתך ומארצך?"
בתשובתו לשאלה זו מסביר לנו המלב"ם את מהות שלשת המושגים האלה:
ארץ, אומר המלב"ם, הוא מושג גיאוגרפי; לצאת מארצך זוהי משימה קלה-יחסית.
מולדת הוא מגדיר כעירו של אדם, ובמיוחד החברה האנושית שהוא חי בקרבה ואשר, מטבע הדברים, משפיעה עליו ועל התנהגותו. לעזוב את החברה הזאת והסביבה המיידית שלך - זה כבר קצת יותר קשה.
בית אביך - זה החיבור המשפחתי, זה אהבת אבא ואמא, אחים ואחיות; ולהינתק מאלה - זוהי בוודאי המשימה הקשה ביותר מכולן, ולכן הזכירה בסוף.
במקרה שלפנינו הכרחי היה שאברם ינתק כליל מכל שלושת הגורמים הללו:
(א) מהארץ - כדי שיוכל להניח יתד בארץ אחרת, בארץ שבה עתיד היה לקום עם ישראל;
(ב) מהמולדת - כדי שירחיק עצמו ממנהגיה ומאורח חייה של החברה האנושית שאברם היה חי בתוכה.
ו- (ג) מבית האב - שהיה בית של עבודה זרה.
את הפסוק השני - "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה" - מפרש המלב"ם כמעין פיצוי להפסדים, מבחינה חברתית וכלכלית, הכרוכים בפסוק הראשון.
בפסוק השלישי מגיעים אנו לתכלית של התכנית האלקית: הפצת ברכת ה' לאנושות כולה - באמצעות הברכה שתחול על עם ישראל: "ונברכו בך כל משפחות האדמה".

דבר זה מתגשם - לעינינו - במספר מישורים. אפשר לראות את זה בתרומתם לאנושות של יהודים, בארצות הגולה, בתחומי הספרות, המדע, הרפואה, האמנות, ועוד.

ואפשר לראות את זה בהפצת עקרונות תורת ה', ובמיוחד המושג של אל יחיד, בין הגויים בכל קצוות תבל באמצעות דתות אחרות כגן הנצרות והאיסלם, כפי שציין זאת הרמב"ם בספרו, "היד החזקה".

ואחרון אחרון חביב, אפשר לראות את זה בפעילות הברוכה שעוסק בה משרד החוץ שלנו, מזה יובל שנים, בסיוע שישראל מעניקה - בתחומי החקלאות, ההשקיה, המלחמה במדבריות, החינוך לגיל הרך, הבריאות, הטכנולוגיה וההתארגנות החברתית כלכלית - למדינות המתפתחות באפריקה, באסיה ובאמריקה הלטינית.

עבודה זו נעשית על ידי מש"ב - המרכז לשיתוף בינלאומי - במשרד החוץ, ואני מכיר את הנושא הזה מקרוב, באשר היתה לי הזכות להיות חלק מזה לפני כ-30 שנה.

הרעיון המרכזי מאחורי פעילות מש"ב הוא שלישראל, שהיא בעצמה מדינה מתפתחת - או, בכל אופן, החלה את דרכה בקטגוריה הזאת - ושיזמה ושכללה כל מיני שיטות וטכניקות כדי להתגבר על בעיותיה החברתיות והכלכליות, מוצאת את עצמה במצב המאפשר לה להתחלק בידע שלה, ובשיטות והטכניקות שהיא פיתחה, עם עמים אחרים בעולם המתפתח, עמים אשר בעיות דומות לשלנו פוקדות גם אותם.

רעיון זה הוא שהוליד את תכנית השיתוף הבינלאומי בסוף שנות ה-50 של המאה הקודמת, בהשארית שרת החוץ דאז, גולדה מאיר ז"ל ובהנהגתה.

מאז 1958 השתתפו כ-200,000 איש ואשה מלמעלה ממאה מדינות ברחבי העולם בקורסים, בארץ ובמדינות שלהם, שאורגנו על ידי מש"ב. גם הוקמו במדינות אלו עשרות חוות לדוגמה ופרוייקטים אחרים בתחומים שישראל צברה בהם ידע ונסיון. ומומחים ישראליים בתחומים אלה פעלו בעשרות מדינות ברחבי העולם בתפקידי יעוץ וסיוע רפואי הומניטרי.

בכל התכניות הללו הדגש הוא תמיד על הכשרת מדריכים שיוכלו, בבוא העת, להעביר בעצמם לבני עמיהם את הידע שרכשו. זה מה שנקרא "לעשות נפשות" - בחינת "הנפש אשר עשו [אברם ושרי] בחרן", כדברי פרשת השבוע.

במרוצת השנים הגיעו אלפים מבוגרי הקורסים של מש"ב למשרות מפתח בארצותיהם.

חברים - זוהי, בלי ספק, ההגשמה בהא הידיעה של הבטחת הקב"ה לאברם אבינו בפרשתנו: "ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה - ונברכו בך כל משפחות האדמה". אסיים בהתייחסות קצרה לאחת האבחנות הדקות שכל כך אופייניות למלב"ם.

על הפסוק הזה כותב המלבי"ם:

"ויש הבדל בין משפחות האדמה ובין מה שכתוב לקמן (פרק יח:יח): "ונברכו בו [באברהם] כל גויי הארץ" - כי משפחות האדמה מציין את הפחותים, עובדי האדמה, ואמרו ביבמות (דף סג.): "אפילו משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא בגלל ישראל."

הזכרתי את תרומת היהודים לעמי העולם בארצות הגולה בתחומים השונים בעשייה האנושית: על כך אומר הפסוק "ונברכו בו כל גויי הארץ."

הזכרתי את הפצת דבר ה' בין הגויים בכל קצוות תבל באמצעות דתות אחרות: גם לכך נתכון הפסוק - "ונברכו בו כל גויי הארץ".

אבל הירידה אל הפרט ההדרכה האישית של מאות אלפי בני אדם בחקלאות, בחינוך ובבריאות - ירידה זו אל הפחותים כפי שהמלבי"ם מכנה את "משפחות האדמה" - זאת נתאפשרה רק לאחר ששבנו, ברוך השם, לאדמתנו שלנו והקמנו מחדש את מדינתנו במקום הזה.

שבת שלום!

פרשת לך לך

עם ישראל הוא עם של ניגודים : מפוזר ומפורד בין העמים... ויחד עם זה - "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". עם של "אשמונו בגדנו גזלנו..." ויחד עם זאת - "אתה בחרתנו מכל העמים", "ממלכת כהנים וגוי קדוש". עם של מאמינים ושל כופרים.... ושל פוסחים על שתי הסעיפים". עם של בוטחים בעצמם ובכוחם, של גאים, של מתרברים, של "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" - ועם מוכה תדהמה כשהוא נוכח שזה איננו בדיוק כך.

דומני כי אין בתורתנו בטוי נאמן יותר וקולע יותר למצב שסוע זה מאשר הדמוי הנבואי הכפול המופיע בפרשת לך לך: "ושמתי את זרעך כעפר הארץ..." וקצת לאחר מכן: "הבט נא השמימה וספור הכוכבים, אם תוכל לספור אותם, ויאמר לו כה יהיה זרעך."

על הדימוי הראשון אומר המדרש: "מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו, כך בניך יהיו מפוזרים מסוף העולם... ומה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, אף ישראל אינו מתברך אלא בזכות התורה שנמשלה למים. ומה עפר מבלה כלי מתכות - והוא קיים לעולם, כך ישראל: כל אומות העולם בטלים והם קיימים."

הרב שמשון רפאל הירש עומד על השמוש כאן במונח "למנות", בעוד שבדימוי השני מדובר על "לספור". למנות הוא אומר, אין פירושו לחקור ע"מ לקבוע מספר – אלא לקבוע מכסה. העפר, באשר הוא חומר היסוד לכל היצורים הגשמיים, אין האדם מסוגל לקבוע מכסתו לארץ וליצוריה, כך גם בבני אברהם: שום כוח לא יגביל קיומם הכמותי.

אך בעיקר מתעכב הירש – ואתו רוב המפרשים – על הביטוי השני דוקא: "ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה..." בהסתמך על פירוש חז"ל על פסוק זה, מתרגם הירש את הצו הזה – את ההוצאה הזאת החוצה – במילים: "צא מאיצטגנינות שלך" – או כדברי המדרש, "נביא את ואין את אסטרולוגוס". כלומר, אין אתה תלוי במזלות; אתה מעבר לטבע... וכך יהיו צאצאיו.

ואמנם טבעי הוא שאברהם יהיה מודאג ונבוך, והרי הוא נותן בטוי לדאגה זו ולמבוכה זו בפרשתנו, נוכח העובדה שהוא כבר בא בימים ואין לו בן שישא את המורשה היקרה שהובטחה לו ע"י הקב"ה. ולכן מובילו ה' לכיוון מחשבה אחר לגמרי. בניסוחו של הירש אומר לו ה' – הסח את דעתך מן הארץ ושא נא עיניך השמימה ולכוכבים: כך יהיה זרעך. במלים אחרות, הוציאו החוצה מדרך מחשבתו של אברהם, שהתיאש מתקוותו לוולד. ואם קודם לכן דבר אתו על עפר הארץ, עם כל המשתמע מדמיו זה לגבי תכונותיו הגשמיות והטבעיות – הרי עתה מצוה עליו להביט השמימה, שם רואים הנהגה אחרת מאשר בארץ: מעשה בראשית, בריאה ישירה. כך יהיה עמך, כיציר כפיו של הקב"ה, בניגוד לכל חישובים טבעיים, מעין בריאה חדשה "יש מאין".

רבות נאמר ונכתב על יחודו זה של עם ישראל, על ביטויי החיוביים והשליליים גם יחד. ונדמה לי שחשים את הדבר היום, במצב הנוכחי, יותר מאי פעם. את הנבואה, "עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" בישר לנו בן אומות העולם, והוא ניבא אמת.

מאז כינון מדינת ישראל מנסים אנו – בעיתות שלום יחסי כבעיתות טירור ומלחמה – להסביר את עצמנו, את מאווינו, את עצם מהותנו הלאומית, ולעתים קרובות קשה לנו למצוא אוזן קשבת בעולם. חלק מהסיבה לכך בוודאי טעון באותו יחוד שהתברכנו בו – ושזה לא יבניו, דוקא משום שאין לו אח ורע, ליחוד הזה, בתודעתו הלאומית וההיסטורית שלו.

אבל אנחנו את ההיסטוריה שלנו יודעים. יודעים אותה וחשים אותה, כי אנו חיים אותה.

פרשת חיי שרה – שבת חתן יעקב ישראל אומן

דברים לרגל העליה לתורה של יעקב אומן לפני חתונתו בשבת בירוחם,

כד בחשון התשסט

"תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם..."

החסד של אברהם מוצא ביטוי גם אצל רבקה, כפי שאנו קוראים בפרשתנו. קודם כל, המלה "חסד" מופיעה שוב ושוב בסיפור שליחותו של אליעזר עבד אברהם. היא מה שנקרא בימינו "מלה מנחה", בסיפור הזה.

- ראשית – בתפילתו של אליעזר ביציאתו לשליחות: "הקרה-נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם".
- אחר-כך, כשאליעזר מפרט את הסימנים שהוא מחפש בנערה המיועדת: "והיה הנערה אשר אומר אליה, וכו' .. אותה הוכחת לעבדך ליצחק, ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני."
- וכשהוא מזהה את הנערה הזאת, את רבקה: "ויאמר ברוך ה' אלקי אדוני אברהם אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדוני..." (כאן יש לנו גם הערך של האמת...)
- ושוב אמת: "ואברך את ה' אלקי אדוני אברהם אשר הנחני בדרך אמת..."
- ושוב – חסד ואמת: "ועתה אם ישכם עושים חסד ואמת את אדוני..." כאן מדובר, כמובן, בחסד אלקי ובאמת אלקית. אבל מה שחשוב הוא שמידות אלו אומצו והופנמו על-ידי אבות האומה ואמותיה.

על אברהם אבינו ומידת החסד והרחמים קראנו בשבוע שעבר: אברהם הדגים והמחיש את מידת החסד כאשר רץ ומיהר (גם אצל רבקה: "ותרץ... ותמהר...") לשרת את שלשת המלאכים – שהתנהגו כמו אנשים רגילים, ואכלו ושתו, כדי שאברהם יוכל להוציא אל הפועל את מידת החסד אשר בקרבו... כפי שעשה זאת שוב כאשר השתדל למען אנשי סדום וניסה להצילם בזכות הצדיקים שיימצאו – אולי – בתוך העיר. ובכך הכשיר את עצמו להיות ראוי לתואר, "אבי האומה".

עכשיו צריכה רבקה לעבור מבחן דומה, כדי לתפוס את מקומה כאם השניה בין ארבע האמהות. אליעזר, כפי שראינו, הכין את המבחן והגדיר את תנאיו – ורבקה עברה אותן על הצד הטוב ביותר – מעל ומעבר! – בהתנהגותה ובמעשיה על-יד הברא.

על התנהגות זו ומעשים אלה כתב רבי נסים גאון:

"גילוי נדיר כזה של רוח נדיבה מוכיח על טוב אופייה של הנערה, שלא מצאה לעשות חסד לשם שכר אלא שנשמטה חוצבה מהיכל החסד, וכל-כולה חסד! ולכן נאמר "אותה הוכחת..." היא אינה מסתפקת במילוי משאלתו של הזר. היא צמאה לעשות חסד, היא מרחמת גם על גמליו הצמאים.

נערה כזו ראויה היא ליצחק אבינו – ראויה היא להיות אם בישראל. כזהו צריך להיות היסוד של בית יהודי!"

נראה לי שבזיווג שלפנינו ישנו המיזוג המבורך הזה של אמת יעקב וחסד אברהם – שהוא גם החסד של אמותינו שרה, רבקה, רחל ולאה. נראה לי שקיים אצלכם, יעקב ואסתר, היסוד של בית יהודי. והרי גם במגילת אסתר מוצאים אנו את הביטוי "חסד" בהקשר של אסתר המלכה – כפי שכתוב שם: "ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו..."

יהי רצון שיסוד זה אכן יהיה יסוד מוצק ואיתן, שעליו תבנו בע"ה אותו בית נאמן בישראל שכולנו מתפללים ומאחלים לכם שכך יהיה!

בזכות זה – ובזכות הנפשות הטהורות והיקרות במשפחתנו שלא זכו להשתתף בגופם בשמחתנו זו – נזכה כולנו לגאולה השלמה – ושתבוא זו בקרוב בימינו, כן יהי רצון!

פרשת חיי שרה (תשמ"א)

לעתים נעזרים אנו בפתרון תעלומה מקראית כלשהי – בידי מקורות די בלתי-צפויים. קרה לי מקרה כזה בקשר לבעיה שרוב המפרשים אינם מתיחסים אליה כלל – או, במידה ומזכירים אותה, אינם מציעים לנו תשובה משכנעת במיוחד.

אברהם אבינו מבקש מעפרון החתי "את מערת המכפלה... אשר בקצה שדהו."

מה משיב לו עפרון? "לא אדוני שמעני – השדה נתתי לך והמערה אשר בו..."

ואברהם מסכים: "נתתי כסף השדה, קח ממני."

עכשיו – הרישום בטאבו: "ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא – השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב – לאברהם למקנה..."

ובסיום הפרק אנו קוראים פעם נוספת: "ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת."

גם בפרשת "ויחי", בסוף ברכת יעקב אבינו את בניו – אומר הכתוב שאברהם "קנה את השדה מאת עפרון החתי, ... מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת."

מה, אם כן, הדגש החזק הזה על השדה וכל אשר בו? מה היה עניינו של עפרון החתי, ראש עיריית חברון, שאברהם, שבסך הכל ביקש לקנות מערה לאחוזת, יקנה דוקא את השדה?

ובכן, עפרון – מוצאו מארץ החתים, סביר להניח כי שלט בעירו חברון בהתאם לחוקי החתים. לפי אותם חוקים – אשר בחלקם נתגלו בשני לוחות-ענק שנמצאו בזמנו בחפירות ארכיאולוגיות בתורכיה – אם כן, באותם חוקים מוצאים אנו כתוב:

סעיף 46

"אדם המחזיק בשדה בנחלה – אם השדה נמסר כולו לידי, יפריש ממנו את מסיו. אך אם נמסר לו השדה בחלקו הקטן בלבד, הרי לא יפריש מסים."

סעיף 47 (רכישה)

"... אם חלקי השדה נשאר בידי האדם שממנו קנה את השדה, לא ישלם את המסים."

אם כן, עפרון החתי עשה חשבון פשוט: אם ימכור לו, כבקשת אברהם, את המערה בלבד, הרי יגבה את מחירה וביזה יגמר הענין. הכנסות נוספות כבר לא יהיו לעירית חברון מהעסקה הזאת – כי החוק החתי אוסר גביית מיסים ממקום כזה.

ואולם אם יכרוך את מסירת המערה לאברהם במסירת השדה כולו בו היא נמצאת, הרי בזכות "עיסקת החבילה" הזאת לא רק שהוא, עפרון, יוכל לגבות מסים מלאים מאברהם עבור השדה – אלא שהעיר חברון תמשיך לגבות מסים גם מבני אברהם ומבני בניו, והרי באחוזת משפחתית מדובר.

"ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא – ואת מתן קבור."

ובכן מסתבר כי לא רק במת זה מדובר היה, ולא רק בארבע מאות שקל כסף...

ולבסוף, הערת שוליים לעדכון הדברים: -

בספרו של פרופ' יהושע בן-אריה, "ירושלים החדשה בראשיתה", מתואר כיצד עברה מערת שמעון הצדיק במזרח ירושלים לרשות היהודים במאה ה-19,

וכך כותב בן-אריה:

"מגרש שמעון הצדיק הוא אחד המגרשים ההיסטוריים היהודיים שזכרונות קדומים קשורים בו.

לדברי גרייבסקי כבר היה רכוש יהודי מזמנים קדומים, והסכום של 16,000 פרנק ששולם בשנת תרלו (1876) עבור קניית המקום לא היה אלא דמי פצויים נוספים ואותו הישמעאלי שהחזיק בו שלא כדין ואשר היה מעיק ומציק ליהודים המבקרים על-ידי המון תלונות והאשמות כוזבות, שהם משתחיתים את האילנות ואת התבואות, ולשם תשלומי הנזק היה גובה גרוש לנפש מכל איש ואשה המבקרים את המערה.

בשנת תרלו הציע פחת ירושלים לעדת היהודים שיקנו את המגרש והמערה שבתוכו, יחד עם האילנות וכל אשר בו..." (שימו לב: הפחה הציע את העיסקה הזאת – לא היהודים!)

"... ההצעה נתקבלה ברצון, והם התאמצו ואזרו חיל לאסוף את הכסף הדרוש לתשלום המגרש. הקניה נעשתה בשותפות על ידי שתי העדות, הספרדית והאשכנזית, והוצאתה לפועל היתה מאורע גדול בירושלים היהודית ונתנה שמחה רבה בלב כל יהודי. ויקם השדה, אשר השתרע על שטח של 28,000 אמה מרובעות, ו-80 עצי הזיתים שעליו, למקנה ולאחוזת עולם לעדת היהודים..."

פרשת חיי שרה

פרשתנו פותחת בסיפור המעשה של רכישת מערת המכפלה על ידי אברהם אבינו מידי עפרון החתי בחברון. יש משהו מוזר מאוד בתיאור המו"מ הזה. הבה נעשה כפי שנוהגים לומר בתקשורת – קצת סדר בדברים:

מה אומר אברהם בפתח הדיון הזה? "תנו לי אחוזת קבר עמכם..." מה הוא מבקש כאן? הוא מבקש קבר. מה משיבים לו בני חת? "במבחר קברינו קבור את מתך..." – כלומר, אין בעיות. ואולם אברהם כנראה שם עיני על קבר מסויים, הלא הוא מערת המכפלה, השייכת לראש העיר – עפרון. ולכן הוא מבקש פגישה עם אדון עפרון, ושימו לב לנוסח הדברים: "שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר – אני חוזר, עפרון בן צוחר – ויתן לי את מערת המכפלה..." שוב: הבקשה היא לקבל את מערת המכפלה.

ועכשיו בא פסוק תמוה ביותר: "ועפרון יושב בתוך בני חת, ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר." מה מוסיף לנו הפסוק הזה, ולשם מה הדגש החזק הזה על הגורם החתי: "בתוך בני חת... עפרון החתי... באזני בני חת?" עוד נחזור לנקודה הזאת; היא חשובה מאוד להבנת העניין הזה.

אם כן, מה אומר עפרון החתי? "לא אדוני שמעני, השדה נתתי לך, והמערה אשר בו לך נתתיה, לעיני בני עמי נתתיה לך – קבור מתד!" מה זאת אומרת, "לא אדוני...?" מה כאן הויכוח? היכן הניגוד בין דברי עפרון לבין בקשתו של אברהם?

והנה חלופי הדברים נמשכים: "אך אם אתה לו שמעני," עונה לו אברהם, "נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה." ועפרון לא נשאר לו חייב: "אדוני שמעני, ארץ ארבע מאות שקל ביני ובינך מה היא – ואת מתד קבור!"

בזה מסתיים המו"מ, והעיסקה אכן מתבצעת על-פי הצעתו של עפרון. כעת שימו לב לרישום דבר העיסקה בתורה:

"ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא – השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב. לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו," ושני פסוקים הלאה – שוב: "ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת."

נוסיף כאן ונאמר שבכל פעם, לאחר מכן, שהתורה מזכירה את הקנין הזה, היא חוזרת בקפדנות על הנוסחה הזאת של "השדה והמערה אשר בו..." במות אברהם אבניו (פרק כה: ט, י) "ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרון בן צוחר החתי אשר על פני ממרא. השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת..."

כשמת יעקב אבינו (מסופר בבראשית מט: כט, ל, לב), "ויצו אותם ויאמר אליהם, אני נאסף אל עמי, קברו אותי אל אבותי אל המערה אשר בשדה עפרון החתי, במערה אשר בשדה המכפלה.... אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרון החתי לאחוזת קבר... מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת" על ביצוע הצו הזה של יעקב מסופר בפרק נ' פסוק יג: "ויקברו אותו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחוזת קבר מאת עפרון החתי..."

בוודאי שמתם לב, רבותי, שיש לנו עסק כאן עם שתי מלים מנחות החוזרות ונשנות בכל הפסוקים הללו – והן ... [חסר]

פרשת תולדות

ישנן, כידוע, כמה וכמה אי-הבנות ותפיסות לא נכונות בכל הנוגע לפרשת הברכות שיצחק אבינו נתן לבניו – כפי שקראנו בפרשת השבוע, פרשת "תולדות", בשבת שעברה. בעיקר טועים אלה שהבינו מתיאור השתלשלות העניינים בפרשה כאילו אהבתו של יצחק את עשיו סינוורה את אותו לאופיו הקלוקל ושבגלל זה הוא ראה דוקא בו – ולא ביעקב – את יורשו, ולכן רצה לתת לו את ברכתו.

קודם כל, יש לנו פסוק מפורש, עוד לפני תחילת כל הפרשה הזאת של הברכות, המספר לנו על כך שעשיו לקח לנשים שתי בנות חת – "ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה". זאת אומרת, יצחק היה מודע היטב מי זה ומה זה עשיו, ולא יעלה על הדעת שהוא חשב לרגע שהבן הזה ראוי לקבל לידי את מורשת אברהם אביו.

שנית, כשמעיינים בברכה שיצחק נתן ליעקב – כשהוא חשב שזה עשיו – מה אנו רואים? "ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש..." זאת ברכה שבמקורה ובעיקרה גשמית. אין כאן זכר למורשת לדורות.

לעומת זאת, כאשר הוא פונה, מאוחר יותר, ליעקב ביועץ, מה אומר לו יצחק? "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגורך אשר נתן אלקים לאברהם."

כלומר, יצחק מעולם לא התכוון לברך את עשיו בברכת אברהם, את הברכה הזאת – החשובה והמשמעותית באמת מבחינת תולדות עם ישראל – הוא שמר ליעקב. (ההמשך אינו תחת ידי כעת)

פרשת תולדות – ברית מילה דוד אומן

דברים בטקס ברית המילה של בנם של אברהם ולאח אומן ביום ג' בכסלו ה'תשע"א

ישנן, כידוע, כמה וכמה אי-הבנות ותפיסות לא-נכונות בכל הנוגע לפרשת הברכות שיצחק אבינו בירך את בניו – כפי שקראנו בפרשת השבוע, פרשת תולדות, בשבת שעברה. בעיקר טועים אלה שהבינו מתאור השתלשלות העניינים בפרשה כאילו אהבתו של יצחק את עשיו סינוורה אותו לאופיו הקלוקל, ושבגלל זה הוא ראה דוקא בו, ולא ביעקב, את יורשו, ולכן התכוון לתת לו את ברכתו.

קודם כל יש לנו פסוק מפורש, עוד לפני תחילת כל הפרשה הזאת של הברכות, המספר לנו על כך שעשוי לקח לנשים שתי בנות חת – "ותהיינו מורת רוח ליצחק ולרבקה." זאת אומרת, יצחק היה מודע היטב מי זה ומה זה עשיו, ולא יעלה על הדעת שהוא חשב לרגע שהבן הזה ראוי לקבל לידיו את מורשת אברהם אביו.

ואכן כשמעיינים בברכה שיצחק בירך את יעקב – כשהוא חשב שזה עשיו – מה אנו רואים? "ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש..." זאת ברכה שבמהותה ובעיקרה גשמית. אין כאן זכר למורשת לדורות.

לעומת זאת, כשהוא פונה, מאוחר יותר ליעקב ביודעין – מה אומר לו יצחק? "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריד אשר נתן אלקים לאברהם." כלומר, יצחק מעולם לא התכוון לברך את עשיו בברכת אברהם. את הברכה הזאת – החשובה והמשמעותית באמת, מבחינת תולדות עם ישראל – הוא שמר ליעקב.

זאת, אם כן, הברכה שהייתי מבקש היום למסור לרך הנולך ולהוריו: ברכת אברהם – ואפשר לומר אברהם תרתי משמע! יהי רצון שתזכו אברהם ולא, לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים- ושידע, לכשיגדל בעזרת השם, למלא על הצד הטוב ביותר את שליחותו כחוליה נאמנה וחזקה באותה שרשרת מורשתית מפוארת שהחלה אז, לפני אלפי שנים, בימי אבותינו אברהם יצחק ויעקב – כן יהי רצון!

פרשת ויצא

קיבלתי רשות מהדורש הנכבד של ליל שבת הקודם, פרופ' זרים פרייאר, להשלים הערב, בפתח דברי, את הניתוח היפה שהוא ניתח את הפרשה הקודמת, פרשת תולדות.

פרופ' פרייאר הציג בפנינו את תלאות יצחק אבינו במלחמת הבארות, בתהליך בן שלושה שלבים: שגשוג שהביא לקנאה שהביאה לגרוש – תהליך שחזר על עצמו, שוב ושוב בגלות הארוכה של עמנו באלפים השנה האחרונות.

ואולם קיימת, להערכתי, הקבלה נוספת בין אפיזודה שמשופר עליה מיד לאחר מלחמת הבארות ובן אירוע שהתרחש כאן בירושלים של ימינו לפני כעשרים שנה.

הנה התורה מספרת לנו –

ואבימלך הלך אליו מגרר ואחוזת מרעהו ופיכול שר צבאו. ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם. ויאמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך.

רבותי! כשהנשיא המצרי אנואר סאדאת בא לירושלים בנובמבר 1977 כדי לעשות עמנו שלום, המוטיבציה שלו היתה בדיוק אותה מוטיבציה – גם אם לא בטא את הדברים באותן מילים ממש...

וכעת לפרשטנו, פרשת ויצא.

במשולש אברהם-יצחק-יעקב, הצלע השלישי, של יעקב אבינו, מחבר בין שני הצלעים האחרים ובכך יוצר שלמות חדשה – שלמות שלא היתה קיימת לפני כן. היבט לבטא זאת ידידי המנות, ד"ר ישראל אלדד, זכרו לברכה, בספרו "הגיונות מקרא".

והוא עושה זאת בלשון כל כך יפה, כל כך ציורית, שפשוט חבל היה לא לומר את הדברים באותה לשון. הרשו לי, איפה, להביא בפניכם – בקיצור כמובן, ובתמצית – את ניתוחו היפה, כלשונו:

"חלומי של יעקב, חלום הסולם, הוא סינתיזה של חיי אברהם וחיי יצחק העומדים, מבחינה מסויימת, ביחס ניגודי, אברהם הולך בצו שמים, יצחק עקוד אל האדמה – לא רק בגופו, כי אם גם בלב, כמוכח מאהבתו לעשיו. יעקב מתמזגים שני יסודות אלה בסמל ובמציאות. בחלום ובהקיץ. וכך הוא חולם את החלום המקראי הראשון והעמוק מכל האחרים: -

סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה... ועל הסולם מוצב ה' אלקים – הוא אלקי אברהם, הוא אלקי יצחק; הוא אלקי השמים, הוא אלקי הארץ. וסולם זה לא סולם מופשט דומם הוא, כי אם סולם חי – כי הנה מלאכים עולים וירודים בו: דינאמיות מתמדת. בחלומי זה של אבינו יעקב ניתנת הסינתיזה הסולמית, וניסוחה האחרון והממצה ביותר יינתן אחר כך ע"י ר' שמעון בר יוחאי בסכמו את הויכוח בין בית הלל ובית שמאי מה נברא תחילה, שמים או ארץ: "איך נחלקו אבות העולם על כך, אלא אומר אני – יעמדו יחדיו. כסולם הזה.

הסולם המוצב ארצה זהו הריאליזם שבהשקפת העולם על האבות. וארצה – לא הארץ בכלל היא, כי אם ארץ ישראל אשר נתקפלה כולה תחת גופו של החולם ו"ארצה" זה כולל את כל הצד החומרי הבשר-ודמי, את העושר הטבעי ואת העושר המיזור, את המשטר ואת הכלכלה ואת הצבא – את כל מה שמייצב את הרגליים.

והסולם הוא הכוח הדינאמי המשלים את היציבות. זה כוחה של האידאה – זה מותר האדם מן הבהמה. החלום הוא לא רק סינתיזה של שני האבות הקודמים, לא רק ביטוי לחוויות עבר, כי אם צו לעתיד.

אחרי חלום זה אין הוא פליט עוד: גולה הוא, אך יודע את אשר לפניו. בגולה הוא, ובגולה חייבים להיאבק על הקיום ועל הרכוש בדרכים מדרכים שונות. יש ליטול מה שאפשר בחומר – ויש לשמור על עצמיות הרוח. ועל הכל: יש לזכור יומם ולילה כי גלות זו אינה אלא ארעית, ויש לדעת לכוון את השעה כל עוד אפשר ליטול את "הרכוש הגדול" – ולשוב ארצה.

עד כאן מדברי ד"ר ישראל אלדד, זכרו לברכה.

לסיום, ובהקשר לדברים אלה של אלדד, הודעה קצרה לאלה מכם שלא היו כאן לפני שנתיים כשמסרתי אותה לראשונה – ותזכורת לאלה שכן היו:

בתוך "הרכוש הגדול" שצבר יעקב אבינו בחרן והביאו ארצה – ושכניו הביאו אותו לאחר מכן למצרים – היה עדר גדול של כבשים טלואים ונקודים. כנראה חלק מכבשים אלה וצאצאיהם מצאו את דרכם, במשך אלפי השנים שחלפו מאז, דרך יבשת אפריקה לספרד ומשם לאנגליה ולסקוטלנד, שם משמרים אותם היום בקפדנות ובאהבה רבה, שלא יעברו, חלילה, מן העולם.

כשדבר זה נודע לרעייתי ולי, לפני כמה שנים, גמרנו אומר לא לשקוט ולא לנוח עד שלא ישובו לפחות כמה מהכבשים היקרים האלה לארצם. ואכן זכינו...

השורה התחתונה לסיפור הזה: שאתם תוכלו עכשיו לבקר זוג של כבשים אלה – צאן יעקב הטלואים והנקודים – בפינת החי שבגן החיות התנ"כי כאן בעיר הקודש ירושלים!

שבת שלום!

פרשת ויצא

לדיפלומטיה פנים רבות. היא גם אומנות התקשורת – וגם אומנות השתיקה. ממאפייניה – דיוק מירבי במסירת מסרים, אך לעתים, בשעת הצורך, גם הנטיה לסטות מהאמת הצרופה. בסך הכל, היא אמורה לבלום או לצמצם סכסוכים, למנוע התנגשויות אלימות ולשאוף להחליף את אלה בהסכמים ובבריתות שלום.

ספרי התנ"ך מלאים וגדושים במעשי דיפלומטיה מכל הסוגים. ולשיטות שהיו נהוגות בימי אבותינו דמיון מופלא, לעתים, לשיטות הדיפלומטיה המודרנית. אחת השיטות הללו הלא היא מה שנקרא היום "הליכה על הסף" – Brinkmanship בלע"ז – והמפעיל אותה בכשרון בפרשתנו, פרשת ויצא, הוא מיודענו לבן, בויכוחו עם יעקב אבינו.

כשנודע ללבן כי יעקב ברח מביתו, יחד עם כל משפחתו, עם עבדיו ועם מקנהו, רודף אחריו לבן בליווי פמליה לא-קטנה, ומדביק את מחנה יעקב, כעבור שבוע ימים, בהר הגלעד. בעימות המילולי המתפתח כעת בין השניים, מטיח לבן ביעקב שורה של טענות ומענות, מלוות באיום מפורש: "מה עשית ותגנוב את לבבי ותנהג את בנותי כשבויות חרב? למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי" – (עוד פעם המילה "ותגנוב") – "ולא הגדת לי... ולא נטשתי לנשק לבני ולבנותי – עתה הסכלת עשוי". (והנה בא האיום – אם כי, תשימו לב, לבן מיד מסתלק ממנו:) "יש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלקי אביכם אמש אמר אלי לאמר: השמר לך מדבר עם יעקב מוטב עד רע". (וראה זה פלא: בסיום הנאום התוקפני והמגרה הזה, עובר לבן פתאום לנימה משלימה ופייסנית שבסופה – שוב – מתקפה מחודשת:) "ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך – למה גנבת את אלהי?! ואם בהקבלות בין סיפורי התנ"ך והווייתנו המודרנית עסקינן הרי לפנינו דוגמא קלאסית של שימוש מחוכם מאד בשיטה הנהוגה כיום באמצעות הפוליגרף, מכונת האמת, כאשר החוקר שואל שורה של שאלות תמימות וסתמיות ופתאום, ללא כל הכנה או התראה, זורק שאלה: "למה הרגת את פלוני אלמוני?" – או כבמקרה שלפנינו: "למה גנבת את אלהי?"

לבסוף, כידוע, נסוג לבן מן הסף, האיום אינו מבוצע, ובמקום זאת כורתים השניים מעין ברית לאי-לוחמה.

לסיפור הדיפלומטי הזה קודמת אפיזודה מעניינת מאוד של משא ומתן בין לבן ויעקב בשאלת שכרו של יעקב עבור שרותו כרועה צאנו של לבן, מו"מ המתאפיין על-ידי חד צדדיות מופלאת: השנים אמנם מגיעים להסכם מלא: "הן" אומר לבן בפה מלא – "לו יהי כדברך!" – ומיד הוא פועל להפר את תנאי ההסכם. במשך הזמן מנסה הוא, שוב ושוב, להרוויח ראשי צאן על חשבון יעקב, על ידי שינוי תנאי ההסכם תוך כדי ביצועו – אך ללא הצלחה.

ואולי יש בכך לקח לימינו: כשמתנהל מו"מ לשלום – גם כשהצד שכנגד מהתל בנו ומסרב בעקשנות לעמוד בהתחייבויותיו, הרי סופנו, בני יעקב, או בני ישראל, לנצח, כל עוד עומדים אנו על צדקנו ועל זכויותינו, וכך גם נזכה לסייעתא דשמיא.

והודעה אחת לסיום: לפני כארבע שנים גלינו, רעייתי ואני, שבאנגליה ובמקומות ספורים אחרים בעולם קיימת כיום שארית הפליטה של אותם כבשים נקודים וטלואים שהיו ליעקב אבינו ירדו אתו ועם בניו מצריימה – ולאחר מכן, במרוצת הדורות, דרך צפון אפריקה וספרד, לחופי בריטניה. באנגליה אף קמה, לפני כ- 28 שנה, אגודה בשם "אגודת צאן יעקב" שמטרתה לשמר ולטפח את הזן הנדיר הזה של כבשים, והיא זכתה להצלחה מרשימה מאוד. ואולם מה שיותר חשוב, מבחינתנו: כיום נמצאים מספר כבשים וכבשות של צאן יעקב בשני מקומות בארץ: בספארי ברמת גן, ובגן החיות התנ"כי בירושלים. והנכם מוזמנים לבקר אותם בפינת החי.

וגם זה חלק מקיבוץ הגלויות!

שבת שלום!

פרשת וישלח

מאוד מפתה היה – במיוחד לאדם בעל משלוח יד כשלי. לערוך הערב השוואה בין פגישת יעקב עשיו לבין המתרחש באיזורנו כיום. והרי השאלה המכרסמת בלבו של יעקב – האם פני אחי לשלום או למלחמה? – היא היא השאלה המעסיקה גם אותנו בהתפתח מערכת היחסים החדשים עם שכנינו המצרים. אלא שלא זה הנושא שברצוני להעלותו הערב- בפרט אולי להזכיר את העובדה המרגיעה כלשהו, שהסיפור המקראי לפחות אכן הסתיים בכי טוב; על כל פנים באותו דור, ומותר לנו לאחל לעצמנו סיום דומה בפרשת יחסי ישראל מצרים...

בעיקר רציתי הערב להתחל אתכם בראיה חדשה שזכיתי לה תוך הסתכלות בפרשתנו – בעזרת אותו ספר יפה ומאלף של לאה פרנקל ז"ל, "פרקים במקרא", שהוצג בפנינו בית כנסת זה בשבת שלפני שבועיים. (אך נצטרך, להבנת הדברים, לגלוש אחורה לשתי הפרשות הקודמות).

מידי שנה מזדעזעים רבים וטובים בינינו מהמסופר בפרשת "תולדות", ומתחבטים בשאלה הנצחית: כיצד יכול היה יעקב אבינו לפעול כפי שפעל כדי לזכות בברכת יצחק אביו? – ושבועים לאחר מכן בפרשת "וישלח", מתלבטים שו, והפעם בשאלה: כיצד יכול היה יעקב אבינו להשפיל את עצמו עד כדי כך בגישתו אל עשיו אחיו? כמובן מציעים לנו כל מיני תשובות לקושיות הללו, משכנעות יותר ומשכנעות פחות – אך נדמה שאף אחת מהתשובות האלה אינה מיישבת את הקושי לשביעות רצונו המלא. לעומת זאת, הפתרון העולה מהניתוח שבספרה של לאה נראה לי עכ"פ

מאוד מתקבל על הדעת, ואשרטט אותו בפניכם, במילים ספורות, לשיקולכם: התיזה המרכזית, בניתוח זה, היא שגם אם יעקב היה ראוי – כפי שבוודאי היה – להתברך בברכת האבות, הוא אינו יוצא נקי מעצם המעשה בקחתו את הברכה הזאת מאחי עשיו במרמה.

קודם כל מייסר אותו מצפונו בעניין זה עוד שנים רבות והוא מחפש דרכים לכפר על עונו. וגם הפסוק עצו רומז בכמה מקומות, שה' משיב ליעקב את גמולו בראשו, והרי מספר דוגמות: כשיעקב יוצא לחרן, מה הוא עושה במשך כעשרים שנה? הוא עובד את לבן. כלומר, לבן מעביד אותו ומנצל אותו עד תום. וזה אות יעקב שאביו ברך אותו בברכת **"יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים, הווה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך..."**

כאילו לומר לנו: מי שהשיג במרמה את ברכת **"יעבדוך עמים"** הוא עצמו הופך לעבד. מי שנתבשר כי יהיה גביר לקרובין, קרובו נעשה גביר לו ומנצלו כעבד. כך מתהפך הגלגל על ראשו של יעקב.

עוד דוגמא : יצחק האב אומר לעשיו: **"בא אחיך במרמה ויקח ברכתך"** – והנה בחרן בא יעקב בטרוניה אל לבן: **"מה זאת עשית לי! הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני?"**

ולבן משיב לו: **"לא יעשה כן במקומנו..."** (כמעט אפשר לשמוע כאן את הדגש על המלה **"במקומנו"**) **"...לתת את הצעירה לפני הבכירה"**. שימו לב: לפני זאת נקראו לאה ורחל **"הגדולה"** ו**"הקטנה"** – ואילו עכשיו **"הבכירה"** ו**"הצעירה"** (זוכרים את דברי עשיו? **"את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי!"**) מידה כנגד מידה.

"ויירא יעקב מאוד ויצר לו" – קוראים אנו בפרשתנו, היראה הגדולה הזאת (לאמיתו של דבר, היא היתה לשווא) אינה אלא תוצאה של רגש אשמה, כותב בעניין זה הרב שמשון רפאל הירש: **"ומה שונה עתה מעמדו מול עשיו ממעמדו מול לבן בשעתו, יודעים אנו מה רב כוחו של הבטוח בצדקתו, ומה מעיקר ההיא הרגשת אשמה, ותהא רק מדומה. נוח יותר לסבול עוול ואי צדק במשך עשרים שנה מלעמוד רגע אחד מול אדם שאנו יודעים בו שנפגע על ידינו..."**

אפילו הפרשה הסתומה היא של מאבק יעקב עם אותו איש מסתורי על גדות נהר היבוק – משתלבת עתה יפה בסיפורנו. הפרשן בנו יעקב מגיע למסקנה שמאבקו של יעקב עם האיש ממחיש את מאבקו הנפשי עם מצפונו. בלילה ההוא, לפני הפגישה הגורלית עם עשיו, נאבק יעקב עם עברו, עם אשמתו כלפי אחיו. כלשון ר' חמא בר' חנינא במדרש – האיש הוא **"שרו של עשיו"** – אותו הקול בעצת אלקים הדורש את

טובת עשיו, המשמיע את טענותיו והתובע את עלבונו על שעשיו יצא מרומה ע"י אחיו יעקב. גם לשון הכתובים מאשרת את הגרסה הזאת. בסיום המאבק מכריז יעקב **"כי ראיתי אלקים פנים אל פנים..."** הביטוי, לראות פנים" מופיע בפרשה זו בשלושה מקומות:

בקטע שלפני המאבק, בקטע המתאר את המאבק עצמו ובקטע שלאחריו. בקטע הראשון מופיעה המלה "פנים" ארבע פעמים: **"...אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני."** פעמיים בפסוק זה נזכרות פני יעקב ופעמיים פני עשיו, ואכן מדובר בפרשתנו בפגישתם של שנים **פנים אל פנים**, וכל חששו של האחד – כיצד יתקבלו פניו על ידי פני זולתו, כיצד יראה הוא את פני זולתו. והנה בא המאבק עם אותו איש פלאי אשר בסיומו מודיע יעקב: **ראיתי אלקים פנים אל פנים ותנצל נפשי."** כאן נתקיים ביעקב מה שאמר תחילה, **ואחרי כן אראה פניו** – הנה ראה פנים, ונפשו ניצלה, וכל זה אינו אלא מבוא לפגישה עם עשיו, שבה שוב ישמע הביטוי (כמעט מילה במילה!) **"כי על כן ראיתי פניך לראות פני אלקים ותרצני"**. בדבריו אלה אל עשיו אם כן, מתייחס יעקב – אולי רק בתת הכרתו – אל הפגישה הגורלית שהיתה לו לפני שנפגש עם אחיו: ראה פני אלקים ונפשו נצלה – ראה פני אחיו ונרצה. ומיד לאחר מכן אומר יעקב **"קח נא את ברכתך"** רוב המפרשים מבארים זאת כמנחתי או שאילת שלום סתם. אך בבחירת המילה **"ברכתך"** כאן אפשר בהחלט לראות רמז מצד יעקב לאותה ברכה אשר בעבר לקח אותה מעשיו ושעכשיו הוא מבקש להחזיר לו. בפסוק הזה, אם כן, ניתן לראות את נקודת השיא בתהליך החרטה החרדה והכפרה שתיארנו אותו.

ומליל היראה והפחד יוצא יעקב סוף סוף, לאור היום. שלש פעמים בפרשתנו מוזכרת עונת הלילה: **"וילן שם בלילה ההוא"** – **"והוא לן בלילה ההוא במחנה"** – **"ויקם בלילה הוא"** כנגד אזכור משולש זה יש לנו שלשה איזכורים של הופעת יום המחרת: **"ויאבק איש עמו עד עלות השחר"** – **"שלחני כי עלה השחר"** – **"ויזרח לו השמש"** (האמנם רק לו? כן! לצורך תיאור הדברים כאן – השמש זרחה רק לו!) הא לכם סמל ל – happy ending של הסיפור הזה. המאבק עם איש האלקים, שרו של עשיו, נמשך עד אור הבוקר, אך בסוף נשארת על העליונה ידו של יעקב-ישראל. תודעתו על יעודו בעתיד, ורצונו האיתן לחיות כדי להגשים יעוד זה.

הפטרת ויגש - לארוסי דוד וציפי

בשבת הבעל"ט נקרא בהפטרה מתוך פרק לז בספר יחזקאל - שהוא אחד מקטעי התנ"ך החביבים עלי ביותר באשר הוא מתאר, בצורה היפה ביותר את אשר מתרחש לנגד עינינו כיום בארצנו - בחידוש עצמאותנו וקיבוץ הגלויות.

ובשל כך הרביתי להביא את פסוקי הפרק הזה בפני הקהלים שהופעתי בפניהם כשעבדתי בשרות המדינה בארה"ב.

הנביא משתמש, בפרק זה, בשני דימויים: החלק הראשון - שקוראים אותו בהפטרה בשבת חול המועד פסח - הוא חזון העצמות היבשות.

והחלק השני - שנקרא אותו השבת - מדבר על מיזוג עם יהודה עם עץ אפרים, כמשל לחזון מיזוג הגליות בימינו, וכך כתוב:

ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו - ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך... כה אמר ה' אלקים הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידך... כה אמר ה' אלקים הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגויים אשר הלכו שם וקבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם, ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם למלך ולא יהיו עוד לשני גויים... והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלקים ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכולם... וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתם והרבתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם..."

הייתי רוצה לקחת את המשל הזה - משל העצים - ולהלביש אותו על השמחה שאנו חוגגים אותה הערב. "עץ יהודה" זה אתה, דוד (והרי דוד המלך היה מצאצאי יהודה), ועץ יוסף זהו ארוסתך ציפי, ושני העצים האלה - דוד וציפי - עתידים בע"ה להיות לעץ אחד. רק בעיה אחת יש לי עם זה: פסוק אחד אומר "והיו לאחדים בידך" - ואילו בפסוק הבא הוא אומר "והיו אחד בידך" "אחד" אני מבין, אבל מה זה "אחדים"?

ובכן, בואו ונראה מה אומרת התורה על הנישואין הראשונים, הלא אלה נישואי אדם וחוה: (ולמעשה מדובר שם על דוגמא ומופת לכל הנישואים שעמדו להתחולל לאחר מכן):

"על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד..." שימו לב שלשון הפסוק כאן דומה מאוד ללשון הפסוקים בספר יחזקאל שקראתי אותם קודם לכן, ומה כתוב בפסוק שלאחריו? הנה: והיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו."

כלומר, גם כאן עדים אנו למתח בין האחד והשנים – או בין האחד והאחרים.

ולי נראה לפרש את המתח הזה כך: התורה משגרת לנו כאן מסר פשוט אך חשוב מאוד, והוא שהתורה אומרת לנו שיש חשיבות רבה למיזוג ולאחדות – אם בתחום החברתי מדיני, ואם בתחום האישי, אבל יחד עם זה חשוב גם כן שכל אחד מהשותפים בשותפות שמדובר בה ישמור על יחודו שלו – על מסורותיו ומנהגיו ועל תכונותיו הסגוליות, כך כל שבט ושבט בעם ישראל, וכך הבעל ואשתו.

יהי רצון, דוד וציפי, שתדעו תמיד מתי להפעיל את העקרון של אחדות – ומתי את העקרון של יחודיות ומיוחדות.

ויהי רצון שנזכה כולנו לגאולה השלמה ולבנין בית מקדשנו כאשר – כדברי יחזקאל הנביא – עבדי דוד מלך עליכם ורועה אחד יהיה לכולם." אמן כן יהי רצון!

דברי ברכה לברית המילה של --- ?

"לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים..."

כשאנו מברכים את החודש בשבת לפני ר"ח, אנו אומרים תפילה "מי שעשה ניסים לאבותינו וגאל אותם מעבדות לחירות הוא יגאל אותנו בקרוב..."

ונשאלת השאלה: למה אומרים את התפילה הזאת באמצע ברכת החודש?

על השאלה הזאת משיב בעל "תוספת ברכה" – משום שמצוות קידוש החודש היא הראשונה לצאת בני ישראל מעבדות לחירות, כפי שכתוב בפרשה שנקרא אותה בע"ה בשבת הקרובה: "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי

השנה," לכן בשעת קיום מצוה זו מבקשים כי כמו שבשעתה של מצוה זו גאל ה' את אבותינו מעבדות לחרות, כן יגאל אותנו היום בזכות קיום מצוה זו.

בעוד כמה ימים נזכה בע"ה לקדש את החודש הזה – ראשון לנו לחודשי השנה – כפי שאנו עושים זאת מידי חודש בחודשו. ותפילתי היום היא שבזכות קיום מצוה זו – ובזכות קיום מצות ברית המילה שקיימנו אותה היום, בעיצומו של ראש החודש, נזכה באמת בקרוב באותה גאולה שלמה שאנו מייחלים לה ומתפללים שזכה בה.

ועוד מילה אישית.

אני מרגיש את עצמי היום, במידה מסויימת, כמו יוסף הצדיק: לא, חלילה, שאני מתיימר להיות צדיק כמוהו! אלא רק מבחינת נקודות-ציון מסויימות בחייו של יוסף. כך, למשל, שרותי בחוץ-לארץ, במשך סך הכל של 11 שנים, למען מדינת ישראל מזכיר לי את תקופת פעילותו השלטונית של יוסף במצרים – וגם זה, כפי שמתברר, למען ישראל ולמען בני ישראל. כשיוסף סוף סוף מתוודע אל אחיו, הוא אומר להם: "לא אתם..." (ר' לעיל). מה שהוא התכוין לומר כמובן, הוא: אתם באמת שלחתם אותי למצרים – אך הקב"ה סובב את הדברים כך שבסופו של דבר היתה השליחות הזאת לטובת משפחת יעקב וצאצאיהם, לטובת עם ישראל.

אבל בעיקר חשבתי, בהשוואה הזאת, על הפסוק בסוף פרשת ויחי: "וירא יוסף לאפרים בני שילשים; גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף".

ברוך השם זכיתי גם אני לדבר הנהדר הזה. (אינני יודע אם יוסף עשה לנינים שלו Hoppe Reiter אבל ברור שלמעמד הזה שהוא זכה לו, ושאני זכיתי לו, השבח לה' יתברך, יש גם משמעויות אחרות.)

ואם דיברנו על אפרים ומנשה, אין דבר טבעי יותר, במעמד זה, מאשר לסיים את דברי בברכה שיעקב אבינו בירך את נכדיו, אפרים ומנשה, ובה אני רוצה עכשיו לברך את --- הקטן – גדול יהיה – בצירוף ברכת האב את בניו בליל שבת:

"ישימך אלקים כאפרים וכמנשה, יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום"

כן יהי רצון!

פרשת ויגש

"ירידה צורך עליה" – כולנו מכירים את הביטוי הזה. והנה בפרשתנו, פ' ויגש, ובהמשכה, פ' ויחי, יש לנו הדגמה, בחינת "מעשה אבות סימן לבנים", למה שעתיד להתרחש בחיי האומה הישראלית: ירידת יעקב למצרים גוררת, לאחר מותו, את העלאתו לקבורה בארץ כנען שהפכה מאוחר יותר לארץ ישראל. "אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה". שלש פעמים עתידה תופעה זו של גולה אחר גולה, של ירידה צורך עליה, לחזור על עצמה בקנה מידה לאומי – עד לעצם היום הזה שבו אנו עדים לעליה הגדולה מכולם.

"ואנכי אעלך גם עלה" מעשה אבות – סימן לבנים.

גם התופעה המופלאה של קיבוץ-גלויות ומיזוג גלויות – יש לה אב-טיפוס בפרשתנו: ההתפייסות בין יהודה ויוסף. כעבור אלף שנה, לערך, מספר הנביא יחזקאל את אשר יקרה באחרית הימים – ושוב מדובר בהתפייסות: בין יהודה ויוסף, או ליתר דיוק, בין יהודה ואפרים – ישראל: "ויהי דבר ה' אלי לאמר, כתוב שם בפרק לז, פסוק טו ואילך – והרי זוהי ההפטרה שלנו, "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו. וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד... וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלא תגיד לנו מה אלה לך? ... ודבר אליהם כה אמר ה' אלקים הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם, וקיבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ..." למעשה נבואה זו היא פירוש ופיתוח של אותו מעשה מקורי של פיוס אישי שעליו מסופר בדרמטיות כה מרתקת בפרשתנו. זכינו ונבואתו זו של יחזקאל מתגשמת והולכת, ברוך השם, בדורנו – וביתר שאת, בימים אלה ממש! אך נחזור לענין שני העצים המוזכרים בנבואת יחזקאל. כיצד מקרבים שני עצים זה לזה? מן הסתם הייתי אומר בצורה כזו ויתכן שלזאת אכן היתה הכוונה. אישית, אני מעדיף לדמיין לעצמי את ההתקרבות הזאת בתהליך, כאשר כל אחד משני הצדדים, המיוצגים ומסומלים כאן כעצים, שואף להתקרב לשכנו, ובסופו של דבר להמזג או להשתלב אתו באיזושהי צורה. ואמנם התהליך הזה, מתגולל כהיום הזה לנגד עינינו, והדבר מתבטא לא רק בעלויות ההמוניות והמגוונות של שנות החמישים ושל שנות התשעים, אלא גם בהפיכתם, לאט לאט ובהדרגה, של שבטי ישראל מכל קצוות תבל ל – "גוי אחד בארץ". ואין לכך הוכחה משכנעת יותר והמחשה יפה יותר מאשר החלק הגדל והולך שתופסים, בחתונות בארץ, מה שנקרא "נישואי תערובת" בין עדות המערב

והמזרח. סמל יפה לתפיסה זו של ההתקרבות ההדרגתית הזאת הבין-שבטית יש לנו, בבית כנסת זה, בדמות שני הקרשים המתנשאים מאחורי ארון הקודש במבנה מאונך, או ורטיקאלי – והנני מתנצל בפני מעצב-הפנים שלנו אם הרשיתי לעצמי להציג כאן חלק ממעשה המרכבה שלו באספקלריה האישית שלי: נדמה לי כי למתבונן במעשה אומנות מותר לו לתפוס ולהעריך ולפרש את היצירה ככל העולה על רוחו... והנה עשיתי זאת.

ואולם בשני הקרשים הללו ניתן לראות דבר נוסף, והוא – השאפה האנושית – הכללית לאמת מהוחלטת, לשלמות, לקב"ה... ואני אומר דברים אלה בשם אומרים: פרופסור קתולי באוניברסיטה העברית בשם מרסל דיבואה. פרופסור דיבואה טוען שאנשים מחפשים כל העת אחרי בורא העולם – כלומר, מחפשים את אותה נקודת-אור אלקי הנמצאת אי שם למעלה, ולכן הקרשים המסמלים את האנשים ואת המוסדות ואת האמונות של המשתתפים בחיפוש זה ובשאפה זו עולים כלפי מעלה, לא במקביל, אלא דווקא מתוך מגמה של התקרבות זה לזה. ביום מן הימים, אומר מרסל דיבואה, ניפגש כולנו באותה נקודת אור אי שם למעלה. ובינתיים שומה עלינו לנסות להבין את המצב הזה לכבד איש את זכות קיומו של זולתו וגם את זכותו להתייבב, לפי שעה, במקום אחר מהמקומות שאחרים עומדים בהם. והעיקר, אומר דיבואה, כל אחד, כל עדה, כל דת, יש לו תפקיד בחיים שהוא – להיות מופת – באורח חייו – לאחרים. ואשרי האיש המצליח להעביר את המסר שלו בדרך זו.

אצלנו נקרא הדבר הזה "להיות אור לגויים" – זה מחייב. זה מחייב, קודם כל, לגבש את עמנו בארצנו, מכל הבחינות – החברתית והרוחנית, הכלכלית והמדינית, הטכנולוגית והמדעית. זוהי המשמעות האמיתית של ההתקרבות והמיזוג בין עץ יהודה ועץ יוסף.

חלק חשוב מאוד בהכנת עמנו למילוי תפקיד זה של "אור לגויים" תפס, במשך כל הדורות, ההתבדלות מסביבתנו, כדי לאפשר לנו לשמר ולזכך את המהות הרוחנית של מורשתנו ולהגן עליה מפני השפעות זרות והרסניות, ובראשן סכנת ההתבוללות.

רבי עובדיה מספורנו, הרב שמשון רפאל הירש ואחרים מציינים שהירידה מצריימה המתוארת בפרשת "ויגש" היתה כורח המציאות ההיסטורית הלאומית שלנו. לו נשארו יעקב ובניו ומשפחותיהם בארץ כנען, קרוב לוודאי שהיו נגררים ונסחפים, במוקדם או במאוחר, לתוך העממים הסובבים אותם,

אשר בלוא הכי שאפו להתמזג אתם – כפי שראינו בפרשת דינה ושכם. לא כן המצרים, האנטישמים המקוריים, שלא יכלו לאכול את העברים לחם... ושהסכימו

ברצון להקצות לעברים אלה חבל-ארץ נבדלת, ארץ גושן - הגטו הראשון, אם תרצו - "כי תועבת מצרים כל רועה צאן".

"אל תירא מרדה מצריימה", מרגיע ה' את יעקב באמצע מסעו הגורלי, "כי לגוי גדול אשימך שם". שם - במצרים. כלומר, בשלב היווצרות העם תשמר אותם כראוי דווקא הגלות במצרים. שם אעשה אותם לגוי גדול, בעל זהות ויחוד ויעוד משלו. אחרי שנים ודורות של בדידות רוחנית והתגבשות לאומית, יוצאים ממצרים זוכרים לתורה ומצוות במעמד הר סיני, ונכנסים סוף-סוף לארץ כנען.

מתוך מודעות חדשה וזהות עצמית חדשה, ונושאים תרבות חדשה - תרבות שעתידי להשפיע עמוקות על העולם כולו. "אנכי ארד עמך", מבטיח לו הקב"ה ליעקב, "ואנכי אעלך גם עלה", מעשה אבות - סימן לבנים.

פרשת ויגש - אביאלה

יום הולדתה של אביאלה נחמה הוא בעשרה בטבת. ובשמה כרוכה המשאלה - שלידתה תהיה לנו לנחמה: נחמה במישור האישי משפחתי, על פטירתו, זמן קצר לפני כן, של סבה בנו בנימין קושלנד; ובמישור הלאומי, על חורבן בית מקדשנו.

והנה משתקף מומנט זה בפרשת השבוע שקראנו אותה אתמול, פרשת ויגש. שם מסופר על מפגש יוסף ובנימין אחרי שיוסף מתוודע לאחיו:

"ויפול על צווארי בנימין אחיו ויבך, ובנימין בכה על צוואריו."

מגילה טז: "וכי כמה צווארין היו לו לבנימין? אמר רבי אלעזר, בכה על שני מקדשין שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין להחרב" - כלומר, גם את הפסוק הזה אפשר להבין בשני המישורים...

המדרש אומר שהטעם שבית המקדש נבנה בחלקו של בנימין - מפני שלא השתחוה לעשו בשעת הפגישה בינו ובין יעקב ומשפחתו. (שכן טרם נולד).

הספרי על הפסוק "ובין כתפיו שכך":

"מפני מה זכה בנימין שתשרה שכינה בחלקו, מפני שכל השבטים נולדו בחו"ל והוא נולד בא"י."

לאמיתו של דבר מתמזגים שני הטעמים האלה לאחד: רק הבן – או הבת – הנולד בארץ ישראל ומתחנך באוירת הקודש שלה ובדרך ה' יהיו לו העוז והאומץ לא להשפיל את עצמו ולא להשתחוות לעשו – או לכל בן תמותה אחר.

בנימין שלא כאמו רחל ולא כאחיו יוסף – נולד בארץ ישראל. ולכן זכה למה שזכה.

סבא בנו-בנימין ז"ל לא זכה להיוולד בארץ – אך זכה וזכה לחיות בה ולהיקבר בה.

יהי רצון שאביאלה נחמה, שתחיה, בזכות לידתה כאן בארץ הקודש ובעיר הקודש תזכה גם לחיים טובים, ארוכים ומאושרים – ויחד עם כולנו לבנין בית המקדש במהרה בימינו אמן!

פרשת ויחי – בת מצוה אביאלה

חגיגת בת-המצוה של אביאלה בפסגות,

אור לי"ב בטבת ה'תשס"ט

(חיים – ט בטבת - חזק!)

חגיגת הבת-מצוה שלך, אביאלה, עומדת – בגדול – על שלושה סימנים:

הסימן הראשון הוא סימן החיים כפי שמעיד שם הפרשה שלך, פרשת "ויחי".

הסימן השני הוא יום ההולדת שלך, 10 בטבת, שדרך אגב תמיד חל בסמוך לפרשת ויחי.

והסימן השלישי הוא המעבר בין שתי תקופות: תקופת אבות האומה שהיא הנושא של ספר בראשית, ותקופת היותנו לעם, המתחילה בספר שמות...

וכמובן המעבר האישי שלך, אביאלה, מגיל הילדות לגיל שבו את בת-מצוה, עם כל הכרוך בזה.

נחזור לסימן הראשון – סימן החיים. מעניין שגם הפרשה המדברת על מותה של שרה אמנו וגם הפרשה המדברת על מותו של יעקב אבינו פותחות דווקא במלה המציינת את חייהם!

חיי שרה (המקרה הראשון) ו-ויחי יעקב (במקרה שלנו).

על הפרשה שלנו כותב בעל חידושי הרי"מ:

"התורה הקדושה אומרת "ויחי יעקב בארץ מצרים". הכח הגדול של יעקב אבינו היה לחיות חיים שלמים של תורה ועבודה, של התקשרות לה' אלקי ישראל גם בארץ הטומאה והשקר של ארץ מצרים. ואת הכח בזה הוריש לבניו להחזיק מעמד בכל ארצות הגויים בכל רחבי תבל." עד כאן לשונו.

"לחיות חיים שלמים של תורה ועבודה" - הרי זה תאור המתאים להפליא לאמא שלכם - גיטי זכרה לברכה - וגם היא הורשה את הכח הזה ואת הכשרונות האלה לבניה ולבנותיה שיחיו! אולי לכך התכוונו חז"ל כשאמרו שיעקב אבינו לא מת... ומבחינה זו אפשר בהחלט גם לומר שגיטי שלנו לא מתה... זאת, אני חושב, המשמעות העמוקה והאמיתית של מלות הפתיחה של פרשתנו: "ויחי יעקב".

הסימן השני, אמרנו, הוא יום ההולדת שלך, אביאלה, 10 בטבת, שהיה אתמול. העשרה בטבת כפי שאמנו, חל תמיד בשבוע שקוראים בו פרשת "ויחי" - ובאמת מצאו רמז בפרשה הזאת לעשרה בטבת, שנאמר - בברכת יעקב ליששכר - "ויט שכמו לסבול" : יט (במלה ויט) ראשי תיבות של י' טבת - ביום זה נסבול...

והרי העשרה בטבת הוא היום שבו החל המצור על ירושלים. "וירא מנוחה כי טוב - נאמר על יששכר - ויט שכמו לסבול". דרש רבי בונם מפשיסחא: "אם רוצה אדם שתהיה לו מנוחה, צריך הוא להרגיל את עצמו לסבול מכל דבר הבא עליו, ועל כל דבר להגיד: "גם זו לטובה!" - ואז תהיה לו מנוחה תמידית" עד כאן.

ואין לנו המחשה טובה יותר של העקרון הזה מאשר האמירה של יוסף, בפרשתנו, כאשר הוא מרגיע את אחיו ואומר להם: "...ואתם חשבתם עלי רעה - אלקים חשבה לטובה למען עשות כיום הזה להחיות עם רב".

על כך אומר המגיד מדובנה: "דבר שנתקלקל לא יתוקן בשלמותו אלא אם יוסיף וירבה אמצעים המועילים יותר מאשר ערך הקלקול".

ועכשיו הוא נותן לנו משל: "בנפול מעט מצבע שחור על בד לבן: אם יתן על מקום הכתם סמים מלבינים רק בערך ומשקל השחרורית שנפלה עליו, לא יועל בזה כלום, והכתם לא ירד. אבל אם יתן הרבה מאוד לובן - יותר מכפי מידת השחרורית שעשתה את הכתם - אז ייעלם הכתם לגמרי. וזה שאמר יוסף: אילו היתה ערך הגדולה שגרמו אחיו רק כערך הרע שעשו לו, היה אפשר לחשוש שעוונם לא ינוקה.

אבל אם יצא ממחשבתם הרעה דבר גדול כמו "להחיות עם רב", הרי בוודאי
ובוודאי שכל הכתם ירד מהם!" עד כאן לשון המגיד מדובנה.

והסימן השלישי: המעבר מתקופה לתקופה. עם סיום פרשת "ויחי" והחומש הראשון
"בראשית" הקהל כולו פורצת הקריאה הנרגשת "חזק, חזק ונתחזק!" אומרים
שמנהג זה קדום מאוד ומיוחס ליהושע בן נון. ספר תורה היה בידו של יהושע, על
פי המסורת, וכשסיים לקוראה אמרו לו: חזק ואמץ! הבית יוסף מביא את דברי
בעל "אורחות חיים", המייחס גם הוא את המנהג הזה ליהושע, וכן מובא הרעיון
בדבריו של הרמ"א בהגהותיו על השולחן ערוך, הלכות קריאת ספר תורה (סמן
קל"ט, סעיף יא) וכך הוא אומר שם: "התורה מתשת כוחו של אדם, ועל כן הוא
זקוק לחיזוק וסיוע." עד כאן.

ומכאן יש להבין מדוע אומרים לכל מי שעולה לתורה ברכת "ישר כח", תורה
ומעשים טובים צריכים חיזוק, ולכן אחר שעלה לתורה ונדר לצדקה אומרים לו
"ישר כחך!" דרך אגב, בני עדות המזרח אומרים לעולה לתורה ולעובר לפני
התיבה: "חזק וברוך!"

ובכן: חזק! ואנו כמנהגנו: "חזק, חזק ונתחזק!"

וזאת הברכה, אביאלה, שאני רוצה לשגר אליך, ביומך הגדול. יתן ה' ותדעי לבצע
את המעבר שלך מהמעמד של סתם-ילדה למעמד הנכבד של בת-מצוה בהצלחה
מרובה - כפי שעשו זאת, ברוך השם, נעמה וישראל לפניך - ובזאת תזכי גם
להראות את הדרך לאחיד הקטן - גדול יהיה! - שי בנימין.

ישר כוחך! חזק חזק ונתחזק!



חומש שמות

פרשת שמות

אנו עומדים השבת בסימן השם – או השמות.

פרשתנו היא פרשת שמות, שבה נפתח ספר שמות.

ואם נוכל להסכים שהאפיזודה המרכזית בפרשתנו היא התגלות ה' למשה בסנה והדו-שיח הבא בעקבותיה, נדמה לי שלא אפריז אם אציין את הדיון מסביב לשם ה' כנקודה המרכזית באפיזודה מרכזית זו. הבה נקרא פסוקים יג-טו בפרק ג':

" ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם: ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם: ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר:"

לכאורה קשה להבין מה בעצם קשה כאן למשה רבנו. ברור ומובן שעצם השליחות הזאת שהוטלה עליו הטרידה אותו וגרמה לכל מיני התלבטויות: הוא כבד פה וכבד לשון, כיצד יופיע לפני פרעה מלך מצרים, ובכלל מי הוא ומה הוא שיטול לידיו משימה כבדה וגורלית כזו, וכו'. אך מה הקושי בדבר הזכרת שמו של שולחו? והרי משה בעצמו, בעצם שאלתו, מזכיר את השם "אלקי אבותיכם", ועל מציאותו של בורא העולם ידעו – ומדוע לא יקוב משה רבנו בשם בו התגלה ה' לאבות?

– האמת היא, כמובן, שהתלבטותו של משה לא היתה כפי שביארתי אותה עכשיו. גישתו אל בני ישראל אחיו לא היתה בעיה אחת מתוך סבך של בעיות שנבעו מהשליחות הזאת; היא היתה הבעיה ב-הא הידועה. כפי שמציינים כמה מן המפרשים, ובמיוחד המלבי"ם וש"ר הירש.

משה רבנו הבין יפה כי שליחותו שליחות כפולה היא – (א) אל פרעה, לנהל את המו"מ הטכני ענייני לשחרור העם, ו-(ב) אל בני ישראל – וזה היה החלק החשוב והקשה לאין ערוך של אותה שליחות, זאת היתה המטרה האמיתית של השליחות –

כלומר, להכין את אחינו בני ישראל הכנה נפשית לגאולה הקרובה, ליציאה מעבדות לחרות, ממעמד של עבדים מרודים ומחוסרי תקווה למעמד הנעלה של אומה, ולא סתם אומה אלא עם ה' ונושא עול תורה ומצוות.

"... מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים: ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות... בהוציאך..."

ואם כך הדבר, גם עניין השם מקבל משמעות אחרת לגמרי ממה שנדמה היה לנו, כי "שם" איננו רק אמצעי לזיהוי גרידא. המלה "שם" מכילה גם את המושג של מקום - מקום פיזי או רוחני - כפי שנרמז במילים המקורבות שם ושם. השם, אם כן, יכול לומר לנו לא רק מהו העצם שעליו מדובר כי אם גם היכן הוא נמצא בעולם המושגים - מה הוא מייצג, מה הוא מסמל, מה הוא יכול ללמד אותנו, מה יחסו אלינו ומה יחסנו אליו. לאור זה מובנים לנו ביתר בהירות פסוקים כגון - ויבטחו בד' יודעי שםך... כי הגדלת על כל שםך אמרתך... אשגבהו כי ידע שמי... ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד...

ותשובתו של הקב"ה: אהיה אשר אהיה...

קיום האדם, וכל הבריאה בכלל, תלוי תמיד בזולתו. לא כן קיומו של בורא העולם, שהוא תלוי רק ברצונו שלו - מעולם ועד עולם.

וכאן ההבדל העצום והיסודי בין תפיסת הבורא לפי אמונתנו ובין תפיסה זו בדתות האחרות. אצלם ה' ברא את העולם וקבע את חוקי הטבע - ובזה נגמר כביכול תפקידו. כבלו אותו למעשים שהיו ובשל כך כבלו גם את האדם - שכל מעשיו נקבעו מראש, ואין הוא חפשי לפעול לשינוי גורלו. באה תורתנו ומורה לנו - אהיה אשר אהיה: הקב"ה כוחו דווקא בעתיד (כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות - ר' פנחס בשם ר' אושעיה ממלאכת עולמו שבת ; ממלאכת הצדיקים והרשעים לא שבת ; אלא פועל עם אלו ופועל עם אלו") ובזכות חרותו של ה' - זוכה גם האדם לחרות.

כה תאמר לבני ישראל - אהיה שלחני...

כה תאמר אל בני ישראל - ה' אלקי...

זה שמי לעלם (אהיה) וזה זכרי לדר דור (אבות).

פרשת וארא

בנושא של סיפור יציאת מצרים קיימת **תעלומה גדולה** אחת, והיא – כיצד קרה שבאלפי הכתובות שגילו הארכיאולוגים בחפירותיהם במצרים, לא מצאו כל זכר לארועים האפלקליפטיים והטראומטיים **שליו** את יציאת מצרים כפי שמסופר בספר שמות?

בפרשת השבוע ובפרשה שלאחריה, למשל, תיאור מפורט של עשר המכות – סידרת אסונות שפקדו את העם המצרי ואת משפחת המלוכה, הייתכן שהדברים כלל לא נרשמו בכתבי המצרים, וששום דבר מדברים אלה לא נשתמר?

יתרה מזו: על פי הכתובות המצריות שבידינו, מתעלמת ההיסטוריה המצרית במשך כמה מאות שנים, גם לאחר ישוב הארץ בידי שבטי ישראל, מקיום ישראל – הממלכה השכנה על גדות הירדן. אפילו תקופת הזוהר של המלך שלמה, שזכתה לתהילה כה רבה במקרא, חלפה כנראה, בלי להשאיר את רישומה על מלכי מצרים וסופריהם. ואיך זה שבספרי יהושע ושופטים אין זכר למצרים – למרות שההסטוריונים אומרים לנו כי המצרים היו מאוד פעילים בארץ כנען באותה תקופה?

שאלות אלו – ובמיוחד שאלת העדר איזכור יציאת מצרים בכתובות המצריות – הטרידו מאד את המדען החוקר עמנואל וליקובסקי ז"ל. וליקובסקי היה משוכנע **שחייב** להמצא, בין אלפי הלוחות והפפירוסים המצריים העתיקים שנתגלו ע"י הארכיאולוגים, **לפחות אחד** אשר יתייחס בצורה כלשהי למאורעות האלה, ושאם עד עכשיו לא מצאו התייחסות כזאת, אולי נעוצה הסיבה, בכך שהחוקרים המלומדים חיפשו את הדברים על פי הנחה מוטעית לגבי תאריך יציאת מצרים בהסטוריה המצרית. מתוך ההנחה הזאת החל וליקובסקי לחפש מסמך כזה בין המסמכים ששייכו אותם לתקופות אחרות... וכפי שאומר הפתגם: "געתיו ומצאתי – תאמיני!"

וליקובסקי נתקל בחיפושיו בפפירוס שהכתירו אותו "תוכחותיו של חכם מצרי" – ובו תאור לא רק של אחדים מעשר המכות, אלא גם של מספר **תופעות יחודיות אחרות** המתוארות בסיפור המקראי על יציאת מצרים. הבעיה היחידה עם המסמך הזה היתה שהוא מיוחס לתאריך שהוא **כ-600 שנה לפני** התאריך שרוב החוקרים מייחסים אליו את יציאת מצרים.

מסקנתו של וליקובסקי – פשוט מאוד: החוקרים טעו בקביעת התאריך הזה – ובגדול!

אני חייב לומר לכם –

כשקראתי את הדברים האלה בספרו של וליקובסקי "תקופות בתוהו" (Ages In Chaos במקור) התקשיתי להאמין שאמנם כך כתובים הדברים בפפירוס, ושוליקובסקי לא עיקם, פה ושם, את הטקסט המקורי כדי להתאימו לתיאוריה שלו. כדי לבדוק את העניין, הוצאתי מהספריה את ספרו של המלומד James Pritchard – "טקסטים עתיקים של המזרח הקרוב" (Ancient Near Eastern Texts), ועיינתי שם בנוסח המסמך של איפואר – (והרי Pritchard בלתי משוחד בנושא הזה, כי הוא, כמו שאר חבריו החוקרים, לא ייחס שום קשר בין הפפירוס הזה, לבין יציאת מצרים – כאשר לדידם, חלפו 600 שנה בין יציאת מצרים לבין זמן כתיבת הפפירוס).

אם כן, אקריא לכם כמה קטעים מתוך המסמך המרתק הזה, כפי שהעתקתי אותם – לא מוליקובסקי, אלא מספרו של Pritchard – ואנא תשפטו אתם מה לפנינו:

דם בכל מקום... הנהר הוא דם. אנשים נרתעים מלטעום; בני אדם צמאים למים...
(נשמע מוכר?)

"התבואה הושחתה בכל מקום. כולם אומרים: אין כלום! ... הבקר הופקר, ואין מי שיאסוף אותו,"

"נחשפו סודות הקוסמים. כישופים נעשים בלתי יעילים באשר אנשים פשוטים חוזרים עליהם."

בכל רחבי הארץ מייללים ומקוננים... בני האצילים מנופצים עלי קירות הבניינים. הילדים שלהם פיללנו מונחים על פני הקרקע... הלוואי ויקיץ הקץ על האנושות, ושלא יוולדו עוד בנים ובנות! לו רק תחדל הארץ מן הרעש, והמולה לא תהיה עוד! ... האצילים מקוננים, בעוד שעניי הארץ שמחים. בכל עיר ועיר אומרים: הבה נגרש את ההמונים!"

"אנשים עניים הכפו לבעלי אוצרות. אדם שלא היה מסוגל לפני זאת לעשות לעצמו זוג סנדלים – הפך לעשיר מופלג!..."

וכעת אני שואל אתכם: הניתן להעביר את הדמיון המדהים בין קטעים אלה ואחרים בפפירוס איפואר לבין המסופר בספר שמות – כצירוף מקרים?

וליקובסקי, בכל אופן, לא חשב כך. הוא קבע את זמן חיבור הפפירוס – שהוא סוף הממלכה התיכונה במצרים – כמועד יציאת מצרים. במקום ימי הממלכה החדשה, כדעת רוב-רובם של החוקרים. במלים אחרות, ולקובסקי "הזיז" את נקודת המפגש בין קורות מצרים לבין קורות עם ישראל בכ-600 שנה. לאחר מכן בדק נקודות אחרות במפגש הזה, בדורות שלאחר יציאת מצרים, כדי לבחון אם אמנם מתאשרת התיאוריה שלו – או מופרכת. תוצאות הבחינה הזאת מתוארות יפה בספרו של וליקובסקי "תקופות בתוהו" והן מרשימות ביותר.

בין השאר מוכיח וליקובסקי באותות ובמופתים כי ההיקסוס האכזריים שהשתלטו על מצרים באותה עת מזוהים עם עמלק – ושב על הברית עלום השם שלפי המקורות המצריים סייע למצרים לגרש את ההיקסוס, כמה מאות שנים לאחר מכן, הוא לא אחר מאשר שאול המלך, שהכה את עמלק – כפי שמסופר בספר שמואל – "מחילה בואך שור אשר על פני מצרים"

– דוגמא נוספת: ממחקריו של וליקובסקי מתברר כי המסע המפורסם של המלכה המצרית חתאשפט "לארץ הקדושה ולפונם" כפי שמסופר בכתובות המצריות, הוא המסע לארץ ישראל ולפניקה המתואר בספר מלכים כביקורה שאצל שלמה המלך של מלכת שבא – שעל פי יוספוס פלביוס היא מלכת מצרים וכוש.

לצער, אין לנו זמן הערב לפתח את הנושא הזה הלאה – או להכנס להסברים המדעיים שמציג אותם וליקובסקי בסידרת ספריו על המאורעות הדרמטיים שהתרחשו באותה תקופה – כולל קריעת ים סוף, נפילת חומות יריחו, ושמם בגבעון דום. אציין רק ידיעה בסיסית אחת שקבע אותה וליקובסקי – שבה זכה לתמיכה מצד מספר מדענים אחרים – והיא: ששקיעת הממלכה התיכונה המצרית נגרמה על ידי שורה של עזוועי טבע אדירים שחשפו את מצרים לפלישת ההיקסוס העמלקי. "בצאת ישראל ממצרים, הים ראה ויננס, הירדן יסוב לאחור, ההרים רקדו כאלים, גבעות כבני צאן. כדברי הארכיאולוג קלוד שפר – "היה זה אסון טבע מקיף, נדירות העמים היו, ללא ספק, רק תוצאותיו. את הגורמים הראשוניים והאמיתיים צריך כנראה לחפש באסון טבע שעליו לא היתה לאדם כל שליטה.

"מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב, ההופכי הצור אגם מים, חלמיש למעינו מים".

פרשת בא – ברית שי קושלנד

דברים לרגל ברית המילה של אחיהם של נעמה, ישראל ואביאלה. (שי בנימין)

ז' בשבט ה'תשנ"ט

אנחנו מגיעים השבוע לפרשה השלישית בספר שמות – הלא היא פרשת בא. גם שמות, וגם הספר שלפניו, בראשית, דנים – הרבה יותר משאר חומשי התורה – בנושא היצירה, הלידה, ובנושא ההבטחה – הירושה, או אם תרצו, שרשרת הדורות.

בספר בראשית מסופר על בריאת העולם – ובסיפור האבות, על ערס המורשת היהודית.

בשמות – הספר הפרוש לפנינו עכשיו – מסופר על לידת האומה הישראלית וכל המתלווה לאירוע חשוב זה.

כידוע, שלשה מתוך ארבעת הבנים בהגדה של פסח מופיעים בפרשתנו, פרשת "בא", ודרכם למדים אנו על מצוות סיפור יציאת מצרים בפרט – ועל מצוות העברת מורשת ישראל מדור לדור, בכלל.

כמובן, המסר הזה מועבר אלינו גם במקומות אחרים בתורה: "ושננתם לבניך ודברתם בו", ועוד – אבל רק במקום אחד, נדמה לי, ניתן הצו הזה במונחים של יותר מדור אחד, במונחים, אפשר לומר, של שרשרת דורות, וזה בפסוק השני בפרשתנו: "ולמען תספר באזני בןך ובן-בןך, וגו'... וידעתם כי אני ה'".

והשאלה היא: למה? מדוע מצווה עלינו הפסוק כאן לספר גם לבן וגם לנכד – כאשר בדרך כלל, הלשון היא "והגדת לבןך", "ושננתם לבניך", וכד'?

נראה לי כי מה שהתורה רוצה למסור לנו כאן הוא מסר כפול: קודם כל, על כל אחד ואחד מאתנו מוטלת החובה להעביר את מורשת ישראל לדור הבא ולדורות שיבואו, כדי שהשרשרת לא תינתק, חלילה. אבל יש מסר נוסף – והוא שחשובה מאוד הדרך שבה אנו מעבירים את המורשת הזאת לבנינו, שלא נעשה בזה קיצורי דרך ודילולים למיניהם. כי אם נעשה קיצורי דרך כאלה, אם נדלל את התורה שאנו מבקשים להעבירה לדור הבא, ואף הבן ינהג כך לגבי בנו שלו – מה יהא על הדורות הבאים?

אשרי האיש הזוכה לראות את בניו ואת בנותיו עוסקים בתורה ובמצוות!

"למען תספר לבנך ולבן בנך..." קודם כל, תספר לבנך, כמו שצריך - ואז יש כל הסיכויים שתזכה גם לראות את ההמשך בדור הבא, בדור השלישי, אצל בן בנך, ויהיה זה המשך מבורך: בחינת "וראה בנים לבניך שלום על ישראל".

אני מודה לקב"ה שזיכה אותי בשמחה זו.

רפאל וגיטי: כולנו כאן מברכים אתכם במזל טוב - ומאחלים לכם שתזכו לגדל את הילד הזה לתורה לחופה ולמעשים טובים! ושבזכות זה אכן נזכה כולנו לשלום על ישראל ולבניך בית מקדשנו במהרה בימינו אמן!

פרשת יתרו – יום השנה סטיב שטראוס

דברים באזכרה לסטיב שטראוס ז"ל במלאת שנה לפטירתו

לפני שבוע קראנו בתורה את עשרת הדיברות - חצים מצוות בין אדם למקום וחצים מצוות בין אדם לחברו.

חשיבותן של המצוות בין אדם לחברו קבלו ביטוי נאות ע"י הלל הזקן שהשיב לגוי שביקש שילמד אותו את התורה על רגל אחת: "כל דסנא עליך אל תעביד לחברך- ואידך זיל גמור." מה ששנא עליך - אל תעשה לחברך. ורבי עקיבא, באמרתו המפורסמת, נתן לזה **ביטוי חיובי** כשציטט את הפסוק בפרשת קדושים: "ואהבת לרעך כמוך"- זו כל התורה כולה, אמר. ונשאלת השאלה: זו כל התורה כולה?! ואיפה המצוות בין אדם למקום?! על שאלה זו היה בודאי רבי עקיבא עונה: תקרא את הפסוק **כולו**: "לא תיקום ולא תיטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך - **אני ה'.**" זה אומר: **הדרך** לדבקות בהקב"ה ולשמירת המצוות בין אדם למקום עוברת בשמירת המצוות בין אדם לחברו - **הא בהא תליא!**

הדבר הראשון שיש לומר על סטיב שלנו, זכרו לברכה, הוא שהבין את הקשר הזה, **וחי** את הקשר הזה, בגופו. הוא "התאבק בעפר רגליהם של חכמים ושתה בצמא את דבריהם"... יומם ולילה הגה בתורת ה'... אבל הוא לא הסתפק בכך. הוא חי את חייו היומיומיים **ברוח הדברים שלמד**. כדברי שמאי בפרקי אבות, "עשה תורתו קבע, אמר מעט ועשה הרבה והיה מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות." כדי להיווכח בזה היה צריך רק ללוות אותו בשבת בבוקר בדרכו לבית הכנסת: כמעט ולא היה אדם שפגשנו אותו בדרך שסטיב לא קידם אותו בחמימות בשלום - והוא יחזיר לו

שלוש באותה חמימות. תמיד נדמה היה לי שכל שכונת בית וגן נמנים על קהל אוהביו ומעריציו!

ועוד דבר יש לציין לגבי אישיותו של סטיב, וזה - שלמותו של האישיות הזאת. מלבד היותו בן-תורה, ומלבד אהבתו לבריות, הוא התעניין בכל תחומי החיים - וגם הצטיין בכמה מהם, ובמיוחד בתחום המוסיקה.

"ארבע מידות בתלמידים", כתוב בפרקי אבות - וסטיב זכה להימנות על הסוג המעולה ביותר במידות אלה: "מהיר לשמוע וקשה לאבד - זו חלק טוב."

חרוטה בזכרוני הופעתו של סטיב בחידון מוסיקלי בטלוויזיה, כאשר המנחה יצחק שמעוני התחיל לנגן יצירה מוסיקלית מסוימת וסטיב הפעיל את הזמזם שלו מיד עם נגינת התו הראשון והכריז: "הסימפוניה התשיעית של שוברט!" לעולם לא אשכח את הפה הפעור של המנחה וקריאתו הנרגשת - "איך ידעת?!" הא לכם "מהיר לשמוע וקשה לאבד!"

"כל אשר תמצא ידך לעשות - בכחך עשה", אומר קהלת. גם בזה הצטיין סטיב ובמיוחד במשך כל התקופה שלאחר שנפגע בשיתוק חלקי. כמה שהפסוק הזה מתאים למצבו של סטיב בתקופה הזאת! שימו לב, קודם כל, ש"ידך" כתוב בלשון **יחיד**. ואמנם סטיב, בכח רצונו העז, פיתח מיומנות וזריזות **בלתי-רגילות**, בשימוש בידו הטובה בלבד.

בסיכום, ניתן לומר על סטיב שידע למלא את ימיו בתוכן יהודי אמיתי, בתורה ובדרך ארץ - וגם זכה לראות בנים ובני-בנים עוסקים בתורה ובמצוות. כמה מתאימים לסטיב הפסוקים הפותחים את ספר תהלים:

"אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח..."

יהא זכרו ברוך!

פרשת יתרו

למען הגילוי הנאות, אומר לכם מראש – ובזאת אקווה לתרום את חלקי בהבאת הגאולה לעולם – שהדברים שאשמיעם בפניכם הערב שמעתי מפי אחי, פרופסור ישראל אומן.

בדיבר השני שבעשרת הדברות נאמר, בין השאר: "לא תעשה לך פסל..." זאת נקרא מחר בבוקר בפרשתנו, פרשת יתרו, וראה זה פלא: שבועיים לאחר מכן, בפרשת תרומה מגלים לנו כי בהוראות שמש רבנו מקבל מהקב"ה להקמת המשכן מדובר, בין השאר בשני כרובים: "ועשית שנים כרובים זהב מקשה תעשה אותם משני קצות הכפורת..." מה זה – שואל אחי – אם לא בדיוק אותו פסל שלפי לשון הדיבר השני אסור לנו לעשות?! ועוד בתוך המשכן! מה זה אם לא "צלם בהיכל" בחסות תורתנו הקדושה!?

את התשובה לתמיהה הזאת ניתן למצוא בהמשך תאור הכרובים עצמם, ותיכף נראה את הדבר הזה – אך היא נרמזת גם בעצם מבנה עשרת הדברות. נהוג להניח – כך, נדמה לי, דעת רוב המפרשים – שעשרת הדברות חולקו, שווה-בשווה בין שני לוחות הברית. כלומר, חמשת הדברות הראשונים, מצוות בין אדם למקום. בלוח הראשון. וחמשת האחרונים, מצוות בין אדם לחבירו, בלוח השני. אלא שחלוקה זו יוצרת בעיה גרפית חמורה למדי: בודאי שמתם לב – והדבר באמת בולט מאוד – שמספר המילים בחמשת הדברות הראשונים גדול בהרבה ממספר המילים בחמשת האחרונים – עובדה היוצרת אי סימטריה מובהקת בין שני הלוחות. זאת אחת הסיבות שבבתי כנסת שבהם מופיעים הלוחות באיזור ארון הקודש, בדרך כלל אין חורטים עליהם את הנוסח המלא של עשרת הדברות, אלא כותבים "אנכי ה'", "לא תעשה", "לא תשא", וכו' – ובמקביל בלוח השני, "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תגנוב", וכו': שם אין צורך לקצר כי הדברים מופיעים כבר בתכלית הקיצור. כיצד אם כן, היו נראים הלוחות המקוריים?

פשוט מאוד: הדברות הראשונים שבלוח הראשון, אלה שבין אדם למקום, נכתבו, או נחרטו, באותיות קטנות, כדי לאפשר את הופעת כולם במלואם. הדברות האחרונים לעומת זאת נכתבו באותיות "קידוש לבנה" – כאילו לומר לנו: גבירותי ורבותי המצוות האלה – "לא תרצח", "לא תנאף", לא תגנוב, לא תענה ברעך עד שקר" מצוות בין אדם לחברו – אלה המצוות שאתם חייבים בראש ובראשונה לשים על לבכם ולקיים אותן. מאידך, האותיות הקטנות, המצוות, המצוות בין אדם למקום, הן כמו האותיות הקטנות, המצוות בין אדם למקום, הן כמו האותיות הקטנות בחוזה שחתמתם עליו במודעה שמטרתה למכור לכם משהו. אין זאת אומרת, חלילה,

שמצוות אלה נטולות חשיבות. אדרבה, הן חשובות מאד. אלא שהקב"ה הציג את אלה באותיות קטנות כאילו לומר לנו: אני רוצה שקודם כל תשימו לב לאלה שבלוח השני, אלה שבין אדם לחברו, כי היחס בין האדם לקונו נגזר מיחסו לחבירו.

וזה, רבותי, היה תפקיד הכרובים. הם לא היו אמורים לסמל, חלילה, "אלהים אחרים". הם סימלו אותנו, את בני ישראל, ואת היחס הראוי בינינו לבין עצמנו – כפי שנראה בבירור בהמשך אותו קטע בפרשת תרומה: "והיו הכרובים פורשי כנפיים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו..." ובהמשך: ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצווה אותך אל בני ישראל".

כלומר, קול ה' נשמע, מבין שני הכרובים" כאשר "פניהם איש אל אחיו" הדגש הזה על חשיבות קיום המצוות שבין אדם לחברו מתבטא גם בשתי אמירות ידועות של חז"ל הדנות בשני צדי אותו מטבע. על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" מביא המדרש את דבריו של ר' עקיבא: "זה כלל גדול בתורה" והלל הזקן בטא זאת על דרך השלילה, בסיפור המפורסם המובא בגמ' במסכת שבת לא. , על המעשה בנכרי אחד שבא לפני הלל וביקש ממנו, "גיירונו על מנת שתלמדני כל התורה כולה שכאני עומד על רגל אחת" – וזאת לאחר שבקש זאת משמאי, והלה השיב את פניו ריקם. הלל, לעומתו, הסכים לגייר אותו, וכך אמר לו: "דעלך סני, - לחברך לא תעביד!" מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך! זוהי כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא; זיל גמור. "ונשאלת השאלה: זוהי כל התורה כולה?! ואיפה הקב"ה? ומה על המצוות שבין אדם למקום? והתשובה: הקב"ה והמצוות שבין אדם למקום טבועים בתוך הפסוק הזה: צריך רק לקרוא אותו כולו, מתחילתו ועד סופו. וכך כתוב בפרשת קדושים, פרק יט פסוק יח: "לא תיקום ולא תיטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'." כלומר, הדרך להכרת ה', ליראתו ולאהבתו עוברת דרך קיום המצוות שבין אדם לחבירו: "ואהבת לרעך כמוך – אני ה'." זהו המסר של הפסוק הזה, כפי שבא לידי ביטוי ע"י ר' עקיבא והלל הזקן. וזה אותו מסר המבצבץ בין השורות של סיפור הכרובים: קולו של הקב"ה נשמע מבין שני הכרובים – "כאשר פניהם איש אל אחיו".

זכרו זאת, חברים, מחר בבוקר בשעת הקראת עשרת הדברות:

שני לוחות הברית... מצוות בין אדם למקום ומצוות בין אדם לחבירו.. הא בהא תליא

שבת שלום!

פרשת משפטים

ה"נעשה" וה"נשמע" באמונת ישראל.

[שמות יט: א-ט; כ"ד: ג, ז]

הייתי רוצה להתעכב על שלשה יסודות המתגלים לעינינו בפסוקים אלה, ובמספר פסוקים נוספים שנצרפם אחר כך:

יסוד האמונה – יסוד האחדות – והיחס בין העם למשה רבינו, מהך, ובין העם להקב"ה, מאידך.

1. "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים..." תודעת ה' – כלומר, תודעת אחדות ה' ותודעת השגחת ה' בכל הנעשה בעולם – אינה מושתתת לא על אמונה גרידא, במובן המקובל של המלה, לא על המסורת, לא על השמועה הרחוקה ולא על הפעלת ההגיון האנושי: תודעת ה' בתולדות ישראל יסודה בחויה האישית, בהשתכנעות באמצעות החושים, ובראש וראשונה חוש הראיה. (לשמיעה תפקיד נוסף ושווה במקצת, כפי שעוד נראה).

כאשר משה רבנו בא לאחיו המשועבדים במצרים ומבשר להם את דבר הגאולה הקרובה, אין הדבר עושה כל רושם: "... ולא שמעו אל משה, מקוצר רוח ומעבודה קשה." אך מה כתוב במעמד הגדול וההיסטורי על ים סוף, לאחר מכן: "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו."

ובמעמד סיני עצמו מסופר בהדגשה יתרה: "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים..." כאן הצטרף חוש הראיה לחוש השמיעה, לתת תוקף משנה לחויה העצומה הזאת הקרויה מתן תורה. ועוד הפעם: "ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם."

"אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים" – זוהי ציאת מצרים, גאולת האומה במובן הגשמי, הפיזי.

"אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" – זהו מתן תורה, השלמת תהליך הגאולה מבחינה רוחנית. הרב שמשון רפאל הירש ז"ל קורא לשתי תופעות הסטוריות אלה "אמיתות היסוד שעליהן מונחת היהדות כולה." רעיון זה איננו מקורי אצל הירש, אולי: החידוש אצלו הוא בהדגשת המכנה המשותף המאחד

את שני האירועים האלה. שניהם, אומר הירש, מוצבים על הקרקע האיתנה של תחושה אמפירית, של חויה אישית, השוללת כל אפשרות של פקפוק או אשליה, באשר מאות אלפים היו עדים לה בעת ובעונה אחת. שתי אמיתות אלה, ממשיך ואומר הירש, נהנות איפא ממידה מכסימלית של ודאות, יוצאות לגמרי מתחום הדעות והאמונות בלבד, שייכות לתחום הדעת ובשל כך הינן עובדות בלתי מעורערות החייבות לשמש לנו נקודת מוצא לכל דעת נוספת, באותה וודאות כמו עובדת קיומנו וקיום העולם החיצון. ("אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו").

זוהי, אם כן, האמונה המונחת ביסוד העם היהודי בהתהוותו - לא אמונה שבלב, של הרגשה או של ספקולציה פילוסופי, אלא אמונה שיש לה על מה לסמוך במובן הגשמי ביותר ("ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש).

2. כיסוד שני משלשת היסודות המצויינים בפסוקנו מניתי את יסוד האחדות. אולם ברשותכם נדלג, לעת עתה, על יסוד זה - פשוט, כי נוח יותר, מבחינת מבנה השיחה, לדבר עליו בסוף - ונעבור לשאלת היחסים שבין בני ישראל לבין הקב"ה, מצד אחד, ולעומת זאת היחסים בין העם לבין משה. מקובל אצלנו לראות את בני ישראל, את דור המדבר, כ"עם קשה עורף" המתמרד חדשים לבקרים בבורא העולם, עם שמשה רבנו נאלץ, שוב ושוב, לעורר ולחדש אמונתו בה' ונכונותו ללכת בדרכיו ולשמוע בקולו. אך להירש קונצפציה אחרת. הוא טוען שבמידה ואמונתו של עם ישראל היתה לקויה, התבטא הדבר בדרך כלל באמונתו במשה ואהרן ולא באמונתו בה'. והעיון בפסוקים מאשר קונצפציה זו.

ברוב רובם של המקרים, כאשר פונה העם בתלונה באיזה עניין, מופנית התלונה אל משה, ולפעמים גם אל אהרן, ולא אל ה'. להיפך, במספר מקומות ברור מתוכן הדברים שאמונת המתלוננים בה' בלתי מעורערת וכי כל הספקות הם כלפי מנהיגותו של משה או תווכו של משה. תופעה זו מקבלת את ביטויה הקיצוני והחרף ביותר, כמובן, בפרשת קורח ; אך במקרים רבים אין מגיעים הדברים עד כדי מרד גלו במשה ואהרן ובכל זאת מורגשת בקרב העם מין אי-שביעות-רצון הגובלת באותם רגשי קיפוח ורצון התמרדות שפעמו בלב קורח ואנשיו. "וירב העם עם משה... וילן העם על משה... ויצעק משה... מה אעשה... עוד מעט וסקלוני". "וילונו העם על משה לאמר מה נשתה".

"וילונו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו

לחם לשובע כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב".

כאן, למשל, מובעת בפירוש אמונת העם בקב"ה, או נאמר הכרת הקב"ה כאל-עליון, כבורא עולם; מה שחסר, אולי, היא ההכרה בכוחו של ה' להתערב בענייני האדם עלי אדמות, ענייני היום יום, בהנהגתו, בהשגחתו הפרטת. דבר זה בולט שבעתיים בתשובתו של משה ואהרן: "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים, ובוקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם על ה' – ונחנו מה כי תלינו עלינו..." ומיד לאחר מכן, שוב דגש חזק על הנקודה הזאת: "...בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע בשמוע ה' את תלונותיכם אשר אתם מלינים עליו – " ושוב: " – ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם כי על ה'." (במסה ומריבה: "היש ה' בקרבנו אם אין")

זה תהליך חינוכי ממש, חינוכו של עם שלם, עם השעבוד, השקוע במ"ט שערי טומאה, (חסר כאן שורה)

"וידבר ה' אל משה לאמר: שמעתי את תלונות בני ישראל דבר אליהם לאמר בין הערביים תאכלו בשר ובבוקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה' אלקיכם..." הנה – לא רק ה', לא רק א-ל עליון ובורא עולם, כי אם אלקיכם – בורא עולם המתיחס אל ברואיו יומם ולילה, באשרם ובצרתם, ברווחם ובמצוקתם. וברור הדבר שהיחס הזה צריך להיות הדדי.

משה רבינו מטיף להם מוסר, אך אין זה מספיק. העם זקוק לכמה "זריקות עידוד", לכמה הפגנות כוח עליון, לאותו ולמופתים שליוו את יציאת מצרים וקריעת ים סוף מתווספים ענין המן, הפיכת המים המרים למתוקים, והנצחון במלחמה עם עמלק. וכאשר מגיעים בני ישראל למדבר סיני מגלים הם עליה ניכרת ברמתם הרוחנית:

"ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר". קודם כל: ביטוי לבטחונם בה' – (A).

[כלי יקר: ויסעו מרפידים – עמ' 335 עד: בלב אחד כאיש אחד. עמ' 336] "ומשה עלה אל האלקים..."

"ויבוא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם..."

"ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה וישב משה את דברי העם אל ה' ...

"ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בדך יאמינו לעולם ויגד משה את דברי העם אל ה'." "ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקידשתם..."

אולי כאן המקום להכניס את שני הפסוקים הרלוונטיים מפרשת משפטים (כד: גז), שלפחות חלק מהמפרשים אומרים שמקומם, בעצם, כאן בימי ההגבלה או יום יומיים לפני כן: "ויבוא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה"

"ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע."

מעניין: כאן, בפרשת משפטים כתוב פעם "נעשה" ופעם "נעשה ונשמע". בפרשת יתרו נאמר בפעם הראשונה "נעשה" – ותשובת ה' היא: "בעבור ישמע העם" – כאילו לומר: יפה שהם מוכנים לעשות, אך חסר כאן ה"לשמע", והנה בא פסוק ז בפרק כד במשפטים וממלא את החסר. על עצם המשמעות של הנעשה והנשמע נתעכב עוד בחלק האחרון של שיחתנו. וכעת נחזור אל הדו-שיח המוזר המתנהל בין משה רבינו לבין הקב"ה – או, ליתר דיוק, בין העם לבין הקב"ה, כאשר משה מתווך ביניהם.

המפרשים חלוקים בהבנת הקטע הזה. הירש, מצד אחד, מתאר את הדבר כך שמשה רבנו מציג כאן את בני ישראל כראויים בהחלט ומוכנים לקבל את התורה. וכאשר הקב"ה מודיע על רצונו להשמיע את שיחו עם משה אל העם בכדי לחזק את אמונתו במשה, חוזר משה על עמדת העם כפי שבא לידי ביטוי בפסוק ח' כאילו להטעים שאין בעצם כל כך צורך בהפגנה אלקית. מעין זו לחיזוק שליחותו שלו, והרי העם כבר הוכיח את דבקותו בדבר ה', בחוקי ה', וממילא הוכיח גם את אמונו בשליח ה', כלומר במשה רבינו.

(ויגד מלשון ניגוד)

רוב המפרשים, מאידך גיסא, ביניהם רש"י, הכלי יקר והמלבי"ם, תופסים את הדברים כאן בצורה הפוכה דוקא. הם רואים פסוקים אלה כביטוי למשבר האמון (credibility gap) בין העם לבין משה, ותפיסתם זו מבוססת על דברי המדרש: "אינו דומה השומע מפי שליח (פרגוד, פדגוג) לשומע מפי המלך; רצוננו לראות את מלכנו." שלשת המפרשים הנ"ל כולם רואים את דברי העם כאן כמחאה נגד סרסרותם או תיווכם של הזקנים (ראה פסוק ז) ונגד תיווכו של משה עצמו. (כל אשר דיבר ה'..."

משה מביא מחאתם לפני ה', וה' מרגיע את משה – "וגם בך יאמינו לעולם" – אך משה מבין כי זה לא יספק את העם והוא חוזר על דרישתם שיקבלו את הדברים ישירות מפי הגבורה. הסכמת ה' ניתנת והוא מוסר למשה

הנחיות לגבי ההכנות שהעם חייב לעבור אותן לקראת המעמד הנשגב. ההרחקה מהר סיני באה לסמל שני דברים (B)

3. ואחרון אחרון: יסוד האחדות. חז"ל אומרים, ישראל ואורייתא וקב"ה חד הוא. אפשר לתפוס את האמרה הזאת בצורות שונות. מלבד זאת ששלושת הגורמים האלה מהווים אחדות אחת מקיפה וכוללת, אפשר לומר לכל אחד מהם אחדות משלו, ואחדותו - או חוסר אחדותו - בפועל משפיעה על שאר הגורמים או משתקף בהם. בהבינו את האחדות שאנו שואפים אליה בעם ישראל ובתורת ישראל יקל עלינו להבין את המושג "אחדות ה'". מה זה עם אחד? זהו העם המסוגל להניח הצידה כל מיני חשדות ומריבות, קנאה ושנאה, כפי שעשה זאת עם ישראל כשעזב את רפידים, מקום הפירוד, ולהגיע למצב שבו הוא מסוגל, עכ"פ בדברים עקרוניים, בדברים הנוגעים לגורל האומה, לדבר כאיש אחד ולהתנהג כאיש אחד: "ויחן העם נגד ההר". מה זאת תורה אחת? זאת תורה שבכתב ותורה שבעל פה, מצוות עשה ומצוות לא תעשה, מצוות בין אדם למקום ובין אדם לחברו, טוב ורע, יופי וכעור, נח ולא נח, מלחמה ושלום, שמחה ויגון, הגוף והרוח. מה, אם כן, אחדות ה'? אפשר לתאר זאת בפסוק אחד מישעיהו: "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע - אני ה' עושה כל אלה". לשון אחרת - אחדות היא שלמות. כבר אמרנו שמתן תורה בא להשלים את יציאת מצרים. אין זאת אומרת שעם מתן תורה הגענו לשלמות: דרושה עוד קבלה - וידועה האמרה... עניין זה של קבלה נמשך ללא סוף. לכן גם "קימו וקיבלו". ומ"קיימו וקיבלו" - ל"נעשה ונשמע". כפי שה"קבלו" משלים את ה"קיימו", כך ה"נשמע" משלים את ה"נעשה": שמיעה - צורך הבנה. "וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר." אך מדוע "נעשה" לפני "נשמע"?

המלב"ם מגיש לנו שלשה טעמים:

- (א) ... ונשמע עוד מצוות אחרות שיצווה עוד להבא.
- (ב) נעשה - מצוות עשה; ונשמע - מצוות לא תעשה.
- (ג) וחז"ל פרשו נשמע על ההשכלה: תחילה נעשה מבלי לחקור אחר הטעם, ועי"כ נשמע להבין טעמי המצוות וסודותיהם.

אך יש כאן עוד משהו. יש כאן הצבעה על העשיה, על המעש, כאחד מעיקרי אורח החיים היהודי. המעשה הוא המאפיין את היהדות יותר מאשר כל דבר אחר, הוא המבדיל את הדת היהודית מכל דת אחרת. כחוט השני לאורך כל התורה.... חז"ל...

ר' טרפון ור' עקיבא
יעשה שלא לשמה
"ועשית..." - רזי המשכן. "והיה המשכן אחד".
שמע ישראל...
היום הזה. (גמ' שבת פח).

יציאת מצרים - מתן תורה.

דור המדבר - דור ההתנחלות

משה רבינו - יהושע וכיבוש הארץ.

("כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא")

כיבוש הארץ - כיבוש ירושלים.

שאול ודוד: מלחמה וכיבוש - שלמה המלך: בנין בית המקדש.

נחמיה: בנין החומה הפיזית - עזרא: חידוש התורה (החומה הרוחנית).

מרד המכבים - חנוכת בית המקדש.

משבר האמון (CREDIBILITY GAP) : בני ישראל מול משה - לא מול ה'.

"כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך... לכתך אחרי במדבר..."

"אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים..." תודעת ה' שלכם ותודעתכם העצמית אינן מושתתות על אמונה גרידא, המותירה סוף כל סוף מקום לספקות, כי אם על השתכנויות באמצעות החושים.

רש"י כלי יקר ומלבי"ם [או ביטוי של אי אמון במשה רבנו]

הירש "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה..."

[משה רבנו מלמד זכות על העם] "וישב משה את דברי העם אל ה'." [ישמעו אותי מדבר אליך ואז יאמינו גם בך"]

ויגד משה את דברי העם אל ה'. [משה רבנו "העם לא יסתפק בזה"]

"ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקידשתם..." [ה' הסכים וצוה על ההכנות
[הדרושות]

יש להרחיקם מהר סיני: (א) מסמל הפער בין רמתם הרוחנית של בני ישראל לבין הרמה אליה צריך העם עוד להגיע. (ב) לסמל העובדה שהתורה ניתנה לעם ע"י הקב"ה בעמדו כביכול מחוץ לעם – ולא באה מתוך העם עצמו. זהו סוד גדולתה ונצחיותה של תורתנו – שהיא איננה פרי המצאתו של האדם ולכן אינה עונה רק על צרכי השעה או הדור בלבד. להיפך, לפי אסכולה אחת, אפשר לומר כי התורה מלכתחילה עמדה (מכאן והלאה חסר).

פרשת משפטים

מגיד דבריו ליעקב, חוקיו ומשפטיו לישראל; לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום..."

מה בעצם פירוש הפסוק הזה בתהילים? האמנם אין לאומות אחרות משפטים? האם לא מקובל גם אצלם שאסור לרצוח, לגנוב ולנאוף, ויש לכבד אב ואם?

בוודאי ישנם גם אצלם הדברים האלה – אלא שאצלם הדברים פחות מחייבים, פחות מסתעפים, פחות נכנסים לפרטי פרטים של "עדות חוקים ומשפטים" מאשר אצלנו.

עשרת הדיברות, אותם קראנו בשבת שעברה, הפכו לנחלת הכלל. זוהי הבשורה הגדולה שבשרנו אותה לאנושות. עשרת הדברות – שם מצויירים הצווים המוסריים היסודיים בקיום קצרים וכלליים – נתקבלו על ידי עמים אחרים ציביליזציות אחרות, והרי בכל ספר על היהדות ניתן לקרוא: "עם ישראל הוא העם שנתן לעולם את עשרת הדברות".

ההבדל בין מה שקבלו העמים לבין מה שקבלנו אנחנו, בני ישראל, במעמד הר סיני ולאחר מכן – הוא שבשבילנו לא נסתיים העניין בעשרת הדברות. "תיכף ומיד אחרי עשרת הדברות" כותב הרב יששכר יעקבסון "ניתנו לישראל עוד מצוות רבות – להוציא מלבם הטעות כאילו די להם בקיום עשרת הדברות בלבד. שכן הברית בין ה' לישראל כרותה על קבלת התורה השלמה המקיפה את החיים בשלמותם, לכ גוניהם".

באותו כיוון חותר אברבנאל כשהוא מבאר "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם..." - "להודיע לישראל שהדברים ההם אשר שמעו (עשרת הדברות) ועם היותם בעיניהם דבורים קצרים, ושהשכל האנושי יחייבם, ורובם נצטוו בהם בני נח וגם כל שאר האומות... באותם הדברים הקצרים אשר שמעו יוכלו משפטים אלקיים רבים, והם אשר צווה לשים לפניהם - ו"שלא עשה כן לכל גוי..." - או כדברי הגמרא בגיטין המובאים על ידי רש"י במקום: לפניהם - ולא לפני גוים."

אותה מערכת משפטים, אם כן, הפרושה כאן לפנינו איננה אלא פירוט והרחבה וביאור של צווי היסוד הקצרים והתמציתיים שקדמו לה והקריינים עשרת הדברות. ואולי אין זה מקרה שהמצווה הראשונה המתבשרת לנו בפרשת משפטים היא המצווה העוסקת בעבד העברי ובשחרורו - כאשר הדיבר הראשון הריהו "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" אם ה' זיכה אותם להיות עבדיו, לא ראוי היה שישתעבדו אלה באלה!

וכותב בעל ה"פניני אפרים": "כי תקנה עבד עברי" - פתח בעבד כי החירות והשחרור הם ראשית הכל ויסוד ושורש של היהדות. לדברי הפניני אפרים מסתעפת הדיבר הראשון "אנכי" לא רק לפרשת שחרור העבדים, אלא גם למצוות שלוש הרגלים שבפרשתנו, שכולם קשורים, בצורה זו או אחרת, למושג של חרות - ובמיוחד, כמובן חג הפסח הוא זמן חרותנו.

הרב בר-שאול ז"ל מסב את תשומת לבנו למימד נוסף ומאוד מעניין בפרשת שחרור העבד. העבד העברי לא רק שהוא חייב להתשחרר מעבדותו כעבור שש שנים - אלא הוא גם צפוי לעונש אם הוא בוחר להשאר במצבו. "ואם אמור יאמר העבד... לא אצא חופשי, והגישו אדניו אל האלקים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם." ונשאלת השאלה, שואל הרב בר-שאול: מה ענין רציעה באוזן לאהבת העבדות? גילו חכמים: רבי יוחנן בן זכאי היה דורש: מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה אוזן ששמעה על הר סיני בשעה שאמרתי "כי לי בני ישראל עבדים", (ולא עבדים לעבדים) והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע.

"אוזן ששמעה" נרצעת - משום שלא שמעה יפה. מפני ששמעה - ולא השמיעה לעצמה, ולא הקשיבה בעומק, כך שהתוכן לא הפך חלק מהותיותו של שומע זה. אמנם שמעה האוזן את המילים ואף את התוכן קלה, אבל לא העבירה את מה ששמעה לכל האברים הפנימיים, לכל הכוחות והחושים. ובזה מעלה האוזן בשליחותה... כי רמ"ח איבריו של האדם, על ידי האוזן כולם חיים. שנאמר, "הטו אזנכם ולכו אלי, שמעו ותחי נפשכם:" הרי שהטיית אוזן בלבד אינה מספיקה, אלא

דרושה שמיעה עמוקה המביאה להתפעלות המוח והלב... אך ורק שמיעה כזאת נותן חיים לאדם כולו, מאחדת הגוף והנפש לחטיבה אחת... עד כאן דברי הרב בר שאול.

לשמיעה במילים אחרות, ערך סגולי משלה. אין כאן רק חוליה טכנית קטנה בשרשרת פעולות הגוף; כאן מדובר בפעולה אשר לה עצמה חשיבות חיונית בהווייתנו והתפתחותנו. אנו מתפללים "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל - לשמוע ללמוד וללמד." כלומר (ואני מצטט שוב מדברי הרב בר שאול) את שהובן והושכל - יש לשמוע מחדש כדי ללומדו מחדש; ורק זה שנוהג כך יכול להיות מלמד לאחרים. תורתו של זה חיה ורעננה תמיד בקרבנו, ולכן צמאי חיים יצמאו וישמעו לדבריו. עד כאן.

ברוח זו קל גם להבין את הביטוי הפרדוכסאלי המפורסם המופיע בקטע האחרון של פרשתנו - "נעשה ונשמע". אין זה שמרוב להיטות והתלהבות הקדימו בני ישראל את הבעת נכונותם לגשת לעשיה אף לפני שנהיר להם - על ידי שמיעת הדברים - מה בעצם עליהם לעשות. ברור שלצורך העשיה המובטחת יצטרכו קודם לכן לשמוע במה דברים אמורים. אך לא לשמיעה זו הכוונה. הכוונה - לשמיעה האחרת, זו שתאר אותה הרב בר שאול: השמיעה החוזרת והתמידית, הבאה לפני המעשה אך גם לאחריו, המחזקת את המעשה והנותנת לו טעם ותכלית.

הייפלא שהקריאה המרכזית של חיינו - עד לסף יציאתנו מהעולם הזה - הקריאה שהיא לב-לבה של היהדות בכל הדורות, ושאונו משמיעים אותה פעמיים בכל יום, היא קריאה הפותחת במלת-קסם זו: - שמע...

פרשת תרומה

פרשת תרומה היא הראשונה בסדרת פרשות העוסקות בהקמת המשכן - אותו בית ה' שעתיד היה ללוות את בני ישראל בכל מסעותיהם במדבר, ולאחר מכן בארץ, עד להקמת בית המקדש בידי שלמה המלך.

מהו הרעיון של משכן/מקדש זה?

קשה להימנע מההבנה שמדובר היה - כפי שמרמזת המילה "משכן" - למעין "בית מגורים" לשכינה. ואולם קשה באותה מידה לקבל הסבר זה. וכבר נשאלה השאלה - היתכן לצמצם את השכינה בדרך זו ולכלוא אותה כביכול, במבנה כלשהו?! הנה המלך שלמה בעצמו אומר בתפילתו בחנוכת בית המקדש: "האמנם ישב אלקים על

הארץ? הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי..." או כדברי הנביא ישעיהו: **"השמים כסאי והארץ הדום רגלי - אי זה בית אשר תבנו לי?"**

יש מי שנתלה בפסוק: **"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"** כאומר לנו שהכוונה איננה שה' ישכון באותו מקדש, אלא שישכון בתוך בני ישראל - בלבם ובנפשם של בני העם. כל זה טוב ויפה, אך כפי שרש"י נוהג לומר, "אין מקרא יוצא מכלל פשוטו". וברור למדי שאת הסיפא של פסוקנו - **"ושכנתי בתוכם"** - יש לקרוא בהקשר הרישא - **"ועשו לי מקדש"** - כאשר הכוונה, ככל הנראה, שה' ישכון בתוך בני ישראל באמצעות המשכן. ואנו חוזרים לשאלתנו המקורית: כיצד מצמצמים את הקב"ה בד' אמותיו של מבנה כלשהו?

נראה לי כי את התשובה לשאלה זו אנו מוצאים בדבריהם של אותם מפרשים - ביניהם הכלי יקר, בהסתמך על המדרש, והמלבי"ם והוגה-הדעות מרטין בובר - הקושרים את מעשה המשכן עם מעשה בראשית.

הרמז הראשון לקשר זה מופיע עוד בפרשה הקודמת, פרשת משפטים, שבסופה קראנו: **"וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן..."** והנה עוד כמה הקבלות נוספות בין מעשה בריאת העולם לבין מעשה המשכן, כפי שבובר מציין אותן: קודם כל - פירוט המעש. בפרשת בראשית: **"ויעש אלקים את הרקיע..."** ובפרשתנו: **"ועשו לי מקדש..."**

"ויעש אלקים את שני המאורות..." - "ועשו ארון..."

"ויעש אלקים את חיית הארץ..." - "ועשית שולחן..."

וכו' וכו'.

עכשיו נדלג לתיאור הסיום-הסיכום.

במעשה בראשית: "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד..." ובמעשה המשכן: "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו..." במעשה בראשית: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה..." ובמעשה המשכן: ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד ויכל משה את המלאכה (סביל ופעיל) ולבסוף: "ויברך אלקים את יום השביעי..." "ויברך אותם משה..."

בסיכום - יש לנו כאן סדרת הקבלות לשוניות עדינות אך ברורות מאד בין סיפור בריאת העולם לבין סיפור הקמת המשכן - המובילות אותנו הישר למסקנה שיותר

מכל דבר אחר בא המשכן לסמל את העולם כולו – או, אם תרצו, את כל העולמות, את כל היקום.

ומה היתה אותה ברכה שברך אותם משה בסיום מלאכת המשכן? אומר לנו המדרש – **"שתשרה שכינה במעשה ידיכם: ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו"**.

זה הפסוק שבו מסתיימת ה"תפילה למשה" – תהלים צ' – שאנו אומרים אותה, כחלק מפסוקי דזמרה, בשבתות ובימים טובים. מעניין לציין כי גם תפילה זו, בהמשכה, מעלה את הרעיון של **"כבודו מלא עולם"**. הנה –

"תפילה למשה איש האלקים ה' מעון אתה היית לנו בדור ודור. בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה א-ל. תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם." עכשיו שימו לב: **"כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה"**. האם אין כאן רמז ליחסיות הזמן במיוחד כשמדובר בתקופות קדומות ובמערכות שמימיות אדירות – רמז לכך שששת ימי בראשית יכולים, בסקלה אחרת של מדידת הזמן, להיות שווים למליוני שנים? בכל אופן, (בלי לטעון כאן לזכות ראשונים לרעיון זה) אני מציע זאת כחומר למחשבה. שאלתנו, אם כן, לגבי צמצומו ומסגורו, כביכול, של הקב"ה בד' אמותיו של המשכן זוכה עתה לתשובה נאותה: המשכן מסמל את העולם כולו, וכאשר התורה אומרת לנו **"וכבוד ה' מלא את המשכן"**, אין זאת כי אם דרך אחרת לומר **"כבודו מלא עולם"**.

אמרנו ש"**ויברך אותם משה**" פרושו – שברך אותם שתשרה שכינה במעשה ידיכם: **"ויהי נועם ה' אלקינו עלינו [ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו]**.

פסוק זה, אמרנו, מקביל לפסוק בפרשת בראשית, **"ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות"**. מוזרה מאוד – ממש בלי מובנת – הופעת המלה "לעשות" בסוף הפסוק, שצריך היה, על פי ההגיון, להסתיים במלים "אשר ברא אלקים" והרי מה פשר התוספת "לעשות"?!

מסביר זאת המלבי"ם בדרך מופלאה, והוא מסכם את הסברו במלים אלו: **כי בו שבת מכל מלאכתו – ממלאכת עולמו שבת, ולא שבת לא ממלאכת הרשעים ולא ממלאכת הצדיקים, אלא פועל עם אלו ועם אלו... שעל זה אמר לעשות"**.

כלומר, לאדם-באשר-הוא-אדם תפקיד בעולמנו, המתמצה במלה האחת: לעשות. כשותפים לקב"ה במעשה בראשית, מוטלת עלינו המשימה להשלים, כביכול, את המעשה הזה על ידי המעשים שלנו. ה' ברא את העולם, יש מאין, בששת ימי

בראשית. הבריאה האחרונה בסדרת בריאותיו הריהו האדם, שנברא ביום השישי. וביום השביעי מסר ה' בידי האדם את משימתו – לעשות. יוצא, איפה, כי ההקבלה בין שני פסוקי-ברכה אלה איננה רק במלה המשותפת "ויברך", אלא, בנוסף לכך, במושג המעשה המשותף לשניהם – אותו מעשה המהווה את מהות הברכה ותכליתה. הערב נכריז על כך בקדשנו את היום על היין – "אשר ברא אלקים לעשות" – קביעת תפקיד האדם כשותף לקב"ה. ומחר בבוקר, בבית הזה, נחזור על תפילת משה איש האלקים, בברכתו על אחד הביצועים הנשגבים של צו זה – הלא הוא הקמת המשכן: "ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו".

פרשת תצוה

מהי כהונה בישראל? כיצד עומדת תפיסתנו של מושג הכהונה, מול, נאמר, התפיסה המצרית העתיקה?

– נניח לרגע לשאלה הזאת ונקרא פסוק מפסוקי פרשת "תצוה": "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן". מיד מזדקרות כאן שתי שאלות: (א) מדוע לא ניתנה משרת הכהונה למשה ולזרעו – אלא דוקא לאהרון אחיו? (ב) מה פשר "הקרבה" זאת של אהרן אל משה? לשם מה היה צורך לקרב את אהרון אל משה? ומה מוסיף לנו כאן הביטוי "מתוך בני ישראל"?

– על השאלה הראשונה משיב האבן עזרא בהגיון אופייני: "כי טורח כל ישראל על משה ללמד המצוות ולדון כל דבר קשה". כמנהיג העם, במלים אחרות, לא יכול היה משה להתפנות לעבודת המקדש. מעין "הפרדה בין דת ומדינה".

לשאלה השניה – מדוע "הקרב" ומדוע "מתוך בני ישראל" – מגיש לנו הכלי יקר שתי תשובות אלטרנטיביות, הרי בשעת מעשה העגל התרחק אהרון, יחד עם שאר העם, ממשה רבינו, והיה על כן צורך להחזירו "מתוך בני ישראל" ולקרב אותו שוב, על-מנת להכשירו לעבודת הקודש. אך דומני כי מטיב המפרש לקלוע לכוונתו האמיתית של הפסוק בגרסתו השניה לפיה נאמר "מתוך בני ישראל, משום "שאין הנבואה שורה על נביאי ישראל כי אם בזכות ישראל". אם כן, שואב אהרן את כשירותו לכהונה בישראל דווקא "מתוך בני ישראל". לאור סברה זו נוכל גם להבין ביתר בהירות מדוע לא נבחר משה רבנו למשרת הכהונה. אמנם בן שבט לוי היה, אך לא קם "מתוך בני ישראל", משה גדל וחונך בבית פרעה, ומצרי היה כמעט לכל

דבר. עמידתו בחוץ והסתכלותו מבחוץ על המתרחש בקרב אחיו בני ישראל הכשיר אותו, אולי, באופן מיוחד לתפקיד שהיה מיועד לו: שחרור העם מעול עבדות והנהגתו באותם ימים קשים. ברם אותה סגולה עצמה, אותה עמידה בחוץ, היא היא שפסלה את משה רבנו מלהיות כהן.

והנה הגענו למעשה, לתשובה לשאלתנו הראשונה. ההבדל החיוני והמכריע בין כהן בעם ישראל לבין כהן בעם המצרי הוא ביחסו ובהתייחסותו לעמו. בישראל הכהן בא מתוך העם, ותפקידו לא פחות ולא יותר מאשר לייצג את העם בעבודת הקודש. עבודה זו בנוי על הגדרה מדויקת וברורה של תפקידי המשרתים בקודש על יפיו והדרו של הטקס ועל רוממות הרוח. כת הכהנים במצרים, לעומת זאת, ביססה מעמדה על המיסתורין ועל כחם של הכהנים בניחוש וכישוף, מהך, ועל פחדיהם ובערותם של המוני העם המצרי מאידך. באחד הפאפירוסים המצריים העתיקים מוצאים אנו עדות מאלפת ביותר למצב זה, פאפירוס זה הוא מעין ספר קינות פרי עטו של אחד בשם איפובר, הקובל על שורה ארוכה של אסונות כבדים שפקדו באותה עת את מצרים – ודרך אגב, מדהימה ממש ההקבלה בין תיאורו של איפובר זה לבין סיפור עשר המכור בספר שמות, (ובאמת יש אומרים שהפאפירוס אמנם נכתב בעת יציאת מצרים) מכל מקום, בין האסונות שמונה אותם המחבר ישנו אסון זה: "נחשפו להטי החרטומים, ועוסקים בהם הדיוטות ואנשים פשוטים". ואכן, עבורם, עבור כהני מצרים, דבר כזה באמת היה אסון – כי כל כחם וגבורתם וכל מעמדם של כהנים אלה בנויים היו על הסוד והסתר ועל השמירה הקפדנית על מרחק רב ככל האפשר ביניהם לבין העם. וברור שכאשר הוסרו משענים אלה – התמוטט הבנין כולו. לא כן הדבר אצלנו, הכהן שלנו הוא "שליח העם כולו בעבודת ה'" – כדברי המלבי"ם, ואם הפרישה התורה את שבט לוי משאר בני ישראל, לא עשתה זאת, חלילה, מפני שאנשי שבט זה נהנים כביכול מאיזושהי עליונות עצמית או שנבדלים מיסודם או מטבעם מיתר בני העם – אלא משום שרצתה תורה להקים צבא רוחני שקציניו וחייליו יתמחו בעבודת הקודש וכל הכרוך בה ויכשירו עצמם במיוחד לעבודה זו ויתמסרו לה, בלב ונפש, לדורי דורות, יחד עם זאת אין לכהנים וללוויים זכות בלעדית בשטח זה. אלא, להיפך, הציבור הרחב שותף פעיל בכל הדברים האלה, והתורה מדגישה זאת על כל צעד: בלקיחת התרומה, בלקיחת השמן לנר התמיד, במחצית השקל, אפילו בעניין כמו הדלקת הנרות יש מעמד לישראל הפשוט. על נר התמיד נאמר: "באהל מועד... יערוך אותו אהרון ובניו..." והמפרשים מדגישים שחובתם של הכהנים היתה להכין את הנר – אך לא דוקא להדליקו; ההדלקה יכולה להעשות גם על-ידי ישראל, ואם לא תסתפקו באלה, הרי יש לכם עניין המעמדות. בפרק ו' בהלכות כלי המקדש והעובדים בו, כותב הרמב"ם: "קרבתו הציבור הן קרבן של כל ישראל, ואי אפשר שיהיו ישראל כולן עומדים

בעזרה בשעת קרבן. לפיכך תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות, והם הנקראים אנשי מעמד... בכל שבת ושבת מתקבצין אנשי מעמד של אותה שבת, מי שהיה מהן בירושלים או קרוב לה נכנסין למקדש עם משמר כהונה ולויה של אותה שבת..."

כלומר: הרמוניה ושיתוף פעולה, על-פי התורה והנביאים, בין כהן, לוי וישראל, זאת, על כל פנים, המטרה הכנספת.

פרשת כי תשא – בת מצוה אביטל אומן

"הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי". אינני יודע, אביטל, אם פגשת פעם מלאך... ואם את חושבת שלא – אולי זה קרה לך ופשוט לא זיהית אותו, לא ידעת שזהו מלאך. לקב"ה דרכים שונות, שיטות שונות, להוציא את תוכניותיו אל הפועל עלי אדמות. אחת השיטות הללו היא שיגור מלאכים בלבוש אדם העושים את רצונו בקרבנו. כולנו מתנסים במרוצת חיינו, בהתקלות במלאכים. לפעמים הדבר בולט כל כך שאי אפשר בכלל לטעות בזה; אך אני משוכנע שזה קורה הרבה פעמים, מלבד אותם מקרים, בלי שנשים לב לך, בלי שנהיה מודעים שעניין לנו עם מלאך ה'. לי אישית היו כמה וכמה תופעות "מלאכיות" כאלו במשך שנות חיי – ואני רוצה לספר לכם על אחת התופעות הללו – למעשה, האחרונה שנתקלתי בה **ביוזעין** היה זה בארה"ב, כשביקרתי לפני כמה שבועות, אצל מימי והאמא שלה, והן גרות עכשיו במקום די מבודד בחיק הטבע, בתוך יער, לא הרחק מאגם גדול ומסועף שקוראים לו Table Rock Lake (שלחתי לכם גלויה מצויירת משם, המראה בדיוק את האזור הזה).

יום אחד, בזמן שהייתי שם, היינו צריכים לנסוע לעיר Springfield במרחק של כשעה נסיעה, כדי לקיים שם פגישת רופא שנקבעה לאמא של מימי, שהיא עכשיו בת 92. באותו בוקר קר ומושלג היתה האדמה מכוסה בשכבה עבה של שלג, קרח, ועלים – תערובת שהקשתה מאד על הנסיעה, במיוחד כשמנסים להתחיל בנסיעה במעלה ההר והגלגלים מסתובבים סחור סחור בלי שהמכונית זזה אפילו סנטימטר אחד! והנה זה בדיוק מה שקרה לנו באותו בוקר – כששלושתנו יושבים בתוך המכונית, והמכונית מסרבת לנוע.

כעת אתם צריכים לדעת שבכביש הזה כמעט ולא עוברים אנשים ברגל, גם מכוניות אין הרבה שם. כי זה כביש קצר המגיע רק עד לאגם הקרוב – כך שבקושי רואים שם נפש חיה! (אגב, עוד לא היינו על הכביש עצמו...)

אחרי כמה נסיונות-שווא להניע את הרכב קדימה, היינו ממש מיואשים ולא נשאר לנו אלא להתחיל להתפלל שה' יושיע אותנו ויאפשר לנו איכשהו להגיע למחוז חפצנו. **ואז זה קרה** פתאום מופיעה וצועדת לקראתנו ממעלה הכביש אשה ובידה סל-קניות. כשראתה מה קורה – או, יותר נכון, מה שלא קורה – עם הרכב שלנו, היא ניגשה אלינו ובלי מלה הוציאה מתוך הסלסלה שק ובו חול לחתולים, ופיזרה את תוכן השק, או חלק גדול ממנו, על השטח הבעייתי שלפני גלגלי המכונית. שוב לוחצת מימי על דוושת הגז – וראה זה פלא! – המכונית מזנקת קדימה במעלה ההר אל הכביש הפתוח, ואנחנו בדרך ל – Springfield.

הלקח של הסיפור הזה, אביטל, הוא לקח כפול: קודם כל, **אל יאוש!** לא תמיד, כמובן, זוכים אנו לסיוע מופלא כזה כשאנחנו בבעיה. אבל כאשר זה קורה בצורה כל כך בולטת ודרמטית, הדבר מאפשר לנו להכיר ביד ה' המכוונת את כל אשר קורה לנו.

ושנית – וזה הדבר שאני רוצה שתשימי לך היום למטרה, אביטל, ביום שאת בת מצוה - : **תשאפי גם את לשמש בתפקיד של מלאך**. ויהיו לך, אני מבטיח לך, הזדמנויות רבות להיות לעזר ולהצלה לאנשים, השתדלי לנצל את ההזדמנויות האלה. כי מי יודע (אם לומר זאת במילים של מרדכי כשעזר לאסתר המלכה, ברגע קריטי, להתגבר על פחדיה והיסוסיה) מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות!?

בסיכום, אביטל, תפילתי שהקב"ה ישלח את מלאכיו לפינך לשומרך בדרך שאת הולכת בה.

ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם – כן יהי רצון!

פרשת ויקהל

הפרט והכלל, הרבוי והאחדות משמשים בערבוביה בפרשתנו, פרשת ויקהל, יותר אולי מאשר בכל פרשה אחרת בתורה.

ידוע ענין סמיכות הפרשיות שבת ומשכן והלימוד הנלמד מסמיכות זו. אך מדוע מקדים הפסוק לפרשת השבת את המילים: **"אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם"** בלשון רבים. – ואילו לפרשת המשכן, על חלקיו ופעוליו המרובים ההקדמה היא דוקא בלשון יחיד: **"זה הדבר אשר צוה ה' לאמר"**.

מאוחר יותר קוראים אנו, "וכל חכם לב בכם (יחיד) יבואו ויעשו (רבים)..."

"ויעשו (רבים) כל חכם לב (יחיד)..." אחר כך יש לנו שורה ארוכה של בטויי עשיה בלשון יחיד: "מעשה חושב עשה אותם"; "ויחבר את חמש היריעות"; "ויעש לולאות תכלת"; "ויעש חמשים קרסי זהב ויחבר את היריעות"; "ויעש יריעות עזים"; וכו', אחר כך, מעין סיכום לכל הדברים הללו, "ויהי המשכן אחד"; ולבסוף שורה נוספת של ביטויי עשייה.

לשאלה הראשונה – "אלה הדברים", "זה הדבר" – מתייחס הרב שמשון רפאל הירש, והוא מסביר את העניין כך: בהקשר לשבת רוצה הפסוק דווקא לפרט את מלאכת המשכן לפרטיה ולהזהירנו כי בשבת אסורה כל מלאכה ומלאכה מל"ט מלאכות המשכן; לכן "אלה הדברים". ואילו כאשר מדובר בעשיית המשכן לכשעצמה עובר הדגש לאחדות הבנין הזה ולשלמותו, כשכל הדברים והפעולות הדרושים לאותו בנין כפופים בחשיבותם לאחדות זו ולשלמות זו.

יפה מתקשרים עם הסבר זה דברי מספר מפרשים מהפחות ידועים המתייחסים לחלקים אחרים של הפרשה. ואביא בפניכם מדבריהם על קצה המזלג: על הפסוק "ויעשו כל חכם לב" קוראים אנו באחד הלקטים:

"היה לו לכתוב ויעשו כל חכמי לב, בלשון רבים. והנראה הגם שהעושים במלאכה היו רבים, אעפ"כ היתה המלאכה נעשית כאילו עשאוה אדם אחד.. והשמיענו הכתוב כי מלאכת המשכן שלמה היתה גם בבחינה זו כי הנותן חכמה בהמה השווה אותם בהתבוננות החכמה שיהיו דומים כולם כאיש אחד. ולפי זה יתיישב טעם הנאמר בכל פרטי המעשים לשון יחיד ולא פירש מי הוא..."

אלא יכוון אל כל חכמי לב שכל המלאכה הנעשה על ידיהם היה שוה כאילו איש אחד עשה הכל ולא היה שום שינוי בהמלאכה..."

אותו רעיון של אחדות מקבל מימד נוסף בחלק אחר של אותו לקט פירושים:

"...העניין האחר הוא שהמשכן נעשה על תמונת העולם בכללו. לכן צווה ה' ית' שיעשו המשכן מהדברים שירימו ויתנו בנדבה בתורת תפץ ורצון מוחלט, ולא בחיוב ולא בהכרח, כי כן נברא העולם על צד הרצון והחפץ האלקי בתורת חסד ונדבה, לא על צד החיוב."

ושוב על קצה המזלג, הרי אותו רעיון בצורה אחרת קצת, מפי פרשן הנקרא "רמזי המשכן":

"כבר נודע שכל העולמות מתאחדים כאיש אחד, וכל המציאות נקראת בשם האדם הגדול. פרוש שכל אברי האדם, הגם שכל אחד מהם הוא ממזג ותכונה מיוחדת, הם מתאחדים להיות איש אחד, וכולם קשורים קצתם בקצתם, וכל אחד משלים את חברו, עד שאם יחסר אבר פרטי אחד או גיד אחד, הוא מום וחסרון בכל הגויה, - כן כל המציאות והעולמות אין מספר אשר ברא ה' הם ערוכים ומסודרים כאיש אחד וגויה כוללת וכולם קשורים זה בזה; וכל אחד הולך מהלך השלמות להשלים ולהעמיד הגויה הכללית, כאשר ישלימו אברי הגוף את הגוף בכללו".

אכן, ראיה זו של משחק הכלל והפרט בפרשתנו - אפשר לראות אותה כמשלימה או מאזנת את הצגת הדברים בפי הרב הירש, המעמיד את אחדות הבנין ושלמותו בעיקר ואת חלקיו הרבים והשונים ככפופים לעיקר זה. לפי תפישת ה"רמזי המשכן", שקולים הכלל והפרט בחשיבותם, כשלכל אחד תפקידים חיוניים משלו ומשלימים זה את זה.

ואם הפרשה פותחת ב"אלה הדברים" ומאזנת ביטוי של רבים זה בביטוי של יחיד: "זה הדבר" - הרי מאוחר יותר מוביל מהלך האזון בכוון הפוך: וכאשר הכתוב אומר "ויהי המשכן אחד", אין זה סיכום וסיום וגולת הכותרת, כפי שאפשר היה לצפות, אלא דווקא הקדמה לשורה ארוכה מאד של פרטי פרטים על עשיית חלקיו השונים של המשכן, ללמדנו כי בחשבון הגדול, כח הפרט כח הכלל, וכי "עת לכל חפץ תחת השמים".

פרשת ויקהל

שלושה סודות, מקופלים זה בזה, מתגלים לעינינו בפרשת השבוע - שלשתם גם מיסודות היהדות:

סוד הבריאה, סוד העשיה, וסוד האחדות.

ובזאת יבואו על פתרונם שני קשיים, שעל אחד מהם לפחות עומדים רוב הפרשנים:

(א) מה פרש ההרצאה המפורטת לפרטי פרטים, בפרשת "ויקהל", על מלאכת המשכן - כאשר הסיפור הזה מובא, באותה מידה ממש של פירוט, בפרשת "תרומה", שם מסופר על ההנחיות הניתנות למשה רבינו בנושא זה? והרי מספיק היה, לכאורה, להוסיף לאותה רשימה מפורטת ב"בתרומה" פסוקים ספורים על ביצוע הנחיות אלה על ידי בצלאל ואנשיו.

(ב) מה ראה הכתוב להקדים, לסיפור מלאכת המשכן ב"ויקהל", את הצו על שמירת שבת? המלב"ם אף מחדד את הבעיה בהקשותו על לשון הפסוק

הראשון בפרשתנו - "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. "יפלא מאוד - כותב המלבי"ם - איך אמר שצוה ה' לעשות - הלא הצווי פה הוא שלא לעשות מלאכה בשבת..." והמלבי"ם פורט את קושייתו בדרך שנוקטים בה בעקבות המדרש כל המפרשים: העשיה שמדובר בה כאן הלא היא עשיית המשכן, ואנו מוזהרים להגביל את המלאכות הקשורות בעשיית המשכן בששת הימים אך לא לעסוק בה ביום השבת - אף על פי שמדובר במלאכת הקודש. ובכן הלשון "...אשר צוה ה' לעשות אותם" מתיחסת למלאכת המשכן, שזוהי באמת נושאה העיקרי של פרשה זו.

ברשותכם הייתי מרחיב את היריעה ופותר בכך, אולי, גם את הבעיה הראשונה שהצגתי: בעיית הכפילות שבתאור מלאכת המשכן. הבה נפנה לרגע אל פרשת בריאת העולם, בספר בראשית - למקום בו מופיעה לראשונה המילה "לעשות": "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות". ומה פשר המילה "לעשות" בהקשר זה? אם שבת אלקים ממלאכתו... מה באה המילה "לעשות" לומר לנו?

המלבי"ם מסביר זאת בדרך מופלאה וזה לשונו: "ה' מנהיג את עולמו בשני מיני הנהגות: (א) הנהגה הטבעית הקבועה תמיד לפי מה שהטביע בששת ימי בראשית, שעולם כמנהגו נוהג על פי החוקים הקבועים ואין להם שום קשר עם מעשה בני אדם. (ב) הנהגה ההשגחית - שאז יבטל סדרי הטבע וינהיג עולמו, אם לחסד או לשבט, לפי מעשי בני אדם ולפי השכר והעונש".

וכאן מביא המלבי"ם את דברי המדרש: "כי בו שבת מכל מלאכתו - ממלאכת עולמו שבת ולא שבת לא ממלאכת הרשעים ולא ממלאכת הצדיקים אלא פועל עם אלו ועם אלו".

"רוצה לומר - ממשיך המלבי"ם - ששבת מכל מלאכתו, שהיא מלאכת הטבע, לעשות עשיות חדשות שהם מעשה הנהגת ההשגחה שמתנהגת לפי המעשה ולפי השכר והעונש. זה נקרא מלאכת הרשעים והצדיקים מזה לא שבת ועל זה אמר לעשות". עד כאן לשון המלבי"ם.

כלומר, לאדם תפקיד בעולמו, ותפקיד זה מתמצה במלה האחת הזאת: לעשות. כשותף לקב"ה במעשה בראשית, מוטלת עלינו המשימה להשלים, כביכול, את המעשה הזה על ידי המעשים שלנו. ה' ברא את העולם, יש מאין, בששת ימי בראשית, הבריאה האחרונה בסדרת בריאותיו הריהו האדם, שנברא ביום שישי. וביום השביעי מסר ה' בידי האדם את משימתו - לעשות.

קשה להגזים בחשיבות שהתורה ובעקבותיה חכמינו מיחסים לעשיה, ואין צורך שאתעכב כאן בהבאת פסוקים מהתורה ומאמרי חז"ל שידגימו זאת: והרי הדברים

ידועים. אומר רק זאת – שבזאת, אולי יותר מאשר בכל ענין אחר, נבדלת היהדות מדתות אחרות: בדגש החזק מאין כמוהו שהיהדות שמה על העשיה. תעשו את המצוה, אומרים לנו חז"ל, אפילו שלא לשמה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. ותן בלבנו להבין ולהשכיל, מתפללים אנו בכל בוקר, "לשמוע, ללמוד וללמד", אך גולת הכותרת היא: "לשמור ולעשות ולקיים..."

לכן, בא הפרוט הרב במנוי המלאכות והעשיות השונות הקשורות במלאכת המשכן. ואין די בכך שפרשה שלמה – פרשת התרומה – עוסקת בתאור מפורט זה, כי הרי שם מדובר בתכניות ובהנחיות בלבד, התורה מלמדת זכות דוקא על הביצוע של תכניות והנחיות אלה – על כל עשיה ועשיה שבבצוע זה – וראוי שתוקדש לכך פרשה שלמה נוספת, והיא פרשתנו.

סוד הבריה ... וסוד העשיה ...

וכאן באים אנו לסוד השלישי, סוד האחדות .

הסכנה בירידה לפרטים רבים כל כך היא שעל ידי העיסוק בפרטים תיעלם מעינינו התמונה הגדולה הכוללת – בחינת "מרוב עצים אין רואים את היער". והנה בא הפסוק ובשלוש מילים, באמצע התיאור המפורט הזה, מחזיר לנו את שווי המשקל ומראה לנו – בפשטות ובאחדות – את התמונה הגדולה, את הצד השני של מטבע המשכן:

"ויהי המשכן אחד".

ושוב אני פונה למלבי"ם, שיוביל אותנו מעבר למשמעות הצרה של הפשט הפשוט של עולם המושגים הגדולים שביסוד היהדות:

"כבר נודע – " כותב המלבי"ם בפירוש בשם **רמזי המשכן** – "שכל העולמות מתאחדים כאיש אחד... פירוש שכמו שכל אברי האדם – הגם שכל אחד מהם הוא ממזג מיוחד ותכונה מיוחדת – הם מתאחדים להיות איש אחד, וכולם קשורים קצתם בקצתם, וכל אחד משלים את חברו, עד שאם יחסר אבר פרטי אחד או גיד אחד הוא מום וחסרון בכל הגויה, כן כל המציאות והעולמות אין מספר אשר ברא ה' הם ערוכים ומסודרים כאיש אחד וגויה כוללת, וכולם קשורים זה בזה, וכל אחד הולך מהלך השלמות להשלים הגויה הכללית, כאשר ישלימו אברי הגוף את הגוף בכלל. וכמו שהאדם עיקרו הוא הנשמה האלקית, שהיא המחיה את כל הגוף, והיא המשפעת בו התנועה וההשכלה, ואם תפרד מן הגויה, אז כל האיברים הם עלצמות מתים ומפוזרים – כן האלקות המתפשטת והשופעת אורה וחיותה בכל העולמות היא נפש האדם הגדול הזה, והיא המקשרת כל הגויה הכללית, היינו, כל העולמות הרבים מראש ועד סוף, להיות קומה שלמה וגויה כללית שבה תתראה חכמתו של יוצר בראשית, שבחכמתו היא עצמותו יתברך השופע בכל העולמות... להניעם ולהנהיגם ולהחיותם..."

פרשת ויקהל

הייתי רוצה הערב להניח נדבך נוסף על הבנין שבנה הדורש של השבת שעברה כאשר דיבר כאן כזכור, על חשיבות המושג "שם" ביהדות: - והרי כל הספר הזה, הספר השני בחמשה חומשי תורה שאנו מסיימים את קריאתו בשבת זו, נקרא "שמות".

גם לסדרות השונות המרכיבות את הספר, לפרשות השבוע, יש שמות, ולשמות האלה משמעות. פרשת השבוע הבא היא פרשת "ויקרא", וזאת גם המלה הראשונה באותה פרשה. אך פעמים רבות שם הפרשה איננו המלה הראשונה דווקא - וברור שענין לנו כאן **במילות מפתח** הבאות ללמד אותנו משהו. הבה נבדוק, אם כן, מדוע נקראת פרשתנו "ויקהל" - מעבר לעובדה הפשוטה שזוהי באמת, במקרה זה, המלה הראשונה של הפרשה.

פרשת "ויקהל" עוסקת בשני נושאים גדולים: השבת - ובנית המשכן - לפי סדר זה. חז"ל, כידוע, מפרשים את הקדמת מצוות השבת למצוות המשכן כאזהרה שאין מלאכת המשכן דוחה שבת. (רמז יפה לכך מביא לנו בעל הטורים, המציין כי מ- **"ויקהל משה"** עד **"לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום"** בלי המלה **"השבת"** - בדיוק ל"ט מילים. כנגד ל"ט מלאכות!)

אך נשאלת כאן השאלה: מפני מה דוחה שבת את בניין המשכן? ניתן להעלות סברה די מתקבלת על הדעת שהמקום המקודש ביותר בקרב עמנו, המקום שעליו נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", יזכה למעמד מיוחד ובאמת ידחה את מצוות שמירת השבת - כפי שפיקוח נפש, למשל, וכידוע, דוחה שבת?

תשובה מעניינת לשאלה זו ניתן על ידי הרב אברהם יהושע העשל ז"ל, הקובע כי ביהדות קדושת הזמן עולה על קדושת המקום. שימו לב שהאזכור הראשון, בתורה, של המושג "קדושה" מופיע בפרשת "בראשית" - בדיוק בענין השבת: "ויברך אלקים את יום השביעי" כתוב "ויקדש" אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות". זאת ועוד: ידוע עניין ההקבלות הלשוניות המרובות בין התאור המקראי של מעשה בראשית לבין תיאור מלאכת המשכן בספר שמות. לא אחזור כאן על כל ההקבלות הללו, פרט לאחת, החשובה להדגמת קביעתו של העשל: במעשה בראשית קוראים אנו: "ויכולו השמים והארץ... ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו..."

ובמלאכת המשכן כתוב: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו..." כלומר **אלקים** הוא המקדש את **השבת** - **קידוש הזמן**; בעוד ש**משה** בשר ודם - הוא המקדש את **המשכן** - **קידוש המקום**.

המלבי"ם ובעקבותיו הרב זין, בספרו "לתורה ולמועדים" מוסיפים **למקום ולזמן** מימד נוסף והוא **האדם** - כאשר הקב"ה הוא הגורם המחיה והמניע בכל אחד משלושת מימדים אלה, דבר המקבל את ביטויי המובהק בפרשתנו. **המקום**, אשר בגדול, במאקרוקוזם, הוא העולם או היקום כולו, מתבטא בפרשתנו על ידי **המשכן** - המיקרוקוזם המשוואה הזאת מודגשת על ידי אותן הקבלות לשוניות, שכבר הזכרתי אותן, בין מעשה בראשית לבין מלאכת המשכן. "המשכן" אומר המדרש, "נעשה כנגד בריאתו של עולם". והגמרא, במסכת מגילה דף י: אומרת על יום הקמת המשכן כי "אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ". זהו סוד הטבע: העולם - כמו המשכן - אינו סתם צירוף פרטים וחלקים מרובים. יש כוח מרכזי - הכוח האלקי - המאחד את כל הפרטים ומפיח בהם רוח ומשמעות.

המימד השני הוא **מימד הזמן** - המתבטא בפרשתנו במצות **השבת**. השבת מעבר להיותו יום מסויים בשבוע, מאחד ומרכז את כל הזמן כולו. ידועה האימרה, "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת". כמובן, הטרחה, ההכנה, שמדובר בה ככאן היא לא טירחה חומרית בלבד אלא גם הכנה רוחנית, וגם לא מדובר דווקא ביום שישי בלבד, אלא מצווים אנו להתחיל בהכנותינו לשבת עוד ביום רביעי שלפניה, ובאותה מידה קדושת השבת עצמה מקרינה ומשפיעה על ימי החול והמלאכה שלאחריה - כך שכל השבוע "מכוסה" - הזמן כולו, אפשר לומר - והשבת במרכז. ר' יעקב אורבך ז"ל גילה את מרכזיותו של ה' יתברך, הן במשכן והן בשבת, בדרך המיוחדת לו. כידוע הגימטריה של שם הוי"ה היא 26. אם כן, צאו וראו כי "אהל מועד" בגמטריה 156 - שהוא 26 כפול 6; ושבת בגימטריה 702 - שהוא 26 כפול 26 ועוד 26! ואם אמרנו, בראש דברינו, שקדושת **הזמן** ביהדות - על פי העשל - עולה על קדושת **המקום**, הרי מקבלת העדיפות הזאת ביטוי גם בגימטריה המחוזקת של המילה "שבת".

וזה מביא אותנו למימד השלישי, הלא הוא **האדם**. גם במימד זה, כמו במימד הראשון - המקום, העולם - לא מדובר לא ביחידים נפרדים, כל אחד לעצמו, אלא כולם פועלים יחד, כמו אברי גוף האדם, כל אחד מקבל מחבירו ומשפיע על חברו. והנה חוזרים אנו לנושא שפתחנו בו: משמעות השם "ויקהל". הבה נקרא את הפסוקים הפותחים את פרשתנו, ונראה כיצד כרוכים בהם אותם שלשה מימדים שהזכרנו אותם - שלושתם ביחד וכל אחד לחוד:

"ויקהל משה את כל עדת בני ישראל (מימד האדם) ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון לה' ... (מימד הזמן) ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' לאמר: קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחושת... את המשכן את אהלו ואת מכסהו..." (מימד המקום).

אם כן, במושג הזה "ויקהל", מתקהלים ומתאחדים כל שלושת הריכוזים האלה יחד:

המקום, הזמן והאדם – בדמות המשכן, השבת וישראל.

שבת שלום!

פרשת ויקהל פקודי

הפרשות **"ויקהל"** ו**"פקודי"** נקראות, ברוב השנים, כלומר, בכל השנים שאינן מעוברות, כשפרשיות אלו מחוברות. ויש לכך משמעות מיוחדת, שעוד אחזור אליה בסיום דברי. אבל קודם כל הבה נתבונן לרגע בפקודי המשכן – ומה שמסתתר מאחוריהם.

המשכן מייצג, כידוע, בכתבי חז"ל, הרבה יותר מהנראה לעין הבלתי מזויינת. ובחלקם משתרבבים ומשתלבים כפי שנראה, הדמויים השונים זה בזה.

המשכן מסמל ומזכיר לנו, קודם כל, את מעשה בראשית, על פי הדמיון הלשוני הרב בתיאור שני האירועים האלה בפסוקי המקרא:

אגב, **"פקודי המשכן"** בגימטריה 615 – כנגד רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו של האדם פלוס 2 לוחות הברית. המלבי"ם מפרש את המשכן כמסמל את האדם עצמו. תשומת הלב הרבה שהתורה מקדישה למרכיבי המשכן לפרטי פרטי. ("ועשית... ועשית... ויעש... ויעש...") לא באה אלא לשנן לנו את הדימוי הזה בין המשכן והאדם. גם האדם מורכב מהרבה מרכיבים, גדולים וקטנים, המשולבים זה בזה ותלויים זה בזה. כך שפגם או ליקוי באחד מהם ישפיע בהכרח על הגוף כולו; והגוף כולו לא יוכל לתפקד כאורגניזם מתוקן אלא מתוך שיתוף פעולה והרמוניה בין חלקיו השונים.

אגב, אמרנו שדימויי המשכן השונים משתרבבים ומשתלבים זה בזה, והנה – המשכן מסמל ומזכיר לנו את כל התורה כולה, וכאמור "פקודי המשכן" בגימטריה 615 – כלומר תרי"ג מצוות ועוד שני לוחות הברית. והנה בא המשכן ומצוותיו כדי לספר על חטא העגל – וגם לאירוע זה מרמז המשכן בעצם הלשון המשמשת את תיאור שני האירועים הללו... והדברים ידועים. מסכם המדרש ואומר: "עבודה זרה שקולה כנגד כל התורה כולה. כל המצוות שבתורה כולן ישנן במצות המשכן, ובזה יכפר המשכן על העגל, ששקול כנגד כל התורה."

ולסיום, נחזור לנקודה שבה פתחנו מהי המשמעות המיוחדת של קריאתן של פרשות ויקהל ופקודי דווקא ביחד, ברוב השנים?

הרב זוין, בספרו "לתורה ולמועדים", מעמיד את שתי הפרשות שלנו כשני הפכים, לכאורה: ויקהל עניינה הכלל וההתקהלות, בעוד שפקודי דנה במנין ובחשבון, במידה ובמשקל כל פרטי המשכן. הרב זוין מדבר על שתי אסכולות: האחת אומרת שהציבור והכלל הוא העיקר בחיי החברה, וכל ערכו של הפרט הוא בתור בורג במכונת החברה הכללית. והשנייה אומרת שכל העיקר הוא היחוד, האדם הפרטי, כאשר תפקיד הציבור אך ורק לשמש את היחיד.

שתי ההשקפות הללו, אומר הרב זוין, אינו לפי רוח התורה. במידות שהתורה נדרשת בהן יש "כלל שהוא צריך לפרט, ופרט שהוא צריך לכלל, מצד אחד, "כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא" – ומצד שני, "ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ." יש ערך מיוחד לכלל – וחשיבות מיוחדת לפרט: רעיון המזכיר את פירוש המלבי"ם שכבר ציטטנו, המבליט את יחסי הגומלין בין גוף האדם לבין האיברים המרכיבים אותו. וכך באים ויקהל המייצג את הכלל, ופקודי, המייצג את הפרט, ברוב השנים ברציפות: כלל הצריך לפרט, ופרט הצריך לכלל.

שבת שלום!



חומש ויקרא

פרשת ויקרא

מסורת בבית ישראל לפתוח את לימוד התורה לתינוקות של בית רבן דוקא בספר ויקרא, ולא בבראשית – וטעם מנהג זה כבודו במקומו מונח. אבל מבחינה אחת לפחות יש פגם במנהג הזה. כי גם לסדר הדברים יש טעם וסיבה. ואם התורה הקדימה את ספר בראשית לספר שמות, ואת שמות לויקרא, הרי אין זה עניין מקרי. בספרו של ד"ר ישראל אלדד, "הגיונות מקרא", בפרק הדין בפרשתנו, כותב המחבר את הדברים הבאים:

"בטרם יקים משה אהל מועד, הקים כסאות למשפט. בטרם יתן תורת כהנים, נתן תורת משפטים, בחינת אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. בטרם אתה בא להקריב קרבן לה', שומה עליך להיות אדם".

דברי הנביא בגנות הבאת קרבן וזבחים נוסח "למה לי רוב זבחים", "וכדומה – אינם, חלילה, בגדר פסילת עבודת המקדש, אלא קריאה לתקן עיוותים ביחס אדם לחבירו טרם ניגשים להקרבת קרבנות לה'.

"תורה צוית", כותב אלדד, בהסתמכו על רש"י ועל המדרש, **"אדם כי יקריב מכם" – והללו לא משלהם מקריבים, כי אם מן הגזל הם מקריבים, תורה צוית אדם כי יקריב מכם" – אך מי שהסיר כלם אלקים מדמותו אינו בגדר אדם, קרבנו תועבה. מי שמפר את אשר נצטווה בעשרת הדברים ובפרשת משפטים, שקדמו לתורת כהנים, אין קרבנו נרצה. אם העם פרוע בסדרי משפטים, אין טעם בהיותו מסודר בתורת כהנים. על כן רעשו אמות הסיפים: על כן הרעישו נביאים את פולחן הקרבנות שנסתאב: להסיר את הפרש מעל המזבח".**

גלוי וידוע כי מאז חרב, בעוונותינו, בית המקדש וגלינו מארצנו, הפכו המוני בתי הכנסת ברחבי התפוצות ל"מקדשי מעט", והתפילה באה במקום הקרבנות. תהיתי לא פעם מדוע, בעצם, נחשבת התפילה דווקא לממלאת המקום של הקרבנותאיהו קרבן איזו הקרבה אפשר לראות בהעלת תפילות ותחינות לאבינו שבשמים? מדוע לא נקבע מתן צדקה, למשל, לאותו תפקיד של ממלא מקום הקרבנות? יבוא מי שיבוא ויגיד שלצדקה אין שיעור, והמעשה האמור לבוא במקום הבאת הקרבנות חייב להיות – כמו הקרבנות עצמם – ענין שניתן למדוד אותו, ענין מסודר וקבוע.

אם אמנם זוהי הסיבה, אינני בא לחלוק עליה. אך נדמה לי שקיימת סיבה נוספת, עמוקה ויסודית יותר, כפי שהדבר משתקף בפרשנותו של הרב שמשון רפאל הירש לסדר ויקרא, וכך כותב הרב הירש:

"לעולם לא ישתמש הכתוב במונח "קרבן" במונח של שי או מתנה, אלא אך ורק כדי לציין את יחס האדם לקב"ה. את המונח הזה יש להבין, בלעדית, בהקשר השורש "ק.ר.ב" שפירושו לגשת, להתקרב, משמעות הדבר, אם כן, השגת יחס קרוב מבחינתו של האדם עם זולתו. ושם בקב"ה מדובר, הרי מעשה ההקרבה פירושו השגת מקום במישור גבוה יותר בחיי האדם. הקרבן, אם כן, אינו בא כדי לספק את רצונו או את צרכים של זה שאליו מקרבים אותו - אלא להיפך, כדי למלא את צרכיו של המקריב, של זה המביא את הקרבן, כדברי הנביא ישעיהו. "קרבת אלקים יחפצון" - או כמו שכתבו בספר תהילים עג;כח "קרבת אלקים לי טוב" עד כאן דברי הרב הירש.

התכונה הזאת, אם כן, של השתדלות מתמדת להתקרב ככל האפשר אל הקב"ה ואל מידותיו היא היא המכנה המשותף הגדול בין עניין הקרבנות ועניין התפילה. ולפנינו כאן יסוד מרכזי מאוד ביהדות: להכרה בקב"ה כבורא עולם ומנהיגו מצטרפת השאיפה - שאנו מצווים עליה - לאהוב אותו ולהידבק בו. ומה פרוש "לאהוב" אותו "ולהדבק" בו? לפעול תמיד, בכל לבבנו, ובכל נפשנו, בכל מאדנו, להתקרב אליו - ולאמת ולשלמות ולטוהר המידות שהוא מייצג אותם - מתוך ידיעה והבנה, כבני בשר ודם, שאל המטרה **עצמה** לעולם לא נגיע. בדוק כמו אותה עקומה מתמטית, עקומת ה"היפרבול" (hyperbola בלע"ז), המתקרב תדיר אל הציר שלה - ולעולם לא תגיע אליו.

בשבת זו חוגג מקדש מעט זה ששמו "אהל נחמה" את יום הולדתו. ואולי בעניין זה ובדרך זו נוכל לסגור בצורה נאה ויאה, את המעגל שפתחנו בו, כשהזכרנו את המנהג לפתוח את לימוד התורה בפרשת ויקרא ובתורת כהנים.

מבחינתנו אפשר לומר, כמו אצל אותם תינוקות של בית רבן, המעגל מתחיל עכשיו, בפרשה זו, פרשת ויקרא - הפרשה המציגה את יסוד היסודות של היהדות עצמה: המושג הנשגב של חתירתו המתמדת של האדם באשר הוא אדם לאהבת ה' ולדבקות בו.

פרשת שמיני - אירוסין אברמי ולאה אומן

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!

זה הדבר הראשון. באנגלית יש ביטוי to count your blessings - שפירושו, למנות את הברכות שהתברכת בהן. אם כן, לברכה שברכתי אותה הרגע אני רוצה להוסיף עוד אחת - והיא: שאני רוצה להודות לקב"ה על שנטע בלבו של אברמי, החתן דן, את הרצון לא רק להתעניין אלא לחקור וללמוד ולהעמיק במורשת אבותינו מצד אבי זכרו לברכה, עד שהמורשת הזאת הפכה חלק מחייו ומאישיותו ממש. קשה לתאר עד כמה שהדבר הזה גורם לי סיפוק ונחת-רוח, ברוך השם, כאשר לנגד עיני, ודוקא בדור השלישי, או הרביעי, מתרחשת התחיה הזאת והפריחה של מסורת אבות. ואם בתחיה מדובר כאן, הרי אין מילה המבטאת את ההרגשה הזאת טוב יותר מאשר המלה "מחיה" ביידיש. "ס'איז א מחיה!" פשוטו כמשמעו!

יסולח לי, רבותי, אם בשלב זה לא ארבה דברים על הכלה היעודה, לאה, ומשפחתה - פשוט מאוד, משום שטרם הספקתי להכיר אותם מקרוב; בעזרת השם, גם זה יבוא. אך דבר אחד אוכל לומר, בכל זאת, כבר הערב. אני מבין שאביה של לאה, מר צקוני, בקיא בתחום האסטרונומיה ואף כתב ספרים בנושא. ובכן, אברמי, נושא שמך הקדום, הלא הוא אברהם אבינו, כבר עסק אז, לפני 4,000 שנה, בדיוק בנושא הזה, כפי שאנו קוראים בפרשת הבר-מצוה שלי, לך-לך: "ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט-נא השמימה וספור הכוכבים - אם תוכל לספור אותם - ויאמר לו כה יהיה זרעך. והאמין בה', ויחשביה לו צדקה". אומר רש"י על אתר: "ויחשביה לו צדקה. הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. ד"א במה אדע - לא שאל לו אות אלא אמר לפניו, הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה, אמר לו הקב"ה בזכות הקרבתו".

מה שמביא אותנו לפרשת השבוע, שמיני, שהיא בחלקה הגדול קרבנות. ושימו לב בכמה צורות שונות ומגוונות מופיעה המלה הזאת, הנגזרת מהשורש "קרב", בפרשתנו: "... והקרב לפני ה'..." "ויקרב כל העדה ויעמדו לפני ה'..." "קרב אל המזבח..." "...ועשה את קרבן העם..."

מדובר כאן בצורות שונות של קירבה, או של התקרבות, מצד האדם בישראל אל הקב"ה: השאיפה המתמדת להתקרב אל ה' ולדבוק בו, מתוך ידיעה והבנה, מצדינו, כי לעולם לא נגיע ממש למקום הזה.

רעיון זה משתקף יפה מאד בשיר השירים, אותו קראנו בשבת שעברה. חז"ל, כידוע, אומרים שסיפור האהבה המוצגת בפנינו כאן הוא סיפור האהבה בין עם ישראל לבין בורא עולם. ואם רציתם ראה שכך הוא, שימו לב – ואני עצמי שמתי לב לזה בפעם הראשונה השנה – שבניגוד לסיפורי אהבה רגילים, הסיפור הזה הוא כולו געגועים, שידולים, חיפושים, ולעולם אין מפגש ממש. למשל: "אבקשה את שאהבה נפשי, ביקשתי ולא מצאתיו". או – פסוק זה: "קמתי אני לפתוח לדודי... פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר, נפשי יצאה בדברו, ביקשתיה ולא מצאתיהו..." אלה ביטויים אמיתיים מאד ליחסנו אל הקב"ה – יחס שאפשר גם לסכם אותו בדברי תשובתו של ה' לשאלתו של משה – "הראני נא את כבודך" – והקב"ה משיב לו (וגם את זה קראנו בחג הפסח): "והיה בעבור כבודי... וראית את אחורי, ופני לא יראו". תפקידנו עלי אדמות הוא לפעול, ברוח התורה והמצוות, לפעול ולהשתדל להתקרב, עד כמה שידנו משגת, לידיעת ה' – ולסמוך עליו שהוא, בהשגחתו יתברך, יעשה את השאר.

זאת גם המשמעות האמיתית של הפסוק המתיחס לאברהם אבינו – "והאמין בה" את הכוכבים הרי לא הצליח לספור, ובכל זאת האמין באמונה שלמה ש"כה יהיה זרעך".

יהי רצון, אברמי ולאה, שברכת אברהם יחול עליכם ועל ברית נישואיכם שאתם עומדים לקיים אותה בע"ה בקרוב – וכן ברכת משה איש האלקים, שגם הוא הזכיר "והנכם היום ככוכבי השמים לרוב: ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם".

פרשת צו ושמיני – 'וורט' רפאל וגיטי קושלנד

Remarks at giti/refael's engagement ceremony ("wort")

"וורט" בעברית הוא "מלה" או "דבר".

מאחר והטקס הזה הנקרא "וורט" לא מוכר לי, ואמרו לי שחלק מהטקס הזה הוא נאום שאני צריך לנאום במהלכו, החלטתי לדרוש ולחקור בנושא הזה בכתובים. יגעתי – ואכן מצאתי שני פסוקים המצביעים בדיוק על האירוע שלנו: גם "דבר" וגם נאום.

פסוק אחד בפרשת השבוע של השבת האחרונה פרשת "צו", ופסוק אחד בפרשה של השבוע הבא, "שמיני".

בפרשת צו קוראים אנו, "ויאמר משה" (הנה רמז לנאום שלי) "אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' לעשות." ובפרשת שמיני: "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'",

("This word that God has commanded, carry it out, and then the glory of God will reveal itself to you")

בדרך כלל מתרגמים את המילה "דבר" בהקשר זה Thing (בגרמנית Ding), אבל הרב שמשון רפאל הירש, בפסוק הראשון מתרגם "זה הדבר" Dies ist der Ausspruch או This is the utterance ובפסוק השני: Dieses wort או this word. לפי הירש, המצטט כאן את דברי הפרשן "תורת כהנים", מדובר בדבר ה' – היחודי והמאחד – שאנו, בני העם היהודי, מצווים להגשימו בחיינו.

ואלה דברי ה"תורת כהנים":

"ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו... אמר להם משה לישראל, אותו יצר הרע העבירו מלבבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום: כשם שהוא יחידי בעולם, כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו..."

("this word that God has commanded... Moshe said to Israel, remove that evil impulse from your hearts and be, all of you, together, united in awe and united in one resolve to serve the Omnipresent: Even as He is unique in the world, so shall your service unique before him...")

גם במגילת אסתר שקראנו אותה רק לפני כמה ימים, עובר הנושא הזה של האחדות, וחשיבות האחדות כחוט השני. הדבר הראשון שמספר המן הרשע למלך אחשורוש על העם היהודי שברצונות להשמידו הוא שהוא מפוצל ובלתי מאוחד. "ישנו עם אחד", אמנם, אבל הוא "מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך..." לכן גם לא תהיה בעיה להתגבר עליו ולהשמידו ח"ו.

ומה הדבר הראשון שאומרת אסתר לבן-דודה מרדכי כשנודע לה מה עוללו לעשות לעמם? "לך כנוס את כל היהודים..." קודם כל, תלכד אותם, תאחד אותם – כאיש אחד בלב אחד, כמו במעמד הר סיני – כי בלי זאת אין להם סיכוי. והמגילה מדגישה שוב ושוב, שהנצחון על אויביהם בא ליהודים בזכות התלכדותם

והתאחדותם: בקשו וקבלו רשות "להקהל ולעמוד על נפשם." כפי שביטא זאת המהר"ל מפראג: "הקב"ה הוא אחד, ולכן כאשר עמנו הוא עם אחד, אזי הקב"ה, שהוא אחד, נמצא עמנו."

להיות עם אחד פרושו לעבוד את ה' כאיש אחד בלב אחד - או, כדברי ה"תורת כהנים" שהבאנו אותם, להיות "ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום."

כפי שכל צעדה, גדולה ככל שתהיה, מתחילה בהכרח בצעד אחד קטן - כך המפעל הגדול והנשגב של אחדות העם ושלמות העם מתחיל באחדות ובשלמות היחידה הקטנה יותר והבסיסית של עמנו, הלא היא המשפחה.

זכינו בחסדי ה' להשלמת משפחתנו, למעין סגירת מעגל, בהחלטתם המבורכת של גיטי ורפאל לבוא בברית הנישואים. ויחד עם זה יש כאן, כמובן, פתיחת מעגל נוסף, בהתחבר משפחת אומן עם משפחת קושלנד. מההיכרות הקצרה שהיתה לנו, למימי ולא, עד היום, עם המשפחה הזאת, ומכל מה שאנו שומעים עליה מפי מכרים משותפים, אני חייב לומר שאנו מאושרים מאוד - הן מההתקשרות המשפחתית הזאת והן מעצם הסיבה של המסיבה הזאת: אירוסי רפאל עם גיטי.

יהי רצון, רפאל וגיטי, שהקב"ה יפרוש עליכם את סוכת שלומו, ושנישואיכם בקרוב בע"ה יבורכו ברכות גדולות ושתהיו מאושרים תמיד, לשמחתכם ולשמחת משפחותינו-משפחתנו, עד מאה ועשרים אמן!

לחיי הזוג הצעיר: חיים של טובה, חיים של ברכה; חיים של תורה, חיים של פרנסה; חיים שימלא משאלות לבכם לטובה אמן סלה!

לחיים!

פרשת תזריע מצורע

"אשה כי תזריע וילדה זכר..." אומר רש"י (והוא מביא כאן את דברי המדרש): "כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף" - והכוונה, כמובן, לשני הפסוקים האחרונים בפרשה הקודמת, פרשת שמיני, המתחילים במילים, "זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה, וכו'".

השאלה כעת היא מה אנחנו יכולים ללמוד מסמיכות הפרשיות הללו – ומסדר הופעתן. כלומר, מדוע מביאה התורה דווקא את תורת החיות והבהמות לפני תורת האדם? אולי צריך להקדים כאן שאלה אחרת: האומנם העודה שענין מסויים מוזכר בתורה ראשון מקנה לו חשיבות מיוחדת? ואולי ההיפך הוא הנכון – לפי הכלל הידוע, "אחרון אחרון חביב"? הרב זיון, בספרו "לתורה ולמועדים", כותב ששתי התפיסות נכונות – זאת אומרת, לפעמים העניין הראשון חשוב במיוחד ולפעמים דווקא האחרון. [מי מכך תוכל לתת לי דוגמא מזה – או מזה?]

דוגמות ל-"א": ראש חודש, ראש השנה, סדר העולים לקריאת התורה (כהן, לוי, ישראל), בנות צלפחד (רש"י בסוף מסעי) דיני בכורות וביכורים – אם כי אצל האבות זכויות הבכורות עברו לאחרים!

דוגמות ל-"ב": השבת – קודמים לו ששת ימי החול; יום כיפור – דווקא אחרון עשרת ימי התשובה; הטרקלין – קודם לו פרזדור.

מה, אם כן, הכלל? הכלל הוא זה: אם המדובר באמצעי ותכלית – ברור שהתכלית היא החשובה, כלומר, הדבר האחרון. מאידך, אם המדובר במנהיגות והשפעה – הרי מנהיג צריך לצעוד בראש ("אחרי!")

הראש משפיע על כל הגוף – וראש חודש על כל החודש, וראש השנה על כל השנה.

בסדר הבריאה נברא האדם אחרון. וזוהי חשיבותו – כי הוא תכלית הבריאה. "בהמה חיה ועוף", אומרת הגמרא במסכת קידושין, "לא נבראו אלא לשמש את האדם." לפיכך הם נבראו קודם, והוא אחרון. זוהי בעצם זכות גדולה – הנושאת אתה גם התחייבות, כי אין זכויות בלי התחייבויות; כדברי הצרפתים, noblesse oblige האצילות מחייבת בעלי החיים למיניהם מתנהגים לפי טבעיותם. האדם מתנהג – או צריך להתנהג – לפי הדעת. בזה נבדל האדם מן הבהמה; וכאשר הוא חוטא, כאשר הוא מקלקל את מעשיו, הרי הוא גרוע מן הבהמה. כי הבהמה מתנהגת לפי כוחות הטבע שהקב"ה טבע בה. אך לאדם נתן ה', בנוסף לכוחות הטבעיים, גם את כח הדעת; ואם האדם אינו משתמש בו, בכח הזה, או שמשמש בו לרעה, הרי הוא גרוע מן הבהמה – שהיא אמנם מלכתחילה במדרגה נמוכה יותר, אבל היא לפחות ממלאת את תפקידה במסגרת אותה מדרגה. "אדם נברא בערב שבת", אומרת הגמרא בסנהדרין, "שאם תזוח דעתו עליו, אומרים לו, יתוש קדמך". זאת אומרת, העדיפות שלך בזה שאתה נבראת אחרון קיימת רק כל עוד אתה ראוי לכך. אם אינך ראוי לכך, סולם העדיפויות מתהפך, והברואים שקדמו לך, והיתוש ביניהם, יבואו לבייש אותך ולהטיף לך מוסר כביכול. אנו רואים את

התופעה הזאת גם בפרשת "האזינו" – שהיא כמעט כל כולה פרשה של תוכחה ואזהרה – ולמי קוראת שם התורה להתייבב לעדות נגד האדם? "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" – שמים וארץ: שני הברואים הראשונים בסדרי בראשית.

בסופו של דבר, אם כן, הדבר תלוי באדם עצמו אם מקומו בסוף רשימת הברורים הוא חסרון, בבחינת "יתוש קדמך" – או יתרון נעלה, בבחינת "אחרון אחרון חביב".

אינני יודע אם יש עוד צמד-פרשיות בתורה שלכאורה כל כך קשה לדבר עליהן כמו תזריע-מצורע – הפרשה הכפולה שקראנו אותה היום. והנה מפרשת תזריע כבר הוצאנו – בעזרת הרב זיון – לקח חשוב, כאשר אנו מפנים את מבטנו קצת מעבר לפשט הפשוט של המלים. גם בפרשת מצורע לא חסרים רעיונות נשגבים. צריך רק "להפוך בה ולהפוך בה" – דכולא בה. בקטע על הופעת נגע הצרעת בקירות הבית נאמר: "...ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר, כנגע נראה לי בבית. מה זה "כנגע"? אם כן, בעל הטורים מצביע על מקום אחר בתנ"ך, אצל הנביא ירמיהו, ששם מופיעה המלה "נראה", שם כתוב: "מרחוק ה' נראה לי". במלים אחרות: אדם זקוק למרחק, לפרספקטיבה, כדי שיוכל להבין את מעשי ה'. כך זה בהסטוריה (ההסטוריונים מתחילים בכתיבתם רק לאחר דור, אם לא דורות לאחר שהתרחשו הדברים) – וכך זה בתהליכי ההשגחה העליונה. אנחנו רואים כל מיני תהפוכות בעולם, הן בענייני הכלל (השואה היא דוגמה בולטת) והן בענייני הפרט (צדיק ורע לו, רשע וטוב לו), תהפוכות שקשה מאוד להבין את פשרן כאשר הן מתרחשות לנגד עינינו. אך ככל שחולף הזמן, וקורים דברים אחרים – דברים שיש להם קשר כלשהו עם אותה התרחשות קודמת (תקומת עם ישראל בדורנו) או אולי אין לכאורה כל קשר – אך לאט-לאט, לפעמים, מתחילים להבין באיזושהי יד מכוונת, מתחילים לראות איזושהי מסכת רחבה יותר, ומתחילים – מתחילים – להבין את אשר קרה.

"כנגע נראה לי בבית – כאן, בבית, עכשיו, היום, הדבר נראה לי "כנגע" ... אבל "מרחוק" – כדברי הנביא, "ה' נראה לי".

פרשת מצורע – נישואי אשר ומרים שווארץ

תרומתי לחוברת של דברי תורה שחוברה לרגל חתונתה של מרים בת אורי.

שמירת מרחק במקום ובזמן

"כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית. " (מתוך פרשת מצורע, ויקרא יד: לה),

נשאלת השאלה: מדוע נדרש בעל-הבית להשתמש דווקא במילה "כנגע" במקום "נגע"?

כותב בעל הטורים על אתר:

"נראה לי - ב' במסורה: הכא - ואידך (ירמיהו לא: ב) מרחוק ה' נראה לי. זהו שאמרו חז"ל (נגעים פ"ב מ"ה) שאפילו תלמיד חכם ובקי בנגעים לא יאמר נגע אלא כנגע, וזהו מרחוק נראה, שיקח הדבר מרחוק ולא יפסוק לומר נגע."

הווה אומר, בעל-הבית בעניין הזה יותר מדי קרוב לעניין, מכל הבחינות, משיוכל לשפוט מה טיבה האמיתי של התופעה שראו עיניו. את זאת יוכל לעשות רק אדם מומחה הבא מן החוץ - כלומר, הכהן. המרחק הזה דרוש כדי להגיע כאן לחקר האמת.

המרחק שבו מדובר, לעומת זאת, בספר ירמיהו הוא מרחק בזמן. על-פי חלק מהמפרשים, פירוש המילים "מרחוק ה' נראה לי" הוא שזה קורה (אומר הנביא) בזכות אבות, או בזכות משה ואהרן כאשר הכוונה ליציאת מצרים.

ואולם לענ"ד אפשר גם להבין את מושג המרחק כאן תוך השלכה לעתיד דווקא. מעשי הקב"ה לא תמיד נהירים ומובנים לנו, בשר ודם, בעת התרחשותם. אך ככל שחולף הזמן מתחילים העננים להתפזר והדברים להתבהר ולהיות מובנים יותר.

בכל מקרה, הפסוק הזה בספר ירמיהו מורה לנו על חשיבות שמירת המרחק מבחינת הזמן - כפי שהפסוק בפרשת מצורע מורה על חשיבות שמירת המרחק מבחינת המקום - כאשר אנו באים לראות דבר-מה בעינינו האנושיות, והמכנה המשותף לשני פסוקים אלה הוא צמד המילים "נראה לי".

יהי רצון שהקב"ה יברך את ביתם של אשר נ"י ומרים תח', הבאים בברית הנישואין, שישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ושישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם עם כל ישראל אחיהם – אמן!

פרשת מצורע

ויקרא יד: לג-לו

"וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם, ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר, כנגע נראה לי בבית: וצוה הכהן ופינו את הבית... ואחר כן יבוא הכהן לראות את הבית."
מספר תמיהות...

כלי יקר - סתירה: "אשר אני נותן לכם.."

אין בכוונתי...

שורה תחתונה: התורה מלמדת אותנו שני דברים: להלכה > מצוה התלויה בארץ, ומוסר השכל < צרות עין.

"כנגע נראה לי בבית"

רש"י: "אפילו תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר "נגע נראה לי" אלא "כנגע נראה לי".

שפתי חכמים: "לימדה תורה דרך ארץ שיאמר לשון ספק, כמו שאמרו חז"ל: למד לשונך לומר איני יודע" (פרקי אבות)

בעל הטורים באותו כיוון – ומוסיף מימד נוסף: "נראה לי" – שנים במסורת...

כאן ובירמיהו. פרספקטיבה – distance

- ביקור במוזיאון לאמנות.

- קרובים פסולים לעדות.

- בעל הבית.

השלכות חשובות בחיינו.

מרחק גיאוגרפי + ביולוגי –

ירמיהו: מרחק בזמן.

בחיינו כיחידים וכאומה מנועים מלהבחין ביד ה' ... בחלוף הזמן מתחילים...

[הרב גורן זצ"ל] "הראיני נא את כבודך... וראית את אחורי ופני לא יראו..."

דוגמא נוספת: כרפס.

"ויקחו את כתונת יוסף וישחטו שער עזים ויטבלו את הכתונת בדם. וישלחו את כתונת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו, הכר נא הכתונת בנך היא אם לא"

למה לא בפירוש? מעשה אנושי!..."כוחי ועוצם ידי.."

יד ה': "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם 400 שנה." כאז גם היום קיים המתח הזה בין רצונו של הקב"ה ובין יכלתנו שלנו... לכוון ולשנות דברים..

"הכל צפוי והרשות נתונה."

קשה לתפוס...

(אולי בעל תורת המשחקים ימציא לנו את הנוסחה הגואלת...)

א-פרופו יכלתנו או אי יכלתנו לתפוס דברים: מה יכול להיות קשה יותר לתפיסה אנושית מאשר מה שעובר על עמנו במהלך השנה האחרונה?!...)

יציאת מצרים - חז"ל: "אם כל הגאולות!"

... אך בסופו של דבר נגיע - כן יהי רצון!

אחרי מות קדושים – בר מצוה אברמי אומן

ברכה ביום הבר-מצוה של אברמי – אחרי קדושים

אחרי מות/קדושים: פרשה מרכזית

"וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם."

שונה, תמיד דבר אל בני ישראל, וכאן דבר אל כל עדת בני ישראל.

המדרש (רש"י): "מלמד שהפרשה נאמרה בהקהל ("אנשים נשים וטף") ומשום מה נאמרה בהקהל? מפני שרוב גופי התורה תלויים בה."

ריכוז רב של מצוות – עשרת הדיברות.

העיקר: הגשמת התורה תלויה בקבלתה בכל שכבות העם, ואין היחיד יכול להגשימה במלואה ביחידות (מנין, חברותא). הקהל: רק העם בשלמותו יוכל להגשימה.

הפסוק המרכזי (יט:יח) -ואהבת לרעך כמוך.

מלבי"ם מבטא שני קשיים שכמה מהמפרשים עומדים עליהם:

א. "כמוך"? "כבר העירו המפרשים שאא"ל שיאהב את חברו כאשר אוהב את עצמו..."

ב. ...וגם אין לצוות על אהבה או שנאה, שאין אדם מושל עליהם.

והנה התשובות (ניתוח לשוני):

א. "כמוך" – לא "כמו שאנו אוהבים את עצמנו". למושג הזה בטוי אחר בתנ"ך, והוא "כנפשו" (כמו ויאהבהו יהונתן כנפשו; ובמקום אחר: כי אהבת נפשו אהבו). אם אצלנו כתוב "כמוך", כנראה למלה זו מובן אחר.

ב. אהב קשור עם "את"; פה נקשר עם למ"ד. גם בעניין הגר נאמר: ואהבת לו כמוד. ויש הבדל... "את" מציינת פעולה בגוף העצם (-); ; הלמד מציינת הגעה לדבר (ונתן לו)

מה כל זה אומר לגבי הפסוק שלנו? 3 מחז"ל:

1. הלל הזקן (כל התורה...) "מה דעלך סני, לחברך לא תעביד." מלבי"ם: "שיראה להגיע לחברו מה שרוצה שיגיע לעצמו - הן מן התועלת, הן משמירת הנזק." החוק הראשי: שורש לחכמת המידות: שכל מה שיעשה יהיה חוק כולל. "מבחן: מה אם כולם היו עושים כך? (עמידה בתור; הצבעת יחיד)

2. ר' עקיבא: ואהבת לרעך כמוד - זה כלל גדול בתורה. מה שהלל אומר, רק על דרך החיוב - הצד השני של המטבע.

מלבי"ם: חסרון - פרוש זה בנוי על תועלת עצמית: אל תפגע באחרים כדי שלא תיפגע בעצמך. ובכן -

3. בן עזאי "העלה את הכלל לעניין נשגב יותר [מלבי"ם] שסמך על זה ספר תולדות אדם" - זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלקים אדם, בדמות אלקים ברא אותו. - "...שכל בני האדם קשורים בגוף אחד, וכולם נבראו בצלם אלקים... שכולם כאיש אחד וכגוף אחד המורכב מאברים שונים". ובזה "ראה האדם לחברו מה שירצה לעצמו" - לא משום ששואף לתועלת עצמית דוקא, אלא שהוא בשר מבשרו ועצם מעצמותיו. וזה הפרוש האמיתי של ואהבת לרעך כמוד.

אם כן אברמי שכל התורה כולה כרוכה ומקופלת בתוך פרשת הבר-מצוה שלך - ובעצם בפסוק אחד בתוכה שממנו ומתוכו נוכל להבין את כל השאר: ואהבת לרעך כמוד!

את התורה הזאת - או דבר-התורה הזה - אפשר באמת להגיד "על רגל אחת", כפי שעשה הלל הזקן.

אבל כדי לדעת ולהכיר ולהבין את כל דקדוקי התורה ופרטיה היוצאים מפסוק זה, צריך ללמוד ולהמשיך ללמוד כל החיים - וגם אז לא נספיק... את המלאכה הזאת אתה מתחיל היום הזה כשאתה מגיע למצוות, ב"ה, למדת, כמובן, גם עד היום הזה. אבל זה היה בבחינת הכנה. הלימוד הרציני והאמיתי מתחיל היום. בשבילך זה מעין "הקהל": אתה נכנס כחבר מלא במועדון הנקרא עם ישראל. אם תעשה אתה את המאמץ הראוי, אזי הקב"ה מצדו בוודאי יסייע בידך ויצליח את דרכך בכל אשר תפנה.

ברוך הבא - ודרך צלחה!

אחרי קדושים – אירוסין יוסי ואביטל

ליוסי ולאביטל ולשתי המשפחות – ברכת מזל טוב חמה ולבבית! שבח לא-ל שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה!

כנהוג בזדמנויות חגיגיות כאלה, שלחתי הצצה בפרשת השבוע של השבת הבאה עלינו לטובה – וגם של השבת שעברה – והדבר הראשון שבלט בעיני היה שגם בשבת שעברה וגם בשבת הבאה יש לנו צמד פרשיות... ומה יכול להיות יותר מתאים לזוג העומד להנשא?

זאת ועוד: כמו בחיי הנישואין, הפרשות האלה בדרך כלל באות ביחד, אך לא תמיד; יש והן באות בנפרד, אבל בסופו של דבר תמיד חוזרות ושוב מתמזגות. כך יהיה גם בחיי נישואיכם: להלכה ולמעשה, יהיו זמנים של ביחד, ויהיו זמנים של פרידה. והעיקר – שתדעו שניכם בלבבכם שתמיד, בסופו של דבר, ה"ביחד" יגבר על ה"פרידה" והוא ניצח.

את הלקח הזה של מידה נכונה ושל איזון בין דברים מלמדת אותנו התורה גם בדברים אחרים – והא לכם דוגמא מפרשתנו פרשת "אחרי מות". פרק יח פסוק ד' אומר הפסוק "את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלקיכם". ומי דאחרי זה בפסוק ה' כתוב "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'".

למה בפסוק הראשון מקדים "משפטי" ל"חוקותי" – ובפסוק השני "חוקותי" ל"משפטי"?

פרשני המקרא, שכבודם במקומם מונח, מסבירים את הדבר בדרכים שונות. הכלי יקר, למשל, אומר שבפסוק הראשון מדובר בעולם הזה – ולכן הקדים את המשפטים, שטעמם מן המושכלות, לחוקים, שאין טעמם נגלה – בעוד שבפסוק השני מדובר בעולם הבא, על פי הכלל של לא-זו-אף-זו: שבקיום החוקים בודאי תזכה לחיי העולם הבא. אלא אפילו בקיום המשפטים, שכבר קיבלת שכר בעולם הזה מ"מ תזכה גם בעבורם לחיי העולם הבא- ולמה? "כי אני ה'", שהרי אתה מקיימם בעבור שאני ה' ציוויתך. כך הכלי יקר.

אני מקווה שברוח של שבעים פנים לתורה יורשה לי להצביע כאן על כיוון שונה במקצת להסברת השינוי בין הפסוקים שציטטנו. אני נזכר בקטע בפרשת וארא בספר שמות הפותח במילים, אלה ראשי בית אבותם... שם קוראים אנו בפסוקים

כו כז: "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם. הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן".

מה שיוצא מפסוקים אלה בצורה בולטת למדי, לדעתי, הוא שאנו נדרשים לראות את משה ואהרן כשווי ערך. ואולי – אני מציע זאת לשיקולכם – הוא הדין לגבי משפטי וחוקותי בפסוקים שבפרשתנו. אולי הכוונה להדגיש שאין להעדיף לא את המשפטים ולא את החוקים, אלא לראות את שניהם גם יחד כשווי ערך בחשיבותם מבחינת התייחסותנו אליהם.

ואם זה נכון לגבי חוקים ומשפטים, ולגבי אהרן ומשה, הנה אני מציע את אותה נוסחה גם לכם יוסי ואביטל – אביטל ויוסי – ואני חושב שכל מילה נוספת מיותרת!

אוסיף רק מילה על הפרשה השניה, פרשת קדושים: על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך אני ה'" אומרים בשם הבעש"ט: אומר הש"ת לכל יהודי: אם אוהבת את את רעך וחושב אתה באמת בלב תמים כי הוא כְּמוֹךְ, עומד אתך במדרגה. לא שאתה גבור ממנו ועולה עליו במעלות ובמידות, אלא שהוא עמך יחד, זה על יד זה בשורה אחת, אז משני יהודים שאהבה תמימה והשוואה גמורה שרויה ביניהם – "אני ה'", מתגלה בשניהם יחד שמו של הקב"ה.

וזה בדיוק מה שאני מאחל לכם, יוסי ואביטל – ושבדרך זו תזכו באמת לבנו בית נאמן בישראל ושתזכו לחיים טובים באושר ובהצלחת מעשי ידיכם – ושכולנו נזכה במהרה לגאולה השלמה ולביאת משיח צדקנו אמין!



חומש במדבר

נשא - חתונת בני ונורית

יום רביעי בשבת נחשב, כידוע, כנקודת-מפגש - או אם תרצו, פרשת-דרכים - בין השבת הקודמת, והימים השייכים לה, לבין השבת הבאה, והימים השייכים לה. אפתח אם כן, ברעיון הקשור לפרשת השבת שעברה - ואעבור להפטרה של השבת הבאה עלינו לטובה.

"נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם..." מה פרוש "גם הם"? האדמור ר' מאיר'ל מפרמישלאן הסביר פעם את הפסוק הזה כרמז או אזהרה שלא לסמוך יתר על המידה על היחוס המשפחתי - אם כי כבודו של יחוס זה במקומו מונח, "נשא את ראש" - פתח ר' מאיר'ל - כלומר, אם אדם נוהג בנשיאת ראש, בגאווה יתרה, על סמך היחוס המשפחתי שלו - "גרשון" - תגרשו אותו, כי לא על היחוס המשפחתי לבדו יחיה האדם; אבל אם "גם הם לבית אבותם", אם היחוס המשפחתי הוא בבחינת "גם" מעין נספח ותוספת ליחוס העצמי, אזי "לבית אבותם למשפחותם" - אז ראוי בהחלט להתייחס אחרי בית אביו ואמו, סביו וסבתותיו.

אצלכם בני ונורית, הבעיה הזאת אינה מתעוררת. משום שאצל שניכם קיימים, ברוב השם, הן היחוס העצמי והן היחוס המשפחתי, ואינכם מתגאים או מתפארים ביחוס הזה. מותר לכם, איפה, להתייחס לבתי האבות והאמהות שאתם שייכים ומשתייכים להם. (ויותר לי ...)

חבל מאוד, נורית, שלא זכית להכיר את אחת החוליות היפות והחשובות ביותר בשרשרת המשפחתית הזאת, בצדנו, את אמו של בני, רעייתי מרים זכרונה לברכה. אך יש לי הרגשה עמוקה מאוד שבאיזשהו אופן הנעלה והנסתר מאתנו, היא אמנם משתתפת בשמחתנו-שמחתה זו. והיא בודאי משתתפת במובן זה שחותמה טבוע באישיותו של בני נ"י. אישיות שכה רבות פעלה בעיצובה.

לא בכדי קובעת ההלכה כי יהדותו של אדם נקבעת על פי אמו דווקא, ולא בכדי מדלג אבן עזרא, בפרושו, על חלקו הראשון של אותו פסוק מפורסם במשלי, "שמע בני מוסר אביך", - ומתעכב דוקא על החלק השני: "...ואל תיטוש תורת אבך". אומר אבן עזרא: "כי האשה חכמה, מורה הדרך הישרה לבנה".

כמו יום רביעי זה שבו התחתנתם, נורית ובני, בשעה טובה ומוצלחת, גם אתם עצמכם עומדים היום על פרשת דרכים, עד כאן הלכתם בדרכיכם הנפרדות – אם כי במידה רבה, ובמובנים רבים, היו כפי שמתברר, גם דרכים מקבילות. עד שנפגשתם בשעה טובה, ודרכיכם הנפרדות נתמזגו לדרך אחת. ברכתי לכם בצאתכם לדרך הזאת, כי "אך טוב וחסד ירדפוכם כל ימי חייכם" – ואוסיף לכם עוד ברכה מפירושו של הרב עזריאל קושלבסקי על הפטרת השבת הבאה, הלא היא שבת הבר מצוה של אחי היקר ג'וני, שעשה כ-15,000 ק"מ על-מנת להיות אתנו ולחגוג אתנו את המאורע הגדול הזה: "רני ושמחי בת ציון", אומר הנביא – ומסביר הרב קושלבסקי: "רינה היא על דבר שמחה העוברת כל גבול גופו של האדם עד אשר אין מלין בפה לתאר ולדבר – כי אם קול בעלמא".

יהיה רצון כי רינה ושמחה, טוב וחסד יהיו מנת חלקכם בכל אשר תפנו בלכתכם יחד בדרך החיים, עד מאה ועשרים, אמן.

נשא – שבת חתן אברמי ולאה אומן

ברכות בשבת החתן של אברמי בירוחם

(בשבת פרשת נשא, ט בסיון ה'תשס"ד)

אשרינו שזכינו ב"ה להתקרב ליום שבו אברמי ולאה מתקשרים בברית הנישואין. עבורי אישית זוהי שמחה גדולה במיוחד – וזאת בשל שתי סיבות: ראשית, זאת החתונה הראשונה ברמת הדור השלישי במשפחתנו, ורק חבל שסבתא של אברמי בצדנו, מעדי זכרה לברכה, אינה יכולה לחגוג את הארוע "ההיסטורי" הזה יחד אתי ועם כולנו. אם כי בטוחני שברוחה ובנשמתה הטהורה היא אמנם שותפה מלאה בשמחתנו זו. הסיבה השנייה שהשמחה (במעונה) במיוחד עבורי אישית היא שדוקא בדור השלישי הזה זוכה המורשת הפרנקפורטאית המפוארת שאני גדלתי בה לעדנה – ואני חייב לציין שאברמי עושה גדולות ונצורות בנושא זה, מזה כמה שנים, לסיפוקי הרב ולשמחת לבי.

אחד מגדולי הרבנים הקשורים במורשת הזאת – ובמידה רבה אף עיצב אותה – הרי הוא הרב שמשון רפאל הירש זכר צדיק לברכה. והנה מה שאמר הרב הירש על ברכת הכהנים, העומדת במרכז פרשתנו, פרשת נשא: "יברכך...שלוש". "הברכה הראשונה", כותב הרב הירש, "מברכת את ישראל בהצלחת נכסיהם הגופניים והחומריים ובהגנה מפני כל השפעה מזיקה".

הברכה השניה היא, לדבריו, ברכה רוחנית: "להבין את דבריו בתורה ובנבואה... וללמוד מהן את הנהגתו בהיסטוריה ואת תפקידך בחיים. ואם תהיה עבד ה' כהלכה בכל כוחותיך הגופניים והרוחניים, ואם ה' יראה בך את הגשמת כל מטרותיו – כי אז כל בעלי הרגש והמחשבה שמסביבך יראו בך השלמה לעצמם" – זהו פירוש הברכה השלישית והאחרונה: ישא... שלום. (שלום מלשון השלמה) "אליך ישאפו" אומר הרב הירש, "ובך יראו את היסוד להווייתם".

זוהי, אם כן, המצוה הנעלה והנשגבה ביותר שאפשר לקיים אותה – מצוות קידוש השם" לחיות חיי תורה ומצוות בצורה כזאת שהבריות יעריצו אותך ואת מעשיך וישאפו לנהוג כמוך – זוהי באמת הברכה הגדולה ביותר שאדם יכול לזכות בה!

ישנם שלושה סוגי ברכות: ה' מברך אותנו; אנחנו מברכים את ה' ; בני-אדם מברכים איש את רעהו. אבל כמובן מקור כל הברכות למיניהן הוא אבינו שבשמים. מה, אם כן, טיבה של ברכת הכהנים? אם זוהי ברכה שהקב"ה מברך בה אותנו, מדוע צריך את הכהנים שישמשו כביכול מתווכים בינו לבינינו? והתשובה היא שהברכה באמת ברכת ה', כפי שהפסוק אומר זאת בפירוש אחר-כך: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם." תפקידם של הכהנים, אם כן, הוא לתת בידינו את המפתח לברכות הללו: "אשר קידשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה". וכדברי הרב חנן פורת, אהבת הכהנים את העם הוא הצינור שבאמצעותו מועברת ברכת ה' אל העם. המגן אברהם בשולחן ערוך אורח חיים פוסק: "כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אוהב על העם, לא ישא כפיו לברך את העם, שנאמר "טוב עין יבורך, אל תקרי יבורך – אלא יברך"

וכמובן אהרן הכהן הוא הדוגמא והמופת להשפעת האהבה הזאת: "אוהב שלום ורודף, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

לכן התוספת בפתח הברכה: "אשר קידשנו בקדושתו של אהרן". אהרן הוא "נותן הטון" בענין הזה. ואם אמנם נהוג לברך איש את רעהו, בידענו שמקור הברכה הוא השם יתברך – רצוני לנהוג כך גם אני – ולברך אתכם, אברמי ולא, בהיכנסכם לברית הנישואין: שתחול עליכם באמת הברכה המשולשת הכתובה בברכת הכהנים – הגשמית והרוחנית – כך שתחיו בע"ה חיי תורה ומצוות אמיתיים, תזכו גם לקדש שם שמים ברבים – "וישם לך שלום!"

בהעלותך – בר מצוה שלמה הי"ד

רק חצי מהדרשה מופיע כאן.

לכבוד חלק מהאורחים, אשר אזנים עדיין רגילה יותר לצלילי השפה האנגלית מאשר לאלה של לשון הקודש, אומר חלק מדברי הערב באנגלית ואעבור לאחר מכן לעברית.

It occurred to me that a nice way to remember those of our loved ones who cannot be with us on this joyous occasion might be to say something that they might have said – had they been spared to be with us tonight.

Mami – ז"ל – your grandmother, shlomo – used very often to quote to us children a פסוק from קהלת:

"כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה".

"Whatsoever thy hand findeth to do – do it with all thy might". Or, to put it another way: "Anything worth doing at all is worth doing well."

That פסוק has stuck in my mind ever since, and I think it expresses one of the basic truths of Jewish life. The message is really a simple one: The life we live on this earth is made up of a myriad acts and tasks, big and little, seemingly important and seemingly unimportant. G-d has given us the capacity to perform these deeds and these tasks – as well as the will which we may use, at our discretion, in order to perform them well or badly or indeed not at all. What קהלת tells us in this פסוק – and what the תורה itself tells us, as we shall see in a moment – is that it is our job, as human being and as jews to do what we do the best way we can, "with all our might," and not to make too many חשבונות as to what is a "big job" and what a "little" one. Because what may seem little to you now may turn out to be something very big and very important later on. And a job well done is likely to have a wholesome effect on all sorts of other things, on the people around you and on your own future.

Your father's, which is also your father's, points up this lesson in a different way when it speaks of the golden menorah which is to be the central piece in the sanctuary, and later in the temple – and stresses – as it is stressed in Exodus 25:10 – "מקשה היא" – the menorah is to be made of one piece. Moses is even more emphatic on this point: והנה finds it difficult to grasp how he is to go about producing the menorah what is the secret of its manufacture. And Moses keeps telling the Lord ... מקשה תיעשה the menorah... מקשה תיעשה המנורה.

שלח – ברית מילה יצחק בן אברהם אומן

דברים בברית המילה של יצחק בן אברהם אומן בנתיבות – כב בסיון ה'תשס"ה
24/6/05

ראשית, ברצוני לתת שבח והודיה לבורא עולם שזיכה אותי לראות לאורי בני בני שילשים, ואני רוצה לנצל את ההזדמנות של הכנסתו של הילד בבריתו של אברהם אבינו לברך את אברמי ולאחזק את כל בני שתי המשפחות בברכת מזל טוב חמה ולבבית.

פרשת שלח, שקראנו אותה בשבת שעברה, מסתיימת בפרשת ציצית. על הפיסקה – "ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם" כותב אברבנאל: "מפני שרוב בני האדם טבועים במצולות ים-התאווה החומריות, וגם בטרדת העסקים וצרכיהם – חייבה התורה האלקים את האדם לשים אות וסימן לזכר בבשרו כשיהיה ערום, והוא ברית-מילה; וכן במלבושיו, בכנף מעילו העליון שהוא תמיד לנגד עיניו, והוא הציצית; ועל ידי העסקניות ובין עיניו: התפילין של יד ושל ראש; ועל פתח ביתו – המזוזה; ולדבר בס' בבוקר ובערב, כדי לזכור תמיד את בוראו, כמו שנאמר: שיוותי ה' לנגדי תמיד" ... ועל זה אמר: "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים..."

בליל שבת סעדתי את סעודת הערב אצל מכרה ותיקה בירושלים – שמשפחתה ומשפחתנו גרנו בזמנו, עד מלחמת העולם השניה, בפרנקפורט אמיינ. כשנכנסתי לביתה נישקתי כהרגלי את המזוזה, והיא אמרה:

"Das (~) hast du in Frankfury nicht gemacht!"

כלומר, בפרנקפורט לא עשית את זה!

כמובן, היא צדקה בהערה זו. אבל, כפי שהעברתי לה, אני נוהג לאמץ ולקבל עלי מנהגים יפים והנהגות נאות שמדברים על לבי ושנראים לי יפים ומועילים. עצם האקט של הנגיעה במזוזה והנשיקה הוא אקט העשוי לקרב אותנו במשהו למשימה שהוטלה עלינו – לזכור ולעשות – בחינת "וראיתם אותו וזכרתם..."

הדרך הנימול שלפנינו עוד טיפה קטן מלנשק את המזוזה בכניסתו וביציאתו. אבל, בעזרת השם, היום יבוא והוא יעשה זאת – כפי שיבוא יום וילבש את הציצית ויניח את התפילין. את השלב הראשון, ברית המילה, הוא עבר בשעה טובה ומוצלחת, היום. יהי רצון שיגיע לשלום ולשמחה גם לשלבים הבאים, כל אחד בזמנו המיועד, ושתזכו, אברמי ולא, לגדלו לתורה, לחופה, ולמעשים טובים – אמן!

חוקת – נישואי אורי וילי

דברי אמת שנאמרו אתמול ראויים שייאמרו גם היום – ומחר. אתמול בשבת העליה לתורה של החתן דנן, בישיבת שעלבים, נאמרו דברי-אמת:

- הרב נחמן כהנא, ידידס הטוב של משפחת סילברט, דבר על דרכם של שמחה ואבל ביהדות כשאלה באים בכפיפה אחת.
- בני שלנו הזכיר את השילוב, במסורת היהודית, בין היסוד הגשמי והיסוד הרוחני: תורה עם דרך-ארץ.
- אורי אף הוא ... אבל ...
- ועבדכם הנאמן גילה מחדש את המוסד המופלא הזה הנקרא "פרשת השבוע", הבאה להורות לנו דרך וכוון במעשה ידינו, כאילו חוברו ונכתבו הדברים זה עתה, לצרכי שעתנו.

פרשת חוקת: חוק שאין להבינו - גזרה שנגזרה משמיים ואין להרהר אחריה ... מלחמות ישראל, וקרבנות - כי אין מלחמות ללא קרבנות ... מות מרים, ובאר המים שזכו לה ישראל בזכותה... ומות אהרן, אוהב השלום ורודף השלום.

בין החסרים לנו בחגיגה גדולה זו - חסרה

- אמא של אורי - מרים ז"ל - שבזכות דאגתה לאביה ולהבדיל לאחירה, זכו אחר-כך בניה לבאר מים חיים, מימיה של תורה, שמהם שואבים עד היום הזה. וחסר
- אבא של ילי - הרב אברהם סילברט ז"ל - אשר כפי ששמו הלך לפניו בחייו, כך רישומו ניכר היום במשפחתו, בידידיו הרבים ובמפעלים שהוא הקים.
- וחסר בן אחי, החייל שלמה ז"ל - אשר באישיותו גילם את השילוב החיוני בין חומר ורוח ששתי משפחותינו דוגלות בו, ואשר במלחמה זו ... מסר את נפשו למען קדושת ה' העם והארץ, במלוא מובן הבטוי.

הם חסרים לנו - ויחד עם זה אנו צועדים קדימה ונשמח בשמחה גדולה זו, כאילו הם היו עדיין בקרבנו, ובמובן מסויים הם באמת בקרבנו. וגם זה חלק בלתי-נפרד מהיהדות. בטא זאת יפה מאד הרב כהנא אתמול כאשר אמר כדברים האלה: שמחה ועצב משמשים אצלנו בערבוביה. אך לא ניתן לזה להשפיע על זה. האבל הוא שלם לכשעצמו, כאילו אין כלל שמחה, והשמחה היא שלמה כאילו אין כלל עצב. "אתם ניצבים היום כולכם...את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום" וכמו שכתוב בפרשתנו: "ויבוא כל העדה מדבר צין..."

לאורי וילי נשאר רק להוסיף זאת: הדרך סלולה לפניכם. בטוחני שתדעו ללכת בה למישרין, ואף להרחיב ולהעמיק, להאריך ולחדש בה, כהנה וכהנה. יהי ה' עמכם בכל אשר תפנו - ויצליח דרככם, באושר ובבריאות, עד 120!

חוקת - שבת חתן אורי וילי

הפוך בה והפוך בה...

הפעם אין צורך אפילו להפוך: הכל ישנו, הכל מונח לפנינו. כל הממלא את לבנו - נמצא בפרשתנו: - מ"זאת חוקת התורה" (גזרה היא מלפני - אין לך רשות להרהר אחריה") ... ועד למלחמה בעמלק ובשכנותיה של ישראל; ממות מרים ... ועד מות

אהרן (אל תקרי אהרון אלא אברהם) ; מתלונות ישראל נגד מנהיגיו ... ועד לישועת ישראל.

שלושה דברים שהיו לישראל במדבר - בזכותם של משה אהרון ומרים היו להם: המן היה בזכותו של משה, ענני הכבוד בזכותו של אהרון, ובאר המים בזכותה של מרים. ולמה ניתנה הבאר בזכותה של מרים, שבשעה ששמו את משה ביאור התיצבה מרים מרחוק וחיכתה לראות מה יעשה לו, עד שירדה בת-פרעה ולקחה אותו. ובשכר זה שהמתינה לו זכתה שניתנה לישראל באר-המים בזכותה.

מרים שלנו ז"ל התיצבה אף היא

בזכות זה, בזכותם, היתה לנו באר מים חיים

וכפי שנתחדש הזרם אז ("ויצאו מים רבים"), כך ...

וממות מרים - למות אהרון.

"ויראו כל העדה כי גוע אהרון..."

והקב"ה היה הולך לפני המיטה ומספידו והיה אומר - תורת-אמת היתה בפיהו, ועוולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך אתי, ורבים השיב מעוון... שכך היו מעשיו של אהרון.

לא זכיתי להכיר את אביה של ילי, הרב אברהם סילברט ז"ל. אך מכל מה ששמעתי וקראתי על אישיות דגולה זו - יש לי ההרגשה הברורה שדברים אלה שנאמרו על אהרון הכהן מתאימים להפליא לאופיו ולדרכו של הרב סילברט. ואנו ראויים לפנינו את משפחתו הנהדרת שיח' הצועדת לאור האש שהוא הדליק, ושתמשיך, אני בטוח, להאיר גם להבא את דרכם המשותפת של אורי וילי - שחגיגה זו היא, קודם כל, חגיגתם.

עוברים עלינו ימים קשים. לא אתיימר לדעת ולהבין את פשר הדברים האלה. "זאת חוקת התורה"... נדמה שגם כאן חוק, גם כאן גזרה שנגזרה עלינו - גזרה שכל שמחה תהיה מהולה בעצב - תופעה שמוצאת את בטויה בהצמדת יום הזכרון ליום העצמאות.

לא נחפש הסבר של ממש, כי לא נמצא. אבל מותר לנו לשאוב השראה מפרשתנו - דווקא בנושא זה:

"ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין וישב העם בקדש" וכל הבאים היו מאותם שנשארו חיים מדור המדבר... "כל העדה" – העדה השלמה שפרשו לחיים. רבותי – אנחנו דור המדבר, כי עוד לא הגענו אל המנוחה ואל הנחלה...

מצווים אנו – אם על-ידי אמא ואבא שהלכו לעולמם, ואם על-ידי הבחורים האמיצים שלנו שנפלו במלחמה – לסגור את השורות ולהמשיך לצעוד קדימה באותה דרך שלפני כן הם הלכו בה יחד אתנו. נהוג לומר "במותם ציוו לנו את החיים" – ויש באמרה זו אמת גדולה.

התקשר אתי היום אחי לאחל לנו מזל טוב ולצוות עלינו לשמוח בשמחה גדולה זו, שמחתם של אורי וילי, שמחת כולנו – והוא אמר את זה בכל הלב, אם כי נבצר ממנו הפעם להשתתף בה.

הבה נקבל צו זה כפקודת-היום. נתלכד לאותה "עדה שלמה שפרשו לחיים". נשמח בשמחתנו ונצעד קדימה לקראת אותו שלום גדול שכולנו מייחלים לו – ושהגיע הזמן שסוף סוף נזכה לו.

בלב כולנו תפילה לרבון העולמים: שים שלום – בבית הזה שאורי וילי עומדים להקימו, ובבית ישראל כולו! לחיים טובים ולשלום – עד 120!

בלק – בר מצוה בני

ברוכים אתם בני ירושלים, קרובים וידידים, וברוכים הבאים לירושלים, לחוג אתנו ביום שמחתנו זה ברשותכם אומר מילים ספורות, באנגלית, לכבוד אורחים שבאו אלינו ממרחקים. [...]

יש לנו, לבני ואורי ולי, ספורט שבת שיש לנו עוסקים בו כל שבת בבית-הכנסת בשעת קריאת ההפטרה, והוא – לחפש ולמצוא את הקשר בין ההפטרה לבין פרשת השבוע, ולא רק קשר אחד, אלא כמה שיותר, וכל המרבה הרי זה משובח. אתמול איכשהו לא יצא לנו לשחק את משחקנו השבועי, וחבל לשבור את המסורת. אם כן, הבה נעשה את זה עכשיו. מאחר וכבר שמענו היום מבני, נשאל עכשיו את אורי: מהו הקשר, הפעם, בין ההפטרה היפה הזאת מפרק ה' במיכה לבין פרשת בלק – - - ("עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור") – - - נכון, זהו הקשר הגלוי, אך הפסוק כאן מגלה לנו טפח ומכסה טפחיים. באיזו עצה מדובר כאן ובאיזו תשובה של בלעם "למען דעת צדקות ה'". נראה מה כתוב הלאה: "במה

אקדם ה' אכף לאלקי מרום, האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה? הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן? האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי? הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך" זוהי כל התורה כולה על רגל אחת. היא משתקפת גם בברכת בלעם, כפי שנראה תיכף, אבל בינתיים נבין מה נאמר כאן. "מה ה' דורש ממך?" – ובני, פה הפסוק מדבר ישר אליך – כמו שהוא מדבר אל כל יהודי באשר הוא: "... כי אם עשות משפט" – אלה משפטי התורה וחוקיה, או, אם תרצה, מידת הדין; "...ואהבת חסד..." זוהי גמילות חסדים, או מידת הרחמים; "...והצנע לכת עם אלקיך" – זוהי מידת הצניעות. "על שלושה דברים העולם עומד: על התורה (עשות משפט) ועל העבודה (עם אלקיך) ועל גמילות חסדים (ואהבת חסד) [עכשיו נבין גם למה התכוון הפסוק בהפטרותך, "כי העליתך מארץ מצרים, ומבית עבדים פדיתך, ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים". משה רבנו – שמסר לנו את התורה על תרי"ג המצוות שבה, ולימד אותנו עשיית משפט; אהרן הכהן – שוחר השלום ורודף השלום, וילמד אותנו אהבת חסד, ומרים הנביאה – שתורה לנשינו, ודרכן גם לגברינו, את מידות הצניעות וטהרת המשפחה].

באיזשהו מקום בדרך איבדנו את בלעם. מה קרה לו? הבה נראה. אם אתה זוכר, בני, בלעם מופיע שלוש פעמים בפינות שונות על יד מחנה ישראל – ונואם. בשתי הפעמים הראשונות כתוב, בתחילת נאומו, "וישם ה' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר". והמפרשים מתקשים להסביר מה הדבר הזה שה' שם בפי בלעם. אומר רש"י: נתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה. לכאורה קשה להבין את הרש"י הזה: מה זה "רסן נחכה"? או האחד או השני – והרי לשני מכשירים אלה פעולות הפוכות: ברסן אתה מושך את הבהמה אחורנית, אתה מרסן אותה; בעוד שבחכה אתה מושך אותה דוקא קדימה! בשרות המילואים האחרון שלי שמעתי הסבר יפה לדברי חז"ל אלה, מפי אחד החיילים הסדירים במקום, והנה תמצית פירושו: בלעם הרי רצה, בשני נאומו הראשונים, לקלל את ישראל – רק שזה "לא הלך לו". בקש לומר דבר אחד ויצא מפיו דבר אחר. כך, למשל, כשהזכיר את שם ה', התכוון להשתמש באחד השמות המורים על מידת הדין, בתקוה שבכך יקל עליו להבליט דוקא את החובה ואת הרע בבני ישראל, מה עשה הקב"ה? אם המילה שהתחיל בלעם לומר אותה היא ארוכה – שם רסן בפיו ובלם אותו כדי שתצא רק חציה, במובן טוב. אם המילה היתה קצרה – הכניס לו חכה ומשך בלשונו כדי להאריך אותה ושוב לשנות משמעותה. רצה בלעם לומר "מה אקוב לא קבה אלקים" (מידת הדין) – ריסן אותו ויצא "קל" (מידת הרחמים). רצה לומר, "ומה אזעם לא זעם קה" – משך בלשונו ומ-"י-ק" עשה "י-ק-ו-ק" (הבטוי הקלאסי למידת הרחמים). במילים אחרות, כשבלעם מאיים במידת

הדין ובקללות, באה מידת הרחמים ומחפה על כל פשעיו של ישראל, ואז "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל". כשהוא מתכוון לנאומו השלישי, נפקחות עיני בלעם – "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו..." ואז, ורק אז, "ותהי עליו רוח אלקים". עכשיו יכולה מידת הדין להופיע ללא חשש, כי כבר אין הרצון מצד בלעם לקלל את העם, עכשיו אין צורך "לשים דבר בפיו", כי עכשיו הוא כבר מדבר לא כאנוס אלא כנביא ממש.

אם כן, גילינו אצל בלעם את מידת הדין ואת מידת הרחמים, את עשיית המשפט ואת אהבת החסד. והיכן היסוד השלישי החותם את ההפטרה שלנו – "והצנע לכת"? היכן הוא אצל בלעם?

ובכן, כבר קראנו את הפסוק המתיחס ליסוד חשוב זה, "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו..." אומר רש"י לפסוק הזה: "ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואין מעורבין, ראה שאין פתחיהם מעורבים זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אוהל חבירו". וכבר מתגלה לעינינו יסוד הצניעות. אך המאור ושמשי מביא לפירוש זה של רש"י הסבר מקורי ומאלף, שבו אחתם דברי אלה אליך, בני. התפיסה הפשוטה של פרוש רש"י אומרת "שלא יציץ לתוך אוהל חבירו" כלומר, שלא יתחב אפו לענייניו של השכן. That he would mind his own business – שלא יהיה סקרן מידי, וכו'. זהו המובן הרגיל אך השלילי של המושג צניעות. המאור ושמשי מוסיף לזה מובן חיובי: שכל אדם בישראל "יפתח לו פתח לעצמו ולא יעשה מצוות אנשים מלומדה, "דהיינו, ... חבריו עושים כן, גם הוא יעשה כמעשיהם ותנועותיהם – לא כן הדרך כי אם כל אחד יפתח לו פתח ושערי קדושה בפני עצמו" וזה מובן הפירוש "ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה: היינו שלא הסתכל אחד לילך בפתח שפתח חברו בקדושה, כי אם כל אחד הלך בפתחו אשר פתח לעצמו".

(מכאן והלאה חסר)

פינחס – בר מצוה יצחק אייזיק אומן

דברים לכבוד יצחק אייזיק נ"י בקבלת-הפנים לציון הבר-מצוה שלו,

אור ליום ג' טו בתמוז התשסט.

ראשית כל, יצחק, ברכת מזל טוב חמה ולבבית לרגל הבר-מצוה שלך – ארוע שאנו חוגגים אותו היום – אור ליום שלישי, טו בתמוז התשסט. ליום הזה חשיבות

מיוחדת - וזאת משני טעמים: קודם כל, זהו יום פטירתו של ר' חיים בן עטר, בעל ה"אור החיים" הקדוש - ושנית (וזה קרוב יותר לימינו) זהו היום שבו התרחש, בשנת 1943, הקרב הגדול באל-עלמיין שבמצרים, ושכתוצאה מכך נאלץ הצבא הגרמני לסגת סופית מהעמדה הקודמת שהוא תפס קודם לכן בשערי ארץ ישראל ממש.

כפי שתוכל לתאר לעצמך, יצחק, זה היה רגע גדול במהלך מלחמת העולם השנייה, בכלל, ובתולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל, בפרט. ובהזדמנות זו, יצחק, אני רוצה לספר לך - ולכל הנוכחים כאן הערב - סיפור קטן שמאוד הרשים אותי וריגש אותי כששמעתי אותו לראשונה, כי לאמיתו של דבר הוא לא סיפור כל כך קטן, אלא סיפור גדול, בעל לקח גדול וחשוב לכולנו.

(להזכיר את סבתא מעדי ז"ל ואת דודתך גיטי ז"ל)

הצבא הגרמני, בפיקודו של הגנרל רומל, כבש באותה שנה את כל צפון אפריקה והתקדם ממערב למזרח, עד שהגיע לאל-עלמיין שבמצרים - ממש בשערי ארץ-ישראל, והיתה סכנה גדולה מאד שבהמשך מסעו יכבוש את ארץ ישראל... ואני לא רוצה אפילו לחשוב מה, במקרה כזה, היה עולה בגורלו של הישוב היהודי בארץ ולעתידו של הישוב הזה. מודאגים ומבוהלים מהסכנה האיומה שריחפה עליהם, שיגרו היהודים משלחת לרב הראשי, הרב יצחק אייזיק הרצוג בירושלים ושאלו אותו: "מה יהיה עלינו? מה יהיה על ארץ ישראל ועל הישוב היהודי כאן?" והנה מה שענה להם הרב הרצוג זצ"ל:

"רבותי, אני יכול להרגיע אתכם: עברתי על כל הכתוב בכתבי הקודש ועל כל מה שנכתב לאחר מכן - ובשום מקום לא מצאתי כתוב כי הבית השלישי יחרב!"

למחרת היום הצליחו הכוחות האמריקניים והבריטיים בעז"ה להביס את הצבא הגרמני באותו קרב מפורסם באל-עלמיין, והוא נסוג אחורה ולא חזר לשם עוד.

וזה, כאמור, קרה ביום ט"ו בתמוז ה'תש"ג - 1943. אמרתי שיש כאן לקח גדול לכולנו. מה, אם כן, הלקח?

המונח "הבית השלישי" מציין לא רק את בית המקדש עצמו, שכידוע טרם זכינו לראות אותו בבניינו. הוא מציין גם תקופה - התקופה שאנו חיים בה. לבניין בית המקדש אמנם עוד לא זכינו. אבל זכינו גם לקיבוץ גלויות ישראל בהמוניהם, ולהפרכת השממה, ולבניין של ערי ישראל החרבות, ולנצחונות מזהירים במלחמותינו נגד צבאות ערב. ואני יכול להגיד לכם שערב מלחמת ששת הימים ב-

1967 היתה לרבים מאתנו אותה הרגשה של דאגה עמוקה לעצם המשך קיום המדינה – בדיוק כפי שהיה אז בימיו של הרב הרצוג זצ"ל, נזכרתי אז בדברי הארגעה של הרב הרצוג – "הבית השלישי לא יחרב!" – וראה זה פלא: היה זה בנו של הרב הרצוג, חיים (לימים נשיא ישראל) שהרגיע את כולנו בשידוריו ברדיו, שאחד מהם, אני זוכר, הסתיים בציטוט הפסוק: "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל!"

בקיצור, צריך תמיד לראות את התמונה הגדולה – ולעולם לא לשכוח שלעם ישראל יעוד שהובטח לנו והוטל עלינו עוד בימי קדם. והבטחה זו מקיימת בנו בכל דור ודור.

אבל אם הקב"ה "עושה את שלו", גם אנחנו מצדנו חייבים לעשות את שלנו, ולהעביר את לפיד התורה והמורשת היהודית, בצורה הטובה ביותר, מדור לדור.

בפרשתך, יצחק, פרשת פינחס, רואים אנו איך משה רבינו לפני מותו דואג לכך שהמנהיגות על עם ישראל יעבור לאדם ראוי לתפקיד החשוב הזה – "...איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה".

והקב"ה אומר למשה, "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו".

גם אתה, יצחק אייזיק, הופך היום לחוליה בשרשרת הזאת. ואני סמוך ובטוח שבע"ה תהיה חוליה טובה וחזקה לתפארת עמנו ונחלתנו, כן יהי רצון!

פינחס - אירוסין גיטי ורפאל

ערב טוב ומזל טוב, גבירותי ורבותי!

ברשותכם, אפתח במספר מילים בשפה האנגלית לכבוד קרובים וידידים שהגיעו אלינו מעבר לים. [...]

גמרנו עם ה-"מאמע-לשון" – ונחזור ללשונו של ישראל סבא.

ראש לכל, "מודים אנחנו לך". מודים אנו לקב"ה שזיכה אותנו קודם כל, לראות בשמחת לבה של בתנו גיטי ובנישואיה עם אדם חביב ובעל תכונות וערכים כרפאל קושלנד – ושזיכה אותנו בנוסף לכך, להכיר ולהתקשר, באמצעותו, עם משפחה כמשפחת קושלנד, שבזמן הקצר שאנו מכירים אותה למדנו להעריך ולהוקיר אותה

כראוי. יהי רצון שה' יברך את ההתקשרות הזאת של רפאל וגיטי במיטב הברכות תמיד, ושיהיו מאושרים ביחד, לשמחת לבם ולשמחת לבנו, עד מאה ועשרים. אשרינו שזכינו ליום הזה! אי-אפשר, כמובן, לומר את הדברים האלה בלי להזכיר, ולו במילה, את אלה מיקירינו שלא זכו לראות את היום הזה בעודם בחיים. עם זאת יודעים אנו גם יודעים שגם הם שותפים - ברוחם, בדרכם שלהם - בשמחה הזאת.

גיטי, רפאל! רציתי, בהזדמנות זאת, להשאיר אתכם מסר אחד - או, אם תרצו, משאלה - שאני מבקש שתחשבו עליה ותשקלו אותה לקראת יציאתכם לדרככם המשותפת בחיים. נראה לי - וכבר אמרתי זאת - שברוך השם אתם מאוד מתאימים זה לזה, אך אין זאת אומרת שאתם זהים; בכלל, אין דבר כזה. בדיוק כמו שלכל אדם טביעות אצבעות מיוחדות במינן, כך לכל אדם אופי משלו, תכונות משלו, דרך מחשבה משלו.

המפתח - בכל אופן, אחד המפתחות - להצלחה בחיכם המשותפים היא הפתיחות ההדדית, היכולת להאזין ולהקשיב אחד לשני, להבין לרוחו של השני. לא תמיד תמצאו את הדרך להסכמה מלאה בכל הדברים. אבל תבינו זה את זה יותר טוב, ומתוך שתבינו יותר טוב, יהיה יותר קל - פעם לזה, פעם לזה - לעשות את היותר הנדרש.

ומה שנכון לגבי דרכי התקשורת ביניכם לבין החברה סביבכם ושאתם חלק ממנה; ואין צורך, נדמה לי, להרחיב את הדיבור על כך.

האמינו לי שאת המסר הזה חשבתי למסור לכם, גיטי ורפאל, לפני שעיינתי בפרשת השבוע - של השבת האחרונה ושל השבת הבאה. תארו לעצמכם, אם כן, את רגש ההתפעלות שלי כשמצאתי מדרש על אחד הפסוקים של פרשת פינחס המבטא בדיוק מפליא את הרעיון הזה! וזה לשון המדרש:

"יפקוד אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה..."

תדע לך שכן משה מבקש מלפני הקב"ה: רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דעת של כל אחד ואחד, ואין דעתן של בניך דומין זה לזה. בשביל שאני מסתלק ממך, בבקשה ממך, אם ביקשת למנות עליהן מנהיג, מנה עליהן אדם שהוא סובל כל אחד ואחד לפי דעתן, שנאמר, יפקדו ה' אלקי הרוחות."

"ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן-נון איש אשר רוח בו... קח לך (אומר המדרש) - את שללבבך ... איש אשר רוח בו - שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד." (כנגד = בהתאם)

בעברית מודרנית פשוטה, הרעיון הזה מתבטא במלה "סבלנות" - או ליתר דיוק "סובלנות". ברוך השם, שניכם זכיתם לתכונה החשובה הזאת. משאלתי היא רק שתמשיכו לשמור עליה מכל משמר, ואף תפתחו ותטפחו אותה ככל שתוכלו. האמינו לי: ההשקפה כדאית!

יהי רצון שאלקי הרוחות לכל בשר ישמור עליכם ויברך אתכם ואת נישואיכם וכפי שאנו מתפללים בימים טובים (והרי גם היום יום טוב!), "שיתקיים בכם ובנו מקרא שכתוב: ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'... ושתזכרו לחיים טובים וארוכים, לימות המשיח ולחיי העולם הבא ... והבוטח בה' חסד יסובבנהו אמן!"

נצבים - לכבוד הולדת נעמה

REMARKS AT GILO RECEPTION FOR NA'AMAH MIRIAM – August

1. אנו מתקרבים לסיום המחזור השנתי של קריאת התורה, ובעוד כמה שבועות נקרא, בפרשת וזאת הברכה: "...מימינו אשדת למו". אשדת - אש התורה. הכח האלקי המניע עולמות, היוצר חיים, המקיים חוקי הטבע.
2. כידוע, האיש והאשה הם שותפיו של הקב"ה בחידוש מעשה בראשית. מדוע כותבים "אשה" בלי האות י? כי יש כאן חשבון אותיות: ה-י של "איש" מצטרפת ל-ה' של "אשה" - ולפנינו אחד משמות ה'. ובכל אחת מהמילים שהתחלנו בהן נשארות האותיות א'-ש': אש. אשדת- שותפיו של הקב"ה בחידוש הבראה.
3. והנה חוגגים אנחנו ברוך השם את הגעתה של בריה חדשה בקרבנו, במשפחתנו: נעמה מרים תחי'.
4. והחוט המשולש הזה - רפאל-גיטי-נעמה - שבע"ה "לא במהרה ינתק" - מופיע יפה מאוד בתורתנו הקדושה, אם בפרוש ואם ברמז.
5. אזכור ראשון של השם נעמה - בספר בראשית - פרק ד' פסוק כב: "וצלה גם היא ילדה את תובל קין לוטש כל חורש נחושת וברזל, ואחות תובל קין נעמה." ללמד היו שתי נשים - עדה וצלה. לעדה שני בנים - יבל ויובל, המתואר בתורה כ"אבי כל תופש כינור ועוגב".
6. מעניין מאוד שלנעמה היו שני אחים (מצד אביה) שמזכירים לנו תכונות של גיטי ושל רפאל. הנה יובל המציא את כלי הנגינה הראשונים בעולם - וכבר העירה מימי שלנעמה אצבעות ארוכות המתאימות להפליא לנגינה בפסנתר, בעקבות אמה! ובאשר לתובל קין, אחיה של נעמה, שמעו נא מה כותב הרב ש"ר הירש (בתרגום לאנגלית)

Tuval-cain creates the means for all the advances of industry and the arts, He creates productivity ; he creates the tools for industry and the ary... by the

production of this mechanical skill, cain, deprived by G-d of his land, now brings the riches of its field to the cities, receiving the benefits of urban industry in return

"The sister of Tubal-cain was Na'amah – from נעים, pleasant. The main purpose of industry is utility. When the function of beauty, of pleasantness, is joined to that of utility, when good taste is applied to industry then we have progress. This combination is a step toward man's re-education for a higher purpose.

Did Na'amah help her brother by adding – as her name would apply – beauty and grace to his work? Perhaps."

עד כאן דברי הרב הירש, ודי לחכימא ברמיזא...

בפרשת "ניצבים" הנקראת בשבת הקרובה, מוצאים אנו את הפסוקים הבאים:

"ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו אשר אנכי מצוך היום. והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך בפרי בטן ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך."

ובכן: "בפרי בטן לטבה" (וטבה – רמז לגיטי) בגימטריה 419. נוסף למספר זה 36 – כנגד ל"ו צדיקים, כרמז שנעמה תהיה לאחד מל"ו הצדיקים של דורה, ואנו מגיעים ל- 455: בדיוק הגימטריה של נעמה מרים!

יהי רצון שהקב"ה אכן יברך את נעמה מרים ואת הוריה... שתזכו לגדלה לתורה, לחופה ולמעשים טובים... ושכולנו נזכה לשנה טובה, שנת בריאות ושלוש, שנת גאולה שלמה, שנת בנין ירושלים, וביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן!

פינחס - לבר מצוה של שמעון דב אומן

הקטע החביב עלי ביותר בפרשתך, פרשת פינחס, הוא הקטע הדין במינויו של יהושע בן-נון כיורשו של משה רבנו. וכל כך למה? משום שקודם כל זה סיפור מרגש – ובנוסף לכך הוא מלא משמעות ולקח לימינו ולמעשה לכל הזמנים.

הסיפור הוא קצר מאוד – אז הבה נקרא אותו: "ויבדר משה אל ה' לאמר: יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן-נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו. והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצוית אותו לעיניהם... ויעש משה כאשר צוה ה' אותו..."

נחזור לרגע לפתח הדברים: "יפקוד ה' איש על העדה..." מדובר כאן במנהיג אמיתי. ודע לך, שמעון, שכל אחד מאתנו – כן, גם אתה – מנהיג בכח, מנהיג פוטנציאלי.

"במקום שאין איש – השתדל להיות איש." אני מבטיח לך, שמעון, שבמוקדם או במאוחר תגיע גם אתה למצב כזה שאתה תידרש למלא את תפקיד "האיש" – במקום האיש שבאותו רגע מסיבה כלשהי איננו במקום.

כשמשה יצא בפעם הראשונה אל אחיו במצרים כתוב בפרשת שמות: "ויצא משה אל אחיו וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויד את המצרי ויטמנהו בחול."

[אבל היו "איש מצרי" ו-"איש עברי"? כן, אבל בביטוי "וירא כי אין איש" מדובר באיש במובן אחר, במובן שאנחנו דיברנו עליו: "מענש".]

[שלוש שלום ואין שלום... איש איש ואין איש.]

עד לאותו רגע לא הגיע משה למעמד של מנהיג. אבל במפגש הזה הוא נתקל במצב שחייב אותו, ברגע, לתפוס מנהיגות, להיות לאיש.

"והאיש משה", כתוב בפרשת בהעלותך, "ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה."

מה זה אומר? זה אומר שמשה לא נתן לרום אישיותו ("אישיותו" מלשון איש) לעלות לו לראש. להיפך, כל ימי חייו, וכל ימי מנהיגותו, התנהג בענווה, בהכנעה ובצניעות.

וכאן בקטע הזה בפרשתנו על מינוי יהושע יש לנו עוד דוגמא (אחת מיני רבות) מענוותנותו והכנעתו של משה רבנו. הרי למשה היו שני בנים, גרשום ואליעזר, שבוודאי רצה מאד שאחד מהם יירש את תפקידו בבא העת. והנה, אפילו לא ביקש זאת, בהבינו כי יהושע עולה עליהם במידותיו הרוחניות – וכפי שה' הגדיר אותו בדברו אל משה: "קח לך את יהושע בן-נון, איש אשר רוח בו..."

ואיך משה מגדיר אותו? "...איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניהם, ואשר יוציאם ואשר יביאם..." ונשאלת השאלה: לשם מה כפל הלשון הזה? אומר המלבי"ם: שמדובר כאן בשני מצבים שונים: מצב א' הוא כשבני ישראל מקבלים על עצמם את מרות מנהיגם, שאז הם יצאו ויבואו מרצונם החופשי, ובלבד שמנהיגם באמת ינהיגם ויראה להם את הדרך אשר ילכו בה. לעומת זאת, מצב ב' הוא כאשר הם סרבנים ולא סרים למשמעת התורה ומנהיגי העם – ואז יש צורך להוציאם ולהביאם... אפילו בכח. [רש"י – על פי המדרש: "בזכויותיו" וכבר דיברנו על מעלותיו הרוחניות של יהושע.]

דרך אגב, בפסוקים אלה טמונה סיבה נוספת למה קטע זה כל כך חביב עלי, כי כאן דוגמא נוספת לכך שתורתנו היא תורת-חיים ותורה לנצח. מה אומר רש"י על פסוק זה?

כך כותב רש"י: "אשר יצא לפניו. לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיים ומשלחין את חילותיהם למלחמה, אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ובעוג... וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא ובא לפניו – יוצא בראש ונכנס בראש." [אחרי!]

וכך אצל אבות האומה – אברהם יצחק ויעקב: אצל כל אחד ואחד מהם המושג הזה של "ציאה" משחק תפקיד מרכזי בחייהם ובחיי האומה. אצל אברהם מסופר שכאשר הוא הביע את פקפקיו לגבי הירושה – "והנה בן ביתי יורש אותי" (אליעזר) – ה' מבטיח לו: "לא יירשך זה, כי אם אשר יצא ממעריך הוא יירשך! ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים ... כה יהיה זרעך!"

[גם הציאה – וגם ההוצאה של הסרבן.]

אצל יצחק כתוב: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב... ותאמר [רבקה] אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו...?" [ארוע מרכזי וגם הנחת היסוד לתפילת מנחה שאנו מתפללים עד היום הזה]

ואצל יעקב – פרשה שלמה נקראת על שם יציאתו ההיסטורית מבית אביו: "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה".

(אפשר, כמובן, להוסיף גם את הפסוק שכבר הבאנו אותו על משה רבינו: "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו..." - גם היא, אפשר בהחלט לקבוע, יציאה גורלית לעם ישראל.

אנו נמצאים עכשיו בתקופה שבין שבעה עשר בתמוז לבין תשעה באב - תקופה הידועה בשם "בין המצרים". - ובה פקדו את עמנו צרות ואסונות רבים במשך הדורות...

צרות ואסונות שבמקרים רבים גלשו גם לתחום המשפחתי. הנה בתקופה הזאת נפטרו שנים מיקירינו שלא זכו להשתתף בגופם בשמחתנו זו - והכוונה, כמובן, לסבתא מעדי, זכרה לברכה, ולדודה גיטי זכרה לברכה, שאת יום השנה השנה לפטירתה אנו מתכוננים לקיים מחר.

והנה הקב"ה שולח לנו הזדמנות אדירה לצאת מן היגון שלנו לשמחה גדולה, ומהאפילה לאור גדול. כפי שאבא הזכיר כבר בשבת. אין זה מקרה סתם שיום הבר מצוה שלך, שמעון, חל כל כך בסמוך ליום האזכרה של גיטי ז"ל. התופעה הזאת מקבל ביטוי גם בפרשה שלך, פרשת פינחס, פרשה זו נופלת בדרך כלל בימי בין המצרים. ודווקא לכן, כנראה, היא מכילה שני יסודות של שמחה ותקווה גדולה: האחד הוא הדיון בחלוקת הארץ ובפרשה הבאה מטות מסעי, קביעת גבולותיה, והשני - הצגת הקרבנו של כל חגי ישראל כולם! כאילו לומר לנו: אל יאוש! עוד תצאו מן הצרה הזאת, ויהיו לכם ימים טובים יותר! ("צום הרביעי וצום החמישי יהיו לימי ששון ושמחה")

כך, שמעון, יהא יום הבר מצוה שלך אות וסימן ליציאה מן המיצר ולכניסה - עבורך ועבור כולנו - לחיים טובים וארוכים, חיים של תורה, חיים של ברכה עד עולם!

צאתכם לשלום - ובואכם לשלום!



חומש דברים

עקב - חתונת יוסי ואביטל

הפרשה שלנו - ושלכם - פותחת במילים "והיה עקב תשמעון...": אין "והיה" אלא לשון שמחה. (כמה"כ שפת אמת) ושוב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי..." ועוד. מה יכול יותר מתאים לאירוע כזה של שבע ברכות...?

על הפסוק "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי אשר אנכי מצוה אתכם היום", אומר רש"י: ,אם תשמע בישן - תשמע בחדש".

מסביר "לתורה ולמועדים":

"הישן והחדש יש לכל אחד מעלה וחשבון [חסרון]. הישן יש לו חזקה: עבר בכור המבחן [במבחן הזמן], משא"כ החדש, שאיננו יודעים את כוחו. לפיכך כשבאים לבנות בית ישראל על יסודות חדשים מקרוב באו - לאומיות, מדינה ושפה - ולעזוב את עמוד התווך של יהדות נצח, התורה והמצוות, אנו אומרים: הישן ראינו ונוכחנו שכוחו גדול לקיים את העם במשך אלפי שנים - אבל את החדש לא ידענו ולא ניסינו.

אבל לעומת זה יש יתרון בחדש על הישן: הוא טרי ורענן ומלא כוחות עלומים. אין בחדש משום שגרה והתיישנות כמו בישן. ולפיכך כתוב, "אשר אנכי מצוה אתכם היום", ועל זה אומר רש"י: "שיהיו עליכם חדשים כאילו שמעתם בו ביום." זהו כח ההתחדשות: הערכים החדשים של העם, כשהם בנויים על יסודות הישן ומהווים מיזוג של הישן והחדש, כוחם יפה לרענן ולהזרים סם חיים ורוח חיים בתוך השגרתיות - ולא עוד אלא שהישן מרומם את החדש ומקדש אותו: מדינה על יסודות התורה היא גופה תורה; ושפה שאין מחללים אותה היא גופה לשון הקודש!

ברור, כמובן, שמה שנאמר כאן על כלל ישראל חל באותה מידה על כל אחד ואחד מאתנו כפרטים בתוך הכלל הזה. כאשר שני צעירים כמוכם, יוסי ואביטל, הולכים לבנות בית בישראל, אתם עושים בדיוק מה שתיארתי בפניכם עכשיו לגבי העם והמדינה: אתם בונים את ביתכם החדש והרענן על היסוד האיתן של תולדות עמנו לדורותיו. אני מוכרח להגיד לכם: שני הרגעים המאושרים ביותר שאני חוויתי בחתונתכם ביום רביעי היו האושר והשמחה שקרנו בפניה של אביטל כשראיתי

אותה לפני החופה – והמרץ וההתלהבות אין קץ של יוסי בזמן הריקודים אחר כך בסעודה. (ההמשך אבד בינתיים).

עקב – בר מצוה נחמיה אומן

ברכה לרגל הבר מצוה של נחמיה אומן נ"י. מנחם אב ה'תשע"ג

הכרת הטוב

חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה.

כך לימדונו רבותינו, והשאלה היא – מדוע בעצם?

נראה לי כי מאחורי האמרה הזאת עומד עיקרון יסודי חשוב מאוד ביהדות – העיקרון הקובע כי ככל שאנו מצווים לעמוד על מידותיו של הקב"ה ולשאוף להשיג אותן ולאמץ אותן בחיינו ("מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון וכו') עלינו לדעת ולהפנים כי לעולם ישאר פעם מסויים בינינו לבין ה' יתברך הנובע מחוסר האפשרות, מצידנו, לרדת תמיד לסוף דעתו של הקב"ה. "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", אומר הנביא (ישעיהו נה:ח), "ולא דרכיכם דרכי, נאום ה'".

לכן עלינו לקחת בחשבון תמיד שדבר הנראה בעינינו כהתפתחות שלילית עשוי לעיתים להתגלות בסופו של דבר, דווקא כהתפתחות חיובית (דוברי אנגלית קוראים לזה a blessing in disguise - ברכה בתחפושת) ולכן נוהגים אנו, כשקורה לנו משהו שנראה רע בעינינו, לומר, "גם זו לטובה!"

ואם כך הדבר – שרובצת עלינו חובה לברך על דברים הנראים לנו רעים. הרי על אחת כמה וכמה נהיה חייבים לברך על עניינים שגלוי וברור שהם לטובתנו ולהנאתנו: ברכות הנהנין.

דוגמא קלאסית לדבר הזה מוצאים אנו בפרשתנו, פרשת "עקב", שם מוצאים אנו כתוב: "ושמרת את מצוות ה' אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אותו. כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה" ומוסיף כאן בעל הטורים "ולא תהיה כפוי טובה" ולאחר שמתאר את טיב הארץ ומונה את שבעת המינים אומר הפסוק: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". – "שאסור לאדם", אומר בעל

הטורים , "ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, שנאמר, לה' הארץ ומלואה, אבל לאחר שברך הוא משלו, שנאמר, והארץ נתן לבני אדם."

ומיד לאחר הקטע הזה בא קטע הממחיש לנו את העיקרון של הכרת הטוב בצורה קצת אחרת: "השמר לך", אנו קוראים, פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצוותיו ומשפטיו וחוקותיו אשר אנכי מצווך היום. פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך ... ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וגו'."

כלומר, אמנם הפעלת את כחך ועשית חיל, אבל חשוב שתזכור תמיד שמאחורי עשיית החיל הזאת עומדים רצונו והשפעתו של ריבון עולמים.

ולבר מצוה, האיש נחמיה, אומר את הדברים הבאים:

קודם כל, למה אני קורא לך איש? לכך סיבה היסטורית חשובה מאוד, כפי שמלמדת אותנו המשנה במסכת אבות, פרק ה', וכך מוצאים אנו כתוב שם:

"הוא היה אומר (מדובר ברבי יהודה בן תימא), בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלוש עשרה למצוות, וגו'" - ומסביר הרב עובדיה מברטנורא: "דכתיב, איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם, וגבי שכס כתוב, ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו - ולוי באותו פרק בן י"ג שנה היה וקרי ליה איש."

וכעת הבה נחזור לענייננו - הנושא של הכרת הטוב.

העניין הזה של הכרת הטוב - ראוי ורצוי שיהפוך לחלק בלתי-נפרד ופעיל באישיותנו והתנהגותנו היומיומית של כל אחד מאיתנו.

לך, נחמיה, הייתי מציע לסגל לעצמך מנהג - כפי שעשיתי זאת אני, במיוחד בשנים האחרונות - להגיד תודה לקב"ה על כל דבר טוב הנופל בחלקך, מהדבר הקטן ביותר ועד הגדול שברומו של עולם. והוא הדין, כמובן, ביחסך עם זולתך בחיי היום יום.

זהו לדעתי אחד המסרים המרכזיים שמוסרת לנו פרשת הבר-מצוה שלך, נחמיה, פרשת עקב.

מעניין בהקשר זה, דרך אגב, שהמלה "תודה" מופיעה בהבלטה גם בפסוק האחרון של ההפטרה (ישעיהו נא:ג)

"כי ניחם ה' ציון ניחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה, תודה וקול זמרה."

את תחילת הגשמתה של נבואה זו זכינו לראות כאן בעינינו בימינו. יהי רצון שנזכה כולנו לראות את הגשמתה המלאה והברוכה ואת גאולתנו השלמה במהרה בימינו, אמן!

סבא משה

בר מצוה נחמיה

ברוך... לזמן הזה!

ואם בברכה והודיה עסקינו, אני רוצה לברך ולהודות לכולכם שבאתם הערב להשתתף בשמחתנו, ואני אומר זאת גם בשם הורי הבר-מצוה, וגם- להבדיל בין חיים לחיים, - בשם יקירינו סבתא מעדי וסבא אברהם וגיטי, זכרם לברכה, אשר לצערנו נבצר מהם לחגוג שמחה זו עמנו בגופם - ובכל זאת הם שותפים לשמחה זו ובוודאי משתתפים, בדרכם שלהם, בשמחתנו.

ועוד בנושא הזה של הודיה - או הכרת הטוב: "חייב אדם לברך ... וקרי ליה איש." ובכן דע לך, נחמיה, שמכאן ואילך, בכל מקום שתתיקל במילה "איש" - הכוונה היא גם אליך. "איש אמו ואביו תיראו, ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלקיכם." הפסוק הזה נותן לך הוראת דרך ברורה מאוד: חלקו הראשון מורה על המצוות שבין אדם לחבירו וגם מרמז לעובדה שאתה - האיש נחמיה - חוליה בשרשרת הדורות של עם ישראל, ובבוא העת, כשיהיו לך, בע"ה, ילדים משלך, יהיה תפקידך להכין אותם להמשיך את השרשרת. וחלקו השני של הפסוק ("ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלקיכם") מורה על המצוות שבין אדם למקום - וכמו שכתוב בפרשתנו: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך..." וכעת, נחמיה, הצעה לי אליך: (עד כאן כרגע).

נצבים – אירוסין מירי ואלעד

דברים במסיבת האירוסין של מירי ואלעד בעופרה, כב באלול התשס"ט

11/9/09

בא"י אל' מלך העולם – שהיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!"

האמת היא שהברכה הזאת מתמצתת ומסכמת את אשר עם לבי ברגע נפלא זה. ובכל זאת אוסיף כמה מילים שיתנו בטוי נוסף למה שעובר עכשיו בראשי ובלבי.

"העדויות בכם היום את השמים ואת הארץ" – קוראים אנו בפרשת השבוע – "החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". משה פותח בפניה כללית וגורפת לעם כולו: "העדויות בכם...." – ועובר מהר מאד ליחיד, לכל אחד ואחת מאתנו, אלייך מירי, ואליך אלעד: "...נתתי לפניך...ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

והנה מה שכתב על הבחירה ד"ר ישראל אלדד ז"ל – שהיה לי הכבוד לעבוד כשותפו במפעל "דברי הימים – חדשות העבר" (ה- chronicles) – בספרו "הגיונות מקרא": "בבחיור היצירה, האדם, יש לו בחירה. על כן בבחיר הוא. איך הדבר הזה לא נדע: הכל צפוי, ובכל זאת הרשות נתונה... לפי שעה זה מתחום הנסתר אשר לה' אלקינו, אבל עצם כח הבחירה הלא הוא מן הנגלות."

מירי ואלעד – אתם בחרתם ב"ה טוב מאד כאשר בחרתם זה את זו וזו את זה! ואות וסימן לכך שמרים אומן בגמטריא אלעד לברן. לא פחות ולא יותר. ועוד דבר אחד אגל לכם.

בבית הכנסת שלנו, "אהל נחמה", מתקיימים שיעורים דרשות והרצאות למיניהם, לא אגזים אם אומר לכם ששניים מן המבוקשים ביותר בשורת המרצים והדרשנים הפוקדים את קהלתנו הם פרופסור אברהם גרוסמן, הסבא של אלעד, ומר שלמה איתן, גיסה של הסבתא – והמורה של בני בבית הספר לדוגמא בירושלים. אני חושב שאני לא צריך להגיד לכם שבכל השנים שישבתי והתבשמתי מדברי התורה והחכמה של שני האישים האלה, לא חלמתי שביום מן הימים נצטרף אנחנו למשפחתם – והם למשפחתנו! והנה זה קרה, בשעה טובה ומוצלחת!

למירי ואלעד, מזל טוב! עלו והצליחו! וכתובה וחתימה טובה בשנה הבאה עלינו ועל כל עם ישראל לטובה!

האזינו – בר מצוה מיכאל אומן

דברים בחגיגת הבר-מצוה של מיכאל אומן נ"י באולפנא שבעופרה,

אור ליום ב' כ"ה באלול התשסג 21/9/03

מיכאל – נפל בחלקך כי הנושא המרכזי בפרשת "האזינו", שבע"ה תקרא את חלקה הראשון מחר בכותל, הלא לא פחות ולא יותר מאשר כל התורה כולה! הגמרא במסכת נדרים לח. מביאה את הפסוק – "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת..." ובהמשך: "...למען תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל" – כגולת הכותרת לשורה של פסוקים מספר דברים בהם נצטוו משה רבנו ללמד את בני ישראל את חלקי התורה ומשפטיה. וגם הר"ן וגם הרא"ש וגם התוספות מעירים על המילים, למען תהיה השירה הזאת לעד, את ההערה הבאה: "ואם לא ניתן להם תורה, אלא זו השירה, על מה תעיד?!". כלומר, הכוונה במילה "שירה", בהקשר זה, היא – התורה כולה.

והנה מה שכתב הרב שמשון רפאל הירש על הלימוד שנצטוו משה ללמד את בני ישראל. הלימוד הזה, כותב הירש, כולל לא רק טיפוח ידיעת המצוות והבנתן, אלא גם ידיעה והבנה של השירה – כלומר הרוח המפעמת במצוות התורה. רק אם נדע ונחיה את שני האספקטים האלה גם יחד – דהיינו, גם החוק היבש וגם הרוח המחיה אותו – נוכל להיות מודעים למעמדנו המיוחד כעם ולשליחותנו המפוארת בקרב האנושות. (עד כאן דברי הרש"ר הירש).

לדבר הזה, מיכאל, יש השלכות מאד מאד מעשיות ואקטואליות. הנה רק ביום חמישי שעבר קראתי בעתון שהצבא האמריקני ביקש מצה"ל שיתרגם עבורו לאנגלית את תכנת-המחשב שלו המיועדת להורות לחיילינו כיצד להתנהג במגעיהם עם האוכלוסייה הערבית במצבים שונים – וזאת כדי שיוכלו ליישם את הדברים בקרב הכוחות האמריקניים המוצבים כעת בעירק. אני חושב שזאת דוגמא נהדרת של מילוי שליחותנו, על-פי תורתנו הקדושה, בקרב האנושות, בצורה המעשית והיומיומית ביותר!

ואולי המסר החשוב ביותר הגלום בשירה הנפלאה הזאת הוא מסר שניתן לסכם אותו במילה אחת – מסורת.

אתה מכיר את המחזמר, "הכנר על הגג"? ובכן, בנקודה מסויימת שואלים את טוביה החלבן למה היהודים עושים דבר מסויים – וטוביה לא ידע כל-כך לענות על השאלה הזאת. ורק דבר אחד הוא ידע, ואת זה ידע בברור ובמאת האחוזים: עושים זאת משום שזה שייך למסורת. מיכאל, גם אתה תיתקל במרוצת חיך בדברים שלא

כל-כך תבין מדוע עושים אותם, וגם שם התשובה תהיה: מסורת! ולפעמים יהיו אלה באמת דברים קטנים, כביכול חסרי-ערך, לפחות למראית-עין.

מיכאל אל תזלזל בדברים האלה, כי אתה תמצא שהם מלווים בדברים אחרים, שגם הם חלק מהמסורת, ושהם חשובים ביותר לשמירת קיומנו כעם.

"זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך." לא מספיק לחיות את ההווה, צריך לעיין גם בעבר בשרשרת הדורות, כדי לדעת כיצד לצעוד קדימה לקראת העתיד. אתה, מיכאל, חוליה באותה שרשרת דורות, ויש לך, החל מהיום, תפקיד בעל חשיבות ואחריות ממדרגה ראשונה לשמור ולקיים את השרשרת, ולחזק אותה אם אפשר, וליצור בע"ה חוליות נוספות בבוא העת.

לצערנו חסרה לנו היום חוליה אחת שמילאה תפקיד חשוב ביותר בחיזוק השרשרת במשפחתנו –וזאת כמובן הסבתא מעדי זכרה לברכה. אמו של אבא שלך תרמה תרומה שאני לא יכול אפילו להתחיל לתאר לך את גודלה ואת חשיבותה בגידול בניה ובתה ברוח ישראל סבא (תרתי משמע!) וברוח תורתנו הקדושה. חבל שהיא לא בין החוגגים הערב את חגיגת הבר-מצוה שלך. ובכל זאת היא שותפה אמיתית באירוע הזה, ואין ספק שנשמתה הטהורה חוגגת עמנו היום.

מיכאל, - עוד מספר שבועות לפנינו עד לפרשת "וזאת הברכה אשר בירך משה..." - כשמדובר במשה, גדול הנביאים. אם כן, המשה הקטן העומד לפניך, והגאה לשאת את שמו של המשה הגדול, מבקש לברך אותך בברכה הלקוחה מתוך הפרשה שאת תחילתה תקרא מחר בבוקר - והמשקפת משהו מהדברים שדברנו עליהם:

"ויבוא משה... ויאמר עליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצווים את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת. כי לא דבר ריק הוא מכם, כי הוא חייכם..."

עלה והצלח! מזל טוב!



שונות

זכרונות מ'ששת הימים'

שיחה בפני העולים מרוסיה בי-ם יום שישי כח באייר ה'תשס"ג. 30/05/03

שמי משה אומן, ואני גמלאי – פנסיונר – במשרד החוץ.

כשפרצה מלחמת ששת הימים, ב- 5 ביוני 1967, הייתי בשרות פעיל במשרד החוץ, במח' ההסברה. ואני רוצה היום להתחלק אתכם בנושא הזה – כלומר, לספר לכם קצת ממה שעבר עלי באותם ימים קריטיים, הן כאיש משרד החוץ, והן כאזרח מן השורה.

אבל לפני שאעשה זאת, חייב אני להסביר כמה דברים לרקע – ולנסות להשיב על השאלה: כיצד הגענו לנקודה הזאת, לרגע הזה, שבו פרצה המלחמה.

קודם כל, אין לעשות הכללות בנושא הזה. אסור לומר: היהודים רוצים בשלום – או ישראל רוצה בשלום, ואילו הערבים רוצים במלחמה, רוצים לחסל את המדינה שלנו. לא כל היהודים חושבים אותו הדבר – וגם לא כל הערבים.

יש אצל הערבים, למשל, כאלה שמוכנים ואפילו רוצים לחיות בשלום עם היהודים, ומוכנים בשביל זה להגיע להסכים עם המדינה היהודית. ויש אצלם כאלה שבשום פנים ואופן לא מוכנים לשום ויתורים או פשרות, והם חושבים שאם רק יציקו לנו מספיק וימררו את חיינו מספיק – יוכלו, חלילה, לגרש אותנו מכאן ולהקים כאן מדינה משלהם על פני כל השטח שבין הים התיכון ונהר הירדן.

גם אצלנו היהודים, יש מגוון דעות והשקפות בנושא הפוליטי: יש ששואפים בכל לבם לשלום עם שכנינו הערביים, ומוכנים להגיע להסכם שלום על בסיס פשרה טריטוריאלית בארץ ישראל; ויש שאינם מאמינים באפשרות הזאת והם שואפים להגשים את חזון נביאי ישראל ולחדש את חיי האומה הישראלית בארץ ישראל כולה עם או בלי הסכמת הערבים.

ההבדל בינינו הוא שאצלנו המנהיגות נקבעת בצורה דמוקרטית, ומאחר שרוב העם תמיד העדיף את הדרך הראשונה – זאת אומרת דרך הפשרה למען השלום – זאת הפכה להיות המדיניות של כל ממשלות ישראל. בעוד שבצד הערבי אין דמוקרטיה – ומה שקורה הוא שהקיצונים והמיליטנטים משתלטים על המתונים ותופסים את

השלטון. ואז הסיכוי להסכם המבוסס על פשרה – כלומר, על ויתורים הדדיים, נעלם.

וזה בדיוק מה שקרה בין שתי מלחמות העולם – כלומר – בין 1920 ו-1948. היו באותה תקופה ערבים מתונים בארץ, אנשים שמוכנים היו להגיע להסכם פשרה עם היהודים.

אבל הקיצונים, בהנהגת המופתי, חאג' אמין אל חוסייני, יצאו למלחמה כבר אז, לא רק נגד הישוב היהודי כאן, **אלא גם נגד אותם ערבים מתונים שרצו לחיות אתנו בשלום**. וכך סוכל הסיכוי לשלום בין יהודים וערבים בארץ הזאת. כך קרה אז – וכך קורה היום.

מדינת ישראל קמה במאי 1948 בעקבות החלטת האו"ם מנובמבר 1947 לחלק את ארץ ישראל לשתי מדינות: מדינה יהודית ומדינה ערבית. אפשר לקרוא לזה פשרה קלאסית.

היהודים הסכימו לפשרה הזאת, כי ראו בה הזדמנות היסטורית לשוב לנחלת אבותינו – או לפחות לחלק מהנחלה הזאת. הערבים, בהנהגת מנהיגיהם הקיצוניים והמיליטנטים, דחו את החלטת האו"ם מכל וכל, **משום שהם לא הסתפקו בחלק מהארץ הזאת: הם רצו את כולה**. וכאשר היהודים הכריזו ב-14 במאי על הקמת מדינת ישראל עצמאית, פלשו למחרת היום הצבאות של 5 מדינות ערביות – מצרים, ירדן, סוריה, לבנון ועירק – למדינה היהודית החדשה. בעזרת השם ניצחה ישראל במלחמה הזאת, וב-1949 נחתמו הסכמי שביתת נשק בין ישראל לבין ירדן, מצרים, לבנון, וסוריה.

אך המדינות הערביות לא הכירו בזכותנו לחיות כאן בארצנו, במדינה עצמאית משלנו, והם כל הזמן חיפשו הזדמנויות לפגוע בנו, במלחמות קטנות ובמלחמות גדולות. מלחמה ששת הימים היתה אחת המלחמות הגדולות, ועליה רוצה אני לייחד את הדיבור היום.

ב-15 במאי 1967 נכנס כח גדול של הצבא המצרי – חיל רגלים וטנקים – לחצי האי סיני והחל לנוע מזרחה, בכיוון גבול מצרים-ישראל. הנשיא נאצר ותחנות הרדיו המצריות הכריזו, שוב ושוב, שמצרים יוצאת למסע נגד ישראל, ושהכוונה היא לחסל את המדינה היהודית. ידענו גם שזמן קצר לפני כן חתמה מצרים על ברית צבאית עם ירדן ועם סוריה, כך שהצטרפות שתי המדינות הללו למערכה היה רק עניין של זמן. ממשלת ישראל החליטה לגייס את כוחות המילואים לצה"ל, והחלה תקופה קשה מאוד: תקופה של מתח וחרדה גדולה בישוב היהודי בארץ ישראל. חרדה לעצם המשך קיומה של מדינת ישראל.

כעבור שבוע אחד, ב - 22 במאי, הודיע נאצר על סגירת מיצרי טירן לספנות הישראלית, מיצרי טירן הם הקשר הימי היחיד לנמל אילת, ולכן הם **נתיב ימי חיוני למדינת ישראל**, וסגירתם ע"י המצרים היה מה שנקרא במשפט הבינלאומי casus belli - אקט של מלחמה. המצדיק תגובה. אפילו אם לא היתה לנו כל סיבה אחרת לחשוש ממה שעמד להתרחש (וכמובן היו לנו הרבה סיבות אחרות!) האקט הזה בלבד הצדיק פעולה צבאית מצידנו כמעשה של **הגנה עצמית מוכרת ע"י המשפט הבינלאומי**.

וכאן נכנס לתמונה עוד גורם חשוב מאוד: **עמדת הקהילה הבינלאומית**. במצב שנוצר, ובמיוחד כשנאצר סגר את מיצרי טירן, פנינו לנשיא ארה"ב, לינדון ג'ונסון, ודרשנו שארה"ב, בהתאם להבטחה חגיגית שניתנה לנו מספר שנים לפני כן, תפעל לשבור את ההסגר המצרי ולפתוח את מיצרי טירן, כדי שאניות שרצו להגיע לאילת אכן יוכלו לעשות זאת. ליזכותו של ג'ונסון יאמר שהוא אמנם ניסה לגייס לצורך זה כוח ימי משותף, שיהיה מורכב מאניות אמריקניות ואניות מכמה מדינות אירופאיות (כמו אנגליה, הולנד, נורבגיה ואחרות) - אך הוא נכשל בנסיון זה כשלון חרוץ: שום מדינה אירופאית לא הסכימה להצטרף. האמריקנים מצדם לא רצו לבצע את הפעולה לבדם, ולכן כל התכנית "נפלה ליס" והתוצאה: ישראל, כרגיל, נשארה לבד... בדיוק כפי שכתוב בתורתנו הקדושה "עם לבדד ישכון..."

בינתיים התקדם הצבא המצרי בכוון הגבול עם ישראל, ולנשיא נאצר היתה בעיה גדולה אחת: לאורך הגבול הזה חנה כ"ח בינלאומי מטעם האו"ם שאמור היה לפקח על שביתת הנשק בין ישראל למצרים,

מה יקרה, אם כן, כאשר טורי הצבא והשריון של מצרים יגיעו לגבול ויתקלו שם בכח האו"ם?

אם כן, הבעיה הזאת נפתרה בצורה פשוטה ביותר: נאצר הורה לכח האו"ם לפנות את האזור מיד. מזכ"ל האו"ם דאז, אויתאנט, נתן הוראה לכוחותיו לציית לפקודת המצרים ולצאת. וכך הוכשרה הדרך לפלישה מצרית לארץ - וככל הנראה של כוחות ירדן וסוריה גם כן.

אם היינו מחכים באפס מעשה לפלישה המשולשת הזאת, היינו אבודים. לישראל, אם כן, לא נותרה ברירה אלא לקדם את פני הרעה **ולנתץ** את ראש הנחש, את מצרים, לפני שהכוח המצרי הספיק לעבור את גבולנו.

ובכן, מוקדם בבוקר ביום שני, ה - 5 **ביוני** 1967 יצאו מטוסי חיל האוויר הישראלי בהתקפה מאסיבית על חיל האוויר המצרי, ובמערכה מבריקה ללא תקדים הצליחה להפציץ את כל הבסיסים של חיל האוויר המצרי ולהשמיד את המטוסים המצריים,

רובם ככולם, לפני שאלה הספיקו להמריא! הפעולה הזאת תרמה ללא ספק, יותר מכל גורם אנושי אחר לנצחוננו המהיר והמזהיר במלחמת ששת הימים. ואני מדגיש: יותר מכל גורם אנושי אחר, כי אין בלבי ספק שהגורם **האמיתי** בנצחוננו זה, כמו בכל הנצחונות האחרים שזכינו להם לפני כן ואחרי כן, היתה ידו החזקה וזרועו הנטויה של הקב"ה – זה "הנותן לנו כח לעשות חיל".

בינתיים שלח הנשיא נאצר מסר לידידו מלך ירדן, חוסיין, ובו הודיע לו כי הצבא המצרי מתקדם במהירות לעבר ישראל מכיוון מערב, וכי הגיע הזמן שהירדנים יפתחו חזית שניה, במתקפה על ישראל ממזרח. ממשלת ישראל, מצדה, ביקשה ממפקד כח המשקיפים של האו"ם בארץ, הגנרל אוד בול, להעביר באופן דחוף את המסר הבא ל חוסיין מלך ירדן: "אם אתה, חוסיין, לא תתקוף אותנו, אנחנו לא נתקוף אותך". אבל המלך התעלם מאזהרתנו והעדיף לשמוע בקול ידידו נאצר המצרי, ולקראת הצהרים באותו יום שני פתח בהפגזה ארטילרית כבדה על מערב ירושלים (ואתם צריכים לזכור כי ירושלים בימים ההם עדיין היתה מחולקת, והירדנים ישבו בעיר העתיקה ובחלקה המזרחי של העיר ובכל איזורי יהודה ושומרון). באותה עת יצא טור של צבא ירדן והחל להתקדם לחלק הישראלי של העיר באיזור ארמון הנציב.

אני באותו בוקר הגעתי כרגיל לעבודתי במחלקת ההסברה של משרד החוץ, ומיד קיבלנו הוראה לרדת לשוחות שהוכנו מראש, כחלק מההכנות לקראת האפשרות שירדן תתקוף אותנו (כפי שבאמת קרה כמה שעות לאחר מכן). זאת היתה ממש חויה סוריאליסטית! תארו לעצמכם: כל אנשי משרד החוץ שהגיעו לשם באותו בוקר עמדו בתוך שוחות עמוקות שנחפרו לכל אורך הבניינים של המשרד, ושם חיכינו לחדשות. וכשהגיעה הידיעה הראשונה באותו בוקר, קשה היה לנו להאמין למשמע אזיננו: כמה דקות אחרי כן העבירו אלינו את הידיעה על השמדת חיל האוויר המצרי באותו בוקר. בהתחלה חשבנו שזאת סתם שמועת שוא, אבל אחר כך התברר שהיתה זאת האמת לאמיתה.

ב-10:45 באותו בוקר שמענו את ראשוני הפגזים שהארטילריה הירדנית החלה להמטיר על ירושלים המערבית... ואז הבננו יפה למה אנחנו שוהים בשוחות! אומרים ש"כאשר התותחים רועמים, המוצות שותקות." ובכן, זה בדיוק היה המצב: התותחים הירדניים – והישראליים – רעמו, ולאנשי ההסברה הישראלית לא היה מה לעשות.. לפחות לא באותו יום. אנשים התחילו ללכת הביתה. וגם אני.

האמת היא שיותר מסוכן היה באותם הימים להיות בבית (לפחות, בבית שלנו) מאשר במשרד. הבית שלנו עומד על גבעה מול עמק המצלבה, וכמה מהמרגמות שלנו היו מוצבות בדיוק שם בעמק וירו פגזים לעבר העמדות הירדניות במזרח

העיר. מטבע הדברים שלחו הירדנים את פגזיהם בכוון המרגמות הללו וחלק מהפגזים הירדנים פגעו קרוב מאוד לבתים שלנו. כמובן במצב הזה נאלצנו לבלות את ימי המלחמה הזאת במקלטים. וטוב שהיה לנו מקלט וטוב שהמלחמה ארכה רק ששה ימים וטוב מאוד שבעזרת השם יתברך נצחנו – וזכינו לשוב ולרשת את נחלת אבותנו יהודה ושומרון וירושלים השלמה!

נקודות נוספות:

- שידורי ההרגעה של חיים הרצוג ז"ל
- הנסיעה ביום ד' בין הפגזים **למשרד החוץ** והשליחות לטובת יהודה ולבנר.
- העברת רהיטנו מבית לבית בלי משאיות (שהיו "מגוייסות").

דברים לזכר הורי ז"ל

נפש יפה

את ספרי, Conflict and conection --- christian-israel triangle

הקדשתי לזכרם של הורי, שלמה אומן זכרו לברכה, ומרים אומן זכרה לברכה – שידם הרחבה והפתוחה, אמונתם הצרופה ונפשם היפה, היו לי להשראה בצורה שבשום דרך אחרת לא הייתי זוכה לה.

אבן שושן מגדיר את המושג "נפש יפה" כך: בעל תכונות עדינות ואצילות דק הטעם וההרגשה. כך היו הורינו – ואני רוצה להמחיש את הדבר בשלוש דוגמות.

1. במשך כל שנות ילדותנו, של ג'וני ושלי, בפרנקפורט היתה לנו מטפלת נוצריה בשם Schwester Ida, אשה בעלת אישיות מקסימה, ואנחנו אהבנו אותה אהבת-נפש. היא נהגה לטייל אתנו ברחבי העיר ולספר לנו על העולם ועל החיים ולהשיב על אלף ואחת השאלות שילדים בגילנו נוהגים לשאול. ולמרות שהיא היתה נוצריה אדוקה, היא אף פעם לא דברה אתנו על ענייני דת או על "אותו האיש". יחד עם זאת, החוויה הזאת – אני בטוח – זרעה בי כבר אז, את הזרע של פתיחות כלפי הזולת, ובמיוחד כלפי אנשים בעלי אמונות שונות משלי, שעתידי היה לנבוט רק כעבור שנים רבות כששוגרתי על ידי משרד החוץ לארה"ב כדי לטפח את הקשר עם הציבור הנוצרי שם.

ההורים כנראה הכירו את schwester Ida טוב מאוד כאשר גמלה בלבם ההחלטה לשכור את האשה הנוצריה הזאת, ללא שום חששות, ולמסור את ג'וני ואותי לטיפולו במשך כל כך הרבה שעות בחיינו הצעירים.

2. מתוך מכתב אלי מיולי 1940: (תרגום) "ג'ון טרם החליט אם יצום [בשבועה עשר בתמוז] חצי-יום או לא: אני משאירה זאת לחלוטין להחלטתו - שינהג איך שמתחשק לו. לדעתי, הוא לא צריך לצום בכלל, אבל אם חשוב לו להתחיל בחצי-יום עכשיו שהגיע לגיל המופלג של עשר שנים - באמת לא איכפת לי."

כך דרך אגב, ממי נהגה גם כשעמדה על הפרק החלטה לאיזה בית ספר ללכת, ובעניינים אחרים. היו לה, כמובן, דעות משלה בנושאים האלה, אך היא מעולם לא ניסתה לכפות דעות אלה עלינו.

3. באביב 1954 הייתי באמצע תקופת החיזור אחרי מעדי ז"ל, וקצת הטריד אותנו אז העניין של השם מרים: כלומר, ששמה היה זהה עם שמה של אמי. כתבתי לממי על המחשבות האלה - והנה מה שענתה לי במכתב שכתבה במאי 1954:

(תרגום) "...ובדבר השם, מותק, אל תדאג. בדקתי את הענין בדיסקרטיות. אין שום דין בענין הזה. ישנם אנשים שמקפידים מאוד בנושא זה - אבל רק כאשר האם עצמה מרגישה אי נוחות. לי אין בכלל בעיה עם זה, ומלבד זאת אפשר תמיד להשתמש בגרסה מתוקנת כלשהי של השם. במידה ואין לבחורה התנגדות לכך - כך, למשל, "מירה"? אך באמת אין לי שום התנגדות אפילו לשם מרים - נקודה!"

תקראו לזה סובלנות, תקראו לזה רוחב-לב: מה שלא תקראו לזה, זה היה קו מאוד בולט ואופייני באישיותה הרב-גונית של ממי.

ואכן היתה לה אישיות מאוד רב גונית: קודם כל, היא היתה אשה שומרת מצוות ובעלת אמונה צרופה בקב"ה ובתורתו. היתה לה נפש אומנותית, דבר שקיבל ביטוי בשירים שכתבה, בציורים שציירה, ובנגינתה בפסנתר. שפת אמה היתה אנגלית, איך היא ידעה גרמנית על בוריה וכתבה ודיברה גרמנית כאילו נולדה באותה ארץ! היא מאוד אהבה את הטבע, וגם התעניינה בפוליטיקה - ובכל אלה עוד לא מיציתי את רשימת תכונותיה הרבות והמגוונות. (חוש הומור, Die Frau von Aumann).!

ממכתב שממי כתבה לסבתא (אמו של דדי) בפברואר 1933 מארזזה שבשווייץ, לשם היא נסעה לחופשת סקי יחד אתי; את ג'וני בן ה-2.5 השאירה בבית בטיפולו של מנדה. וכך היא כתבה על ארזזה:

(תרגום) "ארוזה יפה להפליא! גם נהנינו היום ממזג אויר קיצי הנהדר ביותר שניתן בכלל להעלות על הדעת, ולקראת ערב חווינו שקיעה שצבעה את ראשי ההרים באדום מבהיק – ושכמעט שעצרה את נשימתנו מרוב יופיה!"

(אני מדגיש את ה"כמעט" – כי ממי לא היתה אדם של קלישאות. "עוצר נשימה" זוהי קלישה; היא העדיפה ביטוי יותר אמיתי: "כמעט עצרה את נשימתנו.")

אבא ז"ל:

גמישות וענווה בעת צרה

ד"ר ז"ל היה איש עסקים מצליח ואמיד בפרנקפורט אמין שבגרמניה בשנות ה-20 וה-30 של המאה הקודמת. בשותפות עם שני בני דודים, פריץ וצנו דרמשטר, הוא ניהל בית מסחר גדול (Aumann & Rapp) שסחר בטכסטילים בסיטונות, ששמו הלך לפניו בכל האיזור. הוא היה יהודי שומר מצוות ונטל חלק פעיל בענייני הקהילה. קהילת ברויאר – ה – IRG : Israel Religionsgesellschaft .

בין השאר, היה חבר קבוע בחברה קדישא, ובחלק מהתקופה הזאת, כיהן בחבר בועד המנהל – ה-Vorstand – של הקהילה.

לזכותו יאמר, ולזכותה של ממי ז"ל, שהבית שלנו תמיד היה פתוח לרווחה לעניים שהיו באים, יום יום, וזוכים לארוחה חמה אצלנו. התמונה של ביקורים אלו חרותה חזק מאוד בזכרוני.

כאשר, בקיץ 1938, הורי החליטו לעזוב את גרמניה, בצל האיום הנאצי הגובר והולך, דדי נאלץ "למכור" את בית המסחר עבור סכום כסף פועט – וגם את הסכום הזה הפסיד כשהושקע, בניגוד להוראותיו המפורשות של דדי, באופן ספקולטיבי בבורסה שבשיקגו (The Chicago Commodity Exchange)

כך קרה שכאשר הגענו לנוי יורק באוקטובר 1938, נאלצו הוריי להתחיל את הכל מחדש. כדי להתפרנס ולפרנס את המשפחה, היו צריכים גם דדי וגם ממי למצוא עבודה – ולעבוד קשה. ידיעת השפה האנגלית אצל דדי היתה מוגבלת מאוד, כך שבתחילת הדרך עבד כאורז במחלקת המשלוחים של בית מסחר, בשלב מאוחר יותר "שידרג" את עצמו למשרה של סוכן ביטוח נודד – בעיקר באיזור Washington Heights, שם ידעו רוב הקליינטים שלו לדבר גרמנית.

היה עצוב מאוד לראות כיצד אבי, בגילו (הוא היה אז באמצע שנות ה-50 שלו), נאלץ לעמול כל כך קשה לפרנסתו ולפרנסת המשפחה – במיוחד לאחר שהגיע למה שהגיע, לפני מלחמת העולם השנייה, בארץ מולדתו. יחד עם זאת, כמובן, בנסיבות שנוצרו, היו הוא ואמי אסירי תודה לקב"ה שהם ואנחנו הילדים נשארנו בחיים, וניתן לנו לבנות את חיינו מחדש באמריקה.

עבורי שהייתי אז בשנות הטיפש עשרה לחיי, היתה התנהלותם של דדי וממי באותה תקופה שיעור למופת בגמישות ובענווה בעת צרה.

אמא ז"ל

מורשת משולשת

ממי ז"ל השאירה לג'וני ולי מורשת משולשת:

1. כשאתה לוקח על עצמך משימה כלשהי, קטנה או גדולה, ראוי שתשקיע בה את כל מרצך – ברוח קריאתו של קהלת: "כל אשר תמצא ידך לעשות – בכחך עשה!"
2. תכיר תודה על כל הטובות והחסדים קטנים כגדולים, הנופלים בחלקך.
3. כשאתה מרגיש הערכה או הערצה כלפי אדם על דבר שאמר או עשה – אל תשמור זאת בפנים ; תן לזה ביטוי מילולי.

הייתי רוצה להתעכב במיוחד על הנקודה האחרונה.

ממי ואני הלנו פעם יחד ברחובות בורו פארק, בניו יורק, כשראינו גינה יפה ומטופחת מאוד, ומישהו (כנראה בעל הבית) עובד בתוך הגינה הזאת. ממי עצרה לרגע במקום ופנתה לאיש שעבד שם ואמרה לו: "איזו גינה חמודה יש לך כאן!" פניו של האיש קרנו מאושר, והוא הודה לממי על ההערה שלה. ללא ספק, זה "עשה לו את היום". (It made his day) ולי היא הוסיפה אחר כך: "אם אתה באמת מרגיש כך על מעשה ידיו של אדם – למה לא להגיד לו?"

זה לא עולה לך כלום, ולאדם שמדובר בו זה יכול להביא שמחה אמיתית.

במקום, לקחתי עצה זו ללבי – ומאז משתדל אני למלא אחריה ככל שנתקל אני במצבים כאלה.

פרס ישראל לג'וני

"אין ליהנות מדבר בעולם הזה ללא ברכה."

כולנו, בעצם נוכחותנו באירוע הזה, מעידים על הנאתנו מהענקת פרס ישראל לג'וני.
ארגו: יש לברך!

השאלה היא – באיזו ברכה מברכים חתן פרס ישראל?

אינני יודע איך מברכים חתנים אחרים. אבל לגבי חתן דן, אני חושב שהתשובה ברורה. אנחנו במשפחה קוראים לו ג'וני, אבל כידוע שמו בישראל נקרא ישראל. אז למה לא "אוזר ישראל בגבורה"? או – עוד יותר טוב – "עוטר ישראל בתפארה"? ואתה, ג'וני, תוכל להשיב: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה. ואם כבר מדברים על השם ישראל, הייתי רוצה להוסיף כאן כמה מילים בנושא זה – בחינת – "כשמו כן הוא". "לא יעקב יאמר עוד שמך" – כך נאמר בתורה לישראל המקורי – "כי אם ישראל – כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל".

אכן על ישראל שלנו ניתן לומר, במלוא האחריות, שהוא נאבק עם אלקים ועם אנשים – והתגבר.

עמד ברגעים קשים מאוד בחייו – וידע לאזור את הכח הנפשי להתעלות ולהתגבר. אכן, אוזר ישראל בגבורה. ובאשר למאבק עם אנשים – מה זה כלכלה אם לא מערכת התמודדויות ומאבקים בין אנשים השואפים לפרנס את עצמם – ולפעמים קצת יותר מזה. והתחום המיוחד ששיראל התמחה בו, כידוע, הוא תורת המשחקים.

אני אישית מבין קטן מאוד בכלכלה, ואני מתאר לעצמי שעוד אי אלו מהנוכחים שותפים לתאור זה. אבל בתורת המשחקים נתקלתי פעם בצורה מאלפת ביותר כששרתתי כקונסול כללי בשגרירות ישראל בווינגטון. היה זה בשלהי שנת 1987, מיד אחרי הבחירות לכנסת שנסיימו כזכור במעין תיקו, וחלפו כמעט חדשיים של מו"מ מפותל ומייגע עד שנקבעה הקואליציה השלטת והורכבה הממשלה. בתפקידי בווינגטון ובמדינות שסביבתה הייתי חייב להופיע בפני כל מיני ציבורים ולהסביר את המתרחש אצלנו בארץ ובאיזור, וידעתי שאנשים ישאלו אותי איזה מין ממשלה תקום בסופו של תהליך זה. ובכן, פניתי לאחי ושאלתי אותו אם בעזרת תורת המשחקים יוכל לחזות מראש מה יהיו פני הממשלה הבאה בישראל. ובכן, רבותי, קיבלתי תחזית מדויקת להפליא, ג'וני חישוב ומצא שתקום קואליציה ממשלתית בת 100 חברי כנסת – ולא רק זה, אלא הוא פירט את המפלגות שירכיבו את הממשלה – וכל זאת ממש בתחילת תהליך המו"מ, כעבור שבעה שבועות הודיעו על הממשלה

החדשה – ופרט לשתי מפלגות ימניות קטנות שג'וני חשב שיכנסו ובסופו של דבר לא נכנסו, היתה תחזיתו בול! מנין חברי הכנסת בקואליציה – 95 (במקום 100 שבתחזיתו של ג'וני). תמיד ידעתי שהאדם גאון – אבל עד שלא חשים את הגאונות הזאת על בשרנו, לא מעריכים את זה כמו שצריך.

רבותי – אתם לא באתם הנה הערב כדי לשמוע נאומים, ואני לא מתכוין לנאום לפניכם, רק להעביר מסר פשוט וברור:

מה יכול להיות נאה ויאה יותר מאשר שפרס ישראל יוענק לישראל. ואם השופטים המכובדים נימקו את הענקת הפרס בנימוקים יפים וכבדי משקל, וכבודם של נימוקים אלה במקומם מונח, אני מציע כאן נימוק קצר בתכלית הקיצור – שלדעתי אומר את הכל:

"... כי שרית עם אלקים ועם אנשים... ותוכל!"

מזל טוב!

לחיים טובים וארוכים!

למחיה ולכלכלה!

לזכרה של גיטי ז"ל – יום ה'שלושים'.

דברים לזכרה של גיטי ז"ל

(דף מלא מחיקות על מחיקות, כולל כמה מחיקות של יותר מחצאי עמודים).

יום ד', כו במנחם אב ה'תשסה

רפאל, נעמה, ישראל, אביאלה, שי – קרובי משפחה וידידים!

שני אסונות פקדו אותנו בקיץ של שנת ה'תשסה: אסון משפחתי ואסון לאומי, ולשני אסונות אלה כמה צדדים משותפים, שעל אחד מהם ברצוני להתמקד, והוא: שמחת החיים, חדוות היצירה, והאמונה והבטחון אין קץ שאיפיינו את דרכם של אנשי גוש קטיף – כפי שהם איפיינו את דרכה של גיטי שלנו זכרה ברוך עד הסוף ממש,

באמצע חודש תמוז התשס"ה, כאשר היה ברור כבר שהפור נפל בגוש קטיף, וכשכוחות הבטחון כבר החלו לפנות את ישובי החבל, אחד-אחד, שמעתי ברדיו את דבריו הנפלאים של הרב רפי פרץ מעצמונה- וכל-כך נזכרתי בגיטי זכרה לברכה! המראיין ברדיו ניסה בכל הכח למשוך את הרב פרץ לאמירות קשות, לטענות וטרוניות והאשמות כבדות כלפי הממשלה – ואין מה להגיד שהיה מקום לכל אלה,

ומה השיב לו הרב פרץ? "יש אורות" הוא אמר, "ויש צללים. אנחנו נדבקים לאורות!"

וזה היה אחרי שכלו כל הקיצים ואפסו כל התקוות למנוע את הגרוש. "אנחנו נדבקים לאורות!"

כל כך נזכרתי בגיטי – כי זאת בדיוק היתה הרוח שפעמה בקירבה! האמירה הזאת – "יש אורות וצללים; אנחנו נדבקים לאורות!" – היא אמירתה של גיטי שלנו.

איזו סערת רוחות, איזה צבעים כהים, חזקים, בחלקם קודרים... אבל בשני מקומות בוקע האור ומגרש את החושך! וכך ברוב הציורים וברוב העבודות שלה: האור הבוקע עובר בהם, כחוט השני. וזה כמובן רק סמל, רק סמל למה שגיטי היתה במהותה, באופייה ובכל דרך חייה: שמחה בחלקה, מלאה שמחת חיים וחדורת אמונה אמיתית ותקווה טובה.

למרבה הצער לא זכתה גיטי שלנו לאריכות שנים. אבל היא זכתה גם זכתה לאורך ימים, במובן זה שידעה למלא את ימיה בהגשמת התפילה הנהדרת שאנו אומרים אותה לפני קריאת שמע מידי ערב: "... על כן ה' אלקינו, בשכבנו ובקומנו, נשיח בחוקך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד. כי הם חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה יומם ולילה..."

לו יכולנו עכשיו לשאול את גיטי איך היא רוצה שנזכור אותה, אני משוכנע שהיא היתה אומרת: "לא בעצב, ולא בבכי, אלא כפי שהראיתי לכם כשעוד היינו כאן ביחד. תזכרו אותי בשמחה, ביצירה, באהבה ובאחוה – ובראיה בטוחת לקראת העתיד. זהו צו השעה, זה המרשם להמשך הדרך.

יהא זכרה ברוך!

לזכרה של גיטי ז"ל – יום השנה הראשון.

דברים לזכרה של גיטי ז"ל ביום השנה הראשון לפטירתה

(באולם זרצקי, "אהל נחמה", אור לכ"ה בתמוז התשס"ו)

ברצוני הערב לפתח רעיון שנגעתי בו בקצרה ביום השלשים אשתקד – כשעמדתי על ההבדל בין אריכות שנים לבין אריכות ימים. גיטי, זכרה לברכה, לא זכתה לצערנו הרב, לאריכות שנים; אך זכתה גם זכתה לאריכות ימים: בחינת "כי הם חיינו ואורך ימינו..."

גיטי התברכה בנטיה ובכשרון המופלאים למלא את ימיה בעשיה: עשיה מסוגים שונים ומגוונים שהתפרסו על פני כל תחומי הפעילות האנושית – החמרית והרוחנית (ולעתים קרובות היו אלה קשורות זו בזו קשר הדוק!), פעילות משפחתית וחברתית, מחשבתית, אמנותית ומעשית.

אחת הברכות הגדולות שנפלו בחלקה היתה שניתן לה להקים יחד עם בעלה האהוב והאוהב, רפאל, יבדל לחיים טובים וארוכים, משפחה לתפארת, בנים ובנות – וחבל, כמה חבל! , שלא ניתן לה להמשיך בתהליך חשוב ומבורך זה!

חשבתי להמחיש את נושא העשיה של גיטי בצורה מאד פשוטה על-ידי כך שאתחלק אתכם בכמה עדויות בנושא זה ששמעתי אותן, דווקא בימים אלה, מפי כמה נשים, בתוך המשפחה ומחוצה לה, שגיטי עשתה במחיצתן בתקופות שונות ובמקומות שונים.

והנה העדות הראשונה: כשסיפרתי למימי אשתי, העומדת בע"ה לבקר כאן בעוד כמה שבועות, על קיום האזכרה הערב, היא אמרה לי עד כמה שגיטי חסרה לה ותחסר לה, במיוחד כשהיא נזכרת, בהערכה רבה ובחיבה, כיצד כאשר התחתנו ומימי הגיעה ארצה כעולה חדשה, גיטי הטיבה, יותר מכל אחד אחר, לתת לה להרגיש "בבית" בתוך המשפחה.

העדו השניה: כאשר מרים אמרופל, גיסתה, ועבדכם הנאמן ישבנו יחד על ניסוח ההודעות על האירועים השונים הקשורים לציון השנה הראשונה לפטירתה של גיטי ז"ל, ופה ושם התלבטנו איך לומר את זה, וכיצד לכתוב את זה, מרים העירה שהדבר הטבעי לעשות באותו רגע היה לשאול את גיטי – שמרים היתה נוהגת תמיד להיוועץ בה בעניינים כאלה... ולא רק בעניינים כאלה! אמרתי אז בלבי כי גם גיטי בכבודה ובעצמה (להבדיל בין חיים לחיים), בחוש ההומור המיוחד שלה היתה מסוגלת להעלות הלצה כזאת...

והעדו השלישית: בשבת האחרונה סעדתי את סעודת השבת השניה אצל משפחת משה ורות כהן, ובין המוזמנים היתה חנה לוינסון, שהכרתי אותה כאן לראשונה. היא הכירה את גיטי כששתיהן גרו בקרית משה – וביום בהיר אחד החליטו להרשם לקורס ביידיש! אפילו אני, שאני אביה, לא זכרתי באותו רגע שגיטי יצאה להרפתקה כזאת: יכול להיות שזה היה בתקופת שהותי בשגרירות ישראל בווינגטון...

... מה שמביא אותי לעוד עדות אחת בשורת עדויות הגעגועים האלה – והיא עדות שלי הקשורה לסיום אותה תקופת שירות דיפלומטי בווינגטון בשנות השמונים. וגם כאן מדובר בהרפתקה, אם כי מסוג אחר. הייתי אז לבדי, וכל המשימה, המפחידה כשלחו של סיום התפקיד, אריזה והתקפלות והכנות לחזרה הביתה נפלה על שכמי. גיטי החליטה – ללא כל דחיפה או בקשה או רמיזה מצדי – לבוא לווינגטון

כחודש לפני מועד חזרתי ארצה, כדי לעזור לי בהכנות לנסיעה. אני מצדי החלטתי לפצות אותה במשהו על ידי ביקור (ראשון עבורי וגם עבורה) בספרד בדרך הביתה, אבל היא לא ידעה מזה כשהיא יצאה לדרך. זה היה מעשה של כיבוד אב, פשוטו כמשמעו, שהתבטא גם בדברים רבים אחרים.

גבירותי ורבותי, - שרשרת הדורות היא, כידוע, דבר חשוב מאד ביהדות. והופעת הנושא הזה בחיינו היומיומיים יכול להיות דבר מרגש מאד, כפי שאשני אישית חוויתי את זה על בשרי יותר מפעם אחת. והנה קורה הדבר שוב. למשפחתנו קשר מיוחד ויחס מיוחד לרב יצחק ברויאר ובני משפחתו נוגעים בחיינו, בצורות שונות, לאורך שלשה דורות. הסיפור מתחיל בשנת לידתי, 1928, שאז יצאה לאור בפרנקפורט המהדורה האנגלית של ספרו של ברויאר, "Das Jüdische Nationalheim – The Jewish National home" בתרגום מרים אומן - הלא היא אמי זכרה לברכה. (במאמר מוסגר אוכל להוסיף כאן כי רופא הילדים שלנו באותן שנים היה ד"ר יהושע ברויאר, אחיו של יצחק ברויאר.) כשעליתי אני ארצה בשנת 1950, היה זה במסגרת חברותי ופעילותי בפועל אגודת ישראל - תנועה שנוסדה, כידוע, על ידי הרב יצחק ברויאר. וכאשר אמי ז"ל עלתה ארצה ב - 1957, היא עסקה ביחסי-ציבור עבור בית-הספר "חורב", שבין מייסדיו היה הפרופסור שמשון ברויאר, גם הוא מאחיו של הרב יצחק ברויאר. לבסוף, הרחוב שגיטי ובני משפחתה בנו בו את ביתם בישוב פסגות נקרא היום רחוב חורב, והנה הגענו לדור השלישי...

ברוח הדברים האלה, אסיים את דברי בציטוט קצר מתוך ספרו של הרב יצחק ברויאר, "נחליאל", חלק שלישי. הקטע המצוטט דן בדיוק בנושא שדיברנו עליו הערב: העשיה האנושית. "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו", כתוב בפרשת בראשית, "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות". המלה "לעשות" - המיותרת כביכול (והרי שום דבר אינו מיותר בתורה!) - היא הרמז, לא: הי אהצו, שהקב"ה מסר לאדם לדורותיו לפעול, כפי יכלתו וכשרונותיו, להשלמת הבריאה, או, אם תרצו, לתיקון העולם. וזה כל כך מזכיר לי את גיטי ועשייתה ופועלה המגוונים בחייה הקצרים עלי אדמות!

והנה מה שכתב הרב ברויאר: "ועתה ביום השביעי, ... ה'לעשות' של האדם"

והאדם שמדובר בו הערב הוא גיטי שלנו.

יהא זכרה ברוך.

מקצה הארץ (באנגלית)

REMARKS AT MELAVE MALKA IN BALTIMORE

Motzaei Shabbat, February 15, 2003

Rabbi Hauer, Distinguished Guests, Shabua Tov!

For me, personally, this is a kind of homecoming, after having served for three years (from 1987 to 1990) as Consul General at the Embassy of Israel in Washington – with territorial responsibility for the DC area as well as Maryland, Virginia, West Virginia and North Carolina. I used to make a lot of trips to Baltimore, as I recall, to speak at shul functions, attend JCC meetings and deal with matters connected with what was a big project at that time: the Israel-Maryland Commission.

Bet we had an earlier connection with Baltimore too, During a previous tour of duty in Washington, in the mid-seventies, our two boys, Benny and Uri, who were teenagers at the time, attended the Ner Israel Yeshiva – which, needless to say, gave us excellent reason to take that 45-minute ride to Baltimore, from time to time all in all, I can say we have some happy memories of our association with Baltimore and its Jewish community in particular. And it's nice to be back here now.

I'd like, this evening, to do something a little unusual, and that is to speak out on behalf of my son Uri – or, rather, on behalf of the work he's been doing in Israel, over the past 12 years or so, in support of the new olim from Russia and other parts of the former Soviet Union. It's been my great zechus to observe Miktze Haaretz at work – and to see the results. What you've seen in the film shown here tonight is just the tip of the iceberg. What we really need badly is more Miktze Haaretzes – or a bigger Miktze Haaretz – that can do this vitally important rescue work, on an ongoing basis, throughout the country. Most of all, I'd love to see a situation where Miktze Haaretz no longer has to turn away individuals and families who want to join the

program or attend a seminar, simply because of a lack of funds to accommodate them!

You know, the phrase Miktze Haaretz is mentioned several times in the Tanach. I was curious find out how this phrase is used in our scriptures, so I opened up the suddur and took a look. Well, one of the occurrences of the phrase is in Tehillim 135, which we recite as part of the Pesukei Dezimra on Shabbat, and here is what it says here: "Ma'aleh nesi'im miktze haaretz, berakim lamatar assah, motzei ruah meotzerotov." Now, the pshat I'm going to give you for this posuk is not something you'll find in any of the meforshim or standard translations. But I kind of like it, and it is so appropriate to our own Miktze Haaretz, that I want to share it with you tonight – and I hope you'll like it too:

Miktze Haaretz brings princes to Eretz Yisroel... and the princes here are our brothers and sisters from the former Soviet Union. A prince, after all, is one who was born to greatness. And who has to find a way to realize his potential. Our friends in Russia were born as Jews (and in that lies their greatness). But their potential was far from being realized. In fact, most of them know nothing of their Jewish heritage. And MH has made it its business to fill that great void. MH takes care of their material needs (matar, geshem), and it shares with them our spiritual treasures (ruah). (Torah and kemah)

Especially in the perilous times in which we live, there are not many projects in Israel that are as important, and as worthy of support, as this one. Israel has been engaged in nation-building – kibbutz galuyot and mizug galuyot – for well over half a century now. But when it comes to nation-building, this is the ultimate challenge. I hope you help us meet that challenge in the best possible way.

Thank you

שגרירות – שיחה לילדים

שיחה בפני תלמידי כתה ב' בעופרה

ח' באייר ה'תשנ"ח 5 may 1998

1. מה זה קונסול? קונסוליה? שגריר? שגרירות? ... משרדי הממשלה? ... מנהלים את ענייני המדינה. משרד החוץ – תפקידו להביא את דבר הממשלה שלנו לכל עמי העולם. משרד החוץ (שאני חבר בו) עושה זאת ע"כ ששולח אנשים (נציגים = ...) לכל מדינה ומדינה כדי להסביר למנהיגי המדינות הללו, ולעמים היושבים שם מה זה מדינת ישראל. איך אנו נראים ומה אנו עושים, מה מייצרים, אלו תעשיות מפתחים, והנציגים שלנו מספרים לנו מה קורה אצלם: מה הם מגדלים, וכו' (הסכמי סחר). כמובן, הנציגים שלנו עוסקים לא רק בעניינים כלכליים, אלא גם בעניינים מדיניים (מדיניות), בענייני תרבות, מדע, ובכל תחומי העשייה האנושית. בסך הכל המטרה היא ליצור יחסים מה שיותר טובים בינינו לבין שאר מדינות העולם, כך שבאו"ם ובכנסים בינלאומיים אחרים, הם יתמכו בנו ובעמדותינו, וכשאנו זקוקים לעזרה, הם יעזרו לנו. לכל מדינה – בירה (בירה = ...) (בירת ישראל ? ...) בבירה נמצאים משרדי הממשלה, בית המחוקקים, (=... הכנסת) ובית המשפט העליון. וגם הנציגויות הזרות, בד"כ. לנציגות הזאת קוראים "שגרירות". לעומד בראש השגרירות קוראים "שגריר". צוות: ציר, יועץ, וכו'. ולכל אחד מאלה יש תפקיד: אחד עוסק בפוליטיקה והשני בהסברה: אחד בכלכלה ואחר בתרבות, וכך הלאה. במדינות גדולות, כמו ארה"ב, קנדה, ברזיל, צרפת, איטליה, ואחרות, לא מספיק לקיים נציגות אחת בעיר הבירה, וחייבים לקיים, חוץ מהשגרירות, עוד נציגות בעיר אחרת, ולפעמים עוד כמה נציגויות, בכמה וכמה ערים ברחבי המדינה. לנציגויות הנוספות האלה קוראים קונסוליות ולאיש העומד בראש הקונסוליה קוראים קונסול או קונסול כללי. וגם לו צוות עוזרים. תפקיד נוסף לעזור לאזרחים ישראלים.

2. אם מישהו היה שואל אותי מה היתה החווייה הכי מרגשת בתקופת השירות שלי במשרד החוץ עד היום, היה לי קשה להצביע על חוויה אחת דווקא, כי היו כמה כאלה. אבל אני יכול בהחלט להצביע על שלוש חוויות כאלה: שתים מהן קשורות למפגשים אישיים שהיו לי עם ראש הממשלה לשעבר, מר מנחם בגין ז"ל, והשלישי- התגובות בארה"ב למבצע אנטבה, כשכח של צה"ל הציל מאות נוסעים ישראלים שהוחזקו כבני ערובה על ידי מחבלים

בשרות אשף (=...) באנטבה שבאפריקה. נתחיל עם רה"מ בגין ז"ל. אין ספק שמנחם בגין היה מגדולי ראשי הממשלה שזכינו בהם. ואם תשאלו אותי מה הפך אותו לראש ממשלה גדול. אגיד לכם באופן פשוט ביותר: היה לו חזון גדול שעם ישראל יזכה לשבת בארצו בשלום ובבטחון, חזון הנביאים, היה שומר מסורת, הוא פעל במרץ להגשים את החזון הזה; והוא חלק כבוד לבריות. ומשום שהוא כיבד אחרים, אחרים כיבדו אותו והעריצו אותו. אתן לכם דוגמא: במשך כמעט שלושים שנה היה מנחם בגין ראש האופוזיציה (=...) בכנסת. יריבו הגדול (* ...) בחלק מהתקופה הזאת, היה ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל, דוד בן גוריון ז"ל. ולמרות שכן גוריון היה יריבו, ולמרות שלעיתים קרובות בן גוריון צעק על בגין בדיוני הכנסת, והטיח בו האשמות כבדות - בגין לעולם לא החזיר לו באותו מטבע אלא תמיד התייחס אליו בכבוד כאדם העומד בראש הממשלה. וכך נהג תמיד. יצא לי לראות ולשמוע תכונות אלה במו עיני ואזני כששרתתי בשגרירות ישראל בוויינגטון בירת ארה"ב, בשנת 1975, כאשר בפעם הראשונה בתולדות ישראל ביקרה שם משלחת רשמית של הכנסת לביקור ממלכתי. מר בגן, כראש האופוזיציה, היה כמובן חלק מאותה משלחת. השגריר שלנו, מר שמחה זיניץ, הטיל עלי את תפקיד המתורגמן (=...) היתה זאת, בשבילי, הזדמנות נדירה להפגש עם נשיא ארה"ב דאז, ג'רלד פורד, בבית הלבן, עם שר החוץ, הנרי קסינג'ר ועם ראשי הקונגרס (=...) האמריקני. והיתה זאת גם הזדמנות להכיר מקרוב את חברי הכנס שלנו, שבלי כל ספק הבולט ביניהם היה ראש האופוזיציה ח"כ בגין ז"ל.

3. שנה לאחר מכן, בקיץ 1976, נחטף מטוס צרפתי ובו יותר ממאה נוסעים ישראלים, על ידי כנופיה של מחבלים שפעלו בפקודת אש"ף ושהכריחו את הטייס להנחית את המטוס בנמל התעופה אנטבה שבאוגנדה, במזרח אפריקה. המחבלים שחררו את הנוסעים הלא ישראלים והחזיקו את הישראלים באולם ההמתנה של נמל התעופה שעות ארוכות, ואיימו להרוג אותם אם ממשלת ישראל לא תשחרר את החברים שלהם בבתי הכלא הישראליים. לאחר התיעוצות חרום בין ממשלת ישראל, בראשות יצחק רבין ז"ל וראשי הצבא, הוחלט על מבצע הצלה נועז ביותר. כ"ח של צה"ל הוטס, בחשכת הלילה, בשני מטוסי תובלה ענקיים הישר לנמל התעופה באוגנדה. שם, מהבטן של אחד המטוסים יצאה מכונית שחורה גדולה שהיתה נראית בדיוק כמו מכונית השרד של נשיא אוגנדה אידי אמין - כך שהמחבלים חשבו שנשיא אוגנדה - החבר שלהם! - הגיע. המכונית התקדמה לעבר אולם ההמתנה, שם הוחזקו הישראלים, אבל - לתדהמתם של המחבלים, ושל הישראלים - מי שיצא מהמכונית לא היה אידי אמין ואנשיו, אלא כח

המחץ של צה"ל שהסתער על המחבלים ופתח עליהם באש. בקרב היריות שהתפתח לאחר מכן נהרג מפקד הכח, יוני נתניהו, אחיו של ראש הממשלה בנימין נתניהו שיבדלח"א, וחלק מהנוסעים נפצעו. אבל הנוסעים ניצלו כמעט עד האחרון שבהם והוטסו בחזרה לארץ. מבצע ההצלה הישראלי עשה רושם אדיר בקרב הציבור האמריקני. השגירות הישראליות בווינגטון הוצפה בקריאות טלפוניות, מברקים, מכתבים וגלויות באלפים – וכולם מהנשיא ועד האיש הפשוט ביותר, הביעו את שמחתם ואת הערצתם על מה שקרה. בשביל האמריקנים היתה לארוע משמעות מיוחדת משום שזה קרה בדיוק ב-4 ביולי – יום העצמאות ה-200 של ארה"ב. כפי שאמר אחד מאנשי הקונגרס: "המדינה שלנו לא יכלה לקבל מתנת יום הולדת יפה יותר מזאת!" השגירות פרסמה חוברת מיוחדת ובה רבות מהתגובות האלה, וכן קטעים מהעתונות, קריקטורות ועוד. באחת הקריקטורות מצויירת מדינת ישראל כ"סופרמן" עם מגן דוד נושא בזרועו האחת את בני הערובה הישראליים. והנה מכתב טיפוסי: (ציטוט)

4. אם כן, דיברנו על שתי חוויות מרגשות: ביקור בגין ז"ל בווינגטון. והתגובה האמריקנית למבצע אנטבה. נסיים את השיחה בסיפור שלישי: וגם הוא עוסק ברה"מ בגין ז"ל. ביום ה-14 לדצמבר 1981, בשעה 1 אחה"צ בערך, צלצל הטלפון בחדרי במשרד החוץ. היה זה מר יחיאל קדישאי.. מביתו של מר בגין. אמר ששולחים רכב למשרד החוץ לקחת אותי לבית רה"מ, שם כותב מר בגין את הנאום שהוא עומד לשאת באותו יום בכנסת ובו יודיע שממשלת ישראל החליטה להפוך את רמת הגולן, למעשה, לחלק ממדינת ישראל. תפקידי. לתרגם את הנאום לאנגלית. כתום המלאכה, נסענו כולנו ביחד לכנסת. ועוד פרט: קדישאי דאג לי ל"מקום טוב באמצע"... אדם לאדם. כמו ראש ממשלתו- ראש ממשלתנו מנחם בגין – יהי זכרו ברוך.

נאום בפני מועצת העיר פרנקפורט

MOSHE AUMANN BEIM EMPFANG IM RÖMER am 26. August 2003

Fiert Stadtkämmerer, liebe geste meine Damen und Herren ,
Es will merr net in mein Kopp enei, wie kann nor e Mensch net von Frankfort sei !
Diesen vortrefflichen Vers aus Stoltzes Gedicht über die Stadt Frankfurt habe ich noch als Kind hier kennengelernt — und habe ihn nie vergessen. Bis zum heutigen Tag pflege ich, wenn mich eine deutschsprechende Person nach meiner Herkunft fragt, als Antwort oft diesen Vers zu zitieren .
Die Umstände, unter denen meine Familie im Jahr 1938 Frankfurt und Deutschland verlassen mußte, waren ganz bestimmt im höchsten Grade traumatisch — eine Tatsache, die erst später völlig ans Licht kam .
Inzwischen habe ich im Land Israel eine neue Heimat gefunden — eigentlich gar nicht neu, sondern die uralte Heimat des jüdischen Volkes. Ich habe mich sofort bei meiner Ankunft in Jerusalem verliebt, wo ich übrigens schon über fünfzig Jahre wohne .
Und dies muß ich Ihnen sagen: Unser Freund Stoltze hat bestimmt ganz Recht gehabt, als er behauptete: Es is kaa Stadt uff de weide Welt, die so merr wie mei Frankfort gefällt
aber man kann dies auch über unsere Hauptstadt Jerusalem sagen. Und ich glaube, wer von den Anwesenden einmal Jerusalem besucht hat, der weiß, wovon ich rede.

הנאום נמסר בגרמנית ותורגם כאן לעברית

משה אומן במעמד קבלת פנים במועצת העיר בכ"ח אב

ה'תשס"ג. גזבר העיר, אורחים יקרים, גבירותי ורבותי:
”זה לא מצליח להכנס לראשי, איך יכול להיות אדם שאינו יליד פרנקפורט!”
משפט אצילי זה מתוך שירי של שטולצה על העיר פרנקפורט שהכרתיו כאן עוד כילד - ולעולם לא שכחתי אותו. עד עצם היום הזה, נוהג אני, לצטטו כתגובה, לאדם דובר גרמנית ששואל אותי על מוצאי.
הנסיבות בהן המשפחה שלי נאלצה לעזוב את פרנקפורט ואת גרמניה ב 1938, היה בהחלט טראומטי ביותר - עובדה זו התבררה במלואה רק אחר כך. בינתיים, מצאתי מולדת חדשה בארץ ישראל - למעשה לא ממש חדשה, אלא היא מולדתי העתיקה של העם היהודי. אני התאהבתי בירושלים מיד עם הגעתי אליה. במקום שבו אני מתגורר למעלה מחמישים שנה. אמנם זאת אומר לכם: ידידנו שטולצה צדק בהחלט כשאמר: ”אין אף עיר בכל העולם, שמוצאת חן בעיני יותר מפרנקפורט שלי”. אבל אפשר לומר זאת גם על בירתנו ירושלים, ואני מאמין, שמי מבין הנוכחים שביקר פעם בירושלים, יודע על מה אני מדבר.

Ich hatte nicht vor, meine Damen und Herren, heute über Politik zu sprechen. Aber die Ereignisse der letzten Tage — in Israel und anderswo — erlauben mir nicht zu schweigen. Zwei Tage vor meiner Abreise von Israel hat sich ein arabischer Terrorist in einem Jerusalemer Linienbus in die Luft gesprengt. Der Bus war voll besetzt mit Kindern und ihren Familien, die auf dem Heimweg waren von einem Besuch an der Westmauer. Zwanzig Personen, darunter Kinder und Kleinkinder, wurden getötet, über hundert verletzt auch darunter viele Kinder.

Genau am gleichen Tag, nur wenige Stunden früher, zündete ein anderer arabischer Terrorist in Bagdad eine Autobombe, die ein Gebäude zerstörte und zwanzig Personen tötete: Zwei Ereignisse am gleichen Tag mit der gleichen Anzahl von Toten -- das eine galt Israel, das andere hatte mit Israel nichts zu tun.

Könnte das eine Botschaft an die Welt sein: Wie der Terrorismus weder moralische Schranken noch politische Grenzen kennt, so ist der Krieg gegen den Terrorismus ein weltweiter Krieg, der von allen recht denkenden Menschen und Nationen in der Welt ausgefochten werden muß, wo immer sie auch sind.

לא התכוונתי, גבירתי ורבותי, לדבר היום על פוליטיקה. אבל אירועי הימים האחרונים – בארץ ישראל ובמקומות אחרים – לא מאפשרים לי לשתוק. יומיים לפני שיצאתי מישראל, מחבל ערבי פוצץ את עצמו בתוך אוטובוס בירושלים. האוטובוס היה עמוס בילדים ומשפחותיהם, שהיו בדרכם הביתה מביקור בכותל המערבי. עשרים בני אדם, בתוכם גם ילדים ותינוקות, נהרגו. למעלה ממאה נפצעו, גם ביניהם ישנם ילדים רבים.

בדיוק באותו היום, כמה שעות קודם לכן, הצית מחבל ערבי אחר מכונית תופת בבגדד, שהרסה בניין, והרגה עשרים איש. שני אירועים באותו היום, עם אותו מספר הרוגים, האחד קשור לישראל, והשני ללא קשר אליה.

זה יכל להיות מסר לעולם: כשם שהטירור אינו מכיר מחסומים מוסריים או גבולות פוליטיים, כך המלחמה נגד הטירור הינה מלחמה עולמית, שחייבים להאבק בה על ידי כל האנשים והעמים הישרים בעולם. בכל מקום בו הם נמצאים.

Wir in Israel erwarten den Tag, an dem dies allgemeine Anerkennung finden wird. Das wäre dann ganz gewiß dergesegnete Anbruch des letztendlichen Sieges der Menschheit über diesen unmenschlichen Feind.

Und nun, meine Damen und Herren, möchte ich mit Ihnen über etwas sprechen, was mich bewegt, seit ich von der Evangelischen Marienschwesternschaft in Darmstadt gehört habe, daß dieser Empfang stattfinden wird. Da fiel mir plötzlich wieder ein, daß eine der Hauptpersonen in meinem Bubenleben hier in Frankfurt eine einzigartige Christin namens Schwester Ida gewesen ist. Sie kam von Zeit zu Zeit zu uns nach Hause und nahm meinen Bruder und mich auf lange Spaziergänge mit. Dabei erzählte sie uns Geschichten aus dem Leben und beantwortete geduldig unsere tausenderlei Fragen. Schwester Ida war eine fabelhafte Frau. Mein Bruder und ich liebten sie heiß —fast so sehr wie unsere eigenen Eltern, würde ich sagen. Viele Jahre später kam ich durch meinen diplomatischen Dienst in der Israelischen Botschaft in Washington erneut in engen Kontakt mit der christlichen Welt. Während dieser Tätigkeit hörte ich von dem besonderen Auftrag der Evangelischen Marienschwesternschaft hier in Deutschland und in anderen Ländern, Wunden der Vergangenheit zu heilen und Christen und Juden einander näherzubringen.

אנחנו בישראל, מחכים ליום, בו תתקבל ההכרה האוניברסלית הזו. זה יהיה בהחלט, התחלה מבורכת של ניצחון האנושות על האויב הלא אנושי הזה. ועכשיו, גבירותיי ורבותיי, אני רוצה לדבר אתכם, על מה שהניע אותי, מאז ששמעתי מ'מסדר האחיות בדרמשטט על שם מאריך' על קיומה של קבלת הפנים הזו, נזכרתי פתאום שאחת הדמויות המרכזיות בחיי הילדות שלי כאן בפרנקפורט היתה נוצריה מיוחדת בשם "האחות אידה". היא באה לביתנו מפעם לפעם, ולקחה עמה את אחי ואותי לטיולים ארוכים. בהם סיפרה לנו סיפורים מהחיים וענתה לנו בסבלנות על אלפי השאלות שלנו. האחות אידה היתה אשה נהדרת. אחי ואני אהבנו אותה מאוד, כמעט כמו ההורים שלנו. הייתי אומר, ששנים רבות לאחר מכן, הגעתי דרך עבודתי הדיפלומטית בשגרירות הישראלית בווינגטון לחדש שוב את קשריי עם העולם הנוצרי.

במהלך פעילות זו שמעתי על שליחותה המיוחדת של מסדר האחיות ע"ש מאריך פה בגרמניה ובארצות אחרות, לרפא את פצעי העבר ולקרב בין הנוצרים והיהודים.

Es war mir eine Freude und Ehre, die Schwestern und brüder auf Kanaan in Darmstadt kennenzulernen auch die Schwestern in „Kanaan in der Wüste“ in den USA — und in Beth Abraham in Jerusalem.

Und Dank dieser Schwesternschaft habe ich jetzt die hoch-willkommene Gelegenheit, meine Vaterstadt noch einmal wiederzusehen die Stadt, in der ich geboren und aufgewachsen bin und den Kreis zu schließen, der vor vieler Jahren genau hier begann mit einer anderen lieben Schmester Schwester Ida! Wirklich, der Herr geht oft verschlungene Wege, Seine Wunder zu vollbringen! Von Herzen Dank, sehr verehrter Herr Stadtkämmerer. für die Ehre, die Sie und die Stadt Frankfurt mir heute erwiese haben.

Dank auch meinen guten Freunden Dr. Hans Thiel und Herrn August Will, die mir ganz entscheidend dabei geholfen haben, die Erinnerungen an meine Kindheit, meine Familie und die Jüdische Gemeinde in dieser Stadt neu lebendig werden zu lassen. Ich bedauere. daß meine liebe Frau Shirah Mirtam/Mimi diesen denkwürdigen Moment nicht mit mir zusammen erleben kann. Sie betreut zur Zeit ihre 94jährige Mutter in den USA. Aber ich weiß, daß sie ebenso wie unsere Kinder undneLkinder - dies Ereignis in bleibender Erinnerung behalten wird.

היה זה תענוג וכבוד עבורי, להכיר את האחיות והאחים ב'כנען' בדמשטט. גם האחיות ב'כנען במדבר' בארה"ב, וב'בית אברהם' בירושלים.

והודות למסדר האחיות הזה, היה לי כעת הזדמנות מבורכת, לראות את עיר אבותי פעם נוספת, את העיר שבה נולדתי וגדלתי, ולסגור את המעגל שהתחיל בדיוק כאן לפני שנים רבות, עם אחות אהובה אחרת – האחות אידה! אכן, אלקים מוליך אותנו לעתים בדרכים מפותלות, כדי להביא אותנו לנפלאות שלו. תודה מכל הלב, אדוני גזבר העיר, על הכבוד, שאתה והעיר פרנקפורט הראיתם לי היום.

תודה גם לידידי הטובים ד"ר האנס תיל, ואדון אוגוסט וויל, שעזרו לי רבות להחזיר לחיים את זכרונות ילדותי, משפחתי, והקהילה היהודית בעיר הזאת. אני מצטער שאשתי היקרה גב' שירה מרים/מימי לא יכולה לחוות יחד אתי את הרגע הבלתי נשכח הזה. היא מטפלת בתקופה זו באימה בת ה-94 בארה"ב. אבל אני יודע, שהיא כמו גם הילדים והנכדים שלנו, ישמרו אירוע זה בזכרונם.

2003 Evangelische Marienschwesternschaft,
Darmstadt-Eberstadt

מכתבים

מכתב מאמא

על גלויה. תרגמנו מגרמנית.

MEIN GELIEBTER PITTIE!

SCHAU EINMAL

WIE SÜSS DAS BOBBELCHEN IN DER SCHUBLADE SCHLÄFT: IST ES SO GOLDIG

WIE DER ROBERT JOHN? HERZLICHE GRÜSSE UND KÜSSE AN DICH MEIN

SCHATZ UND AN ROBERT JOHN VON DEINER MAMI MIM

VIELE GRÜSSE AN SCHWESTER IDA. GUT. שבת.

HERRN PITT AUMANN

FRANKFURT A. M. BOCKENHEIMER ANLAGE 2

בחותמת הדואר כתוב:

KENSINGTON 5 PM 17 MAR 1932 W. 8

תרגום:

אהובי פיטי

ראה

כמה מתוקה הבובה שישנה בתוך המגירה¹ זה כל כך זהב

מה שלום רוברט ג'ון? דרישת שלום חמה ונשיקות לך מתוק שלי ולרוברט ג'ון מאת

אמך מים. הרבה דרישת שלום לאחות אידה, גוט שבת.

עבור מר פיט אומן

בוקנהיימר אנלאגה 2 פרנקפורט דמיין

¹ הכוונה לתמונה המופיעה על הגלויה.

מכתב לדודה רוזה

נכתב בתאריך 28/2/32 (בגיל חמש). השארנו את השגיאות מהמקור. (בצד השני של הדף יש מכתב לאותה הנמענת מאמו מרים).

LIEBE TANTE ROSA ICH DANKE DIR HERZLICH FÜR MEINE KASE UND
MUNTWASER UND KAFE UND AL DI SCHÖNEN SACHEN JEZT WIL ICH
KAUFLADEN SPILEN VILE GRÜSE UND KÜSE FON PITTI

לדודה רוזה האהובה, תודה רבה לך מעומק הלב על הקופה שלי, ועל ה'מי פה', ועל הקפה ועל כל הדברים היפים. עכשיו אני רוצה לקנות משחקים. הרבה דרישת שלום ונשיקות מפיטי.

חויות מביקור בפראג (למורה לשעבר קוסטריך)

מוקלד בגרמנית במכונת כתיבה, ותורגם כאן לעברית.

SOPRON Kossuth Lajos ut 24

5. 8. 1937

Lieber Herr Kösterich!

Hier in Sopron gefällt es mir sehr gut !
Wenn es hier mal heisz ist und man will
nicht auf den sonnigen Wegen und
Landstrassen gehen, dann ist man in fünf
Minuten in dem herrlichen Wald. Da kann
man so schöne Spaziergänge machen und
braucht nicht unter der Hitze zu leiden.
Manchmal gehen wir auch in das
Freischwimmbad im Wald. Kurz und gut –
langweilig ist es uns nie und das ist ja die
Hauptsache.

Nun will ich Ihnen etwas von der Reise
berichten: Montag Morgen ging es von
Frankfurt ab. Wir fuhren am Spessart vorbei
über Würzburg nach Nürnberg, stiegen um

שופרון (כתובת...)

כח אב ה'תרצ"ז

אדון קוסטריך האהוב!

אני ממש נהנה כאן בשופרון.
אם חם מאוד ולא רוצים ללכת
בדרכים שטופות שמש
ובכבישים, יש לך במרחק חמש
דקות את היער היפה. כאן
אפשר לעשות טיולים כל כך
יפים, ולא צריך לסבול את החום
הכבד.

לפעמים אנחנו הולכים גם
לבריכה חנימית ביער. בקיצור –
אף פעם לא משעמם פה וזה
העיקר.

עכשיו אני רוצה לספר לכם
משהו על הנסיעה: ביום שני
בבוקר עזבנו את פרנקפורט,
עברנו ביערות מעל וירצבורג אל
נירנברג.

und dann kamen wir nach Eger (Grenze) und abends um 18.5 kamen wir in Prag an. Wir übernachteten in einem Hotel. Morgens früh gingen wir nach dem Frühstück am Rathaus vorbei nach der "Alt-Neu-Synagoge". Wir besichtigten sie von innen. Vorne – neben dem **ארון הקודש** ist der Platz des verstorbenen hohen Rabbi Löw, der ein Urururururgrossvater meiner Tante Claire Aumann ist.

Der schöne, alte Stuhl ist durch einige Seile versperrt, sodass niemand mehr darauf sitzen kann.

In der Mitte ist der Almehemmer und alle Plätze sind nach ihm gerichtet. An der Decke hängen verschiedene alte, goldene Lampen und Leuchter, die als Geschenke für die Synagoge hierher gekommen sind.

An einer Ecke des Almehemmer ist eine herrliche, gestickte, seidene Fahne angebracht. Es ist die schwedische Fahne, die die Prager Juden von der Stadt geschenkt bekamen. Zur Belohnung für ihre Tapferkeit. Als die Schweden gegen Prag vordrangen, haben die Juden sie an der Karlsbrücke aufgehängt und schliesslich zurückgeschlagen.

Die Fahne hat eine Stange in der Mitte und neun kleinere sind daran befestigt, so dass ein Minjan Männer nötig sind, um sie zutragen. Sie ist nämlich sehr schwer.

ואז הגענו ל"איג"ר (הגבול) ובערב בשש וחצי הגענו לפראג. עשינו את הלילה במלון, למחרת בבוקר הלכנו, אחרי ארוחת בוקר, במעבר ליד העירייה אל בית הכנסת "אלטנוי" וביקרנו בהם. בקדמת בית הכנסת ליד ארון הקודש שם הוא מקומו של הרב המנוח הרב ליווא (מהר"ל א.א.). שהוא סבא של סבא של סבא של סבא של דודתי קלייר אומן.

הכסא היפה והעתיק מוגן על ידי כמה חבלים כך שאף אחד לא יוכל לשבת עליו.

באמצע עומד ה"אלממר" (הבימה א.א.). וכל המושבים מכוונים אליו. על התקרה תלויות כמה מנורות ישנות ומוזהבות ופמוטות שהגיעו לכאן כתרומה לבית הכנסת.

באחת מפינות ה'אלממר' ישנו דגל משי מפואר ומקומט. זהו הדגל השוודי שיהודי פראג קיבלו מהעיר כמתנה. כפרס על אומץ לבם. כאשר השוודים תקפו את פראג, עצרו אותם היהודים בגשר קארל, ולבסוף הכו אותם בחזרה.

לדגל יש מוט באמצע ותשעה קטנים יותר מחוברים אליו. כך שמניין אנשים נדרש כדי לשאת אותו. הוא אכן מאוד כבד.

Als wir die Synagoge besichtigt hatten, gingen wir hinaus und betrachteten uns das jüdische Rathaus. Da ist vorne eine Uhr mit römischen Ziffern und darunter ist eine hebräische Uhr, die auch hebräisch herum geht.

Nun gingen wir in den jüdischen Friedhof. Wir sahen uns die verschiedenen Grabsteine an und gelangten in der vordersten Reihe an das Grab des hohen Rabbi Löw. Darauf verliessen wir den Friedhof und gingen in ein jüdisches Museum. Darin wurde uns allerlei gezeigt und erklärt. Alte ארון הקודש Vorhänge, alte Sederschüsseln, Bilder von hohen Rabbinern, alte תפלות und מגלות und manches Andere—.

Nun gingen wir durch die schönen Strassen Prags in ein jüdisches Restaurant und assen zu Mittag. Nachdem wir dann in Hotel eine Stunde geschlafen hatten, gingen wir auf den grossen, schönen, breiten Wenzelsplatz und setzten uns in ein schönes, offenes Café. Es war sehr interessant, die tscheschischen Menschen zu beobachten, die doch ganz anders sind, als die Deutschen. Dann mieteten wir ein grosses, offenes Auto und liessen uns durch Prag über die Moldau die herrlichen Waldstrassen hinauf zum Hradschin fahren. Dies ist eine grosse Burg. Dort ist ein herrlicher Dom. Wir stiegen 287 Stufen den St. Veits Turm hinauf und hatten von oben aus eine prachtvolle Aussicht auf die herrliche Stadt Prag, die Moldau mit ihren vielen Brücken und die waldige Umgebung.

במהלך הביקור בבית הכנסת יצאנו והסתכלנו על בית העירייה היהודית. יש שם בחזית שעון עם ספרות רומיות ומתחתיו שעון עברי שהוא מסתובב לפי הכיוון העברי.

עכשיו הלכנו לבית הקברות היהודי. הבטנו במצבות השונות והגענו בשורה הראשונה לקברו של הרב הגדול רבי ליווא. אז עזבנו את בית הקברות והלכנו למוזיאון היהודי. בו ישנם כל מיני דברים שמוצגים ומוסברים. ארון קודש ישן, פרוכות, קערות ליל הסדר ישנות, תמונות מרבנים גדולים, 'תפילות' (סידורים א.א.) ישנות, מגילות ועוד רבים אחרים.

עכשיו הלכנו דרך הרחובות היפים של פראג למסעדה יהודית ואכלנו צהריים. אחר כך הלכנו למלון לשינה של שעה והלכנו לכיכר ואצלב הגדולה והיפה, וישבו בבית קפה יפהפה ופתוח. זה היה מאוד מעניין לראות את האנשים הצ'כים השונים לגמרי מהגרמנים.

ואז שכרנו מכונית גדולה ופתוחה ונסענו לנו ברחבי פראג על המולדובה, כבישי היער היפים, עד ה'ראדצ'ין'. זוהי טירה גדולה שם יש קתדרלה יפה. עלינו על מגדל סנט וייטס 287 מדרגות, והבטנו מלמעלה הצצה מרהיבה על העיר המפוארת פראג. נהר המולדובה, וגשריו הרבים, עם הסביבה המיוערת.

Der Hradschin und der Dom liegen hoch über der Stadt. Dann stiegen wir wieder hinab und fuhren mit dem Auto zur "Alchimsten-Gasse", ganz in der Nähe des Doms. Es heisst auch das Goldmacher-gässchen. Hier haben früher alle die Chmiker gelebt und in ihren Küchen versucht Gold zu machen. So eine Küche haben wir auch besichtigt. Nun fuhren wir wieder einen anderen Weg nach der Stadt zurück. Diesmal fuhren wir über eine Brücke, auf der ein enorm grosses Kruzifix angebracht ist und um es herum in Goldbuchstaben steht. Nun : קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. Es fuhren wir an den Wenzelsplatz zurück. Es war ein wunderschöner Tag!!!

Wenn ich zurückkommen, zeige ich Ihnen die Ansichtskarten von Prag. Auf dem Heimweg werden wir dort nur übernachten und morgens gleich weiterfahren. Herzliche Grüsse, auch an Ihre Frau und den süssen, kleinen Erich

Ihr Pitt.

ה'ראדצ'ין' והקתדרלה עומדים גבוה מעל העיר. אז ירדנו משם ונסענו ל"רחוב הכימאים" ממש בקרבת הקתדרלה. זה נקרא גם "סמטת יוצרי זהב" כאן גרו בעבר כל הכימאים וניסו להכין זהב במטבח שלהם. ביקרנו גם במטבח כזה.

עכשיו נסענו בחזרה בדרך אחרת אל העיר. הפעם נסענו על גשר שעליו "שתי וערב" ענקי ובאותיות זהב סביבו כתוב "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות". נסענו בחזרה לכיכר ואצלב. זה היה יום נהדר!!!

כשאחזור, אראה לכם את הגלויות מפראג. בדרכנו הביתה נבלה שם רק לילה אחד ולמחרת מיד נמשיך בנסיעתנו. דרישת שלום לבבית, גם לאשתך וגם לאריך הקטן והחמוד.

שלך פיט.

מכתב לד"ר פאול ארנסברג

מתורגם מאנגלית

Jerusalem, June 2 1973

Dear Dr. Arnsberg,

First of all, my sincere apologies for the delay in my reply to your letter of April II. Although these last few weeks have been a busy for me. I don't offer that as an excuse; I hope that you will forgive me – and that we are not too late with the enclosed material for the exhibition. This letter is written also in my brother Robert John's name. the picture of my father ע"ה which I am enclosing are the best of these we were able to "scrape together" from our private collection; I understand you will return here to us. Actually, I have one better portrait, but it is one of a kind and I am afraid it may be lost in the mail's so am having a copy made I this will take a few days. Ond I shall send the copy on to you as soon as I receive it. I simply do not want to delay this letter any longer.

Now, here are some biographical ... - so far as these are known to us – and remembered:

Pary of my father's family came from Köppern, My father himself grew up in the Ostendstrasse, later lived at palmstrasse II and bockenheimer Anlage 2.

ירושלים, 2 ביוני 1973

ד"ר ארנסברג היקר.

ראשית כל, התנצלותי הכנה על האיחור בתשובתי למכתבך מהתאריך ה-2 לאפריל. למרות שבשבועות האחרונים היו מאוד מלאי עיסוקים עבורי. אינני מביא זאת כתירוץ; אני מקווה שתסלח לי – ושאננו נמצאים מידי מאוחר עם סגירת החומר לתערוכה.

מכתב זה נכתב גם בשמו של אחי רוברט ג'ון. התמונה של אבי ע"ה שאני מצרף היא הטובה ביותר שיכולנו "לגרד ביחד" מאוספנו הפרטי. אני מבין שאתה תחזור הנה אלינו.

למעשה יש לי עוד תמונת דיוקן טובה יותר, אבל היא יחידה מסוגה ואני פוחד שהיא תאבד בדואר לכן אנחנו מכינים העתק שיארך כמה ימים. ואני אשלח לך את העותק ברגע שאקבל אותו. אני פשוט לא מעוניין לעכב את המכתב הזה יותר. עכשיו, הנה כמה ביוגרפיות... - עד כמה שידוע וזכור לנו:

משפחתו של אבי הגיעה מ'קופרן', אבי עצמו גדל ב'אוסטנד-שטראסה', מאוחר יותר התגורר ב'פאלס-שטראסה' מס' 2, וב'בוקנהיימר-אנלאגה' מס' 2.

Maintained contact with his boyhood environment – until our emigration from Germany in August 1938 – by attending, from time to time, the "Klaus in the Ostendstrasse, though he was active mainly in two other synagogues: the "Gross Schul" in the Friedberger Anlager and the synagogue in the Hermesweg... was, for several years, in the "Vorstand" of the Gross Schul (and I believe, also of the Hermesweg synagogue)...

Was permanent member of the burial society (the "Kippe") of the Breuer Gemeinde whose weekly Shabbat afternoon Schiur in the building of the Gross Schul (to which he used to take me occasionally) is still fresh in my memory.

Also sharply etched in my memory is my father's untiring and varied action in other charitable domains: the doors of our house were always open to the poor ` students at the local Yeshiva were regular guests at our table ; and on Simchat-Torah my father ע"ה would bring whole carton-fuls of chocolate and sweets to distribute among the children of the Synagogue.

This is, necessarily, a child's – eye – view of my father's role in the Frankfurt community ; I was not yet 12, and my brother barely 8, when we left Germany in the summer of 1938 for the United States.

My father died in 1954 in New York, of a heart attack.

שמר על קשר עם סביבת ילדותו, עד להגירתנו מגרמניה באוגוסט 1938 – על ידי השתתפות, מפעם לפעם, ב'קלויז' (קלאוס) של ה'אוסטנד-שטראסה', אף שהיה פעיל בעיקר בשני בתי כנסת אחרים: ה'גרוס שול' (בית הכנסת הגדול) ב'פרידברגר-אנלאגה' ובבית הכנסת ב'הרמס-ווג'. היה, לשנים אחדות, ב'פור-שטאנד' (גבאות) של בית הכנסת הגדול. (ואני מאמין שגם בבית הכנסת של 'הרמס-ווג')

היה גם חבר קבוע ב'חברה קדישא קברנים' (המכונה 'קיפה') של קהילת 'ברויער' אשר קיימה שיעור שבועי בשבתות אחה"צ בבניין בית הכנסת הגדול (לשם היה נוהג לקחת אותי מידי פעם) זה עדיין רענן בזכרוני.

עוד זכרון שנחרת בחדות בזכרוני היא פעילותו הבלתי נלאית של אבי בתחומים מגוונים אחרים. דלתות ביתנו היו תמיד פתוחות לאביון. תלמידי הישיבה המקומית היו אורחים קבועים בשולחן שלנו.

ולשמחת תורה היה אבי מביא קרטון מלא שוקולד וממתקים לחלוקה בין הילדים בבית הכנסת.

זוהי, בהכרח, בעיניים של ילד, המבט שלי על תפקידו של אבי בקהילת פרנקפורט. אני הייתי עדיין מתחת גיל 12 ואחי בקושי 8, כשעזבנו את גרמניה בקיץ 1938 בדרכנו אל ארה"ב.

אבי נפטר בשנת 1954 בניו יורק מהתקף לב.

I know of you, Dr. Arnsberg, and of our distant relationship from my Aunt Recha Oppenheimer ע"ה, and I had the privilege of knowing your mother, Mrs. Recha Arnsberg – a wonderful woman! Thank you for allowing me to write in English. And please let me know (in German – I have no problem reading it). What use, if any, you are able to make of this letter and the pictures.

אני מכיר אותך, ד"ר ארנסברג, ואת קרובת המשפחה הרחוקה שלנו דרך דודה ריחה אופנהיימר ע"ה. והיתה לי הזכות להכיר את אמך, גב' ריחה ארנסברג – אשה נהדרת! תודה לך שהרשית לי לכתוב באנגלית. ובבקשה תודיע לי (בגרמנית – אין לי בעיה לקרוא את זה) איזה שימוש, אם בכלל, אתה יכול לעשות עם המכתב הזה ועם התמונות.

אירוסי משה אומן עם מעדי האואר

(מוצ"ש פרשת יתרו אור לכ"ג שבט ה'תשט"ז)

דברי הימים – חדשות העבר

(לרגל מסיבת אירוסין של משה (פיטר) אומן ומרים (מדי) הוואר)

(״מבחר״ כותרות ראשיות)

(שנת 1950 בערך)

כוחות מדינת פטרלנד חוצים את האוקינוס האטלנטי מיבשת אמריקה ועולים על החוף בחיפה !! מפקד הכוחות הפטרלנדים קובע את מושבו בירושלים.

הרמטכ"ל הפטרלנדי קובע את מקום מטהו בגולדשטיינסדורף? שירותי האספקה של פטרלנד כבר החלו לפעול; שיירות! שיירות של מכוניות משא עמוסות שוקולאדן-פודינג נעות לכיוון גולדשטיינסדורף.

מערכת ״חדשות העבר״ פונה לגרנל פטרלנד בהצעה להצטרף למערכת. פטרלנד מקבל את ההצעה. התלהבות רבה בין אנשי המערכת. ד"ר שייב מוסר לעיתונאים: ״עכשיו מובטח נצחוננו במאבק למען שחרור המולדת משלוש גדות הירדן״ – בבטחון! בעוז וב.. שוקולאדן-פודינג נצעד לקראת יום הנצחון״.

פטרלנד קבל רשות מהפירר של גולדשטיינסדורף להצטרף לחוג האנגלו-סקסי. (קראו בגליון של ערב שבת כתבה מיוחדת על ״החוג האנגלו-סכסי בחיתוליו״ ואת הראיון עם הרווקים הזקנים שמאי, מיישי ק. יוחנן, ועוד).

פטרלנד הצליח ליצור בחוג האנגלו-סכסי חזית מאוחדת (ומרוקת) נגד כוחות ברית הנישואין!

(אחרי שבוע) שמאי עורך משורות החזית המאוחדת ונכנע ללא תנאי לברית הנישואין! "שיקגו" בירושלים! דבריו האחרונים של שמאי לפני הכניעה: "טוב להתחתן בעד המולדת" פטרלנד זועף!!

כדי ללחום במכת העריקות פוקד גנרל פטרלנד על אספקה מוגברת של שוקולאדן-פודינג לכוחותיו! תנועה מוגברת של שיירות לכיוון גולדשטיינסדורף!

(לאחר שבוע) מיישי ק. עורך משורות חזית הרווקים! אומרים שיד בריטניה בדבר, "כבכל יתר הצרות שבאו על המזרח התיכון" אומר ד"ר שייב? פטרלנד אובד עצות. מחליט לייבש את בריכת ממילא ולמלאות אותה שוקולאדן-פודינג. הצהרתו לעיתונות: "לא נכנע!!".

(ל"ג בעומר תשי"ג) סכנה רצינית נשקפת לכוחות פטרלנד! שירותי המודיעין גילו שכוחות גנרל מדיהאור מתכננים לעלות על ירושלים. שיירה של החוג האנגלו-סכסי הותקפה ע"י מדיהאור בדרכה לצפת! גנרל פטרלנד מודה: "נשקפת סכנה לכוחותי"; גנרל מדיהאור עולה על ירושלים? כוחות פטרלנד הופתעו במארב ולא הספיקו להתנגד? גנרל פטרלנד מצהיר: "נכניע את האויב בכל מחיר".

פטרלנד שם מצור על מדיהאור? גנרל מדיהאור עורך התיעצויות דחופות עם קציני מטהו (ברוריה ויהודית). הוחלט להשיב את המלחמה שעה. ולא להכנע.

גנרל פטרלנד מפציץ את כוחות גנרל מדיהאור בפצצות שוקולאדנפודינג גנרל מדיהאור על סף כניעה.

כוחות גנרל מדיהאור מתאוששים; אזל מלאי התחמושת (קרי "שוקולאדן-פודינג) של גנרל פטרלנד.

התערבות האומות המאוחדות (החוג) ! הושגה הפוגה בין הכוחות הלוחמים. גנרל פטרלנד מחליט לנסוע לאמריקה לערוך מגבית לטובת שוקולאדן-פודינג. הוא שולח בלי הרף מכתבי איום מאמריקה למדיהאור!

גנרל פטרלנד חוזר עם כוחות חדשים. המגבית הוכתרה בהצלחה. התחודש המערכה? מחוגי האו"ם מוסרים: "מה שלא יעשה השכל יעשה הזמן".

שוב התלקחו קרבות עזים; "קשה לחזות את התוצאות מראש" מוסרים משקיפים צבאיים.

"אין סיכויים להכרעה בקרוב" מוסרים כתבינו מהחזית;

אקסטא!! הוצאה מיוחדת!! הרוגים ופצועים!! הרוגים ופצועים!! גנרל פטרלנד מבצע נסיגה אסטרטגית! הפוגה שניה בין הכוחות הלוחמים.

בהתערבות האו"ם הסכימו שני הצדדים לשבת ליד שולחן אחד במועצת הבטחון (הועד) בחוגי האו"ם מצפים ליישוב הסכסוך בדרכי שלום. גנרל מדיהאור מאיים בעזיבת מועצת הבטחון!

ההפוגה נמשכת. שני הצדדים ממשיכים לשבת ליד שולחן אחד במועצת הבטחון. גנרל מדיהאור מאיימת בכל ישיבה בעזיבת המועצה.

מועצת הביטחון סיימה את תקופת שירותה. משקיפים צבאיים מוסרים שמתקרב קץ ההפוגה.

(לפני שבועיים)

אקסטרא!!! ספשאל!!! הוצאה מיוחדת!!!!!! הרוגים ופצועים!! הכוחות הלוחמים נערכים שוב להתקפה. תגבורת לכוחות פטרלנד. כתבי חוץ מוסרים: "הקרב המכריע מתקרב". גנרל פטרלנד בראיון מיוחד עבור עתוננו: "נלחם עד טיפת שוקולאדן-פודינג האחרונה".

ראיון מיוחד עם גנרל מדיהאור: "בעצם שוקולאדן-פודינג זה בכלל לא דבר רע". הקרבות התלקחו בכוחות מוגברים. בעיצומם של הקרבות שכחו שני הצדדים להופיע במסיבת הפרידה של טוביה שחר.

(שבת פרשת בשלח)

אקסטרא!!!!!! ספציאל!!!!!! הוצאה מיוחדת!!! פלאש!!! בומבא!!!!!! שביתת נשק!!! כוחות מדיהאור נכנעים ללא תנאי!!

הסכם שביתת נשק החתם אצל הדוד בראשון לציון!! מען מאכט א לחיים. תגובת הדוד: "הרי הוא בכלל לא יקה - א וואוילער בחור!!!"

(שבת פרשת יתרו)

שמחה וששון באומות המאוחדות!!! קדוש רבתי!!! מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב!

(עיה"ק מוצש"ק לסדר "כי גדול ה' מכל האלקים" תשט"ז לפ"ק יצ"ו)

מכתב לאחר פטירת מעדי ע"ה

ב"ה ערש"ק פ' "כי תצא למלחמה" תשלט

למרים ובנימין, גיתית, לאה, עדינה ומשה היקרים, לאי"ט

ראשית, רוצה אני להביע הערכתי על מכתביכם החמים והמחממים את הלב (אני מבין שמשה לא כתב כי היה אז במחנה - ובודאי עוד נשמע גם ממנו). חבל מאוד, באמת, שמרחק רב כזה מפריד בינינו, ולכן היה טוב מאד כי במשך השנה האחרונה

הקשה שעברה עלינו הייתם מיוצגים כאן לפחות – ואני רוצה להוסיף כי היה זה יצוג נאה מאד. אנו שמחים, כמו-כן, לקראת בואה של עדינה בקרוב, אי"ה, כך שהשרשרת לא תינתק גם הלאה.

אחת הסיבות שדחיית כתיבת מכתב זה היתה שרציתי, בהתאם לבקשתך, יומי, לצרף כמה מסמכים ופרסומים (או העתקיהם), וחסרו כמה דברים שעכשיו ישנים. אם כן אצרף למכתבי זה את הדברים הבאים:

(1) ההודעה שהופצה במשרד החוץ ביום הפטירה ושהודות לה הגיעו מספר חברים מהמשרד להלויה ו/או לשבעה;

(2) נוסח דברי ההספד, ביום הקבורה, מפי פרופסור בנימין פרנקל; (הספיד גם רב בית הכנסת "אהל רבקה" ורב השכונה קרית-שמואל, הרב ברוך יצחק לוי, אך לצערי לא הועלו דבריו על הכתב)

(3) מודעות אבל ב-"מעריב", ב-"הארץ" ובמהדורת חו"ל של ה-Jerusalem Post ; וידיעה שהתפרסמה ב-Jewish Week ב-Washington D.C. ; כמו כן מודעת האבל שהודבקה ברחובות העיר.

(4) הודעה בדף שהופץ לחברי המניין שבבית הסטודנט, על האזכרה בהיכל שלמה במלאת השלושים;

(5) נוסח דבריהם של מיכל ושל משה מן (המנחה) באזכרה; דברו שם גם צבי (שבקש שהות לערוך את הנוסח, ועוד אשלח אותו אליכם) והרב יהודה קופרמן, שגם הוא, כעמיתו הרב לוי, דבר מן הזכרון.

את הדף מה-Jewish Week ואת נוסח דבריו של משה מן אבקש להחזיר לי לאחר העיון בהם – כי אין לי העתק נוסף. את דברי ההספד של בנימין פרנקל מסרתי להדפסה במכונת כתיבה; כשאקבל את ההדפסה, אשלח לכם העתק ממנה; בינתיים תוכלו לשמור את העתק כתב היד שאני שולח כעת.

יום א'

בראש מכתב זה רשמתי את מילות הפתיחה של פרשת השבוע שחלף – "כי תצא למלחמה..." כי הדברים מתאימים לעניין שלפנינו. אכן היתה זאת מלחמה שניהלה מעדי ז"ל – מלחמה עד חרמה – כמעט מהרגע הראשון שנודע לה (ולנו) על מחלתה, ועד כמעט לרגע האחרון. בעצם היתה זאת מלחמה כפולה: קודם כל, כמובן, נגד המחלה עצמה; ושנית, נגד הנטיה הטבעית והמובנת ביותר לשקוע בדכאון עמוק נוכח גורלה המר. כל אימת שנסתמנה הטבה כלשהי במצבה, ואפילו היה זה שיפור קל שבקלים, היתה מעדי נאחזת בו בשתי ידיה והיתה מוכנה לשתף פעולה, בכל דבר, עם אלה סביבה – בני המשפחה וכמה ידידים קרובים ונאמנים –

שכל העת השתדלנו לטפח בה את התקווה שעוד "תצא מזה", שיש סיכוי לרמיסיה מהמחלה (אם כי במצבים מסויימים, במיוחד בשנה האחרונה, ובחדשים האחרונים, היה ברור לכולנו, כולל למעדי עצמה, שגם אם יש אפשרות של רמיסיה, ספק גדול שתימשך זמן רב). ויחד עם זאת, היא נלחמה, השתדלה, התאמצה – אך לבסוף הוכרעה על ידי המפלצת הארורה הזאת שתקפה אותה לפני מספר שנים (שלוש? יותר? מי יודע!) – גם במשך השנה האחרונה אחרי שהמחלה חזרה והתקיפה אותה בקיץ 1978, היו למעדי ימים לא מעטים, תקופות לא מעטות, של הרגשה טובה יחסית – ימים שיכלה לאכול פחות או יותר כרצונה, לטייל ברחובות השכונה, לשבת ולשוחח ולהתלוצץ עם קרובים ורעים, לשבת בסלון וליהנות מתכנית טלוויזיה. תקופות אלה הצטמצמו מאוד, ולגבי חלק מהדברים אף נגמרו לחלוטין, לאחר שהחלה מקבלת טיפול בהקרנות בסוף החורף, ולאחר חג הפסח החמיר המצב והלך, אם כי גם אז המשיכה להלחם, להתעודד (קצת) כאשר היו סימני הטבה או הקלה, אף לעודד את רוחן של חולות אחרות ששכבו יחד אתה בחדרה שבבית החולים, ולנצל כל אפשרות לחזור הביתה – ולוא במחיר מאמץ פיזי עצום, וגם אם היה זה למספר ימים בלבד. – פעמה בה רוח נפלאה, אדירה, ואני משוכנע שהודות לרוח זו נוספו לה ימי חיים: אם יש לספור אלה בשבועות או בחדשים אין כמובן לדעת. אך אומר לכם זאת: באוקטובר 78 נקלעה למצב חמור במיוחד, ובשיחה קודרת שהיתה לי אז עם פרופסור שושנה בירן (מס' 2 במכון שרת) נאמר לי כי למעדי נותרו כשלושה עד ארבעה חדשי חיים בלבד. שאבתי עדוד מסויים מכך שתחזית שחורה זו לא נתאמתה. לדאבוננו הרב נתאמתה לאחר חמשה חדשים נוספים (כלומר תשעה חדשים לאחר השיחה ההיא).

בשבועות האחרונים לחייה התגברו היסורים של מעדי, והטרידו אותה בעיקר שלש בעיות: (1) הגידולים בבטנה גרמו לה לסתימת מעיים שבמשך תקופת מה היתה חלקית בלבד אך לאחר מכן הכבידה יותר ויותר, עד שלא יכלה להוריד שום מזון באופן הנורמלי, גם לא בשעורים ובכמויות קטנות כפי שהורגלה בחדשים האחרונים. בחודש וחצי האחרון לחייה (פרט לשבוע אחד, באמצע התקופה, שהיתה בבית) היא חיה מאינפוזיה, וחלק מהתקופה הזאת נזקקה גם לזונדה – הוא צנור שמשחילים אותו דרך האף אל הקיבה, ושתפקידו לנקז את מיצי הקיבה וחמרים אחרים שהתאספו שם וגרמו לה לבחילה והקאות. (2) הגידולים הפרישו נוזלים שחלק מהם חדרו לראות, דבר שגרם למעדי קוצר נשימה והקשה עליה עוד יותר את השכיבה – הממושכת והקשה בלאו הכי – על הגב. (3) הטיפול בהקרנות הרס לה את הדם, ובמיוחד את הטרומבוציטים, אותו מרכיב בדם שתפקידו לדאוג לקרישת הדם במידת הצורך בעת דימום. בימים האחרונים נוספו לבעיותיה גם דימומים נרחבים שאי אפשר היה להתגבר עליהם.

את הלילה האחרון (ו' במנחם אב - 29/30 ביולי) לא אשכח לעולם - כל פרט ופרט חרוט בזכרוני... ובזכרונם של שאר בני המשפחה שנכחו (בני, אורי, גיטי, שלמה ואסתר). הגענו לבית החולים ב - 11:30 בלילה על פי קריאה טלפונית של בני, שתורו היה ללון שם באותו לילה. הרופא התורן ד"ר סולקיס אמר (כך מסר לנו בני) שמצבה של מעדי מידרדר ולחץ הדם יורד - ויתכן שאני ארצה להיות שם. ההודעה הזאת הגיעה אלינו דרך אסתר גיטית, כך שגם היא נסעה לשם - וגם אורי וגיטי. מבית החולים הודענו טלפונית לשלמה, שלקח מונית מיוחדת ובא אלי אף הוא. עוד לפני שהספקנו להגיע לחדרה של מעדי הופתעתי לראות בהגיענו למכון שרת, שהרופא התורן, ד"ר סולקיס, הולך לו לחדרו בקומה השישית (לישון כנראה), בעוד שמעדי שוכבת במחלקת האשפוז של המכון בקומה החמישית. לשאלתי מדוע לא נשאר אצל מעדי, או לפחות בחדר הרופאים באותה קומה חמישית, השיב לי כי "ממילא אין כבר מה לעשות". לא הצלחתי לשכנעו לחזור לשם. למזלנו (אני אומר "למזלנו" באופן כללי עקרוני) לא כל הרופאים במכון שרת הם קרים-קשוחים כמו האיש הזה. אמנם רופא אחר לא היה שם, באותה שעה מאוחרת, אולם התקשרתי מיד עם ד"ר חיים בירן בביתו. ד"ר בירן מוכר לנו לא רק כרופא אונקולוג טוב אלא גם כבן אדם יוצא מן הכלל וסיפרתי לו מה שקרה ועל מצוקתנו - שהיא אולי מצוקה נפשית בעיקר אך בכל זאת - מצוקה. ד"ר בירן לא הירבה דברים: אמר לי שיבוא מיד ויראה מה שיוכל לעשות - ואמנם כך עשה: בא, בדק את מעדי ומיד הזמין לה שש מנות טרומבוציטים ומנת פלאזמה. מעדי עוד הספיקה לקבל את הטרומבוציטים...

מיד אחרי הקריאה הטלפונית אל ד"ר בירן נכנסנו לחדרה של מעדי. היא היתה חלושה כפי שלא ראיתה עד אז. סימני הדימום הפנימי היו נראים בה וגם נשמעים בקולה. אך עדיין עמד בה הכח לבקש כל מיני בקשות - חלקן רגילות, מובנות ("תרימו אותי"...) "תורידו את המיטה"..." "אני צריכה סיר".." וכד", חלקן מוזרות ובלתי מובנות - לפחות באותו רגע, כמה פעמים בקשה להחזיק לה את היד, או להפנות את ראשה אלי. כמה פעמים אמרה: "תורידו אותי! תורידו אותי!" וכששאלנו בתמיהה, "לאן להוריד אותך?" השיבה: "על הרצפה!" ושוב ושוב היתה מנקדת את בקשותיה בתחינה "מהר!" - כאילו דוחק לה הזמן. בשלב מאוחר יותר בקשה מבני שיצחצח לה את השיניים - בקשה שהוא מילא אחריה. היו בקשות אחרות, כגון זאת להורידה לרצפה ואחרות, שכמובן לא יכולנו למלא אחריהן. הרושם שלנו, אז, היה שלפחות חלק מהזמן היא מדברת מתוך הזיות. יחד עם זאת, היה ברור מאוד שלפחות חלק מהזמן הבינה יפה מאד את המתרחש סביבה: היא הכירה את כולנו, ואף שאלה את שלמה מה הוא עושה כאן באמצע הלילה, ואמרה לגיטי, כשראתה אותה, שתלך לישון. וכאשר נכנסה האחות האנגליה, שאינה מדברת עברית, ושמעדי היתה רגילה לדבר אתה אנגלית, פנתה אליה מעדי

באנגלית! היה זה אולי ב - 3.15 לפנות בוקר כשמעדי בקשה את בקשתה האחרונה - לסובב אותה לצדה הימני. מספר דקות לאחר מילוי בקשתה זו הפסיקה לנשום.

רק לאחר מכן התבהר לנו פשר בקשתה המוזרה, "תורידו אותי... על הרצפה". ישנו מנהג (אינני יודע אם מנהג ירושלמי או כללי) להניח את המת על הרצפה כשהוא מגיע לחדר המתים. כנראה לזאת התכוונה. גם הבקשה לצחצח לה את השיניים - יתכן והיתה חלק מהכנתה האישית לפטירה מן העולם הקרבה ובאה. אסתר ספרה לי שכאשר הגיעה לחדרה לבקרה בצהרי אותו יום ראשון, קדמה אותה מעדי בהערה, "אסתר - היום זה נגמר".

יש עוד הרבה לספר - תיאורים, רשמים, זכרונות, אך מספיק לפעם הזאת. עוד נדבר ונשוחח אי"ה כשנתראה בדצמבר, בעת גילוי המצבה. למצבה חיברנו נוטריקון (שניסוחו הסופי פרי המצאתו, בעיקר, של שלמה) בזו הלשון:

מאירת פנים ורבת חכמה

ראשונה לכל מעשה טוב וחסד

ילדיה גידלה לתורה ודרך ארץ

מכאוביה נשאה בעוז ובגבורה

איך אשא אני את האבידה האיומה הזאת, איך אוכל עוד ליהנות מהנאה כלשהי בחיים האלה כאשר אין לצדי השותף לחיים כדי לחלק אותה אתו - זוהי שאלה שאין לי כעת תשובה עליה. אני יודע שיש לי תפקיד חשוב - להמשיך במפעל שהחילוני בו ביחד, ושאת עיקר המעמסה נטלה מעדי ז"ל - מפעל חינוך הילדים וגידולם. אך גיטי רק בת חמש-עשרה עמוע"ש, והיא זקוקה כעת לאמה יותר מאשר לאביה - וכיצד אהיה לה לאמא?

רק תפילה אחת בלבי: שהקב"ה יתן לי כח ותבונה לעשות את המוטל עלי, ושיצליח את דרכי הילדים שיח'. יהי רצון שהשנה הבעל"ט תביא לכולנו אך בשורות טובות.

היו בריאים ולהתראות!

שלכם,

משה

נ.ב. דרישת שלום חמה גם מהילדים.

בני וגיטי כותבים לכם אגרת בנפרד. אורי, אני מניח, יכתוב בהזדמנות.

עוד דבר: אחרי התייעצויות ולבטים לא מעטים, החלטנו שהשם שיחרט במצבה יהיה: מינדי מרים אומן (או מרים מינדי אומן – אם, מסיבות טכניות, נצטרך להקטין את השם מינדי).

אני מניח כי אין לך הסתייגות מזאת, יומי.

מכל מקום אני מתכוון למסור את הנוסח הסופי לעושה-המצבות לפני ראש השנה.

מכתב לרגל יום נישואין אורי וילי

בס"ד

יום שני בשבת, יא בסיון ה'תשס"ג

"כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה."

אורי וילי היקרים לאי"ט

שלוחות אליכם ברכותי הנאמנות בהגיעכם, השבח לאל, לחוג את יום נישואים ה-
כ"ה, בשטו"מ – מזל טוב!

בהתייחס לפסוק המובא בראש מכתב זה, שימו לב: "לכתך אחרי למדבר" לא כתוב, כי אם "לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה." ללמדכם כי כאשר את, ילי, נקראת ללכת אחרי אורי, לא למקום זר וחדש נקראת ללכת, כי אם למקום שלמעשה כבר נמצאת בו – שהרי עוד לפני כן היה זה אביך ז"ל שהלך למדבר כדי להקים, בבירת הנגב, את הישיבה שעמד בראשה עד סוף ימיו, בעזרתן ובתמיכתן הפעילה של אמך, תבלח"א ושלך ואחיותייך שתח', הלכת לארץ לא זרועה וזרעת את זרעי תורתנו הקדושה.

וכך, לימים, עשית אתה, אורי, בני היקר, כאשר הקמת וניהלת את המפעל המבורך "מקצה הארץ", בנוסף לעיסוקיך האחרים בהרבצת תורה והפצתה.

כה יוסיף השם יתברך לכם שנות חיים, בבריאות טובה ובשמחה יחד עם צאצאיכם שיח', להגות בתורתו ולהפיץ את אורה ואת ברכתה לאחינו בני ישראל!

באהבה רבה

אבא

שימור מנהגי אשכנז בימינו

קיים מאמץ שיטתי ומבורך, מצד מספר גורמים בארץ, להחיות ולשמר את מנהגי אשכנז בכלל, ומנהגי פרנקפורט בפרט, וזאת בדרכים מעשיות שונות. הנני שואב סיפוק ונחת מרובים מהעובדה שלנכדי הבכיר, ר' אברהם (אברימי) בן הרב אורי מנחם אומן יח' תפקיד מרכזי ופעיל בתהליך הזה.

בשנת 2001 לערך, בהיותו כבן 18, נחשף אברימי למפעל מכון מורשת אשכנז של הרב בנימין המבורגר בבני ברק. מאז ועד היום הזה משתדל אברימי בעצמו להמשיך ולשמור כל מנהג או מסורת שנודע לו שנהגו בו אבותיו בפרנקפורט ובגרמניה – כגון לבישת טלית מגיל בר מצוה (או קודם לכן), המתנת שלש שעות מאכילת בשר לאכילת מאכלי חלב, ועוד ועוד.

כמו כן משתדל אברימי להתפלל בבית כנסת שבו מתפללים על פי המסורת יהודי גרמניה (היגוי התפילות, פיוטים, ניגונים, וכו') ואף השתתף בהקמת כמה בתי כנסת כאלה בארץ. תחילה היה מתפלל בבית הכנסת "הייקי" שבמרכז הרפואי מעייני הישועה בבני ברק, בייסודו של הרב המבורגר, לאחר מכן השתתף ביסוד בית כנסת נוסף בבני ברק ברח' בן יעקב, ולאחר נישואיו בשנת תשס"ד שימש כחזן בימים הנוראים, במשך שלש שנים, בקהילת רמות. באותו זמן סייע להקמת בית הכנסת "הפרנקפורטאי" בביתר עילית (מקום מגוריו עד היום הזה) – בשלב ראשון "בשלט רחוק" ולאחר מכן כחבר מן המניין.



שירים

לברית מילה של משה אומן

מתורגם מגרמנית

שיר שולחן לכבוד חגיגת ברית המילה של
פטר מאנפרד משה אומן.
(שבת) ח' מרחשון ה'תרפ"ז.

Tischlied zur Brismiloh-Feier von
Peter, Manfred, Moses Aumann
16/10/26
Mel. : der papst lebt herrlich in der Welt.

Hierher sind all' geladen wir,
Ein Fest zu feiern gilt es hier,
Denn von der ganzen Enkelschar,
Ist endlich jetzt das *12.* da.

Erzieh'n muss man die Kinder früh,
Sonst folgen sie ei'm später nie!
Kaum als der jung's Tag' alt war,
Dies auch von Mim's seit' aus geschah.

Sie spricht zu ihm gar weise sehr,
Hör', lutsche keinen Daumen mehr,
Sonst kommt der schneider mit der scher'
Schneidt ab, als ob papier es wär.

Der Siegmund, stoltz wie man kaum glaubt,
Er auf sein kleines söhnchen schaut.
Wie fühlt er sich wohl als papa?
Das möchte ich wissen, wirklich ja.

Die Grossmama, die seht Ihr,
Die wirtin spielt sie wieder hier,
Wie sieht sie freudig doch heut' aus
Die Simcho ist bei ihr zu Haus.'

Und nun mit frohen Festesklang
Stimmt mit mir all' den wunsch noch an,
Dass Aumann lange leben noch,
Und bringt ein dreimal donnernd Hoch!

כאן כולנו מוזמנים,
את החג שאנחנו כאן חוגגים,
כי בתוך כל קהל הנכדים,
סוף סוף יש כאן 12.

יש לחנך את הילדים מוקדם
אחרת לעולם לא ילכו אחר־ך
בקושי כשהיום הצעיר נהיה כבר ישן
זה גם קרה מצידה של 'מם'. (כינוייה של
האם היולדת מרים אומן).

היא מדברת אליו בחכמה רבה
שמע, אל תמצוץ יותר את האגודל,
אחרת יבוא החייט עם המספריים,
ויחתוך את זה כאילו זה היה נייר.

ה'זיגמונד' בגאווה כאילו אינו מאמין
על הבן הקטנטן מביא
איך הוא מרגיש כאבא?
אני רוצה לדעת, ממש כך.

הסבתא, אתם רואים.
משחקת שוב בתפקיד המארחת כאן,
איך היא נראית מאושרת היום,
על השמחה שאצלה בבית.

ועתה בקול שמח וחגיגי
מאחלים אחריי בהסכמה כולם,
של'אומן' יהיו עוד חיים ארוכים.
ולהביא פי שלוש גבוה ועצום.

יום הולדת 46 לאמא ז"ל

שיר זה נכתב בגרמנית ע"י סבא משה כשהיה בגיל 11, מספר חודשים לפני ההגירה מגרמניה. (תרגמנו לעברית).
פרנקפורט דמיין, ב' אדר א' ה'תרצ"ח – (3/2/38)

TISCHLIED

Zu Ehren des 46. Geburtstages
unserer geliebten mutter.

Melodie: Auf der schwäb'scher Eisenbahn

שיר שולחן

לכבוד יום ההולדת ה-46
של אמנו האהובה.

1. Daddy, unser Kippemann,
macht "Araunus", wo er kann;
"Lewaje" hier – "Lewaje" dort,
so geht das in einem fort.

1. אבא, איש ה'ח"ק' שלנו.
עושה 'שמירת נפטרים' ככל שיוכל.
לוי כאן לוי שם.
כך זה מתמשך והולך.

2. Mummie, 'ne exakte Frau,
kennt ihre Kinder ganz genau;
Freut sich, wenn sie artig sind
Und wenn ihr folgt ein jedes Kind.

2. מאמי, אשה דייקנית.
מכירה את ילדיה לגמרי במדויק.
שמחה כשהם מתנהגים יפה.
וכשהם עושים מה שהיא רוצה.

3. Nun kommt unser Robert John
Freut sich auf die Operation –
Doch wenn sie wird verschoben Schlüßlich
Wird er beinah'gany verdriesslich

3. עכשיו בא ה'רוברט ג'ון' שלנו.
מצפה בשמחה לניתוח
אבל אם בסוף הניתוח ידחה
הוא כמעט יהיה מאוד מאוכזב

4. Estella – die ist allgemein
Sehr freundlich, artig, lieb und fein,
doch wenn es ihr mal kommt drauf an
dann stellt sie auch tüchtig an.

4. אסטלה – היא באופן כללי-
מאוד ידידותית, מתנהגת יפה, חביבה ועדינה.
אבל אם צריך
אז היא יכולה להיות גם חרוצה.

5. Reiner ist ein richt'ger jung
In Physik ist er im schwung
Doch wenn ihm einmal past 'was nicht,
kriegt er gleich die "Bimbel – gischt"!

5. ריינר הוא בחור לעניין.
בפיזיקה הוא עושה טוב מאוד
אבל אם יש משהו שלא מתאים לו.
הוא מיד מקבל "בימבל גישט" (אולי 'קריזה')

6. To-dat we have a lovely time,
With playing, laughing, food and rhyme
We are happy, bright and gay
Cause Mummie's birthday is to-day !

6. היום יש לנו זמן נהדר.
עם משחק צחוק אוכל, וחרוזים.
אנחנו מאושרים בהירים ועליזים.
בגלל שיום ההולדת של אמא הוא היום.

פ.מ.א. (פיטר מאנפרד אומן).

P.M.A.

יום הנישואין ה-60 לאלמר ואסתר אופנבר

PARTY SONG ("Tischlied")

To be sung – to the tune of Anochi Ladoshem – on the occasion of Elmer and Esther Offenbacher's 60th Wedding Anniversary

Tammuz 5772/June 2012

(poetic Lic. No. 57722012)

Let's lift our voice and praise / Our Father up above...
To Him we dedicate this song / Of memory and love.
Our Elmer and Esther are kindred spirits in many ways,
Going all the way back to college days.

So great and so insatiable was their thirst for knowledge,
They both did jump the gun in finishing their college!
Small wonder, then, that in the end it happened that they each
Decided that their mission was to teach.

Let's lift our voice...

Before they met, and before they wed in the year of '52,
Elmer faced his twin ID of scientist and Jew.
With Josh Rosenbloom and others, they decided that their mission
Was to show that there's no conflict between science and tradition.
And so it transpired that 14 Jews, no more, no less,
In 1947 set up the AOJS.

Let's lift our voice...

What did you do, dear Esther, when career clashed with family bliss?
"No problem," says Esther – her motto was this:
"Follow your abilities and quench your intellectual thirst –
But never forget that home and family come first!"
And so it came about that, for this very reason,
Mommy-Grandma's talents served family cohesion.

Let's lift our voice...

While both Elmer and Esther were academics of considerable note,
Their spheres of interest were not in the same boat.

Thus, while Elmer was busy with Solid State and Fission,
Esther's doctorate was in the field of Nutrition.
So a meal at their home is not just a feast for the palate,
But, with Esther in charge, it's wholesome, from soup to fruit salad!
Let's lift our voice...

Ohel Nechama has a membership both young and OLD...
As, too, a reputation of being aloof and cold.
But that was just till Elmer came and turned the thing around
By hailing one-and-all that came with warm and friendly sound.
No matter where you came from – NY or London, Zurich or Rome –
Elmer's sure to make you feel decidedly at home!
Let's lift our voice...

The Yom Hashishi Breakfast is Ohel Nechama's weekly crown,
Which Elmer wouldn't miss (unless he's out of town).
He'll record the event for posterity with camera and flash,
In his capacity as photog of that bash.
And Elmer is the severest of the critics in the joint:
Yes, woe to that poor speaker who fails to make his point!
Let's lift our voice...

"A sound mind in a sound body" is an ancient classic phrase
That El & Es did realize in varied different ways:
To begin with, there is nothing like that early morning swin,
Followed by an invigorating session in the adjacent gym.
And there's no place like Rockefeller Center for skating on the ice –
But when one is in Israel – Metulla too is nice!

**Anochi Ladoshem / Ashira Lelokim –
Lechayim Tovim uleshalom
Ad me'ah ve'esrim!**

שיר לפורים

ויהי בוקר ויהי ערב

ויהי בוקר ויהי ערב, יום רביעי -

יום בו נולד שביטנו "האלי" (Halley's Comet)

שמאז מתרוצץ לו בתוך החלל; ואוכל רק לומר לכם כמה חבל /

שאלפי אזרחים שנהרו לתצפית/ אך בקושי הבחינו בזנב השביט

ויהי בוקר ויהי ערב יום רביעי - / יומו של דוד המכונה לוי

בועידת החרות, בגני תערוכה: / "משנכנס אדר... מרבבים במהומה."

לא עוד מנהיג אחד - היו שם שלושה: / שמיר-לוי-שרון... והארנס משה..

(וגסטין מלכה).

ויהי בוקר ויהיה ערב, יום הראשון/ ואנשי "עבודה" יועצים לשמעון:

"עזוב הרוטציה. תכריז על בחירות, / וזרוק את שמיר לכל הרוחות!"

"לא ולא!" קורא פרס, בשנוי הסגנון. / "לא אפר ההסכם - לא בא בחשבון!"

(נחיה ונראה)

ויהי בוקר ויהי ערב, יום שלישי - / יום בו נצחה תל אביב "מכבי"

את ארל ויליאמס ו"הפועל" תל אביב: / נצחון, בא נאמר, של מסורת וטיב.

שליטה במגרש, שליטה בכדור/ וניצחון עוד יותר על נתניה אליצור.

הידד למיקי!!

ויהי ערב ויהי בוקר, יום השבת - / ביקור עם בנורית, של יונתן וענת;

בקשו מקטן זה לפתוח בשירה - / נם הוא: "קודם תנו לי לשבת ולהירגע!"

וכך עשה.

התישב, ונרגע, ושר סולו נפלא! / איזה? "יונתן הקטן", אלא מה?

ויהי בוקר ויהי ערב, יום רביעי זה - / ויופיע משה/ עם טלוויזיה

שקיבל בזמנו ממר דרוק. / כי לה היה זקוק -

בשובו כה עיף ממשרד ומשוק. / נמאס לו היטב לתרגם הרב קוק. /

וכה חסר לו לקרוא את הbook.

רק בעיה קטנה/ הפריעה לצפיה/ קרה מידי פעם/ שהקול נעלם/

אך אל דאגה/ יש עצה: / אצל בני ונורית היה מקליט/

שבזמנו עבר לארני/ (וגם כמובן לנחמי)/ והם העבירוהו לפלוני/ ופלוני לאלמוני./
 כעת בקשו מאלמוני/ להחזיר/ המכשיר/ לפלוני / אשר העבירוהו לנחמי/
 והואי לנורית ובני/ ובני לאבא שלו.../ דזבין אבא בתרי זוּי - / חד גדיא, חד
 גדיא!/

ויהי ערב ויהי בוקר, יום השישי./ כ"ו אדר א, במרס השביעי/
 הביאה גיטי/ מבחר אמיתי/ מציוריה הרבים/ בצבעי מים עשירים/
 והציבה הציגם/ בכל פעם/ לבעלי הגלריה שבמלון/ המלך שלמה (לשעבר שרתון)/
 מבט אחד/ וחטפום מיד!/
 ולא רק זה, אלא פקדו על גיטי/ למהר וגם ציורי שמן להביא/
 והמחיר לציור כמעט סמלי:/ מה זה \$80 ביניך לביני?/

(והנה ההסבר לשם השיר הזה:)

במוצאי פורים אחד/ שאל אותי נוצרי מכובד/
 "כיצד זה חג המולד - / שלנו - / מתחיל עוד בערב ונמשך גם ביום/
 ובפורים שלכם הגעתם עד הלום:/ התחלתם תחת השמש,
 ועכשיו זה אמש / (מנקודת ראות המחר)/

תשובתי לא אחרה לבוא:/ כל חג בשלום על מקומו - /
 זה שנולד/ בחג המולד / הריהו יהודי, ולכן המנהג/ לסיים את החג/ בעיצומו של
 ה-Tag/

אך מי הוא זה ואיזה הוא/ שגרם לפורים חגנו?
 הלא זה המן מזרע עמלק:/ גוי גמור בלי ספק!/
 לכן אנן חוגגים את החג הזה/ דווקא כמו שהגוי עושה./
 /Deep into the night! /And we drink till we're tight /We start when it's light,

וכעת נרים כוסותינו/ לשלוםם של בני עמנו/ באשר הם. ובמיוחד - /
 לחוי ואיציק תודה/ על סעודה שאין דוגמתה!/
 לנורית ולבני, מכולם וממני -/ איחולי דרך צלחה!/ מזל וברכה!!

יום הולדת 60 לג'וני

שירה (לרגל יום הולדת השישים, עמוע"ש, של ג'וני)

1. האזינו, ידידים, ואדברה, / ותשמע משפחה אמרי-פי /
אציג בפניכם באהבה יתירה / את קורות ישראל אחי.
2. נולד בפרנקפורט על המיין / לפני כמה עשרות בשנים. /
ולמד לדבר גרמנית / שהכירה לפני ולפנים.
3. ואילו בקיץ שלושים ושמונה, / בהיותנו על סיפון אוניה, /
בדרך מאירופה לארצות הברית - / נתפס באימה גדולה:
4. "מה יהיה", שאל את אמנו, / אם חלילה אשכח גרמנית - /
שומו שמים! חס ושלוס! / לפני שאדע אנגלית?!"
5. אך בסך-הכל פחדן לא היה; / ההיפך הוא הנכון. /
"Robert der Teufel" קראה לו סבתא / ואנחנו קראנו לו "John".
6. בארצות הברית עשה חיל / ואני לא אומר את זה "סתם" ... /
רבים בנים עשו חיל / אך הוא עלה על כולם!
7. ב- RJJ³ למד "תוירה", / וב-MIT⁴ מדע /
בבוסטון, נדמה לי, היה הראשון, / שהסתובב ברחוב בכיפה!
8. משפחת מונק שכנים היו / בביתנו ב - 46th street /
How else, dear friends, how else indeed
would Johnny and Esther meet?
9. And meet they did
till, before long,
The knot was tied
twas firm and strong.
10. שנים על שנים על ג'וני אמרו / שהיו לו פנים של תינוק. /
על כך אספר לכם שני סיפורים / מקרוב.. אך ראשית מרחוק.
11. כשהיה מרצה ב - MIT, / נכנס עם סטודנטים שלו /
למסבאה וביקשו בירה. / כולם קיבלו - רק ג'וני לא.

² ביטוי שאול מדמות מפורסמת בספרות הגרמנית, ומשמעותו כאן "רוברט השובב".

³ ישיבת רבנו יעקב יוסף.

⁴ המכון הטכנולוגי של מסצ'וסטס

12. כשג'וני שאל את המוזג, / "Where is my glass of beer?"
השיב לו ההוא, מניה וביה -
"We don't serve minors here!"
13. סיפור שני, אמרתי, / קרה במקום קרוב, /
כאן בירושלים הבירה - / אך לא ב-"ילד טוב".
14. טייל הגבר הנשוי / קרוב לגבול ירדן /
במעלה הר ציון / They thought he was insane!
15. התעורר בג'וני חשק עז / בכותל להציץ.
ראה מסגד, טיפס עליו... / חלום חלם בהקיץ.
16. ואז הבחין בו החייל / ובקול אדיר ורם - /
זעק לעברו: "ילד!! / רד מהר משם!"
17. אך טיפוסיו של ג'וני - / לא רק במסגדים;
וכשאינו עסוק בזאת, / מטפס הוא בהרים.
18. עם חבל, וגם בלעדיו, / יעלה עד לפיסגה /
ומשפחתו בתחתית ההר / עוצרת נשימה ...
19. ... עד ירד לו ג'וני מן ההר / ושוב עומד ממול, /
בריא ושלם - ומקסימום... / נקע לו הקרסול.
20. אמת ניתנת להאמר: / הספורט המשפחתי /
הוא ללא צל ספק, / הספורט הנקרא סקי.
21. מסורת היא במשפחתו / לבחור (במקום אילת) /
במקום הנופש החורפי, / בשווייץ או בצרפת.
22. בנערינו ובזקנינו, / בכל המסלולים - /
כבן שישים כבן שלוש - / בהרכבים שונים.
23. בין טיפוס לבין הסקי / עושים גם פרנסה: /
חוקרים, מרצים, כותבים ספרים - / במתמטיקה.
24. בתורת המשחקים / רכש לו שם עולם;
גרף פרסים על ימין ושמאל, / והמפעל עוד לא נשלם.
25. בגבורה נשא יגון, / שמר על רוח סבא. /
התגבר והתעלה... / צלל במדרש רבה:
26. מנהג נאה, בבית אומן, / לדון מידי שבת /
במדרש מן המדרשים - / בערב ולמחרת.
27. שיחה חופשית ומעמיקה / לעתים גם קולנית - /
מימד מיוחד נותנת / לסעודה החגיגית.
28. ועוד מנהג יפה נזכיר - / מסורת לשתי המשפחות: /

- בית פתוח לרווחה / קירוב רחוקים ורחוקות.
29. בזכות כל אלה ועוד רבות / שלא הספקנו למנותן /
יזכה נא אחינו הקיר / לעוד שישים - הדרך!
30. בבריאות טובה ונחת / מכל המשפחה... /
"אני אמית - ואחיה, / מחצתי - ואני ארפא!"

מזל טוב - עד מאה ועשרים! להתראות בקרוב, בבריאות ובשמחה!

אחיך משה

בת מצוה תמר אומן

שיר-שולחן

(לרגל בת המצוה של תמר אומן)

- 1
פעם אחת נולדה ילדה - שמה תמר ;
פעם אחת נולדה ילדה, / הראשונה במשפחה: / כל אחד אמר/שאין כמו תמר!
2
כשהנס הזה קרה - זה קרה,
סבתא אומן מיד החליטה / והמאורע מהר הסריטה,
בגשם שוטף עמדה / בבקעה - וצילמה!
3
בגיל שנתיים באה בטענות אל אסג'ון
כשנסעו מישראל - / ואין מקום להשתולל...
כל אחד מודה: / בפרנסטון אין דשא! (והמבין יבין)
4
כשיונתן נולד בשעה טובה,
תמי על הקיר ויתרה / ובאמצע החדר היא שכבה...
כל אחד אמר: / שאין כמו תמר!
5
אחרי גלות של תשעה חודשים הגאולה באה
אל מקומה הישן חזרה / ובשיר הלל מיד פרצה:
"באמת לא חשבתי כי - / יחזירו את הקיר שלי!"
6
[שני הבתים הבאים חוברו ע"י אורי]
לתמי יש שתי אחיות קטנות ונחמדות

אחת נוגה ואחת מרים/ וצבע עיניה כצבע הים -
כל אחד אמר:/ שאין כמו תמר!

7

לתמי יש ראי מקסים בארון הבגדים
ובו כל יום היא מתגנדרת/ כי עכשיו היא כבר גברת -
כל אחד אמר:/ שאין כמו תמר!
אובלדי אובלדה - מי שבא בא
אל הבת מצוה של תמר!

8

שמה אומן וכן גם אומנית היא/ מציירת ומפזמת בכל כחה
ודבר אחד באמת לא מובין לי - / למה לא כתבה היא שיר זה בעצמה.
אובלדי...

9

בכלל זאת משפחה של אומנים-לך/ שני אחיה מחוננים כדין:
יונתן בדרך להיות אוסטרך/ וגם שלמה מנגן ואף מלחין,
אובלדי...

10

ימי שישי קודש הם לטיולים/ ותמי מצפה לזה בכליון-עינים.
אבל את בני לא מזמינים/ למרות שהבטיחו כמה פעמים!
אובלדי...

11

כעת לברקלי כולם נוסעים/ יחד כל המשפחה
אך אל-נא תהיו שם בין המתפרעים/ ותזכו שם להצלחה רבה!
אובלדי...

12

ועכשיו נאחל לתמי היקרה/ שפע ברכות ואיחולים:
תזכי ביחד עם כל המשפחה/ לחיים טובים עד מאה ועשרים!
אובלדי אובלדה - מי שבא בא/ אל הבת-מצוה של תמר!
- הסוף -



הספדים

דברי פרידה מסבא – יום הולדת ה-90

(בתאריך א' מרחשון התשע"ז באולם 'בית צביה' בירושלים במעמד [כמעט] כל הצאצאים. סבא היה חלש והתקשה לדבר, ולכן חלק מהדברים יצאו לא ברורים ולא הצלחנו לפענח אותם. מחמת חשיבות הדברים השארנו את המילים כמו שנאמרו במדויק ואת החסר שילבנו בשלוש נקודות בתוך הטקסט).

יום השנה השישים ושש שאני עליתי ארצה בדיוק, אבל זה חשבון מדויק, בדרכון שלי כתוב 24 באוקטובר 1950 וזה שישים ושש שנה ויום אחד, אתם יודעים שה... במסורת היהודית מונים... בר מצוה בן שלוש עשרה ויום.

רציתי רק לשתף אתכם במילים על הרגשתי ... כפי שג'וני סיפר לכם זה היה בדיוק אחרי הקמת מדינת ישראל ב-1948 וקבלתה באו"ם ב-1949 והדברים האלה ריגשו אותי מאוד, אז פשוט היה לי חלום ... ליטול חלק באירועים הגדולים האלה, להיות חלק מבנין הארץ, מתחיית העם היהודי, בזמן הזה, וברוך השם זכיתי. ... כמובן לקחת את מקומי בשרשרת הדורות ... עדות חיה.

שני דברים: קודם כל מה יכול להיות בשביל אדם שרוצה ליטול חלק בהחייאת העם בארצו מה יכול להיות יותר טוב מאשר להיות נציג ישראל במשרד החוץ, אז זה זכיתי, ובכלל אני רוצה להגיד לכם שזה ברכה גדולה ליזכות לכך שאדם מרויח את לחמו בעיסוק שהוא אוהב לעשות אותו ושהוא מוכשר לעשות אותו, לא היה לי עיסוק גדול יותר מאשר עיסוק בכתיבה ולזה באמת זכיתי ...

אני רוצה עוד פעם להודות לכם לכולכם על שבאתם הערב. ואני יש לי שתי בקשות: בקשה אחת שתמשיכו בדרך של עם ישראל, אין לי סיפוק יותר גדול מאשר סיפוק מכך שברוך השם הצאצאים שלי כולם הולכים בדרך הטוב והישר תמשיכו בדרך הזאת ותזכו לברכת השם ...

דבר שני אני מבקש שתצטרפו אלי עכשיו בשירת אחד מפרקי התהילים שמבטא את ה... זה שיר שגם נהוג לשיר אותו בחתונות כמנהג אשכנז ... אברימי ... וזה שיר המעלות אשרי כל ירא השם ואני מרשה לעצמי ברשותכם לשיר את זה בהגיה שהייתי רגיל לזה כילד בפרנקפורט דווקא. ...

שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך, וראה בנים לבניך שלום על ישראל.

הספרדים בשעת הלוייה

הרב אהרן אדלר – רב בית הכנסת אוהל נחמה

(ההתחלה חסרה)... עוד בימי ילדותך בחוץ לארץ הבנת ששם אתה לא יכול להגשים את החיים המלאים העיתונאיים כשומר תורה ומצוות, ומצאת את מקומך כאן בארץ. ובעיסוקך במלאכת עבודתך בשירות משרד החוץ, הן במחקריו בספריו הן בפעליו הכל היה מבוסס על היסוד שחייבים לשמור על כבודו של עם ישראל, ושמירת כבודו של עם ישראל דינו כקידוש השם. ויעידו על כך אנשים רבים הנמצאים כאן.

אנחנו בקהילת אוהל נחמה, לא נשכח אותך, לא נשכח את הדייקנות בתפילה בציבור עם כל הקושי בשנים האחרונות בהליכה, את הדייקנות מבחינת זמן תפילה, מתי להתחיל, לא מאוחר מידי ולא מוקדם מידי. אני לא יודע אם אתה לא היית זה שיצר את הבדיחה על היהודי זר שהגיע לאיזה בית כנסת של יקים בשעות אחרי הצהריים ושאל האם מתפללים עכשיו מנחה והיהודי ענה לא עכשיו לא עכשיו, עכשיו! כזה בדייקנות.

והיכולת שלך, גם כבעל קורא ולפחות בתקופה שלי בשנים האחרונות, כבעל קורא בתפילת מנחה בשבת כל שבת עד כמעט השבת שבה עברת לתמיר. וכבעל תפילה שהיה ראוי להיות בעל תפילה, איש יודע ספר, איש קולו נעים, ובוודאי מעורב בדעת עם הבריות. הצניעות, הפשטנות בדרך החיים, ובכלל המימוש של ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

מאז שעברת ר' משה לתמיר היית כבר חסר לנו ועכשיו על אחת כמה וכמה. לך לשלום ותהא נפשך צרורה בצרור החיים.

הרב חיים בר טל – רב ברמת תמיר

ר' משה, זכינו להכיר אותך אולי אפילו לא נקרא להכיר, אבל היית במחיצתנו בשנים האחרונות. הדיבור שלך, ההליכה שלך, הבין אדם לחבירו ובין אדם למקום, השרו יחס של כבוד מכל הסובבים ברמת תמיר כלפיך. קידוש שם שמים שעליה אנחנו לומדים בפרשה הזאת, שהתחילה בפרשה הקודמת קדושים תהיו, ונקדשתי בתוך בני ישראל, ונקדש בכבודי. המצווה הזאת קויימה על ידך בצורה מהודרת.

הקפדת מאוד, לא להיות לטורח על איש. כל מה שהיה לך קשה אפילו, השתדלת לעשות בכוחות עצמך או על ידי העזרה שהיתה צמודה אליך אבל בשום פנים ואופן לא רצית להטריח בן אדם עבורך.

הזכירו כאן קודם בהיותך בעל קורא, אפילו כשהגעת אלינו לרמת תמיר, במנחה בשבת המשכת לקרוא בתורה, בקריאה מדויקת ומדוקדקת, היית איש ספר, גם בתמיר גם בשארית כוחותיך קבעת חברותא ישבת ולמדת, רק היום שמעתי שהצלחת לסיים את רוב מסכת סנהדרין בלימוד בחברותא בתוך תמיר עצמה. ואהבת תורה אהבת הבריות ואהבת שמים, כל אלה היו נר לרגליך. לך לשלום ותהיה מליץ יושר על עם ישראל שכה אהבת אותם ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

הבן הרב אורי מנחם אומן

קשה לדבר בהספד על אבא הרני כפרת משכבו, אבא היה סמל של חיים בכל מצב בכל סיטואציה בכל מקום, חיים חיים חיים.

שמעתי פעם מאחד מגדולי הרבנים שכבר היה גם במצב של גיל מופלג, ומחלה, ולא יכול היה לא לאכול ולא לשתות, ובקושי לדבר, גם ללמוד כבר לא היה יכול וגם להתפלל, נו אז בשביל מה הוא חי, הוא אמר אני חי "חיים ברצונו", בתקופה האחרונה, אבא לא אמר את המילים האלה, אבל זה היה החיים שלו: "חיים ברצונו" אבל עם כל התוקף של החיים, רגילים לראות אנשים במצבים הרבה הרבה פחות, מיאשים או שמדברים יאוש או שפוחדים לדבר יאוש אבל מתנהגים מהטון של הדיבור מההסתכלות מהמבט, עד הרגע האחרון כפשוטו ממש, ממש בימים האחרונים, כל עוד נשמתו בו, חיים עם כל העוצמה.

רש"י אומר בפרשת שמות: "ויהיו כל יוצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים" שואל רש"י יוסף היה במצרים, בשביל מה כתוב את זה, הוא היה בכלל השבעים, אלא הוא יוסף שהיה אצל אביו והוא יוסף שהיה במצרים שנעשה מלך ועמד בצדקו. ובפרשה אחרי זה כתוב דבר דומה "הוא משה ואהרן" אומר רש"י הם בשליחותם ובצדקתם מתחילה ועד סוף. אני חושב שזה הביטוי הכי חזק על אבא, הוא שהיה ילד בפרנקפורט וגדל על ברכי התורה והמצוות, הוא הבחור שהיה בנו יורק ולמד בישיבה והלך בדרכי התורה והמצוות, הוא שעלה לארץ והקים בית ויצא לשליחויות בנכר, ועבר מצבים קשים ביותר, בכל מיני עניינים, ותמיד תמיד תמיד שמר על האופטימיות שמר על התקוה על האמונה.

למעשה אבא כבר הכין את ההספד שלו כפי שבט תשמ"ד, מודפס פה, הוא הדפיס את זה כנראה בעצמו. רק לקרוא את זה.

כותרת:

"סוף דבר אל יאוש, צריך לחוש את רחשי הזמן יש מחזוריות בעניינים אנו מיטלטלים במעגלים אדירים מכוונים ממרומים מרמא איגרא לבירא עמיקתא וחוזר חלילה, ??

ויהודי נדרש יותר מכל אחר, ועלינו לכלכל את מעשינו כך שלא נאבד את הצפון, כי גם עם כל הטלטולים נשאר עוד קו, נודה ולא נבוש ביוזמות ומעשים מצדנו בני אנוש" צריך להבין שהוא כתב את זה אחרי הטרגדיה שעברה עליו - "צריך לדחוק את השעה, שעת הכושר ולפעול בתבונה ובהעזה בצדק וביושר, אך לא הכל תלוי רק בנו ועם כל הרצון הטוב לא תמיד ילך לנו.

זכור את דברי קהלת, עת לטעת ועת לעקור נטוע, עת לפרוץ ועת לבנות, עת לבכות ועת לשחוק, עת ספוד ועת רקוד, עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים, ונוסיף עוד על אלה, עת לקנות ועת למכור עת לכבוש ועת לנטוש, עת לרוץ ועת לזחול, ... עת לעמול ועת לחדול, אכן את הכל עשה יפה בעתו, יפה, כנראה. תשאל מה יהיה הסוף, גם על זאת ישיב לך המלך החכם מכל האדם: "את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם". אל תקרי כל האדם אלא האדם כולו, האדם השלם, שלם עם אלקיו, עם עצמו, עם חבריו,

כל מילה מיותרת. פשוט זה היה הוא.

והדברים מאוד מאוד תואמים את הימים שאנו נמצאים בהם ימי לג בעומר, בהלכה כתוב שמפסיקים את האבלות בלג בעומר כי פסקו תלמידי רבי עקיבא למות הרמ"א מוסיף שנהגו להרבות קצת בשמחה ולא להגיד תחנון. שואל ה'פרי חדש' לשמחה מה זו עושה? עשרים וארבע אלף תלמידים, כולם, מתו. מרבין קצת בשמחה, מה העניין בזה? אומר הפרי חדש אפשר שהשמחה הולכת על החמשה תלמידים שאחרי שנפטרו לו 24 אלף תלמידים הוא הלך ולימד את רבי יהודה רבי יוסי רבי מאיר ר' שמעון בר יוחאי ור' אלעזר בן שמעון, ואלה החזיקו מעמד ודרכם עברה כל התורה שבעל פה ועל זה השמחה. נשאלת השאלה, אבל זה לא כתוב, כתוב שמתו, ואיזה מין דבר זה שפסקו מלמות? אלא זה היה רבי עקיבא, המסר של רבי עקיבא, ידוע רבי עקיבא לשיטתו בסוף מסכת מכות שני סיפורים שמה הסיפור השני שהיו רואים שועל יוצא מבית קדשי הקדשים וכל התנאים היו בוכים ור' עקיבא היה משחק, ושאלו אותו למה אתה משחק, שאל אותם למה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת, ועכשיו שועל יוצא ממנו לא נבכה? אמר להם בגלל זה אני משחק. שיש את הנבואה של אוריה ואת הנבואה של זכריה, באוריה כתוב לכן בגללכם ציון שדה תחרש, ובזכריה כתוב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון זו אמרו לו "עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו". איזה כוח של רבי עקיבא מתוך החורבן לראות כאן השורש של הגאולה כאן השורש של הצמיחה. וזה היה פה העניין של 24 אלף אי אפשר לתפוס את זה, אין לנו תפיסה בכלל, 24 אלף תלמידים כל התלמידים בכזאת תקופה קצרה, מתחיל את הכל מחדש. בדיוק כמו שכתוב פה, בדיוק כמו שהוא כתב מתחילים את הכל מהתחלה, ומה יצא מזה רבי שמעון בר יוחאי והזהר הקדוש. זה מבהיל לחשוב איך שזה התגלגל אילולי הוא לקח את התלמידים החדשים הוא פתח איזה ישיבה קטנה

איזה שטיבל קטן אחרי שכבר מתו לו 24 אלף תלמידים הישיבה הכי גדולה בעולם, זה היה רבי עקיבא, עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו. שיקויים בנו גם כן הפסוק "ובלע המוות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" ונזכה בעזרת השם לישועה הגדולה של תחיית המתים במהרה בימינו.

הנכדה מירי לברן (אומן)

סבא יקר, איך מספידים תשעים שנות חיים, איך אפשר לדבר ולהזכיר את דמותך מבלי לגרוע ממנה. מהדמות שהיית במשך שנים רבות כל כך, אני מרגישה שכל מה שאומר יגמד את מה שהיית באמת. אדם מלא רבדים נעים הליכות חס ישר ובעל מחשבה חריפה, איש של טוב ועשייה רבה. לפני כמה שנים כחלק מפרויקט הגמר שלי לתואר ראשון ביקשתי לראיין אותך על חיך. ישבנו יחד בסלון הבית שלך ברח' הרב ברלין למשך מספר שעות כשמכשיר הקלטה פועל, ולראשונה שמעתי ממך את סיפור חיך המרתק, החל מילדותך בגרמניה ועד עלייתך ארצה, עיסוקיך במהלך השנים, סיפרת על הוריד על הקשר החזק עם ג'וני אחיך, על החיים בארה"ב ועל החיים לפני מלחמת העולם השנייה, על השנים בארץ על עבודתך במשרד החוץ ועל משיכתך לחקר הקשר שבין הנצרות ליהדות. כסטודנטית לעיתונאות שוחחנו גם הרבה על כתיבה, וחלקת אתי תובנות ועצות.

שמחתי כל כך על ההזדמנות שניתנה לי לשבת אתך יחד זמן כה רב, ועל זה אני מודה לך, בתקווה שאצליח לשמור אותה בלבי תמיד.

לפני פסח האחרון ביקרתי אצלך מספר פעמים וניסיתי לעזור לך לעבור על תיבת המיילים העמוסה שלך, המשימה לא היתה פשוטה שכן תיבת הדואר שלך התמלאה תמידית בתכתובות שונות ובכל פעם מחדש נפעמתי לראות כיצד שמרת על קשר עם כל כך הרבה אנשים לאורך השנים וכמה היית מעורב בנעשה סביבך. באחת הפעמים ביקשת ממני שאעזור לך לשלוח מכתב תשובה כמענה להזמנה חשובה שקיבלת לאירוע, כל כך רצית לקחת חלק באותו אירוע וראיתי כמה הצטערת שלא התאפשר לך, עם כל זאת ישבנו יחד ובמשך חצי שעה הכתבת לי את מה שרצית לומר ולא עשית לעצמך הנחה, הניסוח המדויק היה לך חשוב ויקר כל כך, ולמרות שהיה לך קשה ראיתי כיצד הגלגלים במוחך מסתובבים כתמיד, בחיפוש אחר המילים הראויות והנכונות ביותר.

כך אני רוצה לזכור אותך, סבא עם ראש צלול וחושב עד הרגע האחרון, סבא שלא מתפטר.

ואני רוצה שתדע, שלמרות שישבת עם פיג'מה, רגל חבושה בצינורות שונים. מבחינתי באותו הרגע לבשת חליפה עניבה ומגבעת, כיאה למעמדך.

האח פרופ' ישראל אומן

ובכן משה, הגיע הזמן להפרד. אחרי הרבה מאוד שנים ביחד. הרבה מאוד שנים... מהם טובים מאוד, מהם פחות טובים, סך הכל טובים מאוד. סך הכל מרווחים. אחרי הרבה מאוד שנים הגיע הזמן להפרד.

משחר ילדותנו היית האח הגדול הנערץ גדלנו יחד, לא רק פיזית, גם נפשית. תמיד הראית לי את הדרך. הלכתי בעקבותיך. פרשת הבר מצוה שלך היתה "לך לך" לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ. ואתה הלכת. הלכת לפני והראית לי את הדרך. הגעת הנה והשתתפת במלוא המרץ ובמלוא העוז בבנית המפעל הגדול והמפואר הזה ששמו מדינת ישראל.

שירתת את המדינה בנאמנות ובכבוד ובהצלחה עצומה. לקחת על עצמך את המשימה הקשה והחשובה לבנות קשרים בקהילות לא יהודיות ברחבי העולם. השקעת את כל עצמך ואת כל נשמתך בזה, ובעקבות כך היתה לך הצלחה כל כך רבה. והעיקר, אתה ומעדי זכרונה לברכה בניתם משפחה לתפארת, משפחה של בני תורה ובנות תורה, בני ארץ ישראל ובנות ארץ ישראל שממשיכה את דרכך ואת עצם הווייתך. משה, בשבילי אתה תמיד תשאר להיות האח הגדול והיפה והנערץ שהיית לפני שמונים שנה. לך לשלום, והיה מליץ יושר לכולם.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דין האמת. מכתם לדוד וגו'. יתגדל ויתקדש שמייה רבה.... יושב בסתר וגו'.

נוסח המצבה:

ישמח משה במתנת חלקו

פ"נ

ר' **משה אומן** ז"ל

בן ר' **שלמה ומרים** ע"ה

עלה ארצה בצעירותו
והקדיש חייו לעמו ולארצו
עסק בהרמת קרן ישראל בתבונה
ובצרכי ציבור באמונה
חיבב את הדקדוק ויופי השפה
והתנהג בהכרת הטוב ובענוה

אהב את התורה, המסורה והמצוות
וזכה להעמיד דורות ישרים
הצועדים בדרך האבות

א' חשוון תרפ"ז – ט"ז אייר תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

הספרדים ביום השלושים

מקוצר הזמן הוכנסו כאן רק שלושה מתוך ששת הדוברים. אנו תקווה שדבריהם של שלושת האחרים – חתנו ר' רפאל קושלנד, הרב דני טרופר, והרב שלמה קמחי – יושלמו בספר המלא.

האח פרופ' ישראל אומן

כבוד הרב טרופר, כבוד הרב קמחי, משפחה יקרה, קהל נכבד.
חשוב לי להקדים מילה אחת לעיקר דבריי. הייתי נוכח כשהכניסו את הרב קמחי, סולי שלנו, בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום, ואמרו כמו שאומרים כמו שנהוג זה הקטן גדול יהיה, נבואה שהתגשמה במלוא מובן המילה, בפרט גדולה בתורה, תודה סולי שבאת הנה לכבד את זכרו של משה.
במודעה שהתפרסמה בבית הכנסת לקראת ערב זה מתארים את אחי משה בתואר עליו השלום, ניסיתי לתהות על קנקנו של תואר זה ותארים אחרים כגון ז"ל, זצ"ל, זצוק"ל, וכן הלאה, יש המשך.
מסתבר שבתארים זכר צדיק לברכה וזכר צדיק וקדוש לברכה משתמשים בעיקר עבור אישים שנפטרו בימינו אנו, או בדורות אחרונים. בתואר ז"ל משתמשים בדורות קדומים יותר, למשל את חכמי התלמוד מכנים חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה. אך בתואר עליו השלום משתמשים עבור הדמויות הנערצות ביותר בהסטוריה של עמנו. הרגע אמרתי, שהייתי נוכח כשהכניסו את הרב קמחי בבריתו של אברהם אבינו... עליו השלום. מדברים לא על משה רבינו ז"ל ולא זצוק"ל ולא זצוקלה"ה אלא מדברים על משה רבינו עליו השלום. ואני מאוד אסיר תודה לבית הכנסת שעשה למשה שלנו אותו תואר כמו שמתארים את אברהם אבינו ואת משה רבנו, כבוד שבהחלט מגיע למשה אחינו, אבינו, סבינו, וסבא רבה שלנו.
אין פלא שעשו בית הכנסת הזה ככה. המשנה באבות אומרת כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו. במתמטיקה קוראים לזה "תנאי הכרחי ומספיק". בפרשת השבוע אנחנו קוראים על משה רבנו עליו השלום שדברו עליו לשון הרע רח"ל, והמדברים נענשו על כך מיידית ובצורה כבדה. על משה אחינו עליו השלום, לא שמעתי מעולם שבכלל דיברו לשון הרע עליו. לא שמעתי שום לשון הרע, רק לשון הטוב שמעתי. רוח הבריות היתה נוחה הימנו. ויוצא שגם רוח המקום היתה נוחה הימנו, מפני שאין תואר גדול וחשוב מזה מי שרוח המקום והבריות נוחה הימנו באמת אפשר להגיד "עליו השלום".

כמה מילים לדמותו:

הוא נולד בתרפ"ז ארבע שנים לפני. בילדותו הוא היה כבר עיתונאי הוא הוציא עיתון של המשפחה שלנו, הוא כתב את זה בכתב יד גם כשהיינו ילדים. אחרי המלחמה אנחנו גדלנו בארצות הברית, ואחרי המלחמה תפס אותנו גם את משה וגם אותי, וגם את אמא ואבא, הנושא של המאבק למדינה. ובאמת כמו שהרב הדגיש משה היה חלוץ במשפחה הוא הגיע בשנת 50 למניינם בקושי שנה אחרי שהמדינה עלתה על הדרך, והשתתף בכל הצמיחה בכל הגידול ובכל ההתפתחות של המדינה. בתור עיתונאי הוא ערך את עיתון העבר ה"קרוניקל" והוא היה במשרד החוץ ששם הוא עשה את כל מה שעשה בדרך הטובה ביותר, בין היתר בנוסף לשליחויות שלו בחוץ לארץ הוא היה הנסח של משרד החוץ, נמצא כאן גם כן נסח של משרד החוץ ומשה הדריך אותו והכניס אותו לעבודה. וגם כן קיבלתי מכתב מנסחת אחרת של משרד החוץ שגם היא משה הדריך אותה ותיקן לה את הניסוחים שלה ועמד על קוצו של יוד.

הוא גם היה ממונה על הקשרים עם הכנסיות והכניס את כל לבו לנושא הזה ולעבודה הזו הוא ממש התלהב ובסופו של דבר הוא כבר גם ספר על הנושא הזה הוא נכנס כמו שהוא נכנס לנושא של ניסוח, גם נכנס לנושא של הקשרים עם הכנסיות הנוצריות בכל לבו, ובאמת הוא רכש לעצמו ידידים בכל העולם בצד הנוצרי, וזה אני חושב שזה ממש קידוש השם, וקידוש ארץ ישראל. וכמובן כולנו יודעים שהוא הקים משפחה לתפארת, שלושה ילדים, שמונה עשר נכדים, ואני לא יודע כמה נינים (לא סופרים, כן ירבו). הרבה מעבר למספרים שאמרתי עכשיו.

באמת האמא של ילדיו, מעדי זכרונה לברכה, הוא אהב אותה משהו משהו, אני זוכר כשהיא נפטרה לפני שלושים ושמונה שנים, אני זוכר שמשה עמד על יד ה'ערש דו"ל שלה, ומשה אמר לרופאים 'אתם לא יכולים לעשות לה כלום, לא יכולים לעשות לה כלום' הוא היה אובד עצות ממש חסר אונים, הוא לא קיבל על עצמו את הדין.

אני רוצה להזכיר כמה קווי אופי:

הרב אדלר הספיד בלויה, והוא אמר שמשה עמד על זמנים. זאת אומרת משה התלונן גם אלינו שממהרים להוציא את השבת, ומתפללים חמש דקות קודם הזמן. והרב אדלר הבין את זה בצורה לא נכונה אני חושב, הוא ציטט את הסיפור שמישהו בא לבית הכנסת ואומרים האם עכשיו מתפללים מעריב, והתשובה שהוא קיבל לא עכשיו לא עכשיו לא עכשיו! אבל זה לא היה משה. הוא לא היה ייקי. משה אהב את השבת והוא לא הבין למה אנשים ממהרים חמש דקות קודם להוציא את השבת. למה המניינים האלה המוקדמים מחוץ לבית הכנסת, לא הבין את זה, השבת זה משהו יפה, הוא רצה דווקא להחזיק בשבת, אוקיי הגיע הזמן להוציא את השבת אבל לא צריך לרוץ למהר לעשות מניין מוקדם.

הוא היה מוזיקלי מחונן, הוא ניגן בכינור, הוא אהב להשתמש בתכנית של קול המוזיקה שמנגנים קטעים קצרים וצריכים לנחש מי זה ומשה השתתף בזה בהצלחה רבה.

הוא היה בפרנקפורט במקהלה של בית הכנסת והיה שר קול שני, ובמשך כל חייו כשאנחנו שרנו שיר המעלות במנגינה הרגילה הוא היה שר את הקול השני.

הוא היה בעל תפילה מחונן, בכל הפעמים שעלינו לקבר של בני שלמה או של אשתי אסתר, היינו מבקשים ממשה להגיד אל מלא רחמים, היום אני לרגע בטעות היה מישוה צריך לומר אל מלא רחמים, בטעות רציתי לומר "משה יגיד".

אני רוצה להזכיר עוד דבר אחד, היה לי פעם ויכוח עם הפרופסור סלונים כאן על הנושא הזה, בפיוטים של ימים נוראים. יש פיוטים שיש בהם שני חלקים בכל בית, פיוטים כאלה מתאימים להאמר על ידי החזן והציבור לחילופין, החזן אומר הקטע הראשון והציבור את החלק השני, למשל החזן אומר אתה הוא אלקינו והקהל עונים בשמים ובארץ וכן בכל הפיוט. בגלל עניינים שונים השתבש העניין הזה והקהל אומר את סופו של הבית עם תחילתו של הבית הבא. ומחזור קורן אומר שזה דבר מנוגד להגיון כי גם מחברים את הטעון הפרדה ומפרידים את הטעון חיבור. ומשה הרעיש מאוד חזק על הנושא הזה, ואני חושב כשהוא עבר לפני התיבה בימים נוראים, הוא לא עשה ככה. אבל הדבר לא התקבל ולא מתקבל, והתווכחתי עם ישראל סלונים ולא הצלחתי.

אני רוצה למשל להגיד, מה שצריכים להגיד הוא החותך חיים לכל חי והקהל אומר וכל מאמינים שהוא חי וקיים, והיום עושים להיפך הקהל אומר וכל מאמינים שהוא חי וקיים הטוב ומטיב לרעים ולטובים.

משה ידע מה מתאים מה נכון מה זה אמת, ואני יכול להגיד "יהי זכרו ברוך" כמו שמקובל, אבל יותר מזה הוא יהיה חסר לי, וגם לכולם.

הבן הרב אורי מנחם אומן

ברשות הרבנים ברשות הקהל הקדוש, אני אשתדל לקצר, פחות או יותר דברו הרבה על הדברים שאדבר, אבל אני אתמקד במה שכתוב במצבה שבני הזכיר, ומה שלא כתוב שם אלא השלמה של מה שכתוב שם שזה מפרשת שבוע, ועוד נקודה שכתובה גם על המצבה של האמא של אבא.

כמו שבני אמר על המצבה של אבא כתוב ישמח משה במתנת חלקו כי זה מה שהוא נהג להגיד, וזה נקודה שכבר דובר שהיה שמח בחלקו והיה מודה לקב"ה בכל מצב. ההמשך ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו, זה גם כן כתוב בפרשת שבוע, באותו אירוע שדברו לשון הרע על משה רבינו והקב"ה כעס ואמר משה עבדי בכל ביתי נאמן הוא, הדגיש את העבודה הזאת של משה רבינו של נאמנות ובאמת זה אחד הדברים שמאפיינים, אם מישוה רצה לתת משהו לאיזשהו תפקיד ידעו עליו אפשר לסמוך זה יקרה וזה יקרה בזמן ובצורה הטובה ביותר שרק יכולה להיות, הכל מתוכנן מראש ומסודר הכל מתוכנן מראש, כמה זמן שצריך כדי לדאוג שהדבר יקויים. אין בערך הכל יעשה בצורה מדוייקת. זה התכונה של נאמנות שהיתה מאוד מאוד מאפיינת אותו.

על הקבר של הסבתא כתוב הפסוק במשלי "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם" אני לא הכרתי, בגיל שנתיים נפרדתי מהסבתא הזאת אז אני לא יודע להעיד על זה, אבל לפי הדברים ששמענו זה מאפיין את הסבתא, אני חושב שזה אחד הדברים גם כן וגם הזכירו פה, זה מאפיין מאוד את האבא. ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, כמו שאמרו פה כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. ויש גם בפרקי אבות משנה איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. השילוב הזה שמצד אחד הפירושים שם דברים שהם אמת מצד האמת של השמים אבל גם תפארת לו מן האדם, כשם שאדם צריך לצאת ידי שמים כך צריך לצאת ידי הבריות. אבל האמת היא שהנקודה הזאת יש לה כמה פנים. שמה במשנה המובן הוא שכתוב במשנה שאדם שנכנס ללשכה צריך להכנס בלי נעליים ובלי תפילין וכו' שחש וחלילה לא יחשבו שהוא לקח, זה מצד והייתם נקיים מה' ומישראל, אבל בנוסף יש בנקודה הזאת שמאוד מאפיין את האבא. האדם צריך ללכת לפי האמת שלו כמו שהדוד אמר קודם אמת זה אמת עד הסוף, אבל מצד שני, כשם שפרצופיהם אינם שווים כך דעותיהם אינם שווים, ומגיע לכל מיני מקומות, גם אצלנו במשפחה ברוך ה' יש פרצופים שונים ודעות שונות, והוא בתור אבי המשפחה צריך להשתלב בכל מקום, והוא עשה את זה באומנות כזאת שאי אפשר לתאר, הוא מעולם לא עזב את האמת שלו, והוא תמיד דאג לכבד במקסימום גם את הדעות האחרות והשונות שהיו באותו מקום, ממש לצאת ידי המקום ולצאת ידי הבריות, השילוב הזה של האמת והשלום אהבו, לדעת איך להחזיק בדרך שלך, לא כל מקום להיות לפי המקום כמו שאומרים בגרמניה להיות גרמני, להיות יהודי ולהיות גאה בדעות שלך ומצד שני לכבד ולשמע את הצד של השני. אני חושב מה שהזכיר פה הדוד על הקשר שלו עם אומות העולם, הוא תמיד הביא לי את הנציב מוולוז'ין על הפסוק שכתוב בפרשת וישלח על עשיו וישקחו, אז הוא מפרש שבאמת באותו רגע נשקו בכל לבו, אז הוא אומר שכך יהיה בדורות 'מעשה אבות סימן לבנים' שצאצאיו של עשיו יביעו רגשי כבוד ואהדה לזרעו של יעקב וכך ינהגו עמם זרעו של יעקב, זה לא נבע מתוך פלורליזם ומתוך עמעום של האמונה הצרופה של היהדות, אלא אפשר לשמוע אם יש קול שהוא הרגיש שזה קול שצריך להתייחס אליו אז הוא הלך עם זה וזה הכלי של האמת והשלום אהבו, לחיות עם האמת שלך ולא לזוז ממנה כמלא נימה, ומצד שני לדעת איך לכבד גם דעות אחרות ואיך להשתלב עם הדעות אחרות על מנת שהעולם יוכל להתקיים בצורה נכונה ומכובדת, אני לא תכננתי להגיד גם את הנקודה הזאת, אבל מכיון שגייסי סיים במסכת ערלה דווקא שהוא למד, אני חושב שזה דווקא מאפיין. ערלה זה מידת האיפוק, אתה מגדל עץ ומשקיע עליו את כל הנשמה שלך, אדם שיש לו עץ הוא עובד עליו וטורח ומשקה אותו ומגדל אותו וסוף סוף הוא רואה את הפרי. ואז הוא מחכה שנה שנתיים שלוש ואז הוא אוכל, זה דבר שמאוד אפיין את אבא לעשות כל פעולה בזמן שצריך לא רגע לפני ולא רגע אחרי, אלה הם הנקודות ועוד רבות אחרות שאנחנו לא יכולים לפרט שאנחנו נצמד לאורם ובעזרת השם נזכה בקרוב לתחיית המתים ולגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

הנכד ר' אברהם אומן

ברשות אבי מורי שליט"א וברשות כל המכובדים כל אחד לפי כבודו שהגיעו לכבד את סבא, אני אמור להיות בעקרון נציג של הדור השלישי, אני לא ראוי להיות נציג ואני לא מייצג אף אחד, אבל בעיקר אומר את מה שכתבתי והרגשתי. במשך החודש האחרון החודש הקשה שעבר עלינו, ישבנו להתחיל לקלוט מה שקרה פה, ואחרי שזה נגמר השבעה התחלתי קצת לעבוד ולאסוף קצת את השברים, סבא השאיר אחריו כמות עצומה של ברכה, החל ממכתבים שהוא כתב כשהוא היה בן שלוש או ארבע או לא יודע באיזה גיל הוא התחיל לכתוב, ועד הנאום האחרון שלו ביום ההולדת התשעים אני לא יודע אם הוא נשא אחר כך עוד איזו דרשה, אני חושב שזו היתה הפעם האחרונה, הוא היה איש שכתב המון ודיבר ודיבר ויש הרבה חומר. מצד אחד זה נותן הרבה נחמה שאמנם סבא הלך, אבל הרוח שלו תשאר, התורה שלו וכל הדברים שהוא לימד אותנו במשך כל השנים נשארים, ומצד שני זה מגדיל את הכאב שאנחנו רואים כמה אוצרות היו לנו שאם היינו 'סוחטים' אותו אז היינו יכולים להוציא עוד, וחבל על דאבדין.

במאמר המוסגר אני רוצה להוסיף שאני עדיין אוסף אם מישהו מהקהל יש לו דברים שיכול להביא לרשות המשפחה ויכול להיות שבאיזשהו שלב יצא מזה משהו, אולי חוברת או ספר או סדרת ספרים... אי אפשר לדעת. מי שיש לו מכתבים וכל דבר שאפשר לפרסם נשמח לקבל.

דרך אגב אומר, שאנחנו שמענו הרבה הרבה מסבא, כל אחד יש לו רעיון מרכזי שהוא דורש, והשומעים מתייחסים לזה כרעיונות, והיום כשמתכילים בפרוספקטיבה המלאה של כל הדרשות, רואים שהדרשות שלו מביעות דרך חיים. כל רעיון, כל איזשהו דבר שהוא אמר זה לא שהוא מצא משהו בספר ואמר אותו, זה היה דברים מתוך הלב, ומתוך הדרך חיים שלו, שהוא דרש מאתנו והציע לנו ואמר לנו "כדאי לכם" רעיון א' ורעיון ב', כל דבר שהוא אמר זה היה באמת דברים שהוא עצמו היה חי אותם במשך כל החיים שלו, הרבה מהדברים.

אתחיל מפרשת שבוע פרשת בהעלותך, ויש דברים שסבא אמר, לפני ארבעים ושבע שנה, בבר מצוה של שלמה הי"ד, הקב"ה אומר למשה להדליק נרות "בהעלותך את הנרות" ואחר כך הוא אומר וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרח מקשה היא, קודם כל למה בכלל צריך להזכיר איך עושים את המנורה הרי מדברים עכשיו על הדלקתה. וגם בפרשת תצווה משה התקשה בעשייתה מה היה הקושי, ומה משה רבינו רצה שם?

המנורה זה עבודת השם כמו עבודת השם שיהודי עושה בכל החיים שלו. אדם נשלח לעולם הזה לעשות מכלול של דברים, יש לו שליחות שכוללת המון חלקים חלקם גדולים מאוד וחלקם קטנים, הפסוק הזה בא ללמד אותנו שאדם יעשה כל דבר שהוא עושה בתור מקשה אחת, כל הדברים שאנחנו עושים בשביל להגיע לתכלית שלנו כולם מיועדים בשביל להגיע לתכלית, ולכן גם דברים קטנים צריכים להעשות

באותה התלהבות באותה רצינות באותם כוחות כמו שמשקיעים בדברים הגדולים, שכולה תהיה מקשה אחת.

הוא הוסיף שאמא שלו היתה נוהגת לומר את הפסוק בקהלת "כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה", הפירוש של זה הוא שכל מה שאתה צריך לעשות תעשה את זה עם כל הכוחות שלך, גם את הדברים הקטנים, וזה הרצינות הזאת זה דבר שהיה אפשר לראות אצל סבא תמיד, שאין שום דבר קטן או גדול שלא תופס אצלו מקום, ולא נחשב אצלו לדבר הכי חשוב.

כבר הזכירו פה את קריאת התורה, דרך אגב, גם כשסבא היה בצבא, אוטומטית הוא הפך להיות קורא בתורה, אני לא יודע כמה הוא היה חזן, אבל בוודאי בעל קורא.

אני רוצה להוסיף עוד שתי נקודות שרואים מתוך הדרשות של סבא: דבר ראשון המסירות וההתייחסות לכל אדם לתת לו את כל הלב, לא דברים פיזיים, להתייחס לאדם מכל הלב, גם לחשוב כל דרשה היה יושב להכין אותה בדקדוק לפי מה שמתאים לבעל השמחה, הוא היה יושב ומביא רעיונות לפי כל מיני דברים שיתאימו בדיוק. ודבר שני המסירות שלו גם לזכרון המתים, במשך כל הדרשות שלו בעשרות השנים האחרונות, תמיד היה נוהג להזכיר את היקירים שאינם אתנו, ולא זכו להגיע לשמחה, בהתחלה זה היה אמא שלו, ואחרי כן כשאשתו נפטרה, כל שמחה הוא היה מזכיר שאנחנו לא שוכחים את סבתא מעדי ז"ל ואחר כך גם הצטרפה אליה גם גיטי ע"ה. וכל שמחה הוא היה מזכיר שאמנם הם אינם נמצאים אתנו אבל ברוחם הם משתתפים אתנו.

דבר נוסף שכבר אמרו פה הרבה ועוד יגידו, זה הנושא של הכרת הטוב, סבא היה תמיד שם לב, ובמשך השנים האחרונות הוא היה חוזר על זה בכל הדרשות שלו הוא יעץ לנו שהוא קיבל על עצמו להכיר טובה על כל דבר שהוא מקבל, וגם יעץ לנו על זה, ובמשך השנים האחרונות היה אפשר לראות את זה בצורה בולטת, כשהייתי בא אליו לפעמים ולא היה לו שום דבר להגיד תודה, אבל כשהוא מצא תנוחה חדשה שפחות כואבת לו, כל התנוחות הכאיבו לו חוץ מתנוחה אחת שעליה הוא היה מודה, או שהוא זכה להתפלל מנחה בציבור בשבת, וכל דבר שהוא היה יכול לעשות מעבר לרגיל הוא היה אומר תודה וגם מספר לכולם את החסד של השם.

וכעת אני עובר לקטע של הנכדים, מאז שאנחנו זוכרים את עצמנו, סבא תמיד היה יורד לרמה הכי נמוכה של הנכדים, הוא היה יושב ומשחק אתנו, והיה קונה משחקים ומשקיע מחשבה איזה משחק מתאים לכל נכד, והוא היה ממש חלק מהעולם שלנו בתור ילדים. גם לתת לנו שבח ועידוד על כל דבר בלי לחסוך, כל דבר קטן.

וכמו שאמרו פה, זכיתי גם לשמוע ממנו הרבה בנושא המסורת שלנו שהוא גדל עליה, ובהרבה הזדמנויות בציבור וביחידות, הוא סיפר כמה שזה היה טוב לו, גם לאחרונה כשהוא לקח את המחזור הוא הסתכל והצביע על נקודה פלונית שפה הוא נהנה, ופה זה היה יפה, וכן היה מגיע לבית הכנסת ומעיר ומזכיר מה שיזכור לו מהילדות וכו'.

דבר נוסף זה הפעם האחרונה שהוא דיבר, בדרשה האחרונה שלו ביום ההולדת התשעים, אמנם לא ידענו אבל זה היה נאום הפרידה שלו מהמשפחה, הוא סיפר לנו שהוא שמח לעבוד בחייו בעבודה שמתאימה לו, מאז שהוא הגיע לארץ הוא קיבל את העבודה שהוא אהב, וכל החיים שלו זה היה העיסוק שלו בדברים שהוא נהנה מהם, וכל המשפחה שלו ברוך השם ממשיכים בדרכיו והוא זכה לראות בני שלשים, הוא ראה את עצמו כמו יוסף, וראה הרבה דברים טובים בחיים שלו. באותה הזדמנות הסיכום של החיים שלו היה פרק תהילים שאותו הוא היה שר בתור ילד קטן בבית הכנסת בפרנקפורט בתור חבר מקהלה, באותה הזדמנות הוא שר לנו את אותו פרק תהילים שלפי הרגשתו סיכם את החיים שלו. הוא הקפיד לשיר את זה גם באותה צורה באותו ניגון וגם באותה הגיה כמו שהוא שר את זה כילד קטן.

שיר המעלות אשרי כל ירא השם ההולך בדרכיו, יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך – שהוא נהנה מגיע כפיו בדברים שהוא אהב לעשות אותם. אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשולחןך – כל המשפחה, ישבו סביב השולחן, הבנים הנכדים והנינים שהיו שם,

הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' יברכך השם מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך, כשהוא הגיע לארץ רצו שהוא יבוא לגור במקומות אחרים בארץ אבל הוא השתדל וגם הצליח "לראות בטוב ירושלים" דווקא כל התקופה שהוא היה גר בארץ.

לסיכום אומר, כמו שסבא תמיד אמר, כל אירוע משפחתי בוודאי שסבתא מעדי מגיעה, וגם גיטי מגיעה ברוחם ובנשמתם מגיעים אתנו, אני משוכנע שגם היום סבא וסבתא מעדי וגם כולם נמצאים אתנו היום. אני רוצה לומר לכם היום סבא וסבתא, ובעיקר לסבא, אתה הלכת בפתאומיות מידי מבחינתי, אני הייתי רוצה להפרד ולומר לך כמה נהננו וכמה אהבנו להיות אתך ביחד, ולא הספקנו לעשות את זה כי הלכת מידי מהר, ומצד שני אנחנו באמת לא נפרדים, אנחנו נשארים ומזמינים אותך לכל השמחות, כל הבריות של הנינים וכל הבר מצוות והחתונות של הנכדים והנינים כל אחד שיהיה בעתו ובזמנו, אתה מוזמן, ואתה תבוא, אנחנו בטוחים שתגיע, ואתה תשתתף אתנו, בעזרת השם יצא בדיוק שהיום בלילה בעוד שנה תהיה הבר מצוה של הנין הראשון שלך, דרך אגב, סבא נפטר ביום הברית של הנכד הראשון שלו, ועוד אציין שלפי מח קנייני התורה שמכוונים כנגד ימי ספירת העומר, ביום זה מתחילים הקניינים של "אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות, וכו'" כל השבעה עד שם סבא סיים את התיקון שלו בעולם, שהוא היה אהוב ואוהב את הבריות. אז אנחנו בטוחים שתבוא ותשתתף אתנו, אנו נרגיש את נוכחותך והשתתפותך, ובינתיים בתקופה שבין שמחה לשמחה, בוודאי אתה יושב ונהנה מזיו השכינה, תתפלל על הצאצאים שלך על הקהילה שאהבת, ועל כל עם ישראל שבמשך כל חיך רצת לפניו כסוס לפני הרוכב במשך עשרות עשרות שנים, ובעזרת השם אנו מקוים שנזכה לראותך בקרוב בתחיית המתים עד ביאת הגואל במהרה בימינו אמן.